

A3

22265

3

*Азәрбајҹан ССР Елмләр Академијасы
Редаксија-Нәшријат Шурасынын
гәрапы илә чап олуңур*

АЗЭРБАЙЧАН ССР ЕЛМЛЭР АКАДЕМИЯСЫ
НИЗАМИ АДЫНА ӘДӘБИЙДАТ әз дил институту

М.Э.САБИР

ҺОП ҺОП НАМД

ЧЧ ЧИЛДДЭ

Азэрбајҹан ССР Елмләр Академијасы Нәшријјаты
Бакы — 1965

АЗЭРБАЙЧАН ССР ЕЛМЛӘР АКАДЕМИЈАСЫ
НИЗАМИ АДЫНА ӘДӘБИЈАТ һә ДИЛ ИНСТИТУТУ

М.Ә.САБИР

НОПНОПНАМО

ҮЧҮНЧҮ ЧИЛД

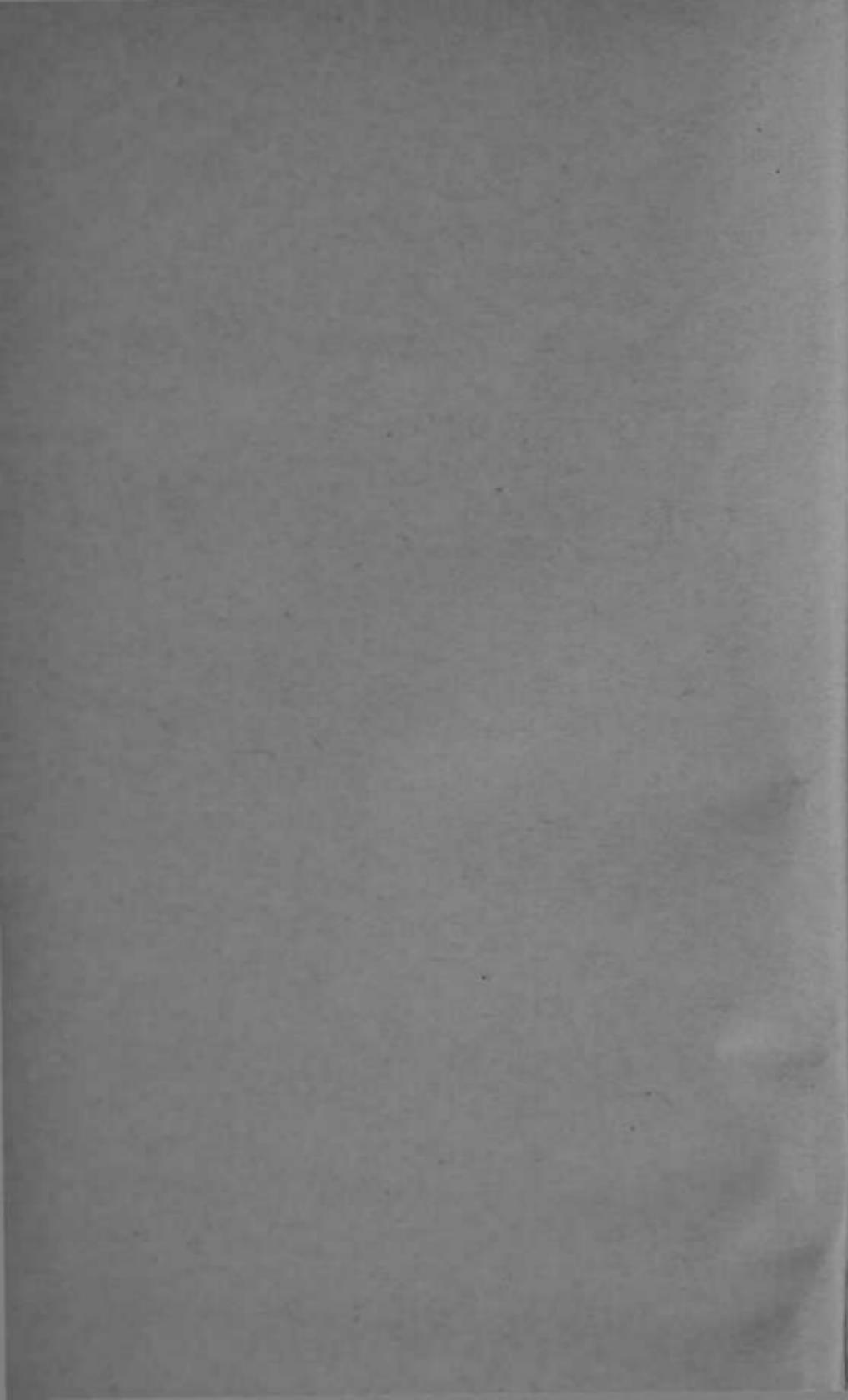
Азэрбајҹан ССР Елмләр Академијасы Нәшријјаты
Бакы — 1965

Тэргүүт өдөн мэммэд мэммэдов

Редаксија төгөлдөр:
МИР ЧЭЛЛЛ, Э. МИРЭНМЭДОВ, К. ТАЛЫБЗАДЭ

Лүгээт экрэм чэфэриндир

МҮХТӘЛИФ ШЕ'РЛӘР

[МЭН ХЭЛИЛҮЛЛАЙ-Е ЭСРЭМ, ПЕДЭРЭМ ЧОН АЗЭР]

Мэн Хэлилүллах-е¹ эсрэм, педэрэм чон Азэр²,
Сэфэр эз Бабил-е Ширван³ конэм ишишаллах.
Кэрчэ у дэфтэр-е эш'ар-е мэра паре немуд,
Вэсл ба тэб'е дорэфшан конэм ишишаллах*.

Тэрчумэсий:

Хэлилүллахи-эсрэм мэн, атам юрдумда Азэрдир,
Чыхам Бабилэ Ширвандан кэрэх чүр'этлэ ишишаллах.
Экэрчи ше'рими јыртыб, гээблэ одда јандырды,
Бу көвхөрлөр сачан тэб'им тикэр гүдрэлэ ишишаллах.

* Фарсчадан ше'рлэри Өбүлфээ Һүсэйни (Һэсрэг) тэрчумэ яг-мишдир.

[ХҮМСИ-ШӘРАБЫ СЕЙЛДӘ САГИ ВЕРИБ ДЕДИ]

Хүмсі-шәрабы Сеjjидә саги вериб деди;
Сабир фәгирдир, жетәр анчаг зәкат она!.

[ШЕ'Р БИР КӨВНӨРИ-ЈЕКДАНЕЈИ-ЗИГИЈМЭТДИР]

Ше'р бир көвнөри-јекданеји-зигијмэтдир,
Салмарам вэсфи-друг илэ ону гијмэтдэн.
Дејэрэм һэчв, сөзүм дөгру, кэламим ширин,
Эхли-зөвгэ верэрэм нэш'а бу хош шэрбэтдэн.

[СӘН ПИРИ-ЧӘҢДИДӘСӘН, ЕЈ СЕЙДИ-СӘРКАР]

Сән пири-чәңдидәсән, еј Сејиди-сәркар,
Мәндән чәк әлин, еjlәкилән пир илә рәфтар!
Олмаз сәнә гисмәт дәхи бу дөвләти-дидар,
Бундан сора hичримдә чијәрган олачагсан!

Ашиг мәнә бир мән кими зијба кәрәк олсун,
Майл құлә бир бүлбүли-шејда кәрәк олсун,
Сәндә бу ишә сәбрү шәкиба кәрәк олсун,
Амма, билирәм, сәбр еви виран олачагсан!

[САБИРИ-ШЕЙДА КИ, ТЭРКИ-ШЭНРИ-ШИРВАН ЕЈЛЭДИ]

Сабири-шејда ки, тэрки-шәһри-Ширван еjlэdi,
Бүлбүлэ бэнзэрди ким, мејли-күлүстән еjlэdi;
Мин үч jүз бирдә hичрәтдән сора мејмун или¹,
Ахири-шәввалдә әзми-Хорасан еjlэdi...

[ҮЧ ІҮЗ ОН ДОГГУЗ ИДИ БӘ'Д ҺӘЗАР]

Үч іүз он доггуз иди бә'д һәзар,
Сәнеји-һичрәти-рәсули-кубар;
Мани-зигә'дәнин чәһариндә,
О күнүн нимеји-нәһариндә;
Бир күн иди ки, хосрови-хавәр
Бүрчи-Дәлв ичрә тутмуш иди мәгәрр.
Кәрчи гыш фәсли иди, леjk һәва
Ревшәнү саф иди фәрәһ әфза;
Нури-хуршиддән чәһан пүрнүр,
Аләм олмушду рәшки-вадији-Тур¹.
Гыш чәфасын көрән көнүлләр шад,
Рәиши-сәрмадән олдулар азад.
Хәлг еjmән гәми-бүрудәтдән,
Гәлбләрдә фәрәһ бу һаләтдән.
Һадисати-зәманәдән накаһ,
Әсди бир шиддәт илә бади-сијаһ.
Дүшдү бир өзкә һалә бу аләм,
Напәдид олду нәйжири-ә'зәм;
Бәһри-симаб тәк зәминү зәман
Чүнбүшә кәлди, гопду бир туфан;
Етди бир нөв' зәлзәлә дили-хак,
Аз галырды ки, синәләр ола чак;
Дәккүл-эрз заһир олду һаман,
Тармар олду хиттеji-Ширван;
Белә фәрјад чәкди куреji-хак,
Санки торпага дүшдү нәһ әфлак.
Һамы бу һалә валеһү мәфтүн,
Накәһан һадис олду бир јанғын;
Тутду дүнијаны од шәрарапәри,
Јаҳым дүкканлары, имарәләри.
Нәреji-түндбад, һиддәти-нар,

Лэрзиши-эрз, сәдмеји-әһмар.
Мачәра гәмли мачәра үстән,
Назил олду бәла бәла үстән.
Аллаһ, аллаһ, нәдир бу туфандар?!
Аз галыр вәһмдән чыха чанлар.
Олду куја дәмидә нәфхеји-сур²,
Мачәраји-гијамәт етди зүһур.
Әһли-Ширван һајимү һејран,
Әһли-мәһшәр тәк олду сәркәрдан;
Гәлбләр долду рә'бу вәһшәтдән,
Гајәти-шиддәти-мәһабәтдән;
Олмады кимсә кимсәдән мұхбир,
Ашикар олду сирри-јөвми-јәфири;
Һәр кәс өз нәфсини чәкирди кәнар,
Ата өвләддән едирди кәнар.
Галмады бәргәрар бир ханә,
Чүмлә мә'мур олду виранә;
Ани-ваһиддә хиттеји-Ширван
Олду, сәд һејф, хак илә јексан.
Ики миндән зијадә әһли-дијар
Топраг алтында чан вериб начар.
Јер чү арам тапды зәлзәләдән,
Иләлан... о мәрһәләдән³.—
Аталар јадинә дүшүб өвлад,
Мәһри-фәрзәнд илә чәкиб фәрјад;
Аталар фикринә галыб⁴ фәрзәнд,
Олду өвчи-сәмајә налә бүләнд.
Хырда әтфал изтираб илә
Атасын ахтарыр шитаб илә;
Гарышыб бир-бирә сәғириү кәбир,
Һамы дилләрдә кәлмеји-тәкбири;
Пири-Кән'ан кими һамы кирјан,
Һәрә бир Јусиғ ахтарыр һејран⁵;
Тапмајыб гәлби-заринин сәмәрин,
Кимдән алсын чәванинин хәбәрин.
Мұхтәсәр ин ки, олду ахири-руз,
Зүлмәти-шәб едиб зүһурү бүрүз;
О кечә бир гәрибә аләм иди:
Шәби-јә'с иди, лејлеји-гәм иди;
Күчәләрдә һамы; нә нарү нә нур,
Гарышыб бир-бирә үнасү зүкур.
Һәр тәрәфдә гурулду бир матәм,

Һәр чәмәндә әкилди нәхлеји-гәм.
Рәнчи-сәрмавү гүссеји-әмлак,
Һәр дәғигә тәзәлзүл еjlәр хак.
Тифлләр шиддәти-бүрудәтдән
Аглашыр зар-зар вәһшәтдән;
Һәр тәрәф «вај огул» сәдасиндән,
Гәмли өврәтләрин нәвасиндән —
Ешидәнләр јаныб кәбаб олду.
Дили-сәнки сијаһ аб олду.
Әлгәраз, сүбһә тәк һамы кирјан,
Та ки, рузи-чәдид олду әјан,
Тазәләнди дубара дәрдү әләм,
Долду дүнијајә шивеји-матәм;
Күhkән тәк һамы чәкиб фәрјад,
Санки Ширинин ахтарыр Фәрһад⁶.
Алдылар чүмлә әлләрә тишә,
Јох кенүлләрдә өзкә әндишә:
Атадыр, ахтарыр огул бәдәнин,
Анадыр, сејр едир бәла чәмәнин;
Бачылар нә'шин ахтарыр гардаш,
Еләјир сәнкү хак ичиндә тәлаш;
Ахтарыр һәр кәс өз өләнләрини,
Чыхарыр руһсиз бәдәнләрини;
Пара-парә о сәрви-зibalәр,
Әзилib гамәти-дилараләр;
Күл кими числәр һамы бируһ,
Әзилиб баш, бәдән олуб мәчруһ.
Мүрдәләр чисми рәһкүзарләрә
Төкүлүб күшәвү кәнарләре;
Кими тәғсил едир огул бәдәнин,
Кими һазыр едир ана кәфәнин.
Нимчан числәр нә һаләтдән,
Кәрәти-шиддәти-чәраһәтдән,
Сәдмеји-сәнкәндән батыбы сәси,
Гүдрәти јох вә лејк вар нәфәси.
Бир нечә нә'шләр олуб мәфгуд,
Һејф ким, насил олмајыб мәгсуд.
Бипәдәр гызларын нәвасиндән,
«Ша Һүсеји, ва Һүсеји» сәдасиндән,—
Гай олурду көнүл о һаләтдән,
Санки бир аи иди гијамәтдән.
Дүшдү афагә наләвү әфган.

Рәһм гыл, еј худаји-көвнү мәкан!
Нә тәамү нә фәршү нә чамә,
Хәлгә дүшвар олуб бу һәнкәмә.
Гәһти-нан олду бәдтәрин бәла,
Аллаһ, аллаһ, нәдир бу дәрдә дәва?!

* * *

Мәликов⁷, о Ыәсән бәји-зишан,
О әмини-хәзәнеји-еңсан,
Елму фәһмү кәмалилән мүмтаз,
Синеји-сафи кәнзи-лө'лөи-раз;
Һүнәри фәэлдир, әдәб кари,
Әгли пакизә, һүччәт играри.
Дәхи аличәнаб комитетләр,
О әдаләтмәаб комитетләр,
Һиммәту мәрһәмәтләри шајан,
Рәһми-бимүнәтәнәләри пајан.
Барәкаллаһ ки, саф синәләри,
Әлһәг елму әдәб хәзинәләри;
Шамили-нал олуб ифадәләри,
Мәрһәми-дәрдү дил ирадәләри;
Кәрмүшүк лүтфи-бинәһајәләрин,
Еј худа, гыл бүләнд пајәләрин!
Хәлгә чох кәрмә бу чәнабләри,
Һифз гыл сән бу мүстәтабләри!
Бизә чох кишвәрү вилајәтләр —
Етдиләр лүтфләр, инајәтләр.
Үмәнаји-әлијијеји-дөвләт,
Рүесаји-мәзәнибу миллиэт,
Үләмаји-изами-динпәрвәр,
Фүгәраји-гәјури-һәр кишвәр,
Әһли-Гафгаз қәстәриб гејрәт,
Әһли-Русијә еjlәди һиммәт.
Лејк бу Бадикубә эснафи,
Хаһ түччар, хаһ әллафи
Етдиләр мүбтәлаләрин дилшад,
Едә һәг бу бәләдләри агад!
Зөвчеји-хан, о банди-е'заз,
Сакини-кишвәри-Владгафгаз,
Әбр тәк һиммәти тәкүб баран,
Сејл тәк гејрәти едиб чәрәјан,

Каң чадыр еjlәјиб бәрат бизә,
Каң пул етди илтифат бизә;
Мәрһәба, геjrэт етди мәрданә
Сакинани-дијари-Ширванә!
Еj худа, лүтфинни инаjәт гыл,
Хани-хүлдашијанә рәһмәт гыл!
Сабира, ej әсири-гејди-бәла!
Ше'рдир кәрчи шивеји-шүәра,
Леjk көфтәрдән дуади гәрәз,
Ше'рдән ejни мүddәади гәрәз...

[ШҮКР ЛИЛЛАҢ КИ, АФИТАБИ-СҮХӘН]

Шүкр лиллаң ки, афитаби-сүхән
Шәрги-мә'надән олду чөһрәнүма;

Чыхды бир күн ки, тәл'әтиндән едә
Мәшригү мәғриб әһли кәсби-зија;

Олду бир нур сатеү ламе',
Ола рөвшән бу нур илә дүнja.

О ки, дәркаһи-һәггә илләр илә
Кечә-күндүз едәрдик истид'a, —

Әһсәнүлвәчі илә мүјәссәр олуб,
Шүкр ким, шамил олду лүтфи-худа.

Истичабәт тапыб дуаләrimiz,
Шәһри-Тифлисдә олуб бәрпа

Бир гәзетханә ким, ифадәләри
Һәр мүәммајә көстәрир мә'на.

Бир гәзетханә ким, мәталибинә
Һәр мәмаликдә мүштәри пејда,

«Шәрги-Рус»¹ илә интихаб тапыб,
Та верә күн кими чәһанә зија.

«Шәрги-Рус»ун јеканә мүмтази
Бәһри-елму әдәб Мәһәммәд аға²;

Мәтләби дилрүба, гәрибулфәһм,
Сөзләри руһбәхшү зөвгәфза.

Қәдиматы мұғиду мұстәһсән,
Һәрәкаты һәмишә сидгү сәфа.

Биз кәрәкдир тәјеммүнән бу күнүн³
Мислини илдә ейд едәк ичра.

Вар ұмидим ки, әхтәри-игбал
Өвчи-мәгсуддә тута мә'на;

Ола бидар талеи-мәс'уд,
Ача минбә'д дидеји-шәһла;

Ола кәсби-ұлумә сә'жи-бәлиғ,
Гыла тәһсили-елм сүбіү мәса.

Инди бир әсрдир ки, елм кәрәк!
Долуб алати-елмлән дүнија.

Һансы бир елmdir ки, тәһсили
Бизә үсргү һәрәч олуб, аja?

Мәнрибан падшаһи-адилимиз
Едә һәг сәлтәнәтдә ками-рәва;

Һәр мәмаликдә, һәр вилајәтдә
Гајәти-рәһиму лүтфән һәгга;

Дәшәјиб кәсби-елмә бәсти-бәсит
Ушголалар ачыб, гојуб молла

Ки, бизим тәк дәни рәиijәтләр,
Һәрә бир елмдә олаг дана⁴.

Аһ ким, хаби-гәфләт илә бизим
Өмри-пүрмајәмиз⁵ кечибди фәна.

Долуб елм илә саһәти-аләм,
Бизә юх бәһрә елмдән әсла.

Рәмз һәл-јәстәви мұдәлләлдир,
Бир дејил шәхси-курлән бина.

Кәсби-елмә сәбәб фәраһәмдир,
Сабира, бир зәман аյл, јатма!

Гыл дуаләр ки, «Шәрги-Рус»музун
Тәл'этиндән ола⁶ чәһан бејза.

МУСЭЛМАН ВӘ ЕРМӘНИ ВӘТӘНДАШЛАРЫМЫЗА

Эсримиз хәниш едәркән иттифагу иттиһад,
Чүмләмиз әмнијјәт ичрә алмаг¹ истәркән мурад,
Бејнимиздә јох икән бир күнә әсбаби-тәзәд,
Бу вәтән өвладинә ариз олуб бүгзү инад,
Мұслиманла ермәниләр бејнинә дүшду фәсад,
Јохму бир саһибницајәт, јохму бир әһли-рәшад?!

Еj сүхәнданан, бу күнләр бир һидајәт вәгтидир!
Үлфәту үнсијјәтә даир хитабәт вәгтидир!

Ики јолдаш, ики гоншу бир вәтәндә һәмдијар,
Эсрләрчә өмр едиб, сүлһ ичрә булмушкән гәрар,
Фитнеji-иблиси-мәл'үн² олду накән ашикар...
Көр чәһаләтдән нә шәклә дүшду вәз'и-рузикар!
Гәтлү гарәт бишүмару шәһру гәрjә³ таримар...
Әл'әман, бу фитнәjә ҹарә гыл, ej пәрвәрдикар!

Еj сүхәнданан, бу күнләр бир һидајәт вәгтидир!
Үлфәту үнсијјәтә даир хитабәт вәгтидир!

Фитнәләр ким, фаш олур, билмәм нә һаләтдән төрәр,
Әгл бавәр ejләмәз ким, адәмијјәтдән төрәр,
Мұслимијјәтдән вә jaхуд ермәнијјәтдән төрәр,
Шүбһә јохдур, чәһләдән, яинки гәфләтдән төрәр,
Бу мүсибәтләр бүтүн бүгзү әдавәтдән төрәр,
Бу әдавәт мүтләга һали-зәлаләтдән төрәр;

Еj сүхәнданан, бу күнләр бир һидајәт вәгтидир!
Үлфәту үнсијјәтә даир хитабәт вәгтидир!

Һәгги хәлгә билдириб дәф'и-зәлаләт етмәли,
Күн кими табан едиб, памали-зүлмәт етмәли,

Набэча бу ишлэрийн дэф'индэ⁴ гејрэт етмэли,
Хатири-мүгбэррдэн рэф'и-кудурэт етмэли,
Чарасази-сүлн олуб дэф'и-хүсумэт етмэли,
Сабира, бејнэлмилэл тэдбири-үлфэт етмэли!

Ей сүхэнданан, бу күнлэр бир нидажэт вэгтидир!
Үлфэтү үнсижжетэ даир хитабэт вэгтидир!

ШИМДИ ФҮРСӘТ! ВАР ИҚӘН БИР ИШ ҚӨР ИСТИГБАЛ ҮЧҮН!

Гылма, еј мүн'им, тәчаһүд кәсрәти-әмвал үчүн,
Етмә сәрф өвгатыны чәм'ијјәти-әсгал үчүн,
Дүшмә исте'чала нәфсин көстәрән амал үчүн,
Кәнди фикриндә чалышмаг анчаг истиглал үчүн!
Кетди әлдән милләтин, фикрин нәдир әмсал үчүн?
Шимди фүрсәт вар иқән бир иш қөр истигбал үчүн!

Накәнан бәр'әкс олур һалынча² тәгдири-гәза,
Һушјар ол, өвдәт етмәз сәркүзәшти-ма-мәза!

Бинәваләр кәрдәниндә фәгрдән зәнчирә бах,
Мүбтәлаләр ани-чансузиндә мин тә'сирә бах,
Јатма раһәт, милләтиндә налеји-шәбкирә бах,
Дүнки дәрвиши бу күн мүн'им едән тәгдири бах³,
Дүнки мүн'им бир кәда олмуш, көз ач, тоғира бах,
Гыл чәһанә бир нәзәр, мәхруб олан тә'мира бах,

Пәрнијан наимләри олмуш һәмағуши-түраб,
Ja бәни-адәм ләду лилмөвто вәбну лилхәраб*.

Билмәзәм⁴ тәксири-микнәтдән нәләрдир нијјәтин?
Сирри тә'мини-тәәjjүш исә чохдур микнәтин,
Кәр јығыб, һәсрәт гојуб кетмәксә, боштур зәһмәтин,
Бари, еј гафил, бу күн әлдә вар иқән фүрсәтин,
Бир бинаји-хејрә бани ол, учалсын һиммәтин!
Та бу һиммәт сајесиндә хејрә чатсын милләтин!

Вар иқән бу милләти-исламдә мин еһтијач,
Нејф ким, һиммәт едән јохдур ки, гылсын бир
илач...

* Тәрчүмәси: Һәр бина виран олур, һәр кәс олур, ахыр олур.

Ејгизу, ја мәшәрәл-ислам, гәфләт та бәкеj?
Ејшү ишрәт бәстәриндә истираhәт та бәкеj?
Нөеми-шәтва иңрә мүстәғрәг хударәт та бәкеj?
Аләми-исламдә бунча әталәт та бәкеj?⁵
Бу тәдәнни, бу тәнәззүл, бу кәсаләт та бәкеj?
Кетди иззәт⁶, батды милләт⁷, фәргү зилләт та бәкеj?

Јетдиләр сәрмәнзилә әfјар, ја гөвм, әррәһил!
Ејгизу вәстә'чилу, ја әhла-ислам, әddәхил!*

Фејзи-тәһсилә мәкәр габил дејил өвладымыз?!
Ja мәкәр юх иктиسابи-елмә исте'дадымыз?!
Талиби-тәһсил икән күллијјәтән әфрадымыз —
Һанкы мәктәбдән нә дәрс⁸ алсын бу күн әhfadымыз?
Юхму бир зиһиммәт олсун баиси-иршадымыз?
Әлмәдарис, әғнија, сиздәнді истимдадымыз!

Сиздән әлhәг гәлби-милләт, руhi-үммәт шад олур!
Бинәва Сабирләриң анчаг иши фәрјад олур...

* Тәрчүмәси: Јатмајын, бир сә'ј един, ej әhli-ислам, әл-әман!

СӨЗ

Еj сөз, нола дерсәм сәнә хуршиди-сәмават,
Сәндән алышор нүрү зијаји һәмә зәррат.

Бир нури-һәгигәтсән, едib һәг сәни назил
Ким, бәхш едәсән күлшәни-насутә фүјузат.

Кәһ лөвһәдә мәстур, гәләмдән кәһи чари,
Кәһ әршдә мисбаһ, кәһи фәршдә мишкат.

Сүбһи-әзәлидән үзүн етдиқдә тәчәлли,
Мәһв олду чәһаны бүрүйән дудеји-зүлмат.

Олмуш бүтүн әрбаби-нәзәр ашиги-һүснүн,
Тәнвири-үйүн еjlәјир әрбаби-кәмалат.

Бир моһибеји-лутфи-худасән ки, һәгигәт,
Инсанлар едир затын илә фәхру мүбахат.

Сәркәшләри һәп таэтә мәчбур едијорсан,
Тә'сири-нуғузунла әрир санки чәмадат.

Еj баригеји-фикр, әја ләм'еји-вичдан!
Еj шә'шәји-гәлб, әја нури-хәјалат!

Нәв'и-бәшәрә тәрбијәбәхш олдуғүн үчүн —
Кәр денсә сәзадыр сәнә үммүл-әдәбијјат.

Сәңсән фүсәһаји-әрәби еjlәдин илзам
Изһар бәлағәтлә, әја нури-һидайат.

Мүмтаз еләдин нәв'и-бәни-адәми әлһәг,
Инсан сәнин илә едib еһрази-мәгамат.

Вичдану дили-Сабирә нәшр еjlә фүјузин,
Та ким, битә көnlүндә рәјаһини-кәмалат.

[ГЭРИНИ-МЭГФИРЭТ ГЫЛ, ЯА ИЛАНИ]

Гэрини-мэгфирэт гыл, яа илахи,
Мүзэффэрдин¹ вэфалы падшани!..

Бу һали-зари-мэхруманэмизлэ,
Мэлали-нэфси-мэхмуманэмизлэ,
Хүлуси-гэлби-мэсуманэмизлэ,

Сана эрз еjlэриз биз, яа илахи,
Гэрини-мэгфирэт гыл, яа илахи,
Мүзэффэрдин вэфалы падшани!..

Худавэнда, көрима, кирдикара,
Онилэ рэхмэтийлэ гыл мүдара,
Олуркэн фөйт, едиб ислами иһја,

Сэадэт рүтбэснин алды көмани,
Гэрини-мэгфирэт гыл, яа илахи,
Мүзэффэрдин вэфалы падшани!..

Мүгэддэс фикри, пак әгли, зэкаси,
Вэтэн өвлэдэнын олду бэгаси,
Вериб Иранэ гануни-эсаси,

Бүтүн Иранын олду гиблэкахи;
Гэрини-мэгфирэт гыл, яа илахи,
Мүзэффэрдин вэфалы падшани!..

Иүмаји-руһини хүлдашијан ет,
О зати-эгдэси чэннэтмэкан ет,
Мүбарэк гэбрини рэшки-чинан ет,

Ајырма рәһмәтиндән сән бу шаһи,
Гәрини-мәғфирәт гыл, ja иләни,
Мүзәффәрдин вәфалы падшәни!..

Онун гануни-пакин пајидар ет,
Вәлиәһдин мұсават ихтијар ет,
Рәијјәтдуст, һүрријјәтшұар ет,

Шәрәфләнсін бу јолда иззү чәни,
Гәрини-мәғфирәт гыл, ja иләни,
Мүзәффәрдин вәфалы падшәни!..

Шәһи-Иран Мәһәммәд² шаһи-ә'зәм,
Узун өмр еjlәсін ол зати-әкрәм,
Ола гануни-әдл илә мүнәzzәм

Үмури-дәвләти, мұлки, сипаһи,
Гәрини-мәғфирәт гыл, ja иләни,
Мүзәффәрдин вәфалы падшәни!..

АБДУЛЛА ЧӨВДӘТИН ӘШГАРЫНЫ ТӘХМИС

Әчәб, кәшфи-нигаб етмәэми јарым руји-зијбадән,
Зијаләндирмәз афагы фүруги-аләмарадән?
Нә вәгт ол сүбни-сафым ајрылыр бәс лејли-јәлдадән?
«Јолунда бин һәгигәт вердијим бир шанлы рө'јадән
Галан пишанији-өмрүмдә бир набуд көвкәбdir».

Һұма пәрваз олуб учмагда икән өвчи-ә'ладән,
Алыб сәjjад охун накәһ јыхылдым хакә баладән,
Севинсин, сөјлә, сәjjадым ки, мән көз јумдум әшјадән...
«Тәнәффүрләр, тәрәһһүмләр, тәхәттүрләрлә дүнјадән
Құзарим зәхмдари-вәсл бир һичри-мүкөвкәбdir».

ТӘҮЕССҮР

*Истәннилир иттифае,
Көстәрилир инфираг.*

Олсајды сәфа зүмреји-ирфан арасында,
Галсајды вәфадән әсәр ә'jan арасында,
Дурсајды сәдагәт бәj илә хан арасында,
Галмазды кәдәр зәррәчә инсан арасында!

Да'и бә үхуввәт олур икән бизә Гур'ан,
Әмр еjlәр икән бирлиjә пеjfәмбәри-зишан,
Тапмазсан ики мүttәфигүррә'j мусәлман
Гафгазда олан бир нечә милјан арасында!

Динмәz әчәба мә'нији-Гур'ани биләнләр,
Исламы белә тәфригәдә хар көрәнләр,
Aja, охумазлар нә үчүн дини бөләнләр,
(Кану шијәен) рәмзини Гур'ан арасында!

Ахыр бу нә тәфригү тәхәллүфдүр, ej үммәт?!
Әлдән кедијор, динләmәјирсизми бу милләт?!
Та кеj бу тәхәллүф, бу тәфәррүг, бу әдавәт
Бир дин, бир исламу бир иман арасында?!

Вабәстә мусәлманларадыр геjрәти-ислам,
Етсин дә кәрәк мүслүм олан хидмәти-ислам,
Әфсүс ки, биһиммәт олуб милләти-ислам
Дүнијадә олан мухтәлиф әдјан арасында!

Бир илdir олур зүлмлә тараç мусәлман,
Этраф бәләдләрдә галыр ач мусәлман,
Aja, нә рәвадыр ола мәһтатч мусәлман
Күн ризгинә бир боjлә мусәлман арасында?!

Исламымызы етмәлијиз бојләми иһја?!
Иманымызы гылмалыјыз бојләми ифа?!
Ислам о дејилми ки, чијәркүшеји-Зәһра
Баш верди јолунда сусуз, ал ган арасында!

Биз милләтә лазыммы дејил бу тәбәнијјэт?
Биз үммәтә вачибми дејил гејрәти-милләт?
Еј вај ки, гејрәт охујур бизләрә лә'нәт,
Миллијјэтә хидмәт едән инсан арасында!

ТӘРАНЕЛИ-ШАИРАНӘ

Сұлуки шаирин еінән сәфа дејил дә, нәдир?
Вәтәнпәрәстә бу мәсләк рәва дејил дә, нәдир?

Насыл да әсрә көрә мәзһәр олмасын шаир?!
Фұады лөвхеји-кијтиңүма дејил дә, нәдир?

Хәјалы мәс'әдәту ётилаји-әһли-вәтән,
Шұары милләтә меңру вәфа дејил дә, нәдир?

Сәрири-сәлтәнәти-шайранә маликинин
Ливаји-һиммәти иззәткүша дејил дә, нәдир?

Вәлејк чаизәчулугла вәсфқу шаир
Шу мәсләкиндә жауунчу кәда дејил дә, нәдир?

Пула ситајиш едән шаирин бу гәһбәлиji,
Нәһајәт, ағбәһ олан бир әда дејил дә, нәдир?

Дүри-хәзинеји-әһли-кәмал икән әш'ар,
Хәзәф бәһасына сатмаг чәфа дејил дә, нәдир?

Мәдиһәкуләрин әш'ары абрұлары тәк
Нисари-хаки-дәри-әғнија дејил дә, нәдир?

Тәмәллүгатә јагышмаз тәбиәти-шайр —
Бу шивә мәсләки-әһли-рија дејил дә, нәдир?

Ријаны тәрк едәлим заһиди-ријакарә,
Дүрәнқлик бизә нисбәт хәта дејил дә, нәдир?

Тәбәсбүсатлә һасил олан беш-он күнлүк
Өмүрдән исә бир өлмәк сәза дејил дә, нәдир?

Гулами-һүммэл олан шанри-тэээлханын¹
Зэбаны нитги һэгаигэда дејил дэ, нэдир?

Демэм ки, шаир олуб һэчви-насэ ач дилини,
Эминэ һэчв, кэмили-эза дејил дэ, нэдир?

Гэрээлэ бир кэсэ итхами-дэгвкаранэ —
Зэхи гэбахэти-эглу зэка дејил дэ, нэдир?

Демэм ки, фасиди вэсф ет, сакын фэсадындан!
Јаманэ јахши демэк насээз дејил дэ, нэдир?

Вэлејк чадеји-инсафдэн кэнаар олма
Ки, раһи-әдл сирати-һүда дејил дэ, нэдир?

Ризаји-һэгги көзэт, кет рэхи-һэгигэгтлэ,
Бу јолда кэлсэ бэла, һэг риза дејил дэ, нэдир?

Эли, шикэнчеји-эхли-дијарэ ол Сабир,
Бэлаји-һүбби-вэтэн лилвэла дејил дэ, нэдир?

ИЛТИАБИ-ТЭЭССУРАТЫМДАН ЙЕНЭ БИР ШӨЛЕЈИ-ЧӘҢАНСУЗУМ

Эл'еман, еј шаһи-Јәсриб мәдфэнү Мәкки вәтән,
Ja нәбијјүррәһмә, еј мәһбуби-рәбби-зұлминән,
Шәр'и-пакиндә һәрам олмагда икән суи-зәни,
Үммәтиң салим дејил бу хисләти-мәэмумәдән,
Тири-суи-зәннә салеһләр нишан олмагдадыр!
Күл көнүлләр гөнчәләр тәк бағры ган
олмагдадыр!

Нәш'еји-сидгү сәфадән әһли-дил олмагда мәст,
Сағәри-ихлас олур сәнки-мәламәтдән шикәст,
Етмәдән тәһигиги-мәтләб хәлг олуб заһирпәрәст,
Чанилу надан бүләндү агилү һүшјар пәст,
Тири-суи-зәннә салеһләр нишан олмагдадыр!
Күл көнүлләр гөнчәләр тәк бағры ган
олмагдадыр!

Истигамәт бирлә сәрв етдикдә мејли-е'тидал,
Тишеји-хәрратдән тәхлис үчүн булмаз¹ мәчал,
Бир фәрағәт булмуш икән гәлб олур чаји-мәлал,
Күндә мин тазә бәлајә уграјыр әһли-кәмал,
Тири-суи-зәннә салеһләр нишан олмагдадыр!
Күл көнүлләр гөнчәләр тәк бағры ган
олмагдадыр!

Еј бәса мұслим ки, итһам илә тәқfir ејләнир,
Еј бәса али, күмани-бәдлә тәһигир ејләнир,
Сидг — кизбә, меһр — бүғзү кинә тә'бир ејләнир,
Мұхтәсәр сидгү сәдагәт әһли тәқdir ејләнир,
Тири-суи-зәннә салеһләр нишан олмагдадыр!
Күл көнүлләр гөнчәләр тәк бағры ган
олмагдадыр!

Дәсти-гәлб-ишкән чәсурү паји-һүммәт кәмгәрар,
Кари-батыл һөкмәрмә, чешми-һәгбин пүрхумар,
Бәхт тирә, јар садә, чәрх кәч, ел һијләкар,
Әсер намәрд, әһл биелм, әмр мүшкүл, елм хар,

Тири-сүи-зәннә салеһләр нишан олмагдадыр!

Күл көнүлләр гөнчәләр тәк бағры ган
олмагдадыр!

Ja нәбијјәл-мұслимин, ej һәг-тәала рәһмәти,
Чох фәнадыр әмримиз, дәрк ejлә һали-үммәти,
Кетди иззәт, батды шөвкәт, тутду зилләт милләти,
Әл'әман, сүммәл'әман (ja мән илејка начәти),

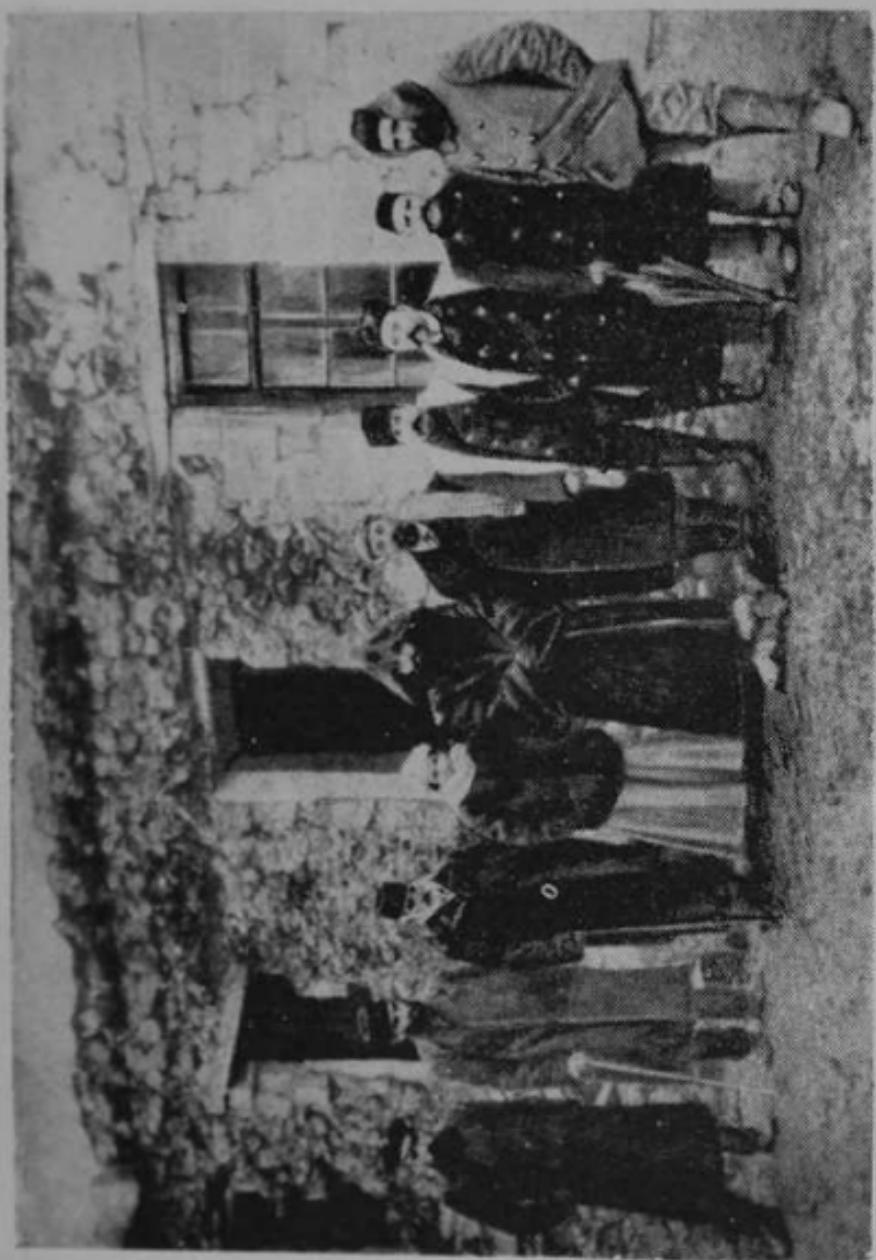
Тири-сүи-зәннә салеһләр нишан олмагдадыр!

Күл көнүлләр гөнчәләр тәк бағры ган
олмагдадыр!

Аббас Сәхнәт.

1902-03 Hata Seizane Myōhōshūtei Yamamoto Kankū heijin (h. 3e place) ea (9)

ШӘКИБАИ

Јар кетдикчә тәһәссүр дили-шејдадә дураг,
Өмр вардыгча һәвәс ашиги-рисвадә дураг!

Сејли-тә'н оjlә тәмәввүчлә алыб дөврү бәрим —
Бәнзәрәм бир гочаман дағә ки, дәрјадә дураг!

Дәјсә дә чанымы минләрчә мәламәт ләпәси,
Зөврәги-һиммәтим әvvәлки тәмәннадә дураг!

Бисүтун¹ синәсинә дәјсә дә мин тишә, јенә
Чөврә тәмкин едәрәк дурдуғу мә'вадә дураг!

Нәгди-chan исә бәһаји-тәләби-јар, иштә,
Чан бәкәф ашиги-садиг белә сөвдадә дураг!

Нә гәм, уғратса да бир күн мәни ифнајә зәман,
Мән кедәрсәмсә мәрамым јенә дүнјадә дураг!

Дурмушам пишү пәси-тә'ндә, Сабир, нечә ким,
О әлифләр ки, пәсү пиши-этә'надә дураг!¹²

ӘНИН

Учдун, еј руһи-пүрфүтуһи-Һәсән!
Учушун изтирари-тәндәнми?
Гоча бүлбүл, нијә савулдуң¹ сән?
Ja сәфа булмадын чәмәндәнми?

Еј һәгиги мұчаниди-ислам!
Нәшри-ирфанда етдиинчә дәвам —
Сәни аламә јахды јохса әвам?
Кедишин кәсрәти-миһәндәнми?

Јохса әқдикчә тохми-сидгу сәфа
Сәни тәкдир едирмиш әһли-чәфа?
Көзләдикчә бу јолда шәрти-вәфа,
Көрмәдин јардым әһли-фәндәнми?

Еј Әкинчи², мәзариатында
Булмадынса сәмәр һәјатында,
Иштә һәнкәмеји-мәматында
Бу тәнәббүт дејил Һәсәндәнми?

Лејк милләт фәгәт сифатын үчүн,
Мүтәзәккир нүүти-затын үчүн,
Әсәфа, бир бина симатын үчүн
Јадикар олмасын да сәндәнми?

Һәсәним, шимди гыл беништә хұрам,
Онда Сеjjид Әзимә сөјлә сәлам:
Кеј мәһин шаири-бәди'кәлам
Бир хәбер тутмасан вәтәндәнми?

Үрәфа мәскәни олан Ширван
Чүһәла хабқаһидир әл'ан³;
Бизи ирфал едән бу нүктә һәман
Кәндимиздән дејил, зәмәндәнми?

НӨВҮЭ

Эрсеји-аләмин јенә вәз'и бәлали көрсәнир!
Joxса сәбати-аләмин һијни-зәвали көрсәнир!

Ајинеји-чәһанда бир сурәти-гәм нүмаләнир,
Вәг'еји-Нуһдур¹ мәкәр ким јенә ибтидаләнир?
Joxса синини-аләмин қүнләри интиналәнир,
Ja ки, мәһи-мәһәррәмин тазә һилали көрсәнир!

Еj үфүг, олма мүнчәли әрсеји-фачиат үчүн,
Етмә әјан һилалыны матәми-каинат үчүн,
Тиги-чәфајә кәсмә бу тәшнәләри Фәрат² үчүн,
Нәһри-Фәратә баҳ, нечә ма'и-зұлали көрсәнир!

Ај ачылан сәбани-гәм, шам ол, ачылма бир зәман!
Јәсрибу Мәккә сәрвәрин салма бәлајә эл'эман!
Кәрчи Ирагә чәлб едир мири-ничази куфијан,
Лејк бу ѡолда онларын өзкә хәјали көрсәнир!

Кетмә, дур, ej гәтари-гәм! Көр учалан нәваләри,
Чәкмә дијари-түрбәтә бу вәтән ашиналәри,
Дуз дејил әһли-куфәнин әһдләри, вәфаләри,
Әһд шикәндир агибәт, кәрчи вәфали көрсәнир!

Кирјеји-зарим етмәди аләми гәрги-әшки-тәр,
Чани-чәһаны тутмады атәшә, одланан чијәр,
Башла фәғанә бари, ej бүлбүли-тәб'и-нөвһәкәр,
Сәнлә бәлали Сабирин башы бәлали көрсәнир!

[ЧУНКИ ВҮЧУДИ-АЛИМ БИР НЕ'МЭТИ-ХУДАДЫР]

Чүнки вүчуди-алим¹ бир не'мэти-худадыр,
Не'мэт ки, кетди әлдән, ган агламаг рәвадыр!

Әһли-һәгин әвамә нисбәт дејил вәфаты,
Бил, алимин һәјатә тәбдил олур мәматы,
Батиндә һәм мусибәт чулғар мүкәввәнаты,
Анчаг көрүр о көз ким, мәнзури ибтиладыр!

Тәрк еjlәдикдә алим бу аријәтсәрани,
Олдугда дидәләрдән гаңб дејил дә фани,
Мүлки-бәгадә ejlәр бир сејри-чавидани,
Хасани-бәэмси-һәглә һәмханеji-бәгадыр!

Анчаг биз агларыг өз һали-фикарымызычын,
Занир олан бәлајә әһли-дијарымызычын,
Үммиdkah итирмиш әjtами-зарымызычын,
Не'мэт ки, кетди әлдән, фәрјадымыз сәзадыр!

Еj алими-һәгиги, галдыгча ад сәндән,
Олмазмы зикри-хејрин дилләрдә јад сәндән,
Чүн јадикар галды бир иттиһад сәндән,
Исмин Мәчиid олуркән мәчдин дә бәрмәладыр!
Сабир мусибәтиндә дилдадеji-бәладыр!

[ЕЈ МУСИБӘТЗӘДӘ ДИНДАШЛАРЫМ, ЕТДИКЧӘ НӘЗӘР]

Еј мусибәтзәдә диндашларым, етдиқчә нәзәр,
Көрүрәм мән сизи бир башга мусибәтдә бу күн!

Аман аллаһ, бу нә һаләт, бу нә туфани-бәла,
Тапырам сизләри бир вәртеји-һејрәтдә бу күн!

Әчәба, бир јени афәтми јетиб, ja нә үчүн
Булунурсуз белә бир һали-фәлакәтдә бу күн?!

Бахышырсыз нә сәбәбдән белә һејран-һејран,
Никәрансыз нијә бу бејти-ибадәтдә бу күн?!

Нәзәри-һејрәтиниз мәсчиду кәһ минбәрдир,
Ахтарырсыз кими меңраби-имамәтдә бу күн?!

Әсәфа, синеји-меңраб да чак етмәдими
Көрүбән бојлә јара синеји-үммәтдә бу күн?

Сиз дејилсиз фәгәт ол алими-паки арајан,
Ачыб ағушуну күрсүйи-хитабәт дә бу күн!

Бах, насыл мәсцидә бир һүзүн гонур, куја ким
Тапмајыр јарыны бир бојлә чәмаәт дә бу күн!

Чәкилиб көjlәрә зикр етдији тәһлили дәхи,
Дөшәниб торпаға сәччадеји-таэт дә бу күн!

Һардасан, еј пәдәри-мә'нәвији-әһли-вәтән?
Вәтән өвлады јаныр атәши- фирмәтдә бу күн!

Әбәди һичринә табавәри-гәм булмаз идик,
Етмәсәјди хәләфин чилвә нијабәтдә бу күн!

Мустәфа һөрмәти-зишә'нинә я рәбби-мәчид,
Рүхуну еjlә дуаку бизә чәннәтдә бу күн!

Мүттәһид олмада тәвфигини гыл үммәтә бәхш,
Һисси-миллијјәт ојандыр дили-милләтдә бу күн!

Јашат аләмдә мәһәббәтлә, үхүввәтлә бизи,
Нечә ким, өmr едириз ејни-үхүввәтдә бу күн!

Онун өвладына, ихванинә вер әчри-чәзил,
Сабир ет хијшү тәбарын бу мүсибәтдә бу күн!

РӘҮКҮЗАРИ-МӘХЛУГАТДА БИР МӨҮТАЧИ-МӘСАРИФ

Еj дәрбәдәр кәзиб үрәји ган олан чочуг!
Бир лөгмә нан үчүн көзү кирjan олан чочуг!
Эшкүлә абрусу да ризан олан чочуг!
Мәтлуби нан, газандығы һирман олан чочуг!

Инсан кими билинсә иди гәдрү гијмәтиң,
Ачмыш олурду мәктәби-милли чәмаәтиң,
Дәрк етмәк истәмир hәлә бу фејзи милләтиң,
Галсын ниһан вәдиеji-фитри-мәһараЯтиң;

Еj eһтишами-милләти талан олан чочуг!
Еj дәрбәдәр кәзиб үрәји ган олан чочуг!

Еj көвһәри-фитадә-бәкил, гал ниһан hәнүз,
Сәррафи-гәдрдан дејил исламjan hәнүз,
Мәшгүл хурду хабдыр әрбаби-шан hәнүз,
Вар орталыгда сөһбәти-дә'ваји-нан hәнүз,
Jox көвһәри-сәадәтә ханаң олан чочуг!
Еj дәрбәдәр кәзиб үрәји ган олан чочуг!

Іңгли дејил о ким сәнә дер*: вар гәбаһәтиң;
Мәнчә гәбаһәт исә олур нали милләтиң...
Етсәјди тәрбијәт сәни әһли-вилајәтиң,
Саиллијә галырмыды hәркиз дә рәғбәтиң?!
Башсыз галыб аяглара үftan олан чочуг!
Еj дәрбәдәр кәзиб үрәји ган олан чочуг!

Еj нәхлеји-вәтән, әсәф олсун бу һалына
Ким, бәхши-тәрбијәт едәнин јох ниһалына!

* Дејир.

Билмәм иәләр кәлир шу гараилыг хәјалына...

Баҳдыгча јалу балына јандым мәлалына!

Еj вадији-сәфаләти пујан олан чочуг!

Еj дәрбәдәр кәзиб үрәји ган олан чочуг!

Олеун әсәф о милләтә ким, бихәјалдыр,

Jaхуд хәјалы кәндинә тәксири-малдыр;

Jaврум, гузум, јатанлар аյылмаз, мәһалдыр,

Анчаг мәнимки налә, сәнинки сүалдыр...

Еj мән кими тәнәффүрә шајан олан чочуг!

Еj дәрбәдәр кәзиб үрәји ган олан чочуг!

НӘ ІАЗЫМ?

Шайрәм, чүнки вәзиғәм будур әш'ар јазым,
Көрдүйүм никү бәди еjlәjim изһар, јазым,
Күнү парлаг, күнүзү ағ, кемәни тар јазым,
Писи пис¹, әјрини әјри, дүзү һәмвар јазым,
Нијә бәс боjlә бәрәлдирсән, а гаре, көзүнү?
Joxса бу ајинәдә әјри көрүрсән өзүнү?!

Ше'рә мәшғул едәрәк хатири-гәммајилими,
Гојурам гәншәримә кағизими, чернилими,
Кәлирәм јазмаға бир кәлмә, — тутурсан әлими,
Горхурам, ja нә үчүн, — чүнки кәсирсән дилими!
Еj әчәб, мән ки, сәдагәт јолуну азмајырам,
Һәлә көрдүкләримин дәрдә биrin
јазмајырам!

Һәлә мән дәрдә биrin јазмајырам, карына баx,
Үстүм² күндә сөјүрсән бу гәдәр, арына баx,
Өзүн инсаф елә, әфкарына, этварына баx,
Истәмирсән³ јазам? Өз ejбли кирдарына баx!
Киши, сән ejбини ган, мәnlә әбәс чәнк еләмә!
Өзүнү, һәм мәни бу барадә дилтәнк еләмә!

Көрүр әрбаби-гәләм гајеji-амалынызы,
Мәндән артыг јаза билмәкдә икән һалынызы, —
Јазмыр онлар дәхи он дәрдә бир әф'алынызы.
Өзүнүзүз олара јаздыран әһвалынызы...
Joxса бу ejbdәn аләмдә мүбәррадыр олар,
Боjlә алчаг јазыдан мин кәрә ә'lадыр олар!

Нечә мән дәрдә биrin јазмаға ejmәn⁴ деjиләм⁵,
Горхур он дәрдә биrin јазмаға һәм әһли-гәләм;

Сән әкәр сөз верәсән: «Горхма, гыл әһвали рәгәм»,
Вәз'и-һалың յазыларса зили-зилү бәми бәм,
Елә бир һалә дүшәрсән ки, түкүн биз-биз
олар,
Әјнинә қејмәјә шеј тапмасан, астар үз олар!..

СӘТТАРХАНА

Һали-мәчзубим көрүб, гаре, демә диванәдир,
Нә'реji-шуридәми зәни етмә бир әфсанәдир,
Шайрәм, тәб'им дәнис, ше'ри-тәрим дүрданәдир,
Бәһчәтим, ејшим, сууриим, вәчдим әһраанәдир,
Инчизабим чүр'әти-мәрданеји-мәрданәдир.
Афәриним һиммәти-валаяи-Сәттарханәдир¹.

Та ки, милләт мәчмәин Тәhrанда виран етдиләр,
Түркләр Сәттархан илә әһду пејман етдиләр,
Зұлму истибдадә гаршы нифрәт е'лан етдиләр,
Милләтә, миллийәтә чан нәгди гурбан етдиләр,
Ајеji-«зибһи-әзим» итлагы ол гурбанәдир,
Афәриним һиммәти-валаяи-Сәттарханәдир.

Һәг мәдәдкар олду Азәрбајчан әтракына,
Али-Гачарын² протест етдиләр Зәһнәкына³,
Ол шәһиданың сәлам олсун рәвани-пакына
Ким, тәқулмуш ганлары Тәбризү Тәhrан хакына,
Онларын чәннәт дејилдир мәнзили, аја,
нәдир?
Афәриним һиммәти-валаяи-Сәттарханәдир.

Иштә Сәттархан, бахыз, бир нөв' игдамат едиб,
Бир вәзири шаһы јох, дүнjanы јексәр мат едиб,
Ирзи-исламы, вәтән намусуну јүз гат едиб,
Һөрмәти-һејсијјәти-миллийәтин исбат едиб,
Инди дүнjanын тәвәччөһ нәгтәси Иранәдир,
Афәриним һиммәти-валаяи-Сәттарханәдир.

Иштә Сәттархан, бахыз⁴, Ираны иhja еjlәди,
Түрклүк, иранлылыг тәклифин ифа еjlәди,

Бир рәшадәт, бир һүнәр көстәрди, дә'ва еjlәди,
Дөвләтин бир ejnини⁵ дүнјадә рисва еjlәди,
Гачмајыб пәрванә тәк оддан, демә
пәрванәдир,
Афәриним һиммәти-валаяи-Сәттарханәдир.

Афәрин тәбризијан, етдиз әчәб әһдә вәфа!
Дусту дүшмән әл чалыб ejләр сизә сәд мәрһәба!
Чох јаша, дөвләтли Сәттархан, әфәндим, чох јаша!
Чәннәти-ә'ладә пејғәмбәр сизә ejләр дуа,
Чүн бу хидмәтләр бүтүн исламәдир,
инсанәдир,
Афәриним һиммәти-валаяи-Сәттарханәдир.

[ЈАШАДЫГЧА ХЭРАБЭ ШИРВАНДА]

Јашадыгча хэрабэ Ширванда
Бир сэфа көрмэдим о виранда.

Јашадыгча өзабэ дүшдү тэним,
Мэнэ зиндан кэсилди өз вэтэним.

Эбэдэн олмадым о бүг'эдэ шад,
Һасили-өмрүм олду һэп бэрбад.

Булмадым онда бир мұвағиг јар,
Јар сандыгларым бүтүн әғјар...

Дуст зәнн етдијим бүтүн дүшмән,
Бунча дүшмән, фәгәт јазыг бир мәп.

Бир бәдән мин чәфајә таб едәмәз,
Хәстәләндикчә шәхс јол кедәмәз.

Залим етдикчә бинәваләрә зур,
Бинәва гачмаға олур мәчбур.

Агибәт иgtидарымыз кетди,
Сабир икән, тәһэммүлүм битди.

Күвәниб әhlә олмадан фахир,
Бакыја ejlәдим сәфәр ахир.

Шайр икән вэтэндән¹ ајрылдым,
Бүлбүл икән чәмәндән ајрылдым.

Шимди гүrbәт јолун алыб нәзәрә,
Олдум амадә, башладым сәфәрә.

Һәг мәдәд гылды, гејдими ачым,
Башымы ичз илә алый таңым.

Та булундум Бакы дијарында,
Бир бөлүк әһли-дил чиварында.

Һәмдүллаһ ки, неј шәкәр верди,
Аризу нәхлимиз сәмәр верди.

Әһсәнәллаһ көзәл-көзәл инсан,
Лөвһәшәллаһ бүтүн-бүтүн ирфан.

Чүмләси бир хәјал илә мәрбут,
Чүмләси иттифаг илә мәзбут.

Гамусу әһли-зөвгү әһли-сәфа,
Һәписи әһли-һалу әһли-вәфа.

Хассә бу мәчмәин диларами —
Зати али, Элигулу нами.

Бәхти мәс'уд, синни-сали чәван,
Рә'жи пиранә, һеј'әти зишан.

Һүсни-сијрәтлә сурәтә малик,
Пак² нијјәтлә иззәтә малик.

Фикри парлаг, хәјалы мұстәһсән,
Бојлә али чәнабә мин әһсән!

Дүстдур әминлә, әманәт илә,
Нечә ким, зиддидир хәјанәт илә.

Јарашыр наминә әмин десәләр,
Һәр ишиндә мин афәрин десәләр.

Ким әмин олмаса әманәтдә,
Оламаз бу мәгами-иззәтдә.

Сафи-дил олмајынча бир инсан,
Она инсан десәк олур бөһтан.

Мәнчә инсан әмин олан кишидир,
Гуру инсанлығ һәр кәсип ишидир.

Еј мәним пак үрәкли һәмвәтәним,
Сәнлә көnlүм сүрурә чатды мәним!

Шаирәм, чүники һәр кәси танырам,
Лүтф едирсән мана, буны ганырам.

Јох икән сәнлә бир рәфагәтимиз,
Нәрәдәндир бу рүтбә һөрмәтимиз?!

Бу фәгәт һүсни-ниjjәтиндәндир,
Бу сәнин өз нәчабәтиндәндир.

Күн чыхарса, ишыг сачар һәр јан,
Булут афагә jaғдырап баран.

Һәнзәлин бәһри зәһр олур амма,
Бид бибәһрә, нәхлдә хурма.

Мүхтәсәр, јахшидан јаман кәлмәз,
Јахшидан бир кәсә зијан кәлмәз.

Јахшылыг етсә һәр насыл инсан,
Гәдрини анлајан едәр шүкрән.

Мәндә јох лутфүнә әвәз бир кар,
Һүнәри шаирин олур әш'ар.

Шаирә лүтф олурса, я азар,
Писи пис, јахшыны да јахшы јазар.

Сәни јахшы көрүнчә пис јазамам,
Мән әдәб мәсләкимдә јол азамам.

Дејирәм, һәг сәни севиндерсүн!
Хәл'әти-лүтф илә кејиндирсүн!

Та ки, вар өмрү мәһрлә маһын,
Сәнә чатсын нә исә дилхаһын.

Өмр едиб бәхт илә, сәадәт илә,
Јаша минләрчә ejshү ишрәт илә!

Һәмдәмин — хатирин севән бир јар,
Һәмгәмин — бир ај үзлү садә никар.

Мэчлисийн ejshu зөвг илэ долсун,
Дүшмэнин, насидин зэлил олсан!

Сабирийн ше'рдэ дуасы будур,
Нээрэти-нэгдэн илтимасы будур:

Өмр едиб даима сэфа буласан,
Нэр зэмэн, нэр дэгигэ шад оласан!

چون مدد خیلی اندیش آمد
باشیم بجز اینه کارب ناییم

تای بروشم باز و بارند
بر را فرستاد همچو دیده

جهه آن که سخن زنگ درین
آرزو خلیل شرود و درین

اصل اته گوزل گوزل را ب
روحش آن شوره بتوان عزمه

میلیش بپرسیم آنکه مردم
نهشی اتفاق ایده

تمسک اهل زاده و این سخا
همیش اهل حال و اهل بردا

حاصه ای خمک دل آران
دایت عالی تخته نایم

بگوی معمود سر ماله را
دانی بیرانه همین ذین

جن سبز نه صبور نه مالک
پاک نیشند عذر عالی

مکری مارادن حیان سخن
بر بین عایق جن به پیک احمد

دوست در اندیه امانته ایه
نه که صد و هشتاد

یا استاد بیفه خواجه سرداره
بر صفا گردیده اد دیرا به

پاشاد بیفه عذابه دوکنی فیض
که رخان سبیده اور دلخیز

آیه آدملا دیم اد بفعده شاد
ما صل عمر ادری هب برباد

بعد ملادی آنها بر مراجعت یاز
بار صاحه بیغیری هنوز اعیار

دوست طلق ایشان یکم پتوں دشمن
پوپله دشمن فقط بازینه بر من

بر سه شکت جواهی ناب ایه
حسته لشکره شنیز بری که بر

ظالم ایشان پیغمبه در فارمه را در
چهل هزار چند او زر مجبوه

عاقت اندام ایشان گیوه
صا بر آیه خیم بند

گووه نسب اهل ارطه دل ناخز
بگوی ایده سفره از

ش عایق دلند آیریدی
بلبل ایکن بند آیریدی

شده عزیت بولیم اور قظره
اد ریم آماره باشد در سفره

پا را سپیر نامه ایمین دیسیر
هر اینسته دیسته آخزد دیسیر

لیم ایمیں دیسته ایمیں دیسته
ادله مز بومخام عزتله

حاف دل اولما زنی براشان
آکا اف دیسته گک ادور بهمان

پنج ایشان ایمین ارالان کنی در
توزی ایشان لق مرانکه ایلی در

ایم پنجم پاک اور گل بهو طبله
سلمه گل سود و ره خاروی هم

شترم جونکه هر گیس نایرام
دلک ام ایمیں کلک درل فایرام

بوق ایمیں سنه سر ما قنتر
مزه دلی دلی پوری هر منز

بوق نظر میں نیکنده در
بو سلک اور چی ایلکه در

گل چیقا رسے ایلی شاھار همیان
بوق لوط آن غافه یا عذریار باره

حلنلاک باری رُ هر ادول راما
بندی په ببره ، خنده حز ما

غنه صریاح شیدان بايان گلر
با خشیدن بر کسره زیان گلر

ع . ص . ب . ل . ه . ر . ر . ا .
سریانه
۷ فروردین

ӘГВАЛИ-НІҚӘМІЛЛӘДӘН МҮГТӘБИС БИР МӘНЗУМ

Көнүл, ол талиби-никмәт, — о никмәт ким, һәгигәтдир,
Нәгиги никмәт анчаг һүсни-сијрәтдән ибарәтдир.

Нәкими-камил олмагчын дејилдир чох билик лазым,
Фәгәт игнаи-нәфсә мүгтәдир олмаг кифајәтдир.

Зәлаләт әһли һәр шеј'и кәч анлар, кәч¹ дә һөкм еjlәр,
О кәс ким, доғру јолу фәһм едәр — әһли-фәзиләтдир.

Олур аләмдә шәхсин һиммәти мигдари-фикринчә,
Нә һиммәт көзләнир ондан ки, әфкары гәбәһәтдир?

Пәдәрлә мадәрин нәсниндән әсла тәлхкам олма,
Сәни тәқдириү тә'зир² етсә дә, бир дадлы шәрбәтдир.

Доғушда айрылыркән мұхтәлиф сурәтләрә инсан,
Мәматында ону јексан гылан хаки-нәдамәтдир.

Чәнаби-һәг о бәһри-бикирани-мәрһәмәтдир ким,
Она мүлһәг олан инсан шәрәфјаби-сәадәтдир.

ТӘБАӘТ

- Сәрмајеji-ирфаны насыл кәсб едәр инсан?
- Тәһсили-үлум илә олур рүтбеji-ирфан!
- Елм исә олур һанкы мәкандан бизә васил?
- Мәктәбдә китаб илә олур сә'jlә насил!
- Энва'i-күтүб булду нә мәркәздә тәзайид?
- Ол мәтбәәдән аләмә бәхш етди фәвајид!
- Қәшф олду кимин сајеji-сә'jиндә бу сән'эт?
- Қөстәрди Ыутенберг¹ бу сән'этдә мәһарәт!
- Кафи олуб ичрасы үчүн сәрвәти-бари?
- Мәфлук олуб ичраjә варынча бу шиари!
- Жетди нечә бәс мөвгөи-икмалә бу сән'эт?
- Етди ики сәрвәтли зәват илә шәракәт!
- Ширкәтлә мәкәр боjlәчә мүшкүл олур асан?
- Ширкәтдәdir ичраji-әмәл, нәф'i-фираван!
- Етсәк нә олур биз дә белә ширкәтә игдам?
- Сус, сөjlә бизә тәфригәji, та едәк әнчам!..

[ИДРАКДИР МУСИБЭТЭ МИЈЗАН, ЭВЭТ, ЭВЭТ]

Идракдир мусибэтэ мијзан, эвэт, эвэт,
Идраксизләрин ола билмәз мусибәти;
Идракинин мәратибинә бағлыдыр фәгәт
Һәр бир кәсин тутулдуғу әндуһү мөһнәти.

[ДЭРДИМ ОЛДУР КИ, МЭНЭ АРИЗ ОЛАН ДЭРДЛЭРИН]

Дэрдим олдур ки, мэнэ ариз олан дэрдлэрийн
Етмэйир бир кечэ-кундүздэ бири мэндэ сэбат;
Мэнэ ол мартэбэдэ дэрд нүчум ejлэр ки,
Бир дэгигэ белэ галмаз бири сабит, hejhat!..

[БИР ЭЗМДЭ СЭБАТ ЕДЭМЭЗ ЭҮЛИ-ЕҮТИЈАЧ]

Бир эзмдэ сэбат едэмэз эүли-еүтијач,
Пул гаршысында ачиз олур фэргү мэскэнэт;
Лакин шу еүтијачы јыхарса јыхар о ким,
Сэрмајеji-хөјати ола елму м'рифэт.

[ЕЈ ДИЛБЭРИ-ҮҮРРИЙЈЭТ, ОЛАНДАН БЭРИ АШИГ]

Еј дилбэри-үүррийјэт, оландан бэри ашиг
Көнлүм сэнэ, чарпышмададыр рузү шэб илэ!
Дерлэрсэ өкэр ишбу сэбэбдэн мэнэ фасиг,
Пэк мүфтэхирэм мэн дэ бу али лэгэб илэ!

БӘНЗӘТМӘ

Сөвдаји-мәвәddәтдән
Хали көрүнүр башлар;

Биканә билир јексәр
Гардашлары гардашлар.

Көзләр дәхи ган сачсын,
Битсин сачылан јашлар;

Ағлар бизә торпаглар,
Дағлар, дәрәләр, дашлар...

Зинһар, едәлим хидмәт
Инсанлыға, јолдашлар!

Гејрәт, а вәтәндашлар!
Һиммәт, а вәтәндашлар!..

РУҢУМ!..

Рұңум, еј шаһбази-үлвијіт,
Һиммәтим тәк фәзадә пәрваз ет!
Уч! Уч! Өвчи-сәмадә пәрваз ет!
Тәнқнаји-бәдәндә вар хиффәт.

Ашијани-бәдәндә етмә¹ гәрап,
Јанма сән дә мәним кими нарә!
Буламазсан мәлалимә чарә!
Сыхылырсан, ләтифсән, зинһар!

Бошла бу чисми, чисм мән дејиләм;
Сана мүшкүл олурса һичраным —
Мән сәнниң, сән мәним дилү чаным,
Мән сәнниң кәндінәм, бәдән дејиләм!

Һара кетсән сәннилә мән дә варам,
Шу бәдәндә фәгәт әсириз, зар,
Өлмәјимлә севинмәсін әғјар, —
Аләм олдугча мән дәхи дурарам!

Бир сәфа булмадыг бу аләмдә,
Башга бир аләмә варыб кедәлим;
Бир овуч хаки хакә тәрк едәлим
Мәдфәни-шуми-али адәмдә!

Мән кедәрсәм, вар олсун амалым!
Јашасын шәһријари-хүрријіт!²
Јашасын шәһријари-хүрријіт!
Мән кедәрсәм, вар олсун амалым!..

ТЭРБИЈЭ

Үммэтийн рэхнүумасы тэрбијэдир,
Миллэтийн пишвасы тэрбијэдир.

Тэрбијэтлэ кечир үмури-чөхан,
Нээр ишин ибтидасы тэрбијэдир.

Валидејнин, тэбии, өвлада
Нэээри-е'тинасы тэрбијэдир;

Чүнки өвлад не'мэти-һөгдир,
Шукри-һөггийн әдасы тэрбијэдир.

Нечэ ким, бир әдиби-мүмтазын
Дәрси-никмәт'әдасы тэрбијэдир.

Чаһилийн дэ заваллы өвлада
Шивеи-нарэвасы тэрбијэдир;

Өјрэдир тифлэ су'и-әхлагы,
Галиба, мүддәасы тэрбијэдир.

Тэрбијэт елмсиз дејил мэгбул
Ки, онун мүгтэзасы тэрбијэдир.

[ДӘҮР БИР МҮДДӘТ ОЛДУ МӘНЗИЛИМИЗ]

Дәһр бир мүддәт олду мәнзилимиз,
Онда һәлл олмаз олду мүшкилимиз;
Јашадыгча чохалды дүшмәнимиз,
Нә едәк, дөғру сөјләди дилимиз!..

АНАЛАР БӘЗӘЛИ

Кәр олса нисадә елмұ ирфан,
Өвладә едәр о ѡолда¹ им'ан.

Әкси олараг бу мүддәанын,
Олмаз исә елми бир ананын —

Өвладә чатар һаман чәһаләт,
Нә әгл олур онда, нә фәрасәт.

Битәрбијәликлә тифли-мә'сум
Ахырда олур сәфилү мәш'ум;

Саридир чүнкі ишбу һаләт,
Һәмчинсинә еjlәjәr сираjәt.

Көзләңсә кәрәк һүгуги-нисван,
Та камил ола вүсуги-нисван.

Елм илә олур һүсули-иззәт,
Елм илә олур нүфузи-милләт.

Елмә чағырыр бүтүн әвамы
«Әл-елмұ фәризәтүн» кәламы.

АНАЛАР БӘЗӘЈИ

Бәзәк, бәзәк ки, дејирләр, чөвәнират дејил,
Чөвәнират бу күн зијнәти-һәјат дејил.

Нәдән чөвәнирә фәхр еjlәсиң кәрәк нисван?
Чәмадә фәхр исә шајани-үммәhat дејил.

Һәгиги валидәнин ән шәрәфли бир бәзәји
Әдәбли, услу чочугдур, тәчәммүлат дејил.

О мадәрин ки, јох өвладә һүсни-тәрбијәси¹,
Сәзаяи-мәкрәмәти-нами-валидат дејил.

Һәјата лајиг олан зијнәт — елм көвһәридиr
Ки, боjlә бир дирилик габили-мәмат дејил.

НИТГЭ ХИТАБ

Еј натигеји-бэдиэпэрдаз!
Вej сөһбэти-дилфирибин е'чаз!

Еј мэхбити-фејзи-асимани,
Мифтахи-хэзинеји-мэани!

Сэн мэхзэни-һикмэт идин ахир,
Сэн мэншэи-һиммэт идин ахир!

Бир тутији-хошбэјан идин сэн,
Бир дүрчи-дүрэрфэшан идин сэн;

Эфлаки-сухэн ситарэсијдин,
Күлзари-вэтэн һэзарэсијдин;

Дүшдүн нијэ бэс бу налэ өлнэл?
Билмэм нэ сэбэбдэн олмусан лал?

Еј бүлбүлүм, ол тэранэпэрдаз,
Гыл бағи-бэдэндэ нэгмэ ағаз!

Фэрјад елэ бир дэм ашиганэ,
Сөјлэ дили-зару натэванэ:

Кеј гөнчэ, ачыл ки, шимди дүнја
Күлзари-тэмэддүн олду јекча!

Кэл дишрэ бу пэрдеји-хэфадэн,
Ат пэрдэни мээнхэри-худадэн;

Сэн алэми-экбэри-худасэн,
Сэн ажинеји-чэханнуумасэн;

Маһијјәтини һәгир санма,
Азадәләри әсиր санма;

Сәндә јарадыб бәди'и-әфлак
Әглү һүнәрү шүурү идрак;

Аләмдә нә вар — вар сәндә,
Сәрмајеji-е'тибар сәндә;

Дур, дур ки, түкәнди лејли-эүлмәт,
Әһрапә ачылды сүбһи-дөвләт!

Ашигләри иштијаға дүшдү,
Һәр кәс аյылыб габаға дүшдү.

Онлар ки, сәпинләдир мұасир —
Һәр елмү фүнүнә олду маһир.

ҺӘВӘС

Һәвәс сөвг еjlәр инсаны hәjатә,
Әталәт чәлб едәр шәхси мәматә;

Һәвәс исал едәр заты сәфајә,
Әталәт мүбтәла ejlәр бәлајә;

Һәвәс пираји-эглү hүнәрдир,
Әталәт мајеји-ичзу кәдәрдир;

Һәвәсдән нәш'әт ejlәр hәп фәхарәт,
Әталәтдән төрәр мин-мин хәчаләт;

Һәвәс сәһрасы әмниjjәтфәзадыр,
Әталәт тәңкнасы бир хәтадыр;

Һәвәс бирлә тәрәггиijат дәркар,
Әталәтдән әмәл мәнкусү идбар.

[ТЭРК ЕДЭР КИ, ШҮКРИ-НЕ'МЭТИ-НАС]

Тэрк едэр ким ки, шүкри-не'мэти-нас,
Етмэйир вагеэн худајэ сипас;

Шакирани-вэсили-не'мэт
Олур әлбэйтэ наили-не'мэт.

Артыг етдикчэ шүкр ифасын,
Һасил еjlэр көнүл тэмэннасын.

Шækéri-шүкrdэ һəлавəт вар,
Шүкrdэ издиjadi-не'мэт вар.

Не'мэти-насə шүкр едəн әлһəг,
Һəэрэти-һəggə шүкр едib мүтлəг.

Инд һəгдэндир, чүнки күлли-эсас,
Һəggə рагче'дир шүкри-не'мэти-нас.

Шүкр сəрмајеji-ибадəтдир,
Шүкр пəрванеji-итаэтдир.

Ej худа, фəэлинə рича едəрəм,
Mэн насыл шүкрини эда едəрəм

Ки, дəгигə-дəгигə, анбəан,
Сабирə не'мэтин олур шајан.

[НОЛА ӘРБАБИ-ҚӘМАЛ ЕЈЛӘРӘ ТӘҮСИН МӘНӘ КИМ]

Нола әрбаби-қәмал ејләрә тәһисин мәнә ким,
Фәләки-нәзмдә бир әхтәри-рәхшанәм мән.

...Дөвр едәр башимә һәр күндә һұмаји-дөвләт
Ки, әза құлшәнинә бұлбұли-наланәм мән.

Мұддәиләр көзүнә хари-мұғијланәм әкәр,
Нәзәри-паки-әһибадә құлұстанәм мән.

Кәрчи пүр әһгәри-насәм бу һәгарәтлә, вәли
Закири-али-әбајәм, шәһи-дөвранәм мән.

Сабирәм, сәбр шиарымды, гәнаәт тачим,
Нәфсимә падшәһәм, саһиби-фәрманәм мән.

Тапмышам фәгрдә бир хатәми-истигна ким,
Дејәрәм тәхти-гәнаәтдә Сүлејманәм¹ мән.

[НЭКЭРДЭД КЭЗ ЭЧЭЛ ПОШТЭМ ХЭМИДЕ]

Нэкэрдэд кэз эчэл поштэм хэмиде,
Кешэм дэр душ-е худ рэнч-е Йэмиде¹.

Тэрчумэс и:

Экэр эчэл элиндэ өжилмэсэјди гэддим,
Йэмидэний зэһмэтийн чијнимдэ мэн чекэрдим.

[ИСТЭРЭМ ӨЛМЭРН МЭН, ЛЕЙК ГАЧЫР МЭНДЭН ЭЧЭЛ]

Истэрэм¹ өлмэji мэн, леjk гачыр мэндэн эчэл,
Кэр нэ бэdbэхтэм, эчэлдэн дэ кэрэk наз чэкэм.

[АРИЗИ-ГЭМЛЭР ЭЛИНДЭН ҮРЭЖИМ ШИШМИШ ИДИ]

Аризи-гэмлэр¹ элиндэн үрэжим шишмиш иди,
Зэнн едэрдим едэчэкдир она² чарэ чијэрийм³;
Бэхти-мэнхүсимэ бах⁴, мэн бу тэмэннадэ икэн
Башлады шишмэјэ инди үзү гарэ чијэрийм.

[МЭНЭ БЭД КЕЧДИ ШЭҮРИ-ШИРВАНДА]

Мэнэ бэд кечди шэүри-Ширванда,
Мэрэзим шиддэт етди хэр јанда;
Бир тэрэфдэн тэвэррүүнчијэрийм,
Бир тэрэфдэн үрэкдэки кэдэрийм.

[РАНЭМ БЕДЭНИД, РУ БЕРАН АМЭДЭЭМ]

Раһэм бедәнид, ру берән амэдээм,
Бэр дәркәһ-е һөзрэт-е илаһ амэдээм;
Битөһфе нәјамәдәм, нә дәстәм халист,
Ба дәст-е пүр әз һәме гонаһ амэдээм...

Тәрчүмәси:

Јол верин, тапмышам јолу, кәлмишәм,
Олуб бу дәркаһын гулу, кәлмишәм.
Төһфәсиз кәлмәдим, әлим баш дејил,
Әлләрим күнаһла долу кәлмишәм.

ГЭЗЭЛ ЛЭР

[ГОЈМА КЭЛЭ, САГИЈА, ЗАҢИДИ МЕЈХАНӘЛӘ]

Гојма кэлэ, сагија, заңиди мејханәјэ,
Дөнмәјэ мејханәмиз мәсчиди-виранәјэ.

Урма киреһ зүлфүнэ, ejlә hәзәр, ej сәнәм!
Охшамасын шәклдә сәбһеји-сәдданәјэ.

Һирз илә, әфсун илә олмаз илачи-чүнүн,
Ешг сөзүндән сәва сөз демә диванәјэ.

Бадеји-тәлх ичрә бу нәш'еји-ширин иәдир?
Joxса гојуб¹ дилбәрим ләб ләби-пејманәјэ?²

Шимди ки, үздүн әлин зүлфи-пәришандән,
Бары кәл изһар гыл дәрди-дилин шанәјэ.

Шәм'и дә јахмагдадыр атәши-севдаји-ешг,
Шө'леји-пәртөвфүруз хасмы пәрванәјэ?³

Сабир о чәннәтрүхүн кәндүми-халын көрүб,
Аз галыб Адәм⁴ кими алдана бир данәјэ.

[ҢӘР СӘРИ-МУЈДӘ МИН АШИГИ-НАЛАНЫН ВАР]

Ңәр сәри-мујдә мин ашиги-наланын вар,
Мәкәр, еј шух ки, бир чисмәдә мин чанын вар?

Лејлијә Гејс¹ олур ашиг, сәнә мин-мин Лејли,
Ахтарырсан јенә бир ашиг, әчәб ганын вар!

Ханишин тәрки-дилү чан иди, мән һәм етдим,
Сөјлә, еј яр, көрүм шимди нә фәрманын вар?

Ејд-әзәгадә гојун кәсмә, бојун гурбаны,
Ашиги-зар кими кәсмәјә гурбанын вар.

Сузи-биналеји-пәрванәни көр, еј булбул,
Сәһни-күлзардә анчаг сәнин эфганын вар.

Ңәр мәрәз чарәсими еjlәmәк асанды, тәбиб,
Мәрәзи-ешгә нә тәдбир, нә дәрманын вар?

Сабира, гәрг едәр ахир сәни бу сејли-бәла,
Олма гафил белә ким, дидеји-кирјанын вар.

[ВИРАНЭ ШӘМАХИДӘ МӘНӘ КӘНЧ ТАПЫЛМАЗ]

Виранэ Шәмахидә мәнә кәнч тапылмаз,
Бир кәнч бу виранәдә бирәнч тапылмаз.

Пистани-сәнәм тәк ики лиму әлә кечмәз,
Бир ғәбрәби-дилбәр кими паринч тапылмаз.

Рұх тутмаға дәрқаһына бир шаһ булунмаз,
Фәрзини-хирәд сејринә шәтрәнч тапылмаз.

Бу бағдә бир нөвқули-бихар көрүнмәз,
Бу бәэмдә бир дилбәри-бигүңч тапылмаз.

Бу ханеji-шәштәрдә ики кә'б атылмаз,
Бу тәхтеji-hejrәтдә шешү пәнч тапылмаз.

Тәрсадә пәрируj қәзәл сохду вә лакин
Сән¹ тәк қәзәл, ej дилбәри-Күркәнч, тапылмаз.

Шириң сөз илә салды о аһуни кәмәндә,
Сабир кими бир ринди-сүхәнсәнч тапылмаз.

[МӘФТУНИ-СӘРИ-ЗҮЛФҮНӘ ГҮЛЛАБ КӘРӘКМӘЗ]

Мәфтуни-сәри-зүлфүнә гүллаб кәрәкмәз,
Рәнчури-ләби-лә'линә иннаб кәрәкмәз.

Мәрабә сүчуд етмәрәм, ej гиблеји-мәгсуд,
Гашын кәрәнә сәчдеји-мәраб кәрәкмәз.

Ач зүлфүнү, диванәләри бир јерә јығма,
Бу фиргәјә чәм'ијјәти-әсбаб кәрәкмәз.

Јатма хәми-зүлфүндә никарын белә раһәт,
Ашигләрә, ej хәстә көнүл, хаб кәрәкмәз.

Мән нәш'еји-лә'ли-ләби-чанан илә мәстәм,
Саги, мәнә минбә'd меји-наб кәрәкмәз.

Һичриндә рәвадыр чијәрим ганы төкүлсүн,
Чешминдән ахан гәтрейи-хунаб кәрәкмәз.

Сираф еләјиб лә'ли-ләбин Сабири, ej шух,
Тәбдари-гәми-ешгинә гәндаб кәрәкмәз.

[КУЈИНИ ХУНАБЕЈИ-ЧЕШМИМЛӘ НӘМНАҚ ЕЈЛӘРӘМ]

Кујини хунабеји-чешмимлә нәмнақ ејләрәм,
Кипријимлә аситанын кәрдини пак ејләрәм.

Та ки, көрдүм сағәри-сәһбадә әкси-сурәтин,
Өмрләрдир ким, чәһанда¹ хидмәти-так ејләрәм.

Ешгини асан билирдим, чәкди иш рисвалыға,
Шимди рисваји-чәһан олдум, нәдән бак ејләрәм?

Бојнума салдым о зијба тәл'әтин зұлфи-кәчин,
Түрфә чадујәм, фұсуни-мари-Зөһнак ејләрәм.

Вәслә үммид олса, һичриндә бу чари² үнсүрү.
Әшки-чешмим сејлинин мөвчундә хашак ејләрәм.

Үрма шанә зұлфүнә, нараһәт етмә көnlүмү.
Зұлфүнә дәјдикчә шанә көnlүмү чак ејләрәм.

Сабира, торпаға салды сајә рә'на дилбәрим,
Кәр мәләк олсам да, лабүд сәчдеји-хак ејләрәм.

[КЭР ИСТЭСЭН КИ, ФИТНЕЖИ-АЛЭМ ОЈАНМАСЫН]

Кэр истэсэн ки, фитнежи-алэм ојанмасын,
Дөври-гэмэрдэ өгрэби-зүлфүн доланмасын¹,

Көстэр чэмэндэ нэркисэ һэр шам көзлэрин,
Та сүбһ олунча хаби-эдэмдэн ојанмасын.

Јох мэндэ таб вэслинэ, көстэрмэ рујини,
Пэрванэ шэм'и көрсэ, нэ мүмкүндү јанмасын.

Кујин рэгибэ мэскэн олуб, кэлмэрэм дэхи,
Нэ көрмэсин көзүм вэ нэ көnlүм буланмасын.

Сирри-дэһанини демэ наэхл захицэ,
Гој бихэбэр галыб белэ эсрари ганмасын.

Чаным чыхар чыханда хэтин күлүзардэ,
Еjlэ хэтин тэраш, гој өмрүм узанмасын.

Дерлэр, нэвиди-вэсл вериб јар Сабирэ,
Хам олмасын, бу мэтлэбэ һэркиз инанмасын.

(ИСТАСЭН КӨНЛҮМ КИМИ ЗҮЛФҮН ПӘРИШАН ОЛМАСЫН)

Истасэн көнлүм кими зүлфүн пәришан олмасын, —
Ол гәдәр чөвр ет мәнә аһ етмәк имкан олмасын!

Дәрди-ешгин гәсди-чан етдисә, мән һәм шакирәм,
Истәрәм чиссимидә дәрд олсун, дәхи чан олмасын!

Гојма әғјар еjlәsin кујиндә чөвлан, ej пәри!
Әһrimәnlәr¹ малики-мүлки-Сүлејман олмасын!

Атәшин рујиндә әф'и тәк јатыб кејсуләрин,
Түрфә чадудур ки, мар атәшдә сузан олмасын!

Дерләр, ашигкүш никарым гәтлимә амадәdir,
Аллаh, аллаh, бир сәбәб гыл ким, пешиман олмасын!

Мүбтәлаји-дәрди-ешгәm, эл кәтүр мәндәn, тәбиb!
Еjlә бир тәdbir ким, бу дәрдә дәрман олмасын!

Сабира, уммиди-вәсл илә гәми-һичранә дәz,
Һансы бир мүшкүлди ким, сәбр илә асан олмасын?!

[ЕЈ ДИЛ, АМАНДЫ, СИРРИНИ БИКАНӘ БИЛМӘСИН!]

Еј дил, аманды, сиррини биканә билмәсин!
Аһәстә зүлфи-јардә јат, шанә билмәсин!

Дүшдүн хәјали-данеји-хал иштијагинә,
Еј мүрги-рәф', тизпәр ол, данә билмәсин!

Еј јар, чан фәдаји-гүдуми-мубарәкин,
Аһәстә гыл хұрам ки, һәмханә билмәсин!

Гејрәт һәлак едәр мәни, ачма чәмалини,
Кәстәрмә шәм'ә рујини, пәрванә билмәсин!

Бир ләһзә бәзми-јардә дилшадәм, еј көнүл,
Арам тут, бу мәтләби биканә билмәсин!

Еј аһи-сәрд, урма нәфәс зүлфи-јарә сән,
Бир дәм гәрар тут, дили-диванә билмәсин!

Зәһид едәрсә ешгә тәкфир Сабири,
Зәһир көзилә Кә'бәни бүтханә билмәсин!

[ЕЈ ШУХ, ЈЕНӘ ҺӘМДӘМ ОЛУБ ҚАҚИЛӘ ЗҮЛФҮН]

Еј шух, јенә һәмдәм олуб какилә зүлфүн,
Тәһрис едир ол кафири сејди-дилә зүлфүн!

Динү дилими гарәт едиб, ејләмәз инсаф,
Шимди нә тәмәнна илә еjlәр килә зүлфүн?

Һәр ләһәзә уур синәмә мин науқи-дилдүз,
Мужканын илә јохса дәјиб дил-дилә зүлфүн?

Һејрәтдәjәм, аja ки, нәдир фитнеji-һарут¹,
Еј шух, мәкәр сеһр охујуб Бабилә зүлфүн?

Тәиha сәфәр етмә, кәл апар чанымы, әмма
Бу сирри ниһан сахла, мәбада билә зүлфүн.

Алдатды көнүл мүрғуну ол данеji-халыны,
Дами-рәhi-әгл олду о пүрсилсилә зүлфүн.

Сабир кими гәрг олду көзүм јашинә чисмим,
Тутмуб әлими чәкмәди бир саһилә зүлфүн.

[ХОСРОВИ-ҺҮСНҮН, ӘЗИЗИМ, СӘН ИМИШСӘН ТАЧИ]

Хосрови-һүснүн, әзизим, сән имишсән тачи,
Хубләр чүмлә сәнин дәркәһинин мөһтаци.

Габи-гөвсејн гашын, лејләтүл-исра зүлфүн,
Тапмысан мәртәбеји-һүснідә сән ме'рачи.

Төкүлүб зүлфи-сијәһ аризи-алын үзрә,
Кә'бәјә чөл әрәби мане' олур һүччачи.

Заири-кујинәм, ej мәһ, гој өпүм халиндән,
Һәчәри өпмәјәнә хәлг демәзләр һачи.

Кәч никәһ илә¹ дәләр бағрымызы мүжканын,
Бу ох атмағы ким өјрәтди сәнә гыјғачи?

Кечә-күндүз сәри-кујиндә сызылдар Сабир,
Нејләсин, говма гапындан, кәсилиб иллачи.

[ГӘМИНДӘ ЧӘРХИ-ЧАРУМДӘН КЕЧӘН ФӘРЈАДУ АҢИМ ВАР]

Гәминдә чәрхи-чарумдән кечән фәрјаду аңим вар,
Инанмырсан әкәр Иса¹ кими адил қувাহим вар.

Кедим мән һансы қа'бә, қә'беји-кујиндән әфзәлдир,
Тутум јүз һансы меһрабә, гашын тәк гибләкаһим вар.

Бахыб әбруји-чананә, едирсән сәчдә меһрабә,
Кет, ej зәнид, сәнин ихласына чох иштибаһим вар.

Әлимдә чами-бадә тутмушам мејханәләр күнчин,
Күнәһдән зәррә баким јох, ләбин тәк үзрхәним вар.

Башымда тачи-мөһнәт, падшани-кишвәри-ешгәм,
Габағымда чәкиб сәф дәрдү гәмләрдән сипаһим вар.

Бәлакеш Сабирәм, сәбрим түкәнмиш һичри-рујиндән,
Көзүм јашинә рәһим ejлә, туталым чох құнаһим вар.

УШАГЛАРА ҮӘДИЛЭ

МӘКТӘБ ШӘРГИСИ

Мәктәб, мәктәб, иә дилкүшасән,
Чәниәт, чәниәт десәм сәзасән.
Шадәм, шадәм тәфәррүчүндәң¹,
Элһәг, элһәг, көзәл бинасән!

Әтрин, әтрин қули-чинандыр,
Фејзин, фејзин һәјати-чандыр,
Гүнчән, гүнчән сәфаи-вичдан,
Нурун, нурун зијафәшандыр!

Тәхир, заһир һүнәрләрин вар,
Бәхир, заһир сәмәрләрин вар,
Дәрја-дәрја тәмәввүчүндә
Парлаг-парлаг қүһәрләрин вар!

Дәфтәр-дәфтәр хәбәрләрин вар,
Рәһбәр-рәһбәр әсәрләрин вар,
Мишキン-мишキン гәләмләриндә
Аhy-ahy нәзәрләрин вар!

Һүммәт, һүммәт сәннилә али,
Хаки-вәтән сәннилә нали,
Сәнсән, сәнсән үмум насын
Нитги, фикри, дили, мәгали!

Күлшән-күлшән ләтафәтин вар,
Рөвшән-рөвшән сәадәтин вар,
Вазеһ-вазеһ бәյанларында
Ширин-ширин һекајәтин вар!

Олсун, олсун сәннилә хошһал,
Јетсин, јетсин кәмалә әтфал,
Көрсүн, көрсүн пәсәрләриндә
Сабир-Сабир пәдәрләр иғбал!

МӘКТӘБӘ ТӘРГИБ

Мәним бағым, баһарым!
Фикри зијалы оғлум!
Мәктәб заманы кәлди,
Дур, еј вәфалы оғлум!
Еј көзүм, еј чаным!
Кет мәктәбә, чаваным!

Күн чыхды, сүбһ ачылды,
Гаранлыглар гачылды,
Пәнчәрәдән күн дүшдү,
Отаглара сачылды.
Еј көзүм, еј чаным!
Кет мәктәбә, чаваным!

Оғул, оғул, амандыр,
Чох јухламаг јамандыр.
Чох јухламаг — шејтандан,
Тез дурмаг — аллаһдандыр.
Еј көзүм, еј чаным!
Кет мәктәбә, чаваным!

Нәсиһат ал, нәсиһәт,
Гыл кәсби-елмә гејрәт!
Елмензлик бәласы
Мүшкүл олур, һәгигәт.
Еј көзүм, еј чаным!
Кет мәктәбә, чаваным!

Мәктәбдә вар шәрафәт,
Дәфтәрдә вар ләтафәт.

Чари олур гэлэмдэн
Ширин-ширин некајэт.
Еj көзүм, ej чаным!
Кет мэктэбэ, чаваным!

Аллаh олсун сэдигин,
Мэктэб сэний шэфигин;
Дур мэктэб кет, оглум,
Дэфтэр сэний рэфигин.
Еj көзүм, ej чаным!
Кет мэктэбэ, чаваным!

Мүэллимин кэламын
Ал, сахла ентирамын;
Нэгдэн едэр тэмэнна
Мэктэбинин дэвамын.
Еj көзүм, ej чаным!
Кет мэктэбэ, чаваным!

Елм өjrэн, имтэхан вер,
Өз фээзлини нишан вер;
Гэдрин бил елмү фээзлин,
Елмин юлунда чан вер.
Еj көзүм, ej чаным!
Кет мэктэбэ, чаваным!

ЕЛМӘ ТӘРГИБ

Елмин иззәти пајидар олур,
Чәһлини никбәти чаншикар олур;
Һәр кәс елм охур, бәхтијар олур,
Милләт елм илә бәргәрар олур.

Охујун, әзиزلәр, охумаг зәманыдыр!
Охумаг һәр адәмин әдәби нишаныдыр!

Елм илә сәрфәраз олмасаг биз,
Чүмләдән бинијаз олмасаг биз, —
Биздә фәхрү мүбаһат олурму?
Гејриләрлә мусават олурму?

Һәр бир таифә бир сәјаг илә
Чатды иззәтә иттифаг илә,
Дүшдүк зилләтә биз нифаг илә,
Мәктәб ачмалы иштијаг илә.

Охујун, әзиزلәр, охумаг зәманыдыр!
Охумаг һәр адәмин әдәби нишаныдыр!

Сидг илә әл-әлә чатмасаг биз,
Гәфләти бир тәрәф атмасаг биз, —
Биздә һәркиз сәадәт олурму?
Сәбгәт етмәкдә гүдрәт олурму?

Исламијәтә ифтихарымыз —
Сунни-шиәлик олду карымыз,
Кетди шә'нимиз, е'тибарымыз,
Вармы рүтбәмиз, игтидарымыз?

Охујун, әзиزلәр, охумаг зәманыдыр!
Охумаг һәр адәмин әдәби нишаныдыр!

Доғру бир иттиһад етмәсәк биз,
Бирлијә е'тигад етмәсәк биз, —
Биздә шәрти-үхүввәт олурму?
Дини-исламә хидмәт олурму?

УШАГ ВӘ БУЗ

Дәрсә кедән бир ушаг
Чыхды буз үстә гочаг;

Сүрүшдү бирдән-бирә,
Дүшдү үз үстә јерә.

Дурду ушаг, неjlәди?
Буза белә сөjlәди:

«Сән нә јамансан, а буз!
Адам јыхансан, а буз!

Аз галыб өмрүн сәнин,
Јаз кәләр, артар гәмин:

Әријиб суја дөнәрсән,
Ахыб чаја кедәрсән!»

ЈАЗ КҮНЛӘРИ

Кәл, кәл, а јаз күнләри!
Илин әзиз күнләри!

Дағда әрит гарлары,
Бағда әрит гарлары:

Чајлар дашыб сел олсун,
Тахыллар тел-тел олсун.

Ағачлар ачсын чичәк,
Јарпағы ләчәк-ләчәк.

АГАЧЛАРЫН БӘСИ

Алма, палыд, шам ағачы һал илә
Еjlәдиләр бәhc бу минвал илә:

Башлады тә'рифә палыд гамәтин,
Өјдү өзүн, зорбалығын, һаләтин;

«Летмәэ олур, — сөjlәди, — дағлар мәнә,
Лајиг олур фәхр едә бағлар мәнә;

Аз гала башым јетишир¹ көjlәрә,
Шах будағым көлкә салыб һәр јерә;

Эссә күләк, ғопса да туфан, јенә
Әjmәjә әсла күчү чатмаз мәнә;

Чанлычадыр, зорбачадыр балдырым,
Сындыра билмәз мәни һеч илдырым!»

Алма ағачы она верди чәваб:
«Еjlәмә тә'риф өзүнү, ej чәнаб!

Зорбады һәрчәнд ки, гәddин сәнин,
Jox мәнә тај олмаға һәddин сәнин;

Сәндә битәр бир нечә вечсиз гоза,
Анчаг о да гисмәт олур донгуза.

Мәндә, вәли, јахшы, көзәл алма вар,
Рәнкини һәр ким көрә hejран галар!

Дадлы, ләтафәтли, мәлаһәтлидир,
Саплагы инчә, өзу ләzzәтлидир!»

Шам ағачы билди бу кејфијјети,
Сөјләди: «Бәсдир, бурахын сөһбәти!

Бош данышыгдан иә чыхар, ај балам?
Гыш күнү сиз чылпаг олурсуз тамам;

Лејк мәним гышда дәхи јаз кими,
Јашыл олур палтарым атлас кими;

Лазимәм ев тикдирән инсанлара,
Иәм дирәјәм, һәм гапы ејванлара;

Гыш собада хәлг мәни јандырар,
Мәнфәэтим хәлгә мәним чох дәјәр».

ЧҮТЧҮ

Чыхды күнәш, долду чәһан нур илә,
Чүтчү сүрүр тарлада чүт шур илә.

Атлар, өкүзләр котана күч верир,
Каһ жүрүйүр, каһ јыхылыр, каһ дуур.

Чүтчү батыб ган-тәрә, јер шумлајыр,
Шумладығы тарласыны¹ тумлајыр.

Олса да артыг нә гәдәр зәһмәти —
Ишләмәјә вар о гәдәр гејрәти.

Чүнки билир раһәт әзијјәтдәдир,
Шад јашамаг сә'jdә, гејрәтдәдир.

Ииди әкәрчи она зәһмәт олар,
Гышда әјали, өзү раһәт булар:

Чәм едәчәк тарласының һасилин,
Бәсләјәчәк аиләсін, һәм елин.

ГАРҒА ВӘ ТҮЛҚУ

Пендириң ағзында бир гарға
Учараг ғонду бир уча будаға.

Түлқу көрчәк јаваш-јаваш кәлди,
Ендириб баш әдәблә, чөмбәлди.

Бир заман һәсрәт илә гарға сары
Алтдан-алтдан марытды баш жұхары;

Деди: «Әhcән сәнә, а гарға аға!
Нә нәзакәтлә ғонмусан будаға!

Бәзәдин сән бу күн бизим чәмәни,
Шад гылдын бу қәлмәјинлә мәни.

Нә көзәлсән, нә хошлигасән сән,
Жери вар сөjlәсәм — һұмасән сән.

Түкләриндир ипек кими парлаг,
Бәднәзәрдән вүчудун олсун ираг!

Бу јәгиндер ки, вар севимли сәсин,
Оху, версин мәнә сәфа нәфәсин!»

Бојлә сөздән фәрәhlәниб гарға
Ағзыны ачды та ки, етсін — ға,

«Ға» едәркән һәнүз бирчә кәрә
Пендири димдијиндән енди јерә.

Түлқу фөврән һавада гапды, једи,
Гарғаја тә'нә илә бојлә деди:

«Олмасајды чәһанда сарсағлар,
Ач галарды, јәгин ки, жалтағлар!».

МӘКТӘБ УШАГЛАРЫНА ТӨҮФӘ

—

Дөгәр инсан ата очағында¹,
Басләнәр валидә гучағында.

Ата һәр күн кедәр ишә, чалышар,
Нә гәдәр зәһмәт олса да, алышар.

Севәмәз кәнди истираһәтини,
Арап өвладының сәадәтини.

Ишләјәр, чисми ган-тәрә бојанаар,
Һәр насыл олса да, чөрәк газанаар.

Ана өвлада вәғф едәр өзүнү —
Јумамаз, јуммаса ушаг көзүнү;

Сүбһә тәк бинәва чәкәр зәһмәт,
Кәнди өвладына верәр раһәт;

«Лајла-лајла» дејә чәкәр кешијин,
Мин мәһәббәтлә јелләјәр бешијин.

Аһ, бизләр чочуг икән нә гәдәр
Вермишик валидејнә рәнчү кәдәр.

Шимди биз онлары әвәз едәлим,
Онларын хәнишинчә јол кедәлим.

Соралым² һәр заман ризаләрини,
Алалым хејрли дуаләрини.

«Паји алтындадыр беһиши ананын» —
Бу һәдиси-шәрифдир, инанын!

Бизэ лазымса һөргө гул олалым,
Валидеjnэ мүти' огул олалым.

Атая һөрмөт етмэjэн чочуғун,
Анаја хидмөт етмэjэн чочуғун

Нә олур кәndи нәфсиnэ хеjри,
Нә дә ондан вәфа көrəр геjри!

Шүбhесиз, хүсрдэн кәнаr оlamaz,
Ики дүнjadә bәхтиjар оlamaz.

МӘКТӘБ ШАКИРДЛӘРИНӘ ТӨҮФӘ

Еј ушаглар, ушаглыг әjjами, —
Кәлән әjjамын ондадыр ками.

Ким ки, геjrәтлә зәһмәтә алышар,
Кәсби-ирфанә рузү шәб чалышар, —

Зәһмәти маjeи-сәадәт олар,
Jашадыгча hәмишә раhәт олар.

Ким ки, тәnбәллиjә мәhәббәт едәр,
Даим әjlәnчәләрлә үlfәт едәр,

Кечирир вәгтини чәhәләт илә,
Бүтүн өмрү кечәр сәфаләт илә.

Иштә, өвлад, сиз бу hалы көрүн,
Бу ики вазеh ehtimalы көрүн;

Вәgtдән даим истифадә един,
Елм тәhсилини ирадә един;

Чалышын, бинијаз олун, чалышын!
Елм илә сәрфәраз¹ олун, чалышын!

Кәләчәк күнләрин сәадәтини —
Газаның фәзлү фәхру иззәтини.

Сиздәdir миллиетин үмид көзү, —
Һал ила сөjlәjир сизэ бу сөзү.

Динләjии јанғылы сәдаләрини!..
Ешидин атәшин нәваләрини!..

Охујун, миллиетин ничаты олун!
Та әбәд баиси-hәјаты олун!

ТЭБИБ ИЛЭ ХЭСТЭ

Бир тэбиб кедиб дэ бир бимар
Деди: «Мэ'дэмдэ агры бир шеј вар;

Бир дэва вер, мана өлач еjlэ,
Өлүрэм, чареji-мизач ejlэ».

Тутду нэбзин тэбиб онун дэрhal:
«Нэ јемишсэн?» — дејэ единчэ суал,

Деди: «Јанмыш чөрөк једим, доктур,
Једијим бир өлавэ шеј јохдур».

Баха галды тэбиб онун сөзүнэ,
Истэди бир дэва төкө көзүнэ.

Хэстэ: «Мэ'дэмдир агрыjan, а көзүм,
Joxса мэфхумунуз дејилми сөзүм?»

Деди доктор она ки: «Ej эhмэг,
Еjбли олмаса көзүн мүтлэг,

Јанмыш өтмэк јемэз идин эсла,
Бу сәбәблэ jaрап төкулсэ дэва».

ГОЧА БАГБАН

Бир тагым кәнч јол кәнарындан
Кечәрәк бир бағын чиварындан,

Көрдүләр јүз јашында бир бағбан
Ишләјир бағда сә'ј илә hәр ан;

Титрәјә-титрәјә әли, бир дә
Алма чәрдәкләри әкәр јердә.

Күләрәк етдиләр суал: «А гоча,
Јүз јашында нәдир бу нал, а гоча?»

Деди: «Јер шумлајыб чәфа чәкәрәм,
Торпаға алма чәрдәји әкәрәм».

Дедиләр: «Бунда бир сәлаһын јох,
Сән бу күн вар исән, сәбаһын јох.

Иди әкдикләрин нә вәгт чыхар?
Бу чыхынча сәни зәманә јыхар...

Раһәт ол, чәкмә бош јерә зәһмәт,
Оlamаз мејвәси сәнә гисмәт!»

Деди: «Әкмишләр, алмышыз, јемишиз,
Хејрлә јад едиг дуа демишиз;

Әкәриз биз даһа јејәнләр үчүн,
Әһли-хејрә дуа дејәнләр үчүн».

ГАРЫНЧА

Көрдүләр бир гарынча бир мәләхі
Дашыјыр гаршысында сүр'ет илә;

Дедиләр: «Мурә бах ки, бунча јұку
Галдырыр бир зәиф гүввәт илә».

Деди: «Сус, гүввәти-бәдәнлә дејил,
Чәкәрәм гүввәти-һәмиjjәт илә».

Еj оғул, мурдән көтүр ибрәт,
Кет ағыр ишдә ишлә гејрәт илә!

Үфачығ ишләри һүнәр санма,
Бојлә ишләр кечәр сүһуләт илә.

Һүнәр олдур ки, бир бөјүк әмәли
Едәсән һәлл мин сүубәт илә.

Кишиләр һиммәти дағы гопарыр,
Киши ол, дағ гопар һәмиjjәт илә!

Хассә, ичраји-әмри-милләтдә
Пишкам ол кәмали-чүр'ет илә!

Вәтән уғрунда, милләт ешгинде
Бәзли-chan ет хұлуси-ниjjәт илә!

Иш апар, баш кедәрсә гој кетсин...
Ад галыр, бәс дејилми, милләт илә?!

МОЛЛА НЭСРЭДДИНИН ЙОРГАНЫ

Кечэ јатмаг заманы чатыш иди,
Молла Нэсрэддин евдэ јатыш иди.

Накэхан кучэдэн учалды сэда,
Вурхарай дүшдү, гопду бир.govfa.

Молла, чијинидэ ѹорганды, дэрхал
Кучэјэ чыхды мүэтэриб-эхвал.

Көрдү бир јанда бир ағыр дэстэ,
Санки минмиш адамлар үст-үстэ.

Истэди дэстэјэ тэрэф кетсинг,
Бу јығынчаг нэдир, — суал етсинг.

Ишбу эснадэ бир нэфэр тэррар
Юрганды гапды накэх, етди фэрар.

Молла бу гиссэдэн пэришанхал
Евинэ дөнчэк өврэтийн суал:

«Де көрүм, кучэдэ нэ вар, а киши?
Бу нэ дэ'вадыр, анладыны иши?»

Деди: «Юрган үчүн имиш бу тэлаш,
Алдылар ѹорганды¹, кэсилди сэваш».

УШАГ ВӘ ПУЛ

Күчәдән бир чочуг јүйүрдү евә,
Бир бумажник булуб деди бу невә:

«Ана, кәл, кәл ки, дөвләтә чатдыг,
Пуллу олдуг, сәадәтә чатдыг!»

Деди хатун ки: «Сөјлә, еј фәрзәнд,
Нолду ким, олдуг инди дөвләтмәнд?

Көрәјим, вер, нәдир, нәдир бу, оғул?»
Деди: «Булдум буну ичи долу пул;

Јол кедән бир гоча киши накаһ
Дүшүрүб кечди, олмады акаһ.

Көрмәдән кимсә мән гошуб алдым,
Тез гачыб кәндими евә салдым».

Анасы оғлунун чинајетини
Көрәрәк¹ зahir етди нифрәтини;

Деди: «Оғлум, нә сәрд имиш ганын
Ки, буна разы олду вичданын?

Тифли-мә'сүм икән құнаһ етдин,
Кәнди вичданыны тәбаһ етдин.

Нијә вердин фәнајә докрулуғу,
Иртикаб еjlәдин бу оғрулуғу?

Һич зәнн етмәм, өзкәнни мали
Бизи зәнкин гылыб, едә али.

Дох, дох, оғлум, инан ки, хар олуруз!
Әрзәли-әһли-рузикар олуруз!

Хаин олсаг әкәр бу дүнјадә,
Ирзү намусумуз кедәр бадә;

Көзүмүз мүнтәһаји-зилләтдән
Бахамаз кимсәjә хәчаләтдән;

Кәрчи пул чох фәрәhфәзадыр, огул,
Лејк намус пәк бәһадыр, огул!»

ИСКӘНДӘР ВӘ ФӘГИР

Күн өнүндә бир ачизу мүэтәр
Жол кәнарында тутмуш иди мәгәр.

Она бир чох мичәк дарашмыш иди,
Жазығын һаләти гарышмыш иди.

Әзәмәтлә кечәркән Искәндәр¹,
Ону көрчәк тәрәһһүм етди мәкәр:

«Еj фәгир, еһтијачыны көстәр,
Истә мәндән нә хатириң истәр!

Дәрдини сөjlә та дәва едәјим,
Нә исә һачәтин рәва едәјим!»

«— Падшаһим, сәнә рича едәрим:
Бу мичәкләрдән иштика едәрим;

Һөкм гыл, та учуб да кетсүнләр,
Мәни бир ләһзә раһәт етсүнләр».

«— Паһ, адам, һачәт истә дә бари
Ки, она һөкмүмүз ола чары.

Әбәда јох бу ишдә имканым,
Дејил онлар мүт'ији-фәрманым».

«— Падшаһим, бу әczин илә әчәб
Мәнә дерсән ки, һачәт ејлә тәләб?

Һалбуки чох нәһифдир бунлар,
Һәр синифдән зәніфдир бунлар.

Јох икэн сэндэ бир уфаг гудрэт,
Мэн насыл сэндэн истэжим начэт?»

Еј огул, начети худајэ дилэ,
Дэрдини зати-кибријајэ дилэ.

Чүмлэний дэрдинин дэвасы одур,
Ачизин, гадирийн худасы одур.

АЗАРЛЫ КӘНДЧИ

Хәстә олмушду бир нәфәр деһган,
Кечә-күндүз едирди аһу фәған.

Кәлди һәмсајәси әјадәтинә,
Гоншулуг һәггинин рәајәтинә;

Деди: «Һәмсајә, вар нәјә мејлини,
Нә јејәрсөн, нә истәјир көнлин?»

Деди: «Әзбәс ки, һаләтим јохдур,
Јемәјә һич рәғбәтим јохдур».

Деди: «Мејлин олурму алујә,
Тәм'и мејхөш, гызыл қәвалујә?»

Деди деһган: «Әчәб, әчәб, јејәрәм,
Сәнә мин дәф'ә «choх сағ ол» дејәрәм».

Деди: «Гышдыр, һәнүз, һәмсајә,
Мејвә фәсли дејил, дајан јајә».

Деди деһган: «Нәинки јајә гәдәр,
Бәлкә сағ галмарам бир ајә гәдәр.

Мәни тездән әчәл тәри бүрүйәр,
Jaј олунча сүмүкләрим чүрүйәр».

Ишбу тәмсилә мәзһәриз биз дә,
Хәстә деһганә бәнзәриз биз дә;

Әғнија көрчәк еһтијачымызы
Көстәрир бизләрә илачымызы;

Сөјләјирләр ки, вар һәмијјәтимиз,
Гојмарыз пуч ола чәмаәтимиз.

Һәр кәс өз рә'жини дејир мә'гүл,
Та ки, сөһбәт олур, јығылсын пул,

Дәрмијан еjlәдикдә пул сөзүнү
Һәр кәс ишдән кәнар едир өзүнү.

Сөјләјир, вәгт юх бу тәшкилә,
Бу иши сахлајаг кәлән илә...

ЧАМУШЧУ ВӘ СЕЛ

Бир киши сахлајырды бир чамуш,
Су гатырды сүдә, едирди фүруш.

Јағды шиддәтлә бир јагыш накаһ,
Кишинин вәз'и-һали олду тәбаһ.

Тутду дүнjanы селләрин чуши,
Дәр-зәман алды, кетди чамуши.

Киши ағлар көз илә гылды фәған;
Сөjlәди оғлу: «Ағлама, баба чан!

Чүники су сүдләрә туфеjl олду,
Гатдығын су јығылды сеjl олду.

Инди чамушуну апарды исә,
Башына мәһшәри гопарды исә,

Сөjlәмә ким, фәләк гәзасыдыр ол,
Тутдуғун ишләрин чәзасыдыр ол».

МОЛЛА НЭСРЭДДИН ВЭ ОГРУ

Молланын бөркүнү чалыб огру,
Жүйүрүб гачды бир баға доғру.

Бахмады оғрусу кедәр нәрәјә, —
Өзү аңчаг жүйүрдү мәгбәрәјә.

Молланы көрдүләр дуурорада,
Дедиләр: «Дурмусан нечин бурада?»

Деди: «Бир оғру бөркүмү чалды,
Гачды кетди, башым ачыг талды».

Дедиләр: «Оғру гачды, кетди баға,
Бурада бош отурма, дур аяға,

Баға доғру кет, еjlәмә еһмал,
Оғруну тап о јердә, бөркүнү ал».

«Нәмә лазым, — деди ки, — бағ һарадыр,
Оғруун агибәт јери бурадыр».

ӨРҮМЧӘК ВӘ ИПӘК ГУРДУ

Бир өрүмчәк өзүн өјүб¹ дурду,
Деди фәхр илә: «Еј ипәк гурду,

Нә кәсаләтлә иш көрүрсән сән?
Нијә бунча ағыр һөрүрсән сән?

Қәл мәним сән'этимдә сүр'этими
Көрүб, играр гыл мәһарәтими...

Ишә кирчәк тамамыны һөрүрәм,
Аз заманда нечә чох иш көрүрәм».

Бахды, күлдү она ипәк гурду,
Сәрзәниш етди, тә'нәләр вурду;

Деди: «Бәрфәрз олса һәр јердә
Тохуујурсан бөյүк, кичик пәрдә.

Де көрәк², онларын нәдир сәмәри?
Бәлкә дә һәр кәсә чатыр зәрәри!..

Лејк мәндә јох исә дә сүр'эт,
Жапдыгым ишдә вар ағыр гијмәт.

Аләмә фаидә верир карым,
Һәр кәс истәр ола хәридарым!»

АРТЫГ АЛЫБ, ЭСКИҚ САТАН ТАЧИР

Бир нафәр тачир өз дүканында
Оғлуну саҳлајырды жаңында.

Еләјирди гәрибә дадү стад:
Сатдығында — кәм, алдығында — зијад.

Мәкру тәзвир иди онун һәр иши,
Дүз дејилди бүтүн алыш-вериши.

Атанын шүглүнә олуб аді,
Көрдүйүн өјрәнирди өвлади.

Бир күн өз дәрдинин илачы үчүн,
Кетди тачир бир еңтијачы үчүн.

Оғлу көрдү ки, вәгти-фүрсәтдир:
«Дәхли соjsам, — деди, — гәнимәтдир».

Әли дәхл ичрә, көзләри никәран,
Атасы бир тәрәфдән олду әјан.

Даралыб бүсбүтүн чәhan көзүнә,
Вурду бир силли оғлунун үзүнә.

Көрдү бир пир, хејли тәчрүбәкар,
Деди: «Етмә әбәс буна азар.

Әқдијин данәнин будур сәмәри,
Сәндән әхз еjlәјиб һәмин һүнәри.

Левһи-сағында тифли-мә'сумун,
Мүн'әксидирсә батини-шумун;

Чөкдијин нэгшдир бу нэгши-хэта,
Вермэ иснадын оғлуна эбэда¹.

Тэрбијэт мүстэхэггдир, өвлад
Пэдэриндэн нэ көрсэ, еjlэр јад.

Xaһ әмри-гәбиһ, xaһ чәмил, —
Едәр өвлад чүмләсин тәһсил.

Салеһ ол, салеһ олсун өвладын!
Талеһ ол, талеһ олсун өвладын!»

ЈАЛАНЧЫ ЧОБАН

Бир чобан бир күн етди дағда һарај:
«Чанавар вар,—деди,—кәлин, ej вай!»

Әһли-гәрjә jүjүрдү дағ тәрәфә,
Кетмәсін та гојун, гузу тәләфә.

Бунлары мұзтәриб қөрүнчә чобан
Күлмәjә башлајыб деди: «Jаран,

Сиз буны санмајын һәгигәтдир,
Дамағым кәлди, бир зәрафәтдир!»

Бинәваләр гајытды; леjk чобан
Jенә бир күн дағ үзрә гылды фәған:

«Чанавар вар!» — деjә бағырды jенә,
Гәрjә әһлин көмәк чағырды jенә.

Кәндчиләр етдиләр дүбарә һүчум,
Jенә олду јаланлығы мә'лум.

Догрудан бир заман бәэзми-шикар
Гојуна кәлди бир нечә чанавар.

Іәрчи дад ejләди чобан, jahy!
Ешидәнләр деди: јаландыр бу!

Бу сәбәbdәn һәраjә кетмәдиләр,
Она неч е'тина да етмәдиләр.

Чанаварлар једи бүтүн гојуну,
Иштә, оғлум, јаланчылығ ојуну!

Бах, јаланчы таиынды чүнки чобан,
Дөгру деркән сөзү көрүндү јалан.

Һәркиз, оғлум, јалан демә ки, худа
Дуст тутмаз јаланчыны әбәда!

Һәм дә хәлг ичрә һөрмәтин олмаз,
Иzzәтин, гәдру гијмәтин олмаз.

«Еви јанды јаланчынын, — дерләр, —
Она бир кимсә етмәди бавәр».

ТӨРЧҮМӘЛӘР

[КӨРДҮМ НЕЧЭ ДӘСТӘ ТАЗЭ КҮЛЛӘР]

Көрдүм нечэ дәстә тазэ күлләр, —
Бағланмыш иди кијаһ илән тәр;
Дедим: «Нә олур кијаһи-начиз
Та әjlәшә күл сәфинда әзиз».
От афлајараг деди: «Отур сән,
Сөһбәт еләјим, гәмим көтүр сән.
Алиләр едәрми тәрки-сөһбәт,
Һалонки оларда вар сәхавәт».

«ШАЙНАМӘ»ДӘН ТӘРЧҮМӘ

*Тус вә Кив пәһләвандарын овлагдан бир
көзәл гыз катирмәләри¹ вә Кејкавусун
о гызы хатунлуға көтүрмәји*

Белә нәгл едир мәбиди-һушјар
Ки, Тус етди бир сүбһ әзми-шикар;
Олуб Кив Кудәрз она һәм'инан
Дәхи бир нечә ширдил пәһләван,
Эл үстүндә шәһбази-шәһиншикар,
Шикар итләри сејд үчүн бигәрар.
Сүрүб ат Деғуј дәштинә јетдиләр,
О јердә фираван шикар етдиләр.
О сәһра или түрклә һәмчivar,
Гурулмушду хәркаһләр бишумар.
Баханда кәлирди көзә бәрмәла,
Үзагда эчәб чәңкәли-басәфа.
Габагча рәван Тусу Киви-чәван,
Кәлир далда һәм бир нечә пәһләван.
Сүрүб ат, олуб вариди-мүрғзар,
Тәфәррүч едирди ики намдар;
Барабәрдә чилвә едиб накәhan,
Маләк чөһрәли бир гыз олду әjan;
Кезәл гыз, вәли, мисли аләмдә јох,
Бу гаш, кез бәни-нөв'и-адәмдә јох.
Она сөjlәди Тус: «Кеј күл'үзар,
Нәдән бишә ичрә тутубсан гәрар?»
Чәвабын деди назәнин: «Кеј сувар,
Атамдан чәфа көрмүшәм бишумар.
Кечән шаб олуб мәсти-чами-шәраб,
Кәлиркән мәни көрчәк етди шитаб,
Чәкиб гәтлимә тифи-зәһр-абкун

Ки, етсин мәни гәрги-ләрјаң-хун;
Мәбада мәни өлдүрә бикүнаһ —
Кәтиридим² бу хәлвәт мәканә пәнаһ».
Нижалын суал еjlәди пәhlәван,
Она Хубчөhr етди бир-бир бәјан:
«Ки, вар нисбәту шә'нилә рүф'этим,
Фиридуң³ мәнсубдир нисбәтим».
Деди Тус: «Кеj рәшки-табәндә маһ,
Пијадә нечә ejlәдин гәt'i-paһ?»
«Пијадә деjлдим, — деди, — ej чәван,
Јорулду атым, бошладым мән, инан.
Вар или мәним биәдәd⁴ көвһәrim,
Күлүбәнді-мина вә тами-зәrim.
Мәни јолда бир-горхуја салдылар,
Әлимдәn нәjим вар исә алдылар.
Айылса атам мәстликдәn hәман,
Мәни тапмаға hәкм едәр бикүман.
Еләр айрылыгдан фәған мадәrim,
Лајанмаз, кәләр мәһрибан мадәrim»,
Данышдыгча ол лә'бәти-нуш-хәнд
Ики пәhlәван олдулар пајбәнд;
Деди Тус Кивә: «Мән ат чапмышам,
Бу назлы никары әчәб тапмышам!»
Деди Тусә Кив: «Еj сипәhдари-шаһ,
Мәкәр мүттәфиг етмәдик гәt'i-paһ?
Әкәр пәhlәванлыгда сән фәрдсән,
hәгигәт сөлә, кәр чәванмәрдсән?»
Дүшүб кефткуjә ики сәрфәраз,
Тәэррүэләри чәкди тулу дираз;
О hәddә јетиши ишин сурәти
Ки, гәtл ejlәsinlәr о мәhтәl'әti.
Бу hалы көрүб намвәрләр эjан
Мијанчы олуб кәлди бир пәhlәван,
Деди: «Вермәјин ра'j шуру шәрә,
Тәрәhһүм един бу мәләкмәнзәрә;
Бу зијба никарә мұлазим олун,
Варын, хидмәти-шаһ азим олун;
Нә фәрман едәрсә шәhi-hәкмдар,
О фәрманә мәhкүм олун зинһар!»
Көрүб чәнкчуләр бу ра'ji сәваб,
hәман етдиләр барикаhә шитаб.
Чү Кавус көрдү о маһин үзүн,

Дүшүб иштијага, итириди өзүн;
Сипәһбудләрә сөjlәdi падшаш;
«Көзәл файдә верди бу рәнчи-раh;
Марал исә, аhy исә бу шикар,
Белә сеjd олур лајиги-шәһријар».
Дөнүб ejlәdi Хубчөhрә хитаб:
«Ки, ej аризиндәn хәчил афитаб!
Көзәлdir үзүн, сафдыr тәl'әtin,
Нә бир дудманә јетәр нисбәtin?»
Деди назәнин: «Һисси-дилшадијәм,
Фиридуnу Кәршиwәz өвладијәм;
Һәm Эфрасијабә јетәр нисбәtim,
Вар өвлади-Тур илә чинсијjәtim».
Деди падшаш: «Ej мәhi-асиман,
Сәnә мәрһәба, бәхтин имиш чәван!
Jägin тапмасајдын hүзурумда ча
Нижадын, чәмалын олурdu фәна;
Сәnин лајигин гәсри-шәһидir мұdam,
Кәнизиn ола маһруләр тәмам.
Тәfахүрләр et тачла, тәхтла,
Сани бәсләрәм мәn көзәл бәхтлә».
Деди Хубчөhр: «Ej шәhi-тачдар,
hүзурунда олсам кәрек бәхтијар!»
Киранмаjә он at дәхи тачкаh
hәp ики сүпәhдарә көндәрди шah.
hәman дәm едиb Хубчөhri рәvan
hәremханеji-ejshә шәh, дәrzәman
Jарашдырды мәшшатәләр зивәri,
Бәзәндирдиләr ol мәlәkmәnзәri;
Кеjиндирдиләr эjниnә фәrd-fәrd
Чи зәrbәftu этләs, chi дibaji-zәrd;
Олub зәrnishan тачла сәrfәraz,
Шәbistanә gojdu гәdәm jari-naz;
Кечиb тәхти-ам⁵ узра tutdu гәrap,
Чәvahir оlунду бу ejshә nisar...

*Cијавушун анадан олмағы вә Рүстәмин
она Забилистанда тәрбијә вермәj*

Бир ол гәdr дәvr етмәdi рузикар
Ки, күлзары шад етди хүррәm бәhар.
Jетиb ахирә доггuz аj шад она,

Худа верди бир тифли-нөвзад она.
Хәбәр вердиләр шаһә мөвлүлдән
Ки, шад ол бу мөвлуди-мәс'үлдән.
Әчәб җафтәл'әт, әчәб никру,
Мәкәр көз көрүблүр белә рују мү?
Олуб шаһ Кавус мәсрүру шад,
Сијавуш гојду о мөвлудә ад.
Едиг һәэрәти-һәггә шүкру сипас,
Тәләб гылды бир мәһир әңчүмшинас.
Мүнәччим өз елминдә һушјар иди,
Рұмузи-нүчүмә хәбәрдәр иди.
Бахыб талеин көрдү ашүфтәдир,
Бу мөвлудун игбалы чох хүфтәдир.
Һүзүри-шәһә әрзи-һал еjlәди,
Шәһи бу хәбәр пүрмәлал еjlәди.
Зијадә мүкәддәр олуб шәһријар,
Бу һал ила та кечди бир рузикар.
Вәли, бир күн етди Тәһәмтән вүруд,
Һүзүри-шәһәншәһдә гылды дүруд:
«Ки, ej әфсәрин әрши-пирајәси,
Бу тифлин мән олсам кәрәк дајәси,
Көзүм нуру тәк хатирии истәрәм,
Кәрәк мән она тәрбијәт көстәрәм».
Шәһ исә тәфәккүр едиб бир зәман,
Бу әмрә риза верди гәлби һәмән.
Гошуб Рүстәми-Залә шәһзадәсин,
Рәван етди ол сәрви-азадәсин.
Тәһәмтән бәрабәр Сијавәхшә
Вүруд етдиләр Забилә Рәхшлә⁶.
Көзәл бир күлүстанда лајиг бешаһ
Сијавәхшә бәхш етди арамкаһ.
Мүһәjjә гылыб Рүстәми-намдар,
О шәһзадә мәшгиндә ағази-кар.
Әзәл өјрәдib шивеji-киру бәнд,
Сұваријү ти्रү кәманды кәмәнд;
Вериб сонра тә'лим бәзми-нишат,
Мејү мәчлису шивеji-инбисат;
Нәбәрд ичрә мәһир ат ојнатмағы,
Шикаринде аһујә ох атмағы,
Мәһабәтлә күрзи-киран вурмағы,
Мәтанәтлә галхан чәкиб дурмағы.
Бәзәнди Сијавуш һәр адаблә,

Бэли, күл тәравәтләнир аблә.
Белә ширдил олду ол намвэр, —
Бәрабәр она галмады бир нәфәр.
Кечиб бир зэмән олду бир пәһләван,
Шикариндә вермәзди ширә аман.
Деди Рүстәмә бир күн: «Еј пилтән,
Варымдыр тәмәннаји-әзми-вәтән!
Мәни дәһрдә бинијаз еjlәдин,
Вериб тәрбијәт сәрфәраз еjlәдин;
Һүзурунда кәсб еjlәдим чох һүнәр,
Мәни чәлб едир инди шөвги-пәдәр.
Нолур көрсә шәһ, әрчүмәнд олдуғум,
Сәнин тәрбијәнлә бүләнд олдуғум!»
Мұнасиб көрүб бу сөзү пәһләван,
Фиристадәләр етди һәр су дәван
Ки, олсун мүһәјжа әсаси-сәфәр,
Сијавәхшә лајиг либаси-сәфәр,
Дәхи әсбу тиғү сәнану сипәр,
Зәрү симү тәхтү құлаһу кәмәр.
Хәбәр бирлә⁷ алдырыды әтрафдән
Мұлukanә хәл'әтләр әшрафдән,
Сијавәхши тәшрифү ән'амлә,
Бәзәндирди е'зазу икрамлә⁸;
Жәминү јәсариндә сәф-сәф сипаһ
Едирди бу чаһу чәлалә никәһ.
Кедирди онунла Тәһәмтән бәһәм
Ки, шәһзадәјә јетмәсин бир әләм.
Чәһан әһли бу ејшә дилшад олуб,
Гәму гүссәдән чүмлә азад олуб,
Іамы ејшү ишрәт шиар етдиләр,
Зәрү симү әнбәр нисар етдиләр.
Сијавәхшү Рүстәм фираван сипаһ,
Мәназил сүрүб, етдиләр тејжи-раһ.

*Рүстәмин Сијавушу
Ирана кәтирмәји*

Олуб та ки, Кавус-Кеј баҳәбәр,
Бујурду, ачылды ливаји-зәфәр.
Кәтүрдү сипаһи-киран Киву Тус,
Чалынды иејү најү шејпурү күс.
Бүсати-тәрәб чүмлә саз етдиләр,

Рәван олдулар, пишваз етдиләр.
Ики фөвч едиг бир-бирин дидү бус,
Дејүлдү ики сәмтдән тәблү күс.
Бу дидар илә шадман олдулар.
Дәри-гәсри шаһә рәван олдулар.
Пәрәстарләр мәчмәри-удлә⁹,
Нәвазәндәләр чәнкә, удлә.
Сәрәфразләр мүнтәзәм сәфбәсәф,
Сипәһдарләр мүнтәзириң һәр тәрәф;
О шәһзадәјә шаһраң ачдылар,
Хүрам ејләдикчә күһәр сачылар.
Көрүб тәхтиң үстүндә Кави-сәри,
Дирәхшәндә хуршид тәк әфсәри
Дүшүб сәчдәјә гылды әввәл нәмаз,
О, мә'бүдинә етди разү нијаз.
Сора мәһзәри-шаһә етди сәлам,
Сипәһбуд олуб шад, фәрхәндәкам,
Алыб бағрына басды шәһзадәсин,
Бүләнд етди шәһ сәрви-үфтадәсин.
Суал ејләди чүмлә һалатыны,
Бәјан етди Рүстәм кәмалатыны.
Нишимән она верди фирузә тәхт,
Мүрәссә' нишану мүлуканә рәхт;
Көрүб оғлуну чүмләдән сәрфәраз,
Дүшүб сәчдәјә етди шүкру нијаз:
«Ки, ей санен-нурү нар, афәрин,
Ола сүн'үнә сәд һәзар афәрин!
Мәни сәрбуләнді-чәһан ејләдин,
Мүәjjәд гылыбы һәкмран ејләдин;
Сәадәт-гәрин етдин е'зазлә,
Хүсусән бу фәрзәнді-мүмтазлә».
Бу һалы көрүб мәчлис ә'janлары,
Гошун бәjlәри, дөвләт әрканлары
Дејиб мәрһәбаләр о мәһмәнзәре,
Сипас етдиләр һәзрәти-давәрә.
Бу чәшина бахыбы ифтихар етдиләр,
Зәрү симү көвһәр иисар етдиләр.
Пәс ол дәм бујурду шәhi-никпеj,
Хидиви-чәһандар, Кавуси-Кеj:
«Кәрәк лешкәр етсииң сүруру нишат,
Сүруру нишатә ачылсын бүсат!»
Бүзүркани-Иран гуруб дәсткаh,

Бәзәнді тиляләтлә гәсри-шаш.
Нә бир гәсри-шаш олду арастә,
Нә тәнһа сипаһ олду арастә.
Бәзәнді бүтүн шәһрү базару бағ,
Ағачлар олуб һәр бири чилчыраг;
Әјан олду һәр сәмтдән мин сүрүр,
Һәр ев олду бир мәчлиси-ејшү сур.
Бу минвал һәр һәфтә, һәр сүбхү шам
Сүруру нишат еjlәди хасу ам.
Тамам олду бир һәфтә, әмр етди шаш,
Сәфаралыг етди дүбарә сипаһ.
Ачылды дәрі-кәнчү баби-кәрәм,
Күһәр сачды еjзән сәhabи-кәрәм:
Зәрү симү мәһрү күлаһү кәмәр,
Әмудү синану хәдәнкү сипәр;
Тила кисә-кисә, күһәр овч-овч,
Хәдәм дәстә-дәстә, һәшәм фовч-фовч,
Дүрү лә'лу јагуту зәр кејл-кејл,
Сүтурани-тазинәсәб хејл-хејл,
Либасу гумаши-зәри дәст-дәст,
Хәзү тирмеji-пүrbәha бәст-бәст
Едиб бәхш, верди рәвач оғлуна,
Мәкәр вермәди тәхту тач оғлуна;
Дејилди сәзавари-әфсәр һәнуз,
Чәван иди ол маһмәнзәр һәнуз.

Издијад

Вәли, етди шәфгәтлә бир дәм никәһ,
Белә сөјләди оғлуна падшаш:
«Ки, ej најибим, јадикарым, оғул!
Күлүм, күлшәним, нәбәһарым, оғул!
Демә сәрбүләндәм ки, шәһзадәjәм,
Әсарәт нәdir, мән ки, азадәjәм;
Мүһәjjадүрү тәхту тачым мәним,
Нәdir кимсәдән еhtiјачым мәним?!
Сәнә, галиба, елм олур еhtiјаč,
Тапар елмлә мүлку дөвләт рәвач.
Демә ирси-әбdir мәнә тачи-зәр,
Сәнә ирсdir балқа елми-пәдәр.
Зәрин тачына ejlәmә иftихар,
Һүнәр бирлә ол тачә миннәткүзар.

Эдэб иктиسابында чох шаңг ол,
Вүчудуна тәхти-зәрә лајиг ол;
Рәијјэтнәваз ол, әдаләтшиар,
Рәијјэтлә дөвләт олур бәргәрар.
Демә, еjlәрәм тачы сәндән дириғ,
Вәли, гыл тәкамүлдә сә'жи-бәлиғ.
Сәнинчин бу тачи-шәни бәсләрәм,
Һәман сәрбүләнд олмағын истәрәм!»¹⁰

Тәрчумә

Бу минвал илә једди ил һәр заман
Едирди Сијавәхши шаһ имтәнан.
Һәр ишдә ону көрдү һушјардыр,
Дәхи тачә, тәхтә сәзавардыр.
Гуруб бәзми-ишрәт шәни-әрчүмәнд,
Сијавәхши тач илә гылды бүләнд.
Мәрамә чатыб көрдү мәнзурини,
Јазыб пәрнијан үзрә мәншурини.
Күнистаны бәхш етди лутфән она
Ки, олсун о мә'вајә фәрманрәва.

Судабәнин Сијавуша ашиг олмағы

Бу әһвалдән кечди бир рузикар
Ки, шад иди һәр налдә шәһријар.
Отурмушду бир күн Сијавәхшү шаһ
Ки, Судабә варид олуб набәкаһ
Сијавәхши көрчәк, олуб майли,
Јаныб нари-ешгә, алышды дили,
Вүчуду дөнүб бир тирази-нәхә,
Әсәр етди куја ки, атәш јәхә.
Ниһани она көндәриб хадимин:
«Сијавәхшә кет сөјлә, кеј мәһчәбин,
Тәәччүб ки, бир ләһзә, аја, нәјә
Хурам еjlәмәзсән һәрәмханәјә?»
Кәлиб елчи пејғамин етди бәјан,
Бу сөздән бәрашүфтә олду чәван,
Леди: «Мәрд олур мәрдлә һәмкәлам,
Иәрәмханә нисван ичинидир мәгам».
Фиристадән јетмәди кари-ешг,
Киран олду Судабәјә бари-ешг;

Өзү етди шәбкир гәсди-мәрам,
Бәри-шәһи-Иранә гылды хұрам;
Һүзүриндә әрз етди: «Кеј шәһријар,
Сәнни мислинн көрмәјиб рузикар,
Чанан фәхр едәр әһдү пејвәндінә,
Хұсусән бу фәрзәнди-дилбәндінә;
Нолур сәрфәраз етсә хаһәрләрин,
Һәрәмханада көрсә мадәрләрин;
Шәбистанә көндәр о мәһтәл'әти
Ки, вар биздә дидарының һәсрәти;
Фәрагиндә тәр-чешмү хүниндилиз
Ки, дидарына чүмләмиз маилиз;
Пәрәстиш гылыб зәрнисар еjlәриз,
Вұрудилә биз ифтихар еjlәриз».
Деди шәһ: «Варымдыр сәнә е'тимад,
Севирсән ону жүз анадан зијад».
Сијавәхши шәһ дәрһүзур еjlәди,
Она меһрибан-меһрибан сөjlәди:
«Севәр hәр көрән әhли-вичдан сәни,
Көзәл хәлг едиб пак жәздан сәни;
Хұсусән гоһумлуг ганы чуш едәр,
Сәни көрсә hәр кәс дәрағуш едәр;
Әбәс санмаг олмаз рәкч-писбәти,
Рәки-нисбәт ичаб едәр үлфәти;
Һәрими-һәрәм ичрә вар хаһәрин —
Мәhәббәтли Судабә тәк мадәрин.
Шәбиستانә кет, бир дәм ол һәмнишин,
Көрүб еjlәсинләр сәнә афәрин!»
Сијавуш бу сөздән едиб иштибаһ,
Ону хирәләндирди көфтари-шәһ, —
Мәбад инки шәһ бир күман еjlәјир,
Бу сөзлә мәни имтәhан еjlәјир—
Ки назик хәјал иди чирә зәбан,
Гәви'әглу бијнадилу бәdkүман.
Нәзәрдән кечирди дили-разини,
Бу әмрин сәрәнчаму ағазини:
«Әкәр худ кедәрсәм шәбиستانә мән,
Әмин олмарам мәкри-Судабәдән».
Бу мәтләbdә сејри-хәјал еjlәди,
Шәһә бојла бир әрзи-hal еjlәди:
«Ки, ej мәһтәшәм шәhi-аләмхәрач,
Mәнә лүтф едиб вермисән тәхту таç.

О күндэн ки, бу афтаби-бүләнд
Сачыб торпага нур, едиб әрчүмәнд —
Һәлә көрмәјиб дидеји-рузикар
Сәнин тәк гәви әгл бир тачдар.
Нә мислин вар әндазәвү чайлә,
Нә манәндин ајин илә, раһлә;
Мәни көндәр агилләр ичласына,
Чәһанбинләрин бәэмү шурасына;
Мәнә низәвү тирдән сөјлә кәл,
Қәмәнді-әдукирдән сөјлә кәл;
Сөлә сөһбәти-тәхтү адаби-бар,
Дәхи бәзми-руду мејү мејкүсар;
Нә фәзлә мәни сөвг едәр гәсри-шаш, —
Зәнан сөһбәти әгләдир сәдди-раһ».
Деди шәһ Сијавәхшә: «Шад ол, оғул!
Қәмалыңча дүнјадә јад ол, оғул!
Пәсәндидәдир чүмлә һаләтләрин,
Мәни валең етди бу сөһбәтләрин.
Нә фәрман едәрсәм, дүри-куш гыл,
Нә әндишән олса, фәрамуш гыл.
Шәбистанда вардыр сәнин хаһәрин —
Чү Судабә бир меһрибан мадәрин».
Сијавуш деди: «Чүн олур бамлад,
Кәлиб еjlәрәм әмринә ингијад.
Нә фәрмајишин олса, мән самеәм,
Мәнә һәр нә hекм ejләсән табеәм».
Вар или вәфа јоллу бир мәрди-пир,
Ады Ынжрүд, шәхси-рөвшәнзәмир.
Үмурати-аләмдән akaһ иди,
Әмини-һәрәмханеји-шаш иди.
Она сөјләди шәһ ки: «Еj hушјар,
Олур та ки, күн гејбдән ашкар.
Ішеримә Сијавәхшә ол рәван,
Итаэт гыл етсә нә hекм ол чәван.
Сөлә сакинани-һәрәмханәјә
Ки, e'заз олунсун о фәрзанәјә;
Де Судабәјә ejләсин зэр нисар,
Күлабү күлу мишкү энбәр нисар.
Мүбарәк гүдумунда хаһәрләри
Нисар ejләсипләр чәваһиrlәри».
Чү күн чыхды, мәһв олду зүлмати-шәб.
Сијавуш кәлиб хидмәтә баәдәб,

Едиб шаһэ күрниш о кәрдэнфираз,
Дүшүб торпага өпдү хаки-нијаз.
Она падишаһ илтифат еjlәди,
Сәмиманә чох нүктәләр сөjlәди.
Вә бә'д истәдиб һијрөудү мәһзәрә,
Нечә сөз деди ол вәфапәрвәрә.
Бәрабәр Сијавәхшлә дәрзәман
Ону гылды дөвләтсәрајә рәван.
Вә лакин о шәһзадеji-никбин
Дејилди бу кетмәкдә гәлбән эмин.
Фәраз олду чүн пәрдеји-иззү наз —
Һәрим әһли етди бүтүн пишваз;
Шәбистан долуб әтрлә, бан илә,
Әбиру құлұ мишку рејhan илә;
Хұрам ejләдикчә гәдәм-бәр-гәдәм
Сачыларды јагуту лә'лу дирәм.
Салымышды бәзм ичрә дибачи-Чин,
Текүлмүшдү hәр јанда дүрри-сәмин;
Чалынмагда најү нејү сазләр,
Тәрәннүмдә јексәр хошавазләр;
Көнүлләрдә дидардән мин сүрүр,
Ајагда меj, әлдә гәдәh, башда шур.
Шәбистан демә — бир беңиши-бәрин,
Көзәлләр — нұмајәндеji-hури-ејн.
Сијавуш олуб дахили-бәзми-наз,
Нә көрдү ки, бир тәхти-зәррин тираз
Олуб лә'лу фирузә илә никар,
Бәзәкләнмиш әлмас илә шаһвар;
О тәхт үзра Судабеji-мәһчәбин
Отурмуш чү hури-беңиши-бәрин;
Башында онун әфсәри-сәрвәри,
Ајағын өпәр түрфә кејсуләри.
Өтәркән сәрапәрдәдән ол чәван
Ону көрдү Судабә накәh әјан;
Дүшүб изтирабә, итириди өзүн,
Ениб тәхтдән, хакә гојду үзүн;
Дуруб басды агушуна чан кими,
Гучуб иjlәди дәстә рејhan кими;
Үзүндән, көзүндән өпүб шөвгдән,
Доја билмәјирди белә зөвгдән;
Едиб һәэрәти-һәттә шүкру сәна,
Дејирди ки: «Бу сән'этә мәрһәба!

Сәнин тәк о шаһын ки, фәрзәнді јох,
Рәвадыр десәм һич пејвәнді јох».
Сијавуш билиб, ганды бу үлфәти
Ки, Судабәнин худ нәдир нијјәти.
Дајанмагсызын өтдү ол нөвчәван,
Көрүб етди хәһәрләрин шадман;
Она етди хәһәрләри афәрин,
Нишимәнкәни олду тәхти-зәрин.
Олуб онлара бир заман дилнәваз,
Јенә еjlәди өвдәт ол сәрфираз.
Һәримиләр олду бүтүн вәсфку:
«Ки, әңсән Сијавәхши-фәрһәнкчу!
Нә рә'на кәзәлdir, нә зијба чәван!
Сөзү чани-руһу өзү руһи-чаш».
Һәрәмханәдән чыхды ол нөвчәван,
Нүзури-шәһә кәлди, гылды бәјан:
«Ки, көрдүм һәрәмханеji-дөвләтин,
Сәзавари-тәгdir олан шөвкәтин,
Чәлалын шәһани-әчәмдән зијад,
Фиридуны һүшәнкү Чәмдән зијад;
Ола пајдар иззәтин бәхтлә,
Хәзажинлә, өврәнк ила, тәхтлә!»
Бу көфтәрдән шад олуб шәһријар,
Бәзәндириди ејваны чүн нөвбәшар;
Мејү сағәрү бәрбәтү сазлә,
О күн ејшу нуш етдиләр назлә.
Бүләнд олду чүн лејлеji-нилфам,
Шәбистанә Кеj-Кавус етди хұрам.
Едиб рә'ji-Судабәдән фәһси-нал,
Кәмали-Сијавушдән етди суал.
Бәјан етди Судабә: «Кеj шәһријар,
Иәлә көрмәјиб дидеji-рузикар
Сијавуш тәк бир кәзәл нөвчәван,
Кәмалу әдәблә фәриди-чәhan!»
Деди падишаһ: «Етсә тале' мәдәд,
Әкәр ятсә рүшдә бу зијба вәләд,
Кәрәкмәз ки, ятсии она бәд нәзәр,
Едилсии кәрәк бәдиәзәрдән һәзәр!»
Чәвабында Судабә әрзү бәјан
Едиб сөјләди: «Еj шәһи-камран!
Бахылса әкәр рә'ji-азадимә
Ону еjlәрәм вәсл өз өвладимә;

Она веррэм өз гызларымдан бирин —
Вәчәһәтдә чүн һури-хүлди-бәрин,
Верәр түрфә фәрзәнди-дилбәнд она
Ки, олсун вәчәһәтдә манәнд она;
Дејил аз һәрәм ичрә дүхтәрләрим,
Фәләк тәк фүрузандыр эхтәрләрим,
Мәләксүрәтүң күлрүхү мәһчәбин,
Дүри-бәһри-Кеј-Аришү Кеј-Пәшин».
Деди шәһ: «Бу мәтләб мәрамымчадыр,
Мәрамымчадыр, чүники камымчадыр».
Сијавуш қалиб мәһзәрә ними-шәб.
Ситајиш едиб өпдү хаки-әдәб.
О бәзм ичрә биканәләрдән нәһан,
Она етди шәһ мәһрәманә әјан:
«Вар оғлум, сәмиманә бир нијјәтим,
Бу нијјәт олуб мајеји-беһчәтим;
Адын аләм ичрә ола пајдар
Ки, сәндән гала бир қөзәл јадикар;
Нечә сән мәни етмисән шадкам,
Сәни һәм едә најибин зиндәнам.
Белә тапмышам эхтәриндән нишан,
Нечә ким дејиб мә'би迪-никдан
Ки, олсун вәчәһәтдә манәнд она,
Верәр түрфә фәрзәнди-дилбәнд она,
Вә ja хани-Кеј-Аришә гыл никәһ,
Бәјән бир пәрирујү һуријјәчаһ;
Сәрапәрдеји-Кеј-Пешинә нәзәр
Едиб дә гәбул еjlә бир симбәр
Ки, сәндән галыр түрфә бир јадикар,
Чәһан ичрә ол һәм олур шәһријар».
Сијавуш деди шаһә: «Бир бәндәјәм,
Нә фәрман едәреән сәр эфкәндәјәм;
Рәвадыр кими рә'жин етсә пәсәнд
Ки, шаһанә рә'жиндүрүр судмәнд.
Вәли, билә Судабә вермәз риза,
Бу әмрә ону еіләмә ашина.
Мән исәм ону баҳәбәр етмәзәм,
Шәбистанинә бир дәхи кетмәзәм!»
Бу күфтәрдән хәндәнак олду шаһ,
Деди: «Етмә Судабәдән иштибаһ
Ки, Судабә чох меһрибандыр сәнә,
О бир мадәри-чанфәшандыр сәнә,
Сәзадыр ола әмрдән баҳәбәр...»¹¹

ТЭРЧУМЕЛИ-ГӨВЛӘЛ-МҮФТИ

Гэм ётмэээм, денилсө, Мэһәммәд сагалдымы,
Joxса јығылды нэ'шинэ матэм гуранлары?

Лакин сәлахи-дини-мүбинкән ирадомиз,
Горхмагдајам ки, јетсин әмаим зијанлары.

Чох аризу ки, хәлг арајыр наилијјэтин.
HEELFA ки, мүзмәнилл едәчәк мөвтим онлары.

Ja рәб, мүгәддәр аләми-эрваһә рич'этим
Етдинсө, ахирисә hәјатын бу анлары,

Бир муршиди-рәшид илә исламә хејр вер,
Тәнвири-раһ едә шәби-мүзлим зәманлары.

ШЕР ТӘРЧҮМӘСИ

Тапшырма сиррини мәкәр әһли-кәрәмләрә,
Әһли-кәрәм јанында галыр сирр дәрхәфа.
Мәнчә, јанымда¹ сирр мүгәффәл бир евдә ким,
Заје олуб анахтары, ев бағлы мұтләга.

ЛЭФФАЗЛЫГ

«Мэчлис» газетасындээн тэрчүүмэ

Биз иранлыларын дамарларымызда ришэ атыб, бејинләримизин пэрдэсими бүрүжэн лэффазлыг хэстэлиж сэбэбинчэ, бу күн һаман лэффазлыгдан башга бир шеji дэрк вэ анлајамыјоруз.

Һэр бир ишин игтибасында анчаг лэфзэ гане олуб да, онун мэ'насына эбэдэн бир из апарамыјоруз.

Лэглэг лисан етмиш олдугумуз лэффазлыг лаггыртыларыны һэр күн бир шækлэ гојуб, һэр мэчлисдэ бир рэнк илэ курулдујоруз.

Бу киби сөзлэри данышмагла өзүмүзү хошжал да едијоруз. Вэ оjlэ өdd едијоруз ки, даха тэрэгги јолуна үз тутуб¹ габага доғру дөрд аяға² чапарааглыјоруз.

Иejhat³, анчаг өввэлки мэнзилдэ, бэлкэ дэ керијэ дөнүйоруз.

Бир вэгт көрүјоруз ки, мэмлэкэтимизин, миллэтиимиzin истиглалыны биздэн алышорлар, бизлэр үчүн гэjjумлар мејдана чыхыјор.

Бу аралыг биз бир аз аյлмаг истијоруз. Һэггимизи танымаг истијоруз. Машрутэ япыјоруз; бүтүн ишлэрии мэ'налары мэнзури олдугундан һэггимиз бирэр мүстэбид олујоруз. Бүтүн һөвасымызы чэм, бүтүн гүвшүлэриимизи мејдана чыхарыјоруз ки, бүтүн бизимлэ мүһавира едэчек бир шækсин бир кэлмэ сөзүмүзү рэдд етмэјэ игтидары ола билмэз⁴. Һэр кэсийн бизэ сидаши етмэсими арзу едијоруз. Ону истијоруз ки, һэр кэс вүчудумузу мүгэлдэс, фүјузати-рэббанијэ мэшхэр, үлум вэ фунуни-лэдүннијэ мэншабилсинглэр.

Мүстэбидлэри иш башына алмајалым — дејэ чалышдыгымызда, онлары падшах дэрбарынын каркузарлары

едијоруз. Миллэтин вэ мэмләкәтиң һәр дурлу ишләрини онлара тәслим едијоруз.

Отуз јашындаң эсеккүл олмасын көрәк — дејә ганун вәз' етдијимиздә, 22—23 јашында вәкилләр интихаб едијоруз. Нә үчүн, әчәба?

Зира вәкил өзү — отуз јашындајам, — дијор. Бу налда бир шәхс онун хилафыны исбат етмәк истәр исә дә, гәбул олунмаз. Мәним бу ирадым бир шәхсин јашына дејил вэ јашын азлығына дејил! 22—23 јашында оланларда элли јашлылардан даһа агил вэ алимраг шәхс ола биләр. Фәгәт, мәним мәгсудим ганунун еңтирамыны һифз етмәкдир. Ишә ја әввәлдән игдам етмәмәли, јахуд игдам олунан иши чанфәшанлыг илә баша кәтиrmәli. Ләффазлыг исә анчаг миллэт вэ мэмләкәтиң виранлығына сәбәб олмуш олујор.

Кабинә тәшкүл етдијимиз сурәтдә рәисүл-вүзәраји эксәријјәт ара илә интихаб вэ гәбул, саир вәзиrlәри онун тәһти-сәдарәт вэ ихтијарына вериб, кабинәји чисми-ваһид һәкмүндә көрмәк үчүн онун мә'насына әмәл едәчәјимиз јердә, кабинә әфрадының һәр фәрдинә мәхсус мүәјҗән бир партијасыны, једди нәфәр ә'задан ики нәфәринин арасында бојлә иттифагын олмадығыны көрүјоруз. Иштә буна көрәдир ки, дөвләт вэ мэмләкәтимизин зә'фи күндән-куң артыјор вэ харичиләр дә она мұдахилә етмәјә чәри вэ чәсур олујор.

Дөвләтин пула еңтијачы олдуғда вилајәтләрдән мәчлиса вэ «Иран-е ноу» гәзетасынә, даһа билмам нәрәләра узуи, уча хитабат вэ әлгабат илә көндәрилән телеграмларда: филанкәс аға ә'јани-мэмләкәтдән мәшһүр бир мәчлиси-али тәртиб едиб шәггүлгәмәрләр көстәрәрәк ианә үиваны илә јүз мин түмән⁵ пара топламыш вэ бир күрүр пара дәхи ианә дәфтәринә гејд етдиришишdir. Саир вилајәтләрдән, өтәкиндән дәхи рәнк-рөвнәгли олуб кәлмәкдә олан телеграмларда: Иранын мүһиси олан филанзати-али һәзрәт Мәсиһин мө'чүзатыны јад едиб, вилајәтиң бүтүн ә'јан вэ ашраф вэ мәхадими-изам вэ кәсәбејикирами (?) чәм едәрәк истигрази-миллиниң мүһәссәнаг вэ лүзумуну иш'ара, истигрази-харичәнин нә пајәдә вәхим олмасы һәттингендә Сөһбан Ваили⁶ һејрәтдә бурахачаг вэ өлүләриң галиби-бируһларына чан вәрәчәк дәрәчәдә ирад етдији одлу нитти илә бүтүн һүззарын киприкләрни-

дән ахан үрәкләринин одлу, ганлы јашларыны төкмәклә һаман гыздырығы тәнурәдә Иран үчүн бир этмәк јапды.

Ишбу чидә етдији эсас илә фильмәчлис бир күрура гәдәр пара топланмыш, этрафа чәкдији тәшвиг телеграмларына дәхи мәтлуб чаваблар алмаға наил олду (иши көрәндә бөյүкләр лазымынча көрәрләр). Гәзетәләр дәхи һәр күн филани чәнбларының һәсаб вә нәсабини тә'рифлә бәрабәр кечмиш вә кәләчәкдәки гуллугларыны да репортлара әлавә едијорлар. Бир вәгт несаб еди көрүйоруз ки, гәрз вә ианә үнваны илә Иран үчүн отуз-тырх күрүр пара топланмышдыр. Амма биз буны тәһигиг етдиңдә ортада бир динар да олсун белә көрмәјиб, анчаг буны көрүйоруз ки, Рөјтерин телеграм хәбәрләри Авропа газетәләриндә Иран дөвләтинин пара тәһисиلى хүсусунда һәр вәсиләдән мә'јус олараг јенә рус вә инкилис мүтәвәссил олдуғуну иш'ар едијор. Мәмләкәтимиз үчүн бир гүввә тәшкили мәгамына қалдијимиздә бүсбүтүн Иран миллиләтини тәһти-тә'лимә алыб, һәтта үләма вә түччарын дәхи чијинләринә туфәнк вериб мејданларда онлара дә'ва мәшги тә'лим едијоруз; мүсәлсәл топлар, мә'дуд туфәнкәләр ихтира едијоруз, мәктәбләр ачыјоруз, сәрбазларымыза мәхсус милли әlamәтләр вә рәнкләр илә либаслар тәртиб етмәк үчүн дәрин-дәрин мұлаһизатда булунуоруз. Истәдијимиз кими һәр шеји тә'жин едијоруз. Һалбуки рус вә османлы гошуны һанки сәрһәддән истәјор исә Ирана дахил олуб рәһли-игамәт дәшәјор, гүттаут-тәригләр јоллара саһиб олуб бәндәрләр үмуратына вә һинд сәрбазларына рәсидәлик едијорлар. Дараб Мирзә нечә нәфәр бисәрүпаларын башында Зәнчаны мұнасири едијор. Бојла бисәрүпалары тутмаг үчүн өзүмүздә о гәдәр һәмијјэт олмујор ки, онлары тутуб да һәбс едәк, та ки тәхлисләри барәсиндә рус биздән илтимас етсек; бәр'әкс, онлары тутмаға рус газағы кедијор. Һүгугумузда нисбәт бир тәчавүз мұшаһидә етдијимиз һалда, затән յалтаглыг илә тәрбијә олундуғумуз үчүн, киши олуб вә кишиләр кими һүгугумузу һифз етмәк әвәзиңә саир миллиәтләрә истиғасә едәрәк әлғијас-әлғијас сәдаларымызла аләм әһлиниң гулагларыны дәнк едијоруз, ез әнимиз илә өзүмүзә гәйгүмлар тикијоруз. Һәггимиздә олан тәчавүзлөрин дәф'инә галхышдығымызда, ләффазлыгда мәһарәти-таммамиз олдуғу вәчілә һәчвкулугдан, бир дә истиғасәдән

башга бир иш бачармыјоруз. Чүнки өјрәндijимиз дә аңчаг бунлардан ибарәтдир.

Мәмләкәтимиздә бир гүввеји-низамијјә тә'сиси үчүн мілләт вә дәвләти чиддән тәргиб вә тәһрис едәчәк јердә ағызларымызы бағлыјоруз. Соңра Ієфма⁷ вә Әнвәриләр⁸ әш'арынын мәзмұнларыны мәгаләләримизә јерләшдириб һәчвә, сөјүшә дәвам едијоруз. Бир тәрәфдән ачилијими-зи е'тираф едәрәк өзүмүзә гәjjумлар тикдијимиз һалда, о бири тәрәфдән дә мұтәчавизләрин гәзәбләрини⁹ мөвчиб олачаг бол-бол фәһшләр веријоруз.

Харичдәкі гәзетәләр ејбчулуғумуза галхышараг хәта вә нөгсанларымызы мејдана чыхардығы бир заманда, бундан мұтәнәббең олуб нөгсанларымызы дүзәлтмәк фикринә дүшмәк әвәзинде, гүввеји-гәзәбијәмизи мұштә-ил едиб онлара тәрәф дүрүшт фәрјадлар етмәjә башлајоруз ки, хајыр, биздә әбәдән ејб вә нөгсан булунмаз! Бүтүн нөгсандан ари, бүтүн гүсурдан мүбәррајыз. Сиз ја-ланчысыныз, сиз јалан дијорсунуз! Әвәт, ләфздән мұтә-әссир олуб, ләфзлә дә тәлафи едијоруз. Өз јанымызда јағлы, јумшаг сөзләр сөјләмәклә ирадәт вә мәhәббәтдән дәм вуруб бүтүн биканәләри дост, бүтүн мілләтләри өзүмүзә ашина әdd едијоруз.

Өзүмүздән тохудуғумуз бу сөзләрә мүнәтәзир дә олујоруз ки, онлар вәгти-ичабында биздән өтру һәр дүрлү фә-дакарлыгдан чәкинмәjәчәкләр. Биз һәр даим бојлә бикр фикирләр илә мәгсәдләримизә наил олујоруз!

Зира, бу ләффазлыг бизләрә өтәкиләрдән јадикар галмыш бир һүнәрdir ки, сабиг һүкәма вә фүзәламызы онилә, јәни илдә бир-ники дәнә иншад етдикләри¹⁰ гәси-деләри илә ба'з зәватдан силә алараг тамам илдә өзләри-ни, евләрини идарә едирләр иди. Бир шәхс вә ja бир дәв-ләт мәhәз ришхәнд үнваны илә бизи тәмчид едәрәк бир ниш урдуғу һалда ондан дилхөш вә шад олуб Хаганини тәмам гәсаидини онун тә'рифинде охујоруз.

Биз һеч вәгтдә ләффазлыг даирәсindән кәнара чых-мыјоруз; ләфздән башга бир шеj дә билмијоруз¹¹.

Гәзетәләрдә зиддимизә јазылан бирчә сөздән мұтәә-сир олдуғумуз һалда, фе'лән һәггимиздә ичра олунан мин дүрлү¹² иһанәт вә хиффәт һалымыза бојлә тә'сир етмијор.

Иштә һаман ләффазлыг сәмәрәсидир ки, о әзәмәтдә олан Ираны бу күнкү виранлыг һалына гојуб, өвлади-Кәjan кәрдәнкәшанларыны бојлә зәлил вә хар едијоруз.

ФЕЛЈЕТОНЛАР

ҮАМЫСЫН ТАПА БИЛИРЭМ, БИРИН ТАПА БИЛМИРЭМ

Бир белэ мэсэл вардыр ки, «догру данышанын папа-
нынын гулағы јыртыг олур».

Мэн бу барадэ чох фикирлэширэм ки, эчэба, догру
данышанын папағынын гулағы нијэ кэрэк¹ јыртыг олсун².

Фикирлэширэм, фикирлэширэм... ахырда јэгин еди-
рэм ки, һелэ кэрэк белэ дэ олсун.

Мэсэлэн, көтүрэк ки, Мәһәммәд Чәфәр ага вәфат
едир, бир гәдәр пулу, мүлку, малы вә нечә нәфәр ушагла-
ры да галыр.

Тәшбиһән, Һачы Молла Фејзи әми, бу иманын аллаһ
камил еләмиш киши, һәр нөв олур исә ушаглара гәjjум
олуб вә һәр ихтијары да јәди-тәсәррүфүнә кечирир. Сөз
кәлиши, ушагларын анасына намәһрэм олмасын дејэ,
никаһ да охудур. Бәли, мусәлман олан адам кэрэк белэ
дэ олсун... Вә сәгиrlәrin пулундан чох хәрч олмамагдан
өтру нәкәрләри-задлары да азад едир. Анчаг ушаглар на-
кәрләрин хидмәтләрин дәрөһдә едә билирләр, еләмәсәләр
дэ јарамаз; чүнки Һачы әми шапалаглыјар. Галды ки,
мүлк, мал вә пул — онлары да ичарәјэ вә мүамиләјэ ве-
риб ишләдир.

Бәли, вәгт о вәгт олур ки, ушаглар бөյүйрләр, инди
кэрэк Һачы әми ушаглара һесаб версин.

Һесаб исә бармаг һесабындан башланыр, јанында ја-
тыр, палчыға батыр, елә габил бир шеј галмајыр ки, Һачы
әми ушаглара версин. Бурасыны истәјирэм эрәбчә де-
жим ки, баша дүшән олмасын: демәли ки, Һачы әми «бәл-
ләтү» едиб «һәзми-рабе»дән өтүрмүш олур.

Һә, имди дејәчәксән ки, бу сөзләринин јухарыда деди-
жин² мисал илә нә мұнасибәти вар?

Хох, әэзизим, бир дајан, гој сөзүмү аяға кими дејим, көр мұнасибәти вар, жаинки јохдур.

Вәгта ки, иш бу мәгама јетишир, чәмаэт арасында бу сөз данышылыр, мәсәлән, бир гәзетә мұхбири дә бу сөзләри ешидир, көтүрүб гәзетәјә јаздырыр.

Һәрчәнд Һачы әми оjlә исрафчы адам дејил ки, илдә беш-он манат вериб бир гәзетәјә абуң олсун вә жаинки қүндә бир шаһы вериб бир нөмрә алыб охусун. Анчаг тоншудан алыб охудуғу мұфтә гәзетәдә накаһ көрүр ки, бу әһвалат јазылыб, ھелә онда кишинин ачығы тутуб, ики әлли бир гапаз мұхбириң башына оjlә илишдирир ки, јазығын папағының гулағы нәдир ки, өз гулағы да јыртыг олур. Одур ки, дејирәм, ھелә белә дә кәрәк олсун...

Амма бурада јенә бир аз фикирләширәм; фикирләширәм ки, Һачы әми мұхбириң башына гапазы нечүн илишдири?

Тапырам ки, Һачы әминин еләдији әмәлин јаздығына кәра... Фикирләширәм ки, мұхбир бу сөзләри јаландан јазыб имиш, јохса доғрудан?

Тапырам ки, доғрудан јазыб имиш.

Фикирләширәм ки, бу әмәл јахшы әмәл [дејил] имиш, һәтта Һачы әминин хүшкә мө'минлијинә дә јарастан әмәл дејил имиш.

Фикирләширәм ки, пәс Һачы әми гапазы өз башына илишдирмәјиб мұхбириң башына нечүн илишдири вә һалонки бу әмәли ишләјән Һачы әми өзү имиш, мұхбириң тәгсирі нә имиш? Эчәба, бураларыны һәрчи фикирләширәм, тата билмирәм ки, тата билмәјәчәјәм. Дејирәм, көрәсән диггәт едим, буну тата биләчәјәмми?

Тата билсәм³ дә Һачы әмини баша сала биләчәјәмми? Амма, ھejhat!.. Иди ھәр кәс буну тата билсә вә Һачы әмини дә баша сала билсә, бујурсун, бу иш мәним ишим дејил!..

ШИРВАНДА МҰЬУМ ҚӘВАДИС

Ширвандан акентә телеграфынын вердији сәһиһ хәбәрләрә көрә (инаныныз ha!..) Шамахынын јүздән дохсан доггузу (о бир данәсиндә дә шубнәм вар!..) ашагыда јазылан фикрә дүшүбләр: «Бу ахыр вәгтләрдә «Молла Нәсрәддин» шејхимизә, пишваларымызын «лап зорбаларына» саташмаға башламышдыр. Даһа дөгрүсу, лап-лап-лап һәгигәт сөзләри бипәрва сөјләмәјә чәсарәт етмишdir. Бу чәкиләчәк дәрд, әфв олуначаг хәтамыдыр а?.. Киши лап мәзһәбә, динә әл апарды... Шејх галмады¹, мешајих галмады, молла галмады, алым галмады, хан галмады, бәј галмады, совча галмады, сәһәнк галмады, нәбилим, дубәнк галмады,—hamыны әлә салды. Киши лап ипләмә олуб, чијнин-задын гапыр. Фарс демишкән: «Эла-ч-е вагеә пиш әз вүгу бајәд кәрд»*.

Буна бир әлач етмәк һәр бир мұсәлманын борчудур».

Хұласә, мөһтәрәм Молла әмимизин һәггингәнә бәд һәрәкәтә дүшүбләр.

Ширванын «електрик компанија»сынын телефонла вердији ахырки хәбәрләр артыг дәрәчәдә тәэссүфлүдүр.

Компанијанын вердији хәбәр будур:

«Моллапәрәстләр, шејхчиләр, бизим зәнки демишкән «...пәрәстләр» hamылыгla Петербурга вәкил көндәрмәк истәјиrlәр. Өзу дә бу вәкил өзкә милләтдән олачаг — Иваидан, Гуршувандан бири... Бу адам лап кетсин һөкумәт даирәләринә шикајәтә...

Бурдан бир һашиjә чыхалым. Петербург сөзү қалән-дә, анд олсун чөрәк јарадан аллаһа, лап бизим киши кәлир дурур көзүмүн габағында. Бизим киши дејирәм ej!..

* Қадисә баш вермәздән әнвәл гаршысы алымалылдыр.

Анладыны, адэ?.. Гаһ-гаһ-гаһ!.. Женә билмәдин? А өвиң тикилсии, сөзү ача билмирәм, горхурам лап дөгру да-нышсам «Бүрәни-тәрәгги»² кими «Бәйлүл»³ әмини дә шамахылылар бајкот едәләр. Женә дурухмусан, адэ? Па атоннан, јеримијәсән!

«Сөјләмәмиш мән ләби
Сән баша дүш — ләбләби,
Сүр иләри мәркәби».

Һә, мән дејирәм ки: «Аб дәр күзеji-ма, тешнәләбан никәрдим»*.

Аллаһа шүкүр, мәкәр өзүмүздә белә вәкилләр аздыр? Инди ки, пајтахта депутат, вәкил⁴ көндәрмәк лазымдыр, киши дә, сән аллаһ, бәри бах а, хејрин өзкәләрә верәрми?..

Мөһтәрәм охучуларымыз, әфв един! Бир һашијә дә чыхмаг истәјирәм. Һә, нә дејәчәкдим көрүм? Һә, «депутат» дедим, Шамахы депутаты (...) дүшдү јадыма. Сән өләсән, бармағыны салыб ермәнинин (бир сөз охунмады — тәртибчи) лап көзүн чыхарласан. Вурасан башына, көзү буб едә тәкулә јерә, дејәсән, а чаным, дејирсиниз ки, сиз мұсалманларда дипломат алмыш депутат јохдур. Хејр, хејр, бөյүк сәһв едирсиниз! Һә, кәрәк баҳајдын «Иршад»⁵, охујајдын бизим депутатын мұдафиәсіни! Онда:

«Онда кет сәһвинә гыл истиффар,
Күндә мин дәф'ә денән: ја гәффар».

Сән өләсән, сәнә елә депутатлар көстәрәрәм ки, һәлә хоруз сәси ешитмәјиб, лоту-лотујана, һеч харратбазардан кечмәјиб... Һә, сөзүмүз һарда галды.

Һә, ону⁶ дејирдим: инди ки, а гардашлар, пири-мөһтәрәм Молла Нәсрәддин әмидән (јашасын!) шикајегә Петербурга депутат көндәрирсиниз, бу депутат өзүмүздә ола-ала ады, саны, шаны өзкәләр нијә газансын? Һалбуки моллалар да дејир ки, силеји-рәһм лазымдыр. Эввәл евин ичи, сонра бајыры. Вә бир дә Петербург кими јердә вә бүтүн дүнијада демәсиналәр ки, белә мүһүм мәсәләни дә киши өзкәләрә усбурд олармы?...

* Су сәһәнкимиздә, биз сусуз қазирик.

Гәзетәдән шикајэт етмәјү мүһүм мәсәлә дедим. Бу сөзүмә күлүрсән, ej гаре? Һәгигәти билсән — ағларсан. Сәнә бир нүмунә көстәрим, баҳ.

«Гаракүруһ»ларын әләмдары, шејтан фикирлиләрин сипәһсалары олан Оренбургда чыхан «Дүнja вә мәишәт», даһа доғрусы «Дәни вә вәһшәт» әридеји-хәбисә вә гәби-һәси дејир: хәлги гудурдан — гәзетәләрdir; үләма вә шејхләри сөјән — гәзетәләрdir; арвадлары инсан чәркәсина салмаг истәјән — гәзетәләрdir; арвадлара һүугүг көстәрән — гәзетәләрdir; мұсалманлары динсиз едән — гәзетәләрdir; һамы бәрабәр олсун дејән — јенә гәзетәләрdir. Элнасил, бүтүн фитнә вә фәсадын мәнбәји гәзетәләрdir. Бу бәдбәхт әридә — гәзетәләрин, әдибләрин мәһв олмағын истәјир.

Инди, ej мәһтәрәм гаре, гарә үзлүләрин гәзетәләрдән шикајэт етмәси мүһүм мәсәлә дејил дә иәдир?.. Инди билирәм дајы күлмүрсән. Үмидсиз бир налда, бојнун чијинндә дурмусан, дәрин-дәрин фикирләре, гаранлыг хәјалата гәрг олмусан. Эсл мәгсудумузга кечәк. Төкүлдү галды, jер сох⁷.

Ah, Ширван әһлиниң вичданы тәк виранәзар олмуш
вәтән!

Руһсуз ширванијана сан мәзар олмуш вәтән!..⁸

ЈАДИКАР

*Мөһтәрәм Молла Нәсрәддин әфәндүш
Акызанә ханаши өдүрөм ки, бу нечә кәлмаң
журналыныңда жер вересиниз.*

Мәрһум Һәсәнбәјин вәфаты мұнасибәтинчә лазым иди ки, бүтүн Гафгазда олан шәһәрләрдән биз шамахылыларын үстүмүзә¹ сәр-сәламәти телеграмлары чәкиләјди... Чүнки о мәрһум бизим өз шамахылымыз иди, о бизим өз адамымыз иди; даһа доғрусу, о бизим мә'нәви атамымыз иди.

Амма Гафгаз әһли бу барадә сәһв етдиләр, кетүрүб Бакыја телеграм еләдиләр, нә билим «Иршад»а јаздылар...

Баинһәмә биз јенә өз вәзиғәмизи ифа етмәкдә гүсурлуг етмәдик, о мәрһуму јәдымыздан чыхармадыг, демәк. онун биздә олан һәггини әда етдик.

Гәрар гојдуг ки, онун анчаг мөһтәрәмә әјалына бирчә телеграм едиб сәр-сәламәти верәк. Һәтта бу хүсусда чох данышдыг да, һәлә дә данышырыг, јенә дә данышачајыг; чүнки о мәрһуму јадымыздан чыхарда билмәрик! Шәрт телеграм вурмагда дејил: һәр мәтләбин үстүндә кәрек данышыг олсун, данышылар, данышылар², ахырда иш бир јердә гәрар тутар; нечә ки, елә белә дә олду, јә'ни телеграмы мөвгүф едиб, мәрһумун јадикарына шәһәри-миздә олан³ ушголаларын бириндә тәк бирчә нәфәр⁴ јетим ушаг охутмаг фикринә дүшдүк; демәк ки, мұсадиме-жи-әфкардан баригеji-һәгигәт парлатдыг! Афәрин бизә! Мәрһаба бизә!

О или ки, бу хүсусда кәтүр-гој еләдик, кәтүрдүк гојдуг, гојдуг кәтүрдүк, гојдуг кәтүрдүк, кәтүрдүк гојдуг. Бирчә хырда ғалмышды ки, иш лап дүзәлсин, накаһ вәгт-

сиз хоруз кими бир шоғәриб тәк сәби्र бу јандан банизды, сәбрин сәсинә дискиниб јухудан аյылдым, бир бу тәрәфә, бир о тәрәфә нәзәр салдым, көрдүм ки, һамы хорханорнан јатыб. Тез кағыз-гәләми көтүрүб, бу нечә кәлмәни сизэ јазыб, дубарә башымы атдым јасдыға вә кетдим јухуя. Ыәрчәнд ев исти, јорған-дөшәк галын, јухуширин, неч бир дә ојанмаға үмидим јохдур; амма јенә вәсијјэт јүнкүллүкдүр, будур сәнә дејирәм, ашна: әһјана, ојандым, мабәдини дә јазарам, јох, әкәр ојана билмәдим, нә бир ејби вармыш: јар баги, сөһбәт баги, о дүнјада көрүшүб зәбани-әрз едәрәм⁵.

МӘГАЛӘЛӘР

ВӘФАТ ХӘБӘРИ

Алими-амил вә заһиди-фазилимиз чәнаб Шејхәли аға-ји-Ширвани Шамахыда зилһиччәтүл-һәрам айнын 28-дә пәнчшәнбә күнү дарул-үгбајә риһләт етди. Дәфи күнүндә тамам мусәлман вә ермәни вә чуһудлар да еһтирам үчүн дүканларыны бағламышдылар. Агалар, әфәндиләр, ахундлар, тәмамән үләмаји-мусәлман вә ә'jan-әшраф вә түччар мәрһумун табути-шәрифини чијинләриндә апармагла саирләринә мачал вермијордулар. Саһиби-мәнсәбләрдән бир чох зәвати-кирам, началник, приставлар вә Шамахыда сакин олан ермәниләр өз кешишләрилән муттәғиг тәшжи-и-чәназәјә һазыр олмушдулар. Мәсчидин сәһниндә мусәлманлар бир јердә намаз гылдылар. Гәбрестанда мәрасими-дәфиидән фариф олдугда ермәни Григорjan таифәсинин кешиши бу мәзмун илә чамаата хитабән бујурду:

— Чамаат, сиз аглајырыныз ки, чәнаб Шејх аға вәфат едиб вә бизләри јетим гојубдур. Һалбуки бу мәрһум заһирдә чисмән вәфат етмишсә дә, руһән беһиштә олуб. аллаһ-тәала һүзүрунда диридир. Сиз ағламајын, гојун агласын о јетим ушаглар ки, бу мәрһум онлара ата олуб; гојун агласын о дул өврәтләр ки, бу мәрһум онлара кәфил олубдур. Биз һәмишә аллаһдан истәјирик ки, онун руһуву өз рәһмәтина гәрг етсин, амин!

Ондан соңра ермәни Лүтерjan таифәсинин кешиши бу мәзмунда бир нитг сөјләдиләр:

— Чамаат, бир белә алимин вәфаты бизим үчүн бир бөјүк мусибәтдир; ондан өтрут ки, бу кими не'мәти аллаһ-тәала бу күн әлимиздән алыш; биз кәрәк аглыјаг өз әнвалымыза, һансы ки, бизим мусибәтләримизин чәһәтиң-чә ки, бу нөв не'мәтләр бизим әлимиздән алышыр. Алла-

тэала һөзрэтлари бојлә-бојлә мүсебәтләрилә бизләри мүтәнәббән едијор, ајылтмаг истијор ки, та өз мә'сијәтләримиздән төвбә едиб, онун тәрәфинә гајыдаг. Мәсәла, залзәлә, јаникки бир илдән бәри Гафгазда бу гәдәр наһәт төкүлән ганлар вә бунун кими һадисәләр һамысы өз нәфсимизин бәласыдыр ки, биз чәкирик. Лазымдыр ки, һамылыг илә өз күнаһларымыздан төвбә едиб, аллаһ-тәала тәрәфинә гајыдаг; та аллаһ-тәала бизә мәрһәмәт бујурдуғу не'мәтләри әлимиздән алмасын вә дуаку олаг ки, бу мәрһумун руһуну беништи-ә'ладә өз мүгәррәбләрилән һәммәчлис еләсин, амин!

Бу чамаат о мәрһумун әзасында лазымынча тә'зијәдарлыг мәрасимини бәрпа едиб, өз вәзифеји-мұхлисанәләрини кәмали-һиммәт илә ифа етдиләр. Аллаһ-тәала һөзрэтләри бу мәрһумә рәһмәт вә саир үләмамызын өмрләрина бәрәкәт версин, амин!

[БИР ИЛДЭН ЗИЈАДЭ ВӘГТДЭН БӘРИ...]

Бир илдэн зијадэ вәгтдэн бәри Гафгазда ермәни-мұсәлман давасындан наши бу гәдәр ганлы һадисәләрин әсли мәбдәи-иәш'етинә иәзәри-им'ан илә баҳылдыгда вүгууна боjlә бир мадди сәбәб вә бир милли мұвәччиid олмадығы кими, нәтичеji-мәш'умәсіндән илләрдән бәри гардаш кими мұаширәт едән ики гоншу нөвбәнөв хәсарәтләрә вә күнәбәкүнә мүсібәтләрә дүчар олмагларындан маәда чәһаләт гурбанлары олмагла бәрабәр бәшәриjәт аләминә нүffus чәһәтиңчә бөjүк бир нөгсан јетирмәкләри дәхи мушаһидә олмагдадыр. Мәэttәссүf, әзиз вәтәнимизин севкли өвладлары бир-биринә рәва көрдүкләри бирәһманә суи-гәседдән долајы дарүлмусалимәт олан Гафгазын hәр күшеси бир меjdани-муһарибәjә деи-мәсіндән гәлбләrimiz јаныб, үрәкләrimiz парчаланды исә дә, hәмд олсун, бу аң кими Шамахы шәһәри вә эта-раф дәнаты боjlә-боjlә һадисәләрин һүдусундан ejmәn галды.

Анчаг бу күнә иттифагларын әдәми-вүгууин сәбәби бизим үләмаларын исламиjәт вә инсаниjәтпәрвәрана мәса'иji-чәмиләләри иди ки, әналини бир hәjәчанлы һадисә ешиитмәклә пәришанhал көрдүкләриндә дурбинлик вә мәаләндишлик едиб, мәваизи-мұслиhанә вә пәсајеhи-мушфиганәләри саjәsinde hәр ики тәrәfi гәdim мәhри-байлыг мәгамында сахламаға мұvәffәg олдулар. Вә hәмин асајиish вә мұсалимәт үзrә jek-dikәrimiz илә күзә-ран етмәjимиз сәбәбинәdir ки, бу ахыр күнләрдә тә'ми-ринә шүру' етдиjимиз Чами'и-шәриф үчүн ермәни Меjса-ри кәndинин даш мә'dәнләrinde алдығымыз дашлардан jүz алтмыш әrrадә бикираjә Чами'и-шәрифә кәtiрмәjә Мәdrәsәkәнд ермәниләри гәzavәtпәнаhымыз Ыачы Әб-

дүлмэчид эфэндидэн дэфэат илэ илһаһ вэ исрар илэ тэвэггэ етдиклэриндэн мэ'зун олуб, бу күнлэрдэ дашы кэтирмэктэдирлэр. Ихээр наалда үмүм Гафгазда сүкүнэт едэн вэтэндашларымыз зэрэрдэн вэ гејри бир нэтичэсийн олмужан бу бэрэдэргүүшлик эдавэтийн унудуб, кэлэчэкдэ хошбэхтлийн сајэсийнде јашамагдан өтру сүлжээндээ вэ мусалимэтийн доланмагларын дэркани-худадан эн сэмимүл-гэлбистигд'а едириз.

[БУ КҮН ГАФГАЗИЈА МӘМЛӘКӘТИНДӘ...]

Бу күн Гафгазија мәмләкәтиндә виранәзар бир вилајет вә фәлакәтмәдар бир чамаат вар исә, о да Шамахы шәһәри вә Шамахы әһлидир десәм, һәигигәт үзрә демиш олурам, зәнн едирәм.

Бешинчи илдир ки, бизим шәһәrimiz зәлзәләдән виран олубдур. Бу исә үмум Русија әһлини, бәлкә дә тамам дүнијајә мә'лум олса кәрәкдир. Экәрчи ахырынчы олараг 92-чи илдә nadis олан зәлзәлә чәһәтиндән Шамахыда бир дәфә виранчылыг төрәнди исә дә, амма, хејр, дејә биләриз ки, бу һалә кими һәр күндә виранчылыг имтиядад етмәкдәдир. Бојлә ки, зәлзәләдән соңра Шамахы хүсусунда мүгәррәр олунмуш сәрәнчама кәрә дахили-шәһәри кенишләндирмәкдән өтру ичәрисиндән шәһәрин харичләринә, жә'ни ашаға вә јухары тәрәфләринә бир нечә јұз ев көчүрүлмуш иди.

Гафгаздан вә тамам Русијадан шәһәrimizә көндәрилмиш ианә пулларындан көчүрүлән евләрин һәр биригинә ики јұз әлли манат верилмиш иди.

Зәлзәлә кими бөյүк бир сәдәмә сәбәбдән мән чәм'-үл-чинат вары јох олан бир шәхси бојлә аз мәбләг илә нечә бир мұнасиб ев тә'мир едә биләчәji бәдиһидир.

О иди ки, һәр кәс бир мүһәggәр еви тикиб тамам етмәмиш, пул тамам олдуғдан, гәрз етмәjә мәчбур олуб, алдығы гәрzi дә мәсрәф етдикдән соңра фәгәт hasарсыз бир ев тикә билмишдиләр.

Шәһәрин ашаға тәрәфиндә бина олунан евләрин јери вә сују гајетдә намунасиб олдуғундан әһли гышда сојуғун мәшәggәтиндән, jaјда чәһәниәм кими зәбанә чакән истиини сәбәбиндән нахощлајыб, аз вәгтдә бир чохлары тәләф олдуғдан соңра багиләри чанлары боғазларына јы-

рылмыш һалда евләрин учуруб шәһәрә көчмәјә мәчбур олдулар.

Жухары тәрәф исә јерләри мұнасиб олмаға көрә бир іздәр дајандылар исә дә, шәһәрдән-базардан, алыш-веришдән кәнар олдуглары үчүн, һансы ки, бир тај көмүрә, ики батман уна бир аббасы һаммаллығ вермәјә гүдәтләри чатмадыгларындан вә қүндүзләр шәһәрә кәлиб дадистад едиб, ахшамлар евләринә гајытдыгларында гардан, јағышдан, палчыгдан тәнкә кәлдикләри үчүн онлар дәхи лабуд олуб шәһәрә көчмәли олдулар. Көчүб дә һәр вәз' илә олур-олсун дејә бир евчијәз бина етдикләрinden бир јандан диванын мәманиети горхусундан ки, кәрәк тез тикиб баша версии, бир јандан дәхи кисәбошлуг сәбәдән мәһкәм бир бинакүзарлыға мүгтәдир олмадыглары үчүн бичарәләрин тамам чидиләри вә сә'jlәри анчаг ади бир ев олсун кәрәк һәмин бир намәтәбәр ев дүзәлдә билирләр.

Бојлә олдуғу үчүндүр ки, кечән күн, јәни мәни-һазирин 17-чи күнү Падар нәвәси Аға Кәрим адлы бир нәфәр Гәл'әбазар мәһәлләсіндә тазә тикдирдији ев ки, һәнүз тамам дејил, накаһ јыхылыб өз өврәти вә сүдәмәр бир ушағы вә һәмсајәси олан Һәмид Мәшәди Әһмәд оғлунун өврәти евни ичәрисинде галыб тәләф олдулар.

Иштә бинәваларын һаләтләри нечә мүәссир вә нечә мүәлләм имиш; беш илдән бәри нараһат евләрдә, һасарсыз һәјәтләрдә зәһмәт, әзијјәт чәкән исмәтли һәмширәләримиз инди гоһум-әгрәбасы арасында шәһәр ичәрисинде олмагла севинчәк олуб, ағуши-шәфгәттәндә бәсләдији нури-дидәсими кәндиси илә бәрабәр накаһ бојлә бир горхулу, вәнимәли өлүм һалында қөрдүкдә етдикләри гысганч вә һәјалы фәрјадлары ешидәнин вә көрәнин үрәйини парчаламагда имиш.

Фөврән көмәјә кәлән јүзләрчә мүсәлман гардашлар бинәвалары хилас етмәји бачармадыгларындан нечә тәссеүф илә ағламагда имишләр!

Бинәва һәмширәләримиз! Сиз бу нечә дәгигә зәһмәтдән сопра шәһидә олдуғунуз үчүн өзүнүзү, нури-дидәниси әбәди раһәтлијә јетирдиниз исә, сизин бу фәлакәтли һаләттүнән диндашларыныза, әгрәбаларыныза, әләлхүсүс айләнисә бөյүк иискил олду.

Вэтэндашлар! Бахыныз, бојләдир бизим күзэраннымыз! Шамахыја ианә олунан нэгдијјэ пулларын мигдары алты јүз мин манатдан зијадә имиш. Оф, билмәм нәләр... Йәр һалда үмидварыз ки, тазә варид олмуш началникимиз капитан Фјодоров чәнаблары бизим дәрдләrimizэ галачагдыр.

[ГАРАБАҒ ДАВАСЫ ГӘТ'И ХҮСУСУНДА...]

Гарабағ давасы гәт'и хүсусунда Шамахы үләмасы вә әһли тәрәфләриндән сәрдар Воронсов-Дашков¹ чәнабларының һүзүри-шәрифләrinә едилән телеграфлара чаваб олараг Бадкубә губернатору тәрәфиндән кәлмиш телеграмы Чүм'ә мәсчиддә вә Ыачы Мәһәммәд Рза мәсчидиндә чәм олмуш чамаат арасында үләма һүзүрунда началник Фјодоров чәнблары охудулар: Гарабағда дава гәт' вә сүлһи ичра олунубдур. Ыәр һалда Шамахы үләмаларының чамааты мұсалимәтә дә'вәт етмәләrin тәмәнна еди-рәм.

Шамахы түччари-мөтәбәранындан нечә нәфәр зати-кирам Гарабағда мәчруһ вә хәсарәтдидә олан мұсәлман гардашларымызын хеирләrinә ианә дәфтәри ачыблар, бәгәдр беш јүз манат һәләликдә чәм олуб вә јенә олмаг-дадыр.

Вә јенә һәмин хүсусда шәһәримизин гејрәтли вә рәһимдил чаванлары Вәзировун «Jaғышдан чыхдыг, jaғмура дүшдүк» комедијасын һөкүмәт изни илә август айынын үчүндә Саламовларын евиндә ојнајачаглар. Милләт пиш-рәфти учүн чешмаштымыз олан зијалы чаванларымызын әмсалын дәхи зијадәси илә көрмәкдә көзләримизин ишигләнмасын дәркәни-әһәдијәтдән ән сәмимүл-гәлб рича вә тәмәнна едириз.

Бәли, Шамахы әһли өз милләти-нәчибеji-исламиjjәләrinә гаршы үрәкләrinde бәсләдикләri мәһәббәti-гејрәтмәндәнәләri тәһәjjүчүндән Гарабағ фачији-муәсси-фәсияндән хәсарәтләrә дүчар олан севкли гардашларыны дүшмәнләrin залиманә вә бирәһманә сүи-гәсдләrinдән мудафиәjә мүгтәdir олмадыгларындан јараганмыш үрәкләrinә мәрһәм олараг бир јанда ианә дәфтәри ач-

[АВГУСТУН 3-ДЭ САЛАМОВЛАРЫН ЕВИНДЭ...]

Августун 3-дэ Саламовларын евиндэ Гарабағда ахыр вэгтдэ ермәни-мүсәлман гыргынында јараганмыш мұсалманларын мәнфәэтинә мұдири-мәс'ул учител Эличаббар Оручалиев чәнаблары саир зијалы чаванлар илә мүттәфиг Вәзировун дөрд пәрдәли «Jaғышдан чыхдыг, jaғмура дүшдүк» комедијасын сәһнеји-тамашаја ғојдулар. Спектакл чыхарылачаг отаг вәси' вә кениш залдан ибарат идисә дә, издиham вә гәләбәликтән инсан адәтән јериндән hәрәкәт едә билмәјирди. Тамашачыларын боjlә чәм олдугларында анчаг ианә етмәк ән үмдә мәгсәдләри вә саф-садиг нијјәтләри олдуғу hәр кәсин насијеји-әһвалиндан мұшанида олунурду. Ианә мәтлуб вәчhилә олмуш идисә дә, спектакл дәхи мүнтәзәм бир сурәтдә тәртиб олунмуш вәз' илә hүзурә чыхарылыб, кәмали-ләјағат илә оjnанылды.

Чәбрајылбәјов чәнаблары (Һачы Гәнбәр) һансы ки, өз дөвләти[ни] ә'ла дәрәчәдә дәрк етдијиндән hәрәкати-сәкәнатында вә әдаји-кәлимат вә бәјанатында зијадә мәһарәт көстәриб, чәмаәти гаһ-гаһ илә құлдұрурду. Чәнаб Мәһәммәдов (Ашыг Вали) ашыглар тәрзинде көзәлчә сазчалыб, хош аваз илә охумағында вә мәлаһәтли оjнамағында чәмаәти вәлеh едијорду. Ағаларбәj Һүсејінбәјов (Әшрәф) өзүнү сәһнеји-тамашада асудә сахламагла мүәссир дедији ибрәтамиз сөзләри тамашачылары мәбhут етмишиди. Мустафајев (Чәби) өз ролуну нәхајәт дәрәчәдә әзбәрләмишиди. Данышыгында, hәрәкәтинде бир hијләкар нәкәри мүчассәм едијорду.

Өврәтләр ролларыны чәнаб Сәфәрәлиев (Дилбәр ханым), Казым Абдуллаев (Jetәr), Исмајылов (Чаваһир ханым) гајетдә көзәл оjнадылар. Мәхсүсән Исмајылов

өз сәсини вә шивеји-һәрәкатыны өврәтләр шивәсинә артыг дәрәчәдә бәнзәдириди.

Һүсејнбәј Һүсејнбәјов (Һачы Сәлман), Гулам Абдуллаев (мајор Худаверди бәј), Мәшәди Нәҗәф Садыгов (Молла Сәфи), Ширәлибәјов (Мәһмуд), Элибәј Назир Һүсејнбәјов (башмагчы Имамгулу) һәр бири өз ролунда бенәгги мұнасиби-мәғам идиләр. Чаббар Һүсејнов (Гыды кирвә) ермәни ләһчәсилә данышмагла бәрабәр мәстлик һаләти сәр вә симасындан төкүлүрдү. Һәмчинин сүфлијорун сәси о гәдәр ешидилмијорду. Антракт вәгтиндә музик вә зурначылар чалырдылар.

Мәчлисин нәһајәт дәрәчәдә тәбии бир һаләт көстәрмәйиндән тамашачылар зијадә мәһизүз олуб, алгышлар илә тәһисин етмәкдә идиләр. Көрүнүрдү ки, мұнтәзим вә мүрәттиб чәнаблары өз вәзиғеләриндә лазымынча сә'ј едиб, гејрәт көстәрмишләр.

Вүсүл олан мәбләғин вәз'и-мәхаричиндән сонра тәмизәлбаги 318 манат 68 гәпик пулу Оручәлијев вә Ширәлибәј чәнаб Шишә шәһринә почта васитәсилә доктор Қаримбәј Мәһмандаровун үстүнә көндәрибләр.

* * *

Бу вәгтә кими Гафгаз мәктәбләриндә мұнтәзәм бир програм олмадығындан шакирданә тә'лим едилән елми-һал вә елми-тарихдән бир фајда насыл олмадығы учүн һәмин әмри-мүһуммұ низам вә интизам даирәсінә салмаг мұнасибәти илә Бакы мәқатибинин комиссиясы тәрәфиндән ишбу август айынын он бешиндән ахырына гәдәр үмуми бир мәчлиси-мәшвәрәт гәрар олундуғу кими, бу барадә һәр бир шәһәрә хұсуси бир мәчлисдән өтүр дәхи мұрачиәт олунубмуш. Эзон чүмлә әл'ан өз вәтәни Шамахыда сакин олан, Горидә даруулмұәллимин мұсалман шөбәсінин инспектору Султан Мәчик Гәнизадә¹ чәнабларына да рүчу олунуб, бу хұсусда бир мәрамнамә тәртиби хәниш етмишдиләр. Буна көрә мұшарилеjh дәхи Шамахыда олан мүәллимләри бир нечә күн мүтәзигибен өз мәнзилинә дә'вәт едиб, тәртиб етдикләри мәрамнамәни вә ифадеји-мәрамнамәни Бакы мәқатиб комиссиясына көндәрдиләр.

Һәмчинин полиса амилләри кечәләр сүбһә кими күчә вә базарлары низам илә мүһафизә едирләр. Үмидвар ола биләриз ки, бу чәнабын тәһти-идарәсindә әһлимиз исә шад вә шәһәримиз исә абад олачагдыр.

* * *

Шамахы миравој судјасы Г. М. Шнејдер чәнаблары Тифлис шәһәринин үчүнчү атделинә тә'јин олуб, бу күнләрдә Шамахыдан кедәсидир. Бу чәнабын һәгигәтдә тут-дуғу битәрәфәнәлијиндән вә әдаләткаранә фөврән етдији гәт'и-тејjlәриндән әһлимиз һәр налда разы галдыглары үчүн мұсәлман мұтәшәххисләри өз евләриндә мұтәэддид зијафәтләр вердикләриндән маәда һәмин август айынын он биринчи күнүндә мұсәлман түччары вә чиновникләри тәрәфләриндән шәһәр клубунун бағында дәхи бир бәjүк зијафәти-вида верилди. Ермәни нүчәбаларындан зијафәтдә көзләнмәкдә олан эшхасдан мәкәр нечә нәфәр кәлмиш идиләр. О күнү назиран өшү ишрәтә мәшгүл олуб ахшам saat алтыда музика илә бәрабәр мәргуми сакин олдуғу евинә кетүрүб, гапыда бир гәдәр музика чалынандаң соңра өпүшүб-көрүшүб гајытдылар.

Шәһәримиздә бу чәнабын әвәзинә дахили-Русијадан Чернышов чәнабларынын тә'јин олунмасы сөјләнир.

* * *

Сенати-али диванханасынын гәт'и-тејjinә көрә памешчик Султан бәj Тәрланбәјовун Шамахынын шәргишиналында ваге олан өз мөврүси торпаг мүлкүн өлчүб ихтијарына вермәјә тә'јин олан инчинерә Җајбанокәнд малаганлары мане олуб, мұхалифәт көстәрибләр. Инчинерин шикајәтина көрө началник малаганлара гарыш әдаләт ганунуна даир етдији насиһәтләри сајәсindә мәргумлары бир нев илә сакит едиб. Бу хүсусда чанишини-Гафгаза телеграф олунубдур. Нә сарапчам олачагын көстәрәмәкдир.

[ҢӘМД ОЛСУН, ШАМАХЫДА БҮКҮНКҮ...]

Ңәмд олсун, Шамахыда бүкүнкү маарифдуст бабалар көләчәкдә вәтәнин вә өвләди-вәтәнин тәрәгги вә тәалисин анчаг охумагда мұшабидә етдиқләриндән Шамахынын 2-чи частында ваге Дәрәмәһәллә ады илә мәшнүр олан бир гит'ә хараба жери өз хәрчләри илә руси вә мусәлмани мәдрәсә бинақұзарлығындан етру губернатордан әризә vasitасилә тәвәрге етмишдиләр. Бу ахыр күнләрдә изниң мұвәффәг олдуглары учун һаман жерин нәгшеји-мұсвәддәсін губернатор диванханасына көндәрибләр. Вә бу хұсусда ианә дәфтәри ачылыб. Эл'анлыгда үчмин (3000) маната гәдәр чәм олунан пул Аға Нәчәф Jәh-jajevин тәһти-муһафизәсіндәdir. Инишаллаh, мәдрәсенин тәсдиг хәбәри жетишдикдә тә'мириң шүрү олунмагла бәрабәр кағи гәдәринчә пара ианәсінә мәтлуби-вәч илә гејрәт көстәрилмәсінә үмидвар олуруз.

* * *

Шамахы түччари-мәтәбәраниндән Һачы Ағаәли Искәндәров чәнаблары Гарабағ јарапылары хејринә Шамахыда ачылмыш ианә дәфтәринә саир тачирләр илә бәрабәр вердији ииирми беш манатдан маәда һәмин август айынын онунчу күнүндә өз кисеји-фүтүввәтиндән жүз алли (150) манат Гарабағда јарапанмыш мусәлмандардан етру доктор Қаримбәj Мәһмандаров тәрәфи-алиләринә көндәрибидир. Аллаh-тәала һәэрәтләри милләтдуст вә ислампәрәстләримизин әмсалын зијад етмәклә бәрабәр өмрләrinә бәрәкәт версин, амин.

рәфиндән кәшидә олунмуш али бир мәчлиси-зијафәтә тәшриффәрмә олдулар.

Һәман күн saat дөрддә фајтона әjlәшиб, шәһәри тәфтиш едәрәк мәнзилинә гајытдылар.

• •

Августун 27-чи кечәси шәһәр хүсусунда олан заседанијадан—мәчлис ин'игадиндән:

Зәлзәл вәгтиндә Шамахыја олунмуш ианә пулларындан кечән феврал айына гәдәр ииyrми мин манаты мутәчавиз пул комитетдә галыр имиш. О вәгтдән һал-һазырачән лалам олан бә'з азархана (балнитса) кими јерләрә хәрч вә комитет әczаләринә донлуг верилмәкдә олуб. Эл-анлыгда һазырда галан пулдан кәлән феврал айына гәдәр (балнитса) азархана хәрчи ки, — һәр ајда jүз манат гәдәр олмуш ола, — һәмин пулдан дәф' едилир ки, февралдан соңра азархана да хәзинә хәрчи илә долансын. Вә һәмчинин мин манат да шәһәрин ашағы һиссәсindә су олмамағына көрә азархананын сујундан бир һиссә апарылыб, мәзкур јердә бир булаг дүзәлтмәкдән етру вәз' олунур ки, әкәр мин манатдан зијадә хәрч олур исә, чәмаәт өзләри сәрф етсилләр.

Инди тәмизәлбаги пул ки, једди мин ики jүз манат галыр, һаман пулдан һачылаға Рәhim көрпүсү тә'мир олунмаға гәрар гојулур. Вә нә гәдәр һаман пулдан артыг галыр исә, мәктәби-ә'дади (реални) ушголун хејри-нә галсын. Вә комитет дәхи мовгуф олунур.

* * *

29 августда Бакы губернатору Русијадан қәлмиш мүнәбирләрин јерләrinә даир мәсәләләр хүсусунда Гыз-мејдан адлы малаган кәндinin тәшриффәрмә олдулар. Сабаһ Мәдрәсә адлы ермәни кәндinin тәшриф апарачаглар.

МЭТБУАТ

Эгвами-мұхтәлифәнин тәрәгги вә тәдәннисинин мәтбуатлән нисбәти-мүстәгими вардыр. Бојлә ки, бу күн әгсаји-аләмдә олан миләли-мұхтәлифәнин әһвалы тәдгиг олундуғда мәтбуатда тәрәггиси чох олан бир милләтин мәдәниjjätдә дәхи тәрәггиси о нисбәтләндир вә бил'әкс, мәтбуатда тәрәггиси олмајан милләтин тәмәддүн аләминдән кери галмағы нағабили-инкар бир һәгигәтдири. Бәс бу сурәтдә «әл-әһәммү фә-лә-әһәмм» бабындан мәтбуата әһәмиjjät вериб, әvvәлу билаеввәл онун пишрәфти-иә чалышмалызыз, әфкар вә һиссијати-миллиjәмизи ојатмагда вәсаили-мұтәэддиқәләр иттихаз етмәлијиз. Амма чи файдә:

«Кәриман-ра бе дәст әндәр диrәм нист,
Дирәмдаран-е аләм-ра кәрәм нист»*.

Аләми-мәтбуатын низам вә бәгасына, сәбат вә давамына жаңымчы үч фирмәдән әлавә дејил: әvvәlinчи, руhани; 2-чи, үрәфа; 3-чу, сәрмәјәдаран.

1-чи исә бир дәфә дә олур исә бу тәрәфә қүшеји-чешмилә бојла бир нәзәри-е'тина етмијорлар вә етмәк дә ис-тәмијорлар.

2-чи исә анчаг әчинәби мәтбуатына алудә олдугларындан ислам мәтбуатына хидмәт дејил, мұсәлман нәшриjатына геjрәт дејил, һәттә илдә алты-једди манат вериб абуң геjd олмаг үнванилә бир-икічә мұсәлман гәзетәсінин јашамасына көмәк етмијорлар. Бундан гәт'и-нәзәр

* Тәрчумаси: Кәрамәт саһиби олмуш диrәмсиз.
Дирәм саһибләре олмуш кәрамсиз.

[ШӘХӘРИМИЗДӘ РЕАЛНИ УШГОЛА ТӘШКИЛИНДӘН...]

Шәхәримиздә реални ушгола тәшкилиндән өтру по-печител чәнаблары телеграфән боjlә иттила' јазмыш-дыр: «Jүз ијирми нәфәр мұтәэллимләр үчүн һәләликдә ев кираjә едилмәклә бәрабәр, ушголаја лазым олан ма-јәhtач һазыр едилсін ки, октјабрын әvvәлиндән инспек-тор Леонтиевин тәһти-нәзарәтиндә дәрсә шүру' олун-сун».

Бу хүсусда мани-һазириң 22-сүндә Шамахы ә'janла-ры мәчлиси-интихабдә һазыр олуб, ушголадан өтру ев кираjә етмәjә вә маjәhtач һазырламаға атиjәzzикр нечә зәвати-кирами интихаб етмишләрdir.

Мунтәхәбләр: Абдуллајев, Џәһәјев, Вејисов, Долјов, Тер-Аванесов чәнабларыдыр.

Өтәдән бәри арзусунда олдуғумуз реални ушголанын изиниң вә шүруинә мұвәффәгијјәтимиздән маәда әнгәриб заманда руси вә мұсәлмани ушгола тәшкилинә дәхи на-лиијјәтимизә мұтмәнн олдуғумуз үчүн чәмаәтимизин, әләлхүс мәарифмәндәнларымызын фөвгәl'адә мәсә-рәтләриндән наши нечә бир әhәмијјәтли әмрин ичрасына һиммәт едилиб, геjrәt көстәрилмәккәдәрdir. Чүмләсіндән олараг мұсәлманлар иттифагы намында бир китабхана вә басмахана ширкәти фикри-алисинә дүшмүшләрdir. Ишбу китабхананын бинакүзарлары инчинер Зивәр бәj һәмидбәjов вә Мәшәди Султан Мустафаев чәнаблары-дыр. Чәмаәтимиз бу ширкәтә зијадәсінчә рәғбәт көстә-рирләр

Әмин олуруз ки, бу зијалы фикрин нәтичеji-мәһсулу олан иттифаг ширкәтинин гүввәдән фе'lә қәлмәјинә бир аи даһа әvvәл мұбашир олуб истеһсалына лазымынча чалышачаглар. Нечә ки, бу хүсусда губернатора әризә

вериб ичазэ дэйстамишлэрдир. Экэрчи шимдики һалда боjlэ бинакүзарлыглар шаjани-тэгдир исэ дэ, лакин умидвар олууз ки, миллэт пишрэфтина вэсилеji-нэчэт олан руhаниләrimиз, үrэfаларымыз, сәрмаjәдарларымыз анчаг бунлара генаэт etmәjiб, hәr чәhәтлә эн кери-дэ галмыш чәмаётимизи вэ мәарифсизликдәn харабәзарә дөнәn вәтәнимизи чиддәn шәрәфләндирәчәk олан мәртә-беji-эгсәлкәмалә дәхи исал etдириб, истигбалымыз¹ үчүн даha парлаг вэсиләләр иттихаз² etmәkla бәрабәр hәm өвлад вэ әhфадларымызын бәхтијаранә jашамагларына сәбәб вэ hәm өзләринин дүнjада шөhрәt вэ үгбада иззәг газанмагларына сай олачаглар.

[ШАМАХЫНЫН ГЭРБИНДЭ ВАГЕ'...]

Шамахынын гэрбиндэ ваге' Чијанлу кэнд малаганлары шамахылы Султан бэј Тэрланбажовун ики јүз десатинэ гэдэр чарэктар адлы јерин гэсб вэ зэйт етдиклэрин вэ өмлаки-диванханэсинин гэт'и-тејинэ көрэ мэзкур јери көмүртэпэ едиб, Султан бэјин ихтијарына вермэйж мэ'мур олуб кэлэн инчинерэ тээррүз едиб һадаалдиклэрийн вэ началник Фьодоров чэнабларынын муслиханэ нэсиэтин гэбул етмэдиклэрин сабигда «Ихјат» нэмрэлэрийн бириндэ' иттила' вершишдик.

Икимчи дэфэ олараг сенат дисанханэсинин гэт'и-тејинэ көрэ сентјабрын 27-синдэ началник, акент, инчинер һеман јери Султан бэйин ихтијарына вермэкдэн өтру орахаа кетдиклэриндэ јенэ малаганлар етираз едиб мухалифэт көстэрилрээр. Началник чэнаблары: — Падишаһын ганунуна мухалифэт етмэйин! — дејэ етди и нэсихэтлэрийнэ чөвабэн өзүмүзү, өврэглэриими өлүмэ.верөчэйиз, јердэн эл чэкмэйчэйиз кими сөзлэр дејирлэр.

Она көрэ сентјабрын 29-ида началник местни команда нэфэратындан јүз нэфэр салдат, ики нэфэр афитсер, элли нэфэр казак котүрүб инчинер илэ бэрэбэр һеман јерэ азим олурлар.

Малаганлар өвзан бојлэ көрдүклэриндэ бир нэфэр дэ олур исэ бојлэ јерин үстүнэ кэлмир. Инчинер јери асанлыг илэ көмүртэпэ едиб Султан бэйин ихтијарына вериб шэхэрэ гајыдырлар.

Гарасу гышлагында Падар елиндэн Нуру вэ Идрис јер үстүндэ сөзэ кэлирлэр. Идрис түфэнк илэ вуруб Нуруну өлдүрүбдүр.

[ШАМАХЫ РЕАЛНИ УШГОЛАСЫНА ИНСПЕКТОР...]

Шамахы реални ушголасына инспектор тә'жин олуб көлән Леонтиев чәнаблары октjabрын алтысында Шамахыја варид олду.

Шәһәр ушголасында охујан мүтәэллимләрин аталарыны вә саирини айын сәккизинде дә'вәт едиб, атиjәз-зикр фәгәраты бәјан етдикдән соңра чүмлә шәһәр әһлине дәхи билдирмәкдән өтру нәшр етдириди һәмин е'ламнамәни ejini сурәтдә јазырыг:

1) Октjabрын онундан он бешинә кими башланыр реални ушголаја гәбул олмагдан өтру имтаһанлар јарымичы, биринчи вә икинчи класлара;

2) Имтаһан олуначаг шәһәр ушголасында hәр күн saat икидән соңра;

3) Эризәләри көндәрмәк олар октjabрын он бешинә кими шәһәр ушголасына почт илә вә ja вермәк олар инспекторун өзүнә;

4) Тә'жин олунмуш вәгтдә кәлмәјән ушаглар дәхи имтаһан олунар дәрсә шүрү' олунандан соңра;

5) Дәрсә кәлән ушаглар өзләри илә бәрабәр кәтирмалидиirlәр: гәләм, кағыз вә чернил;

6) Ушагларын бөјүкләри илә данышмагдан өтру вәгт тә'жин олунуб hәр күн сүбһ saat ондан он икиjә гәдәр октjabрын он бешинәдәк шәһәр ушголасында, ондан соңра реални ушголада Мустафабәјовун евиндә (инспектор Леонтиев).

Октjabрын 15-чи күнүндә реални ушголанын рәсм-кушады олачагдыр. Бу күнә кими јетмиш нәфәр мүтәэллимләр эризә верибләр.

Лакин Шамахыда сакин олан мусәлманлар hәр миләтдән бирә он, бәлкә дә зијадә олдуглары налда ушгола-

ја әризэ верэн мұсәлман мұтәллимләринин әдәлләри саириндән соң әскик олду вә һалонки шәһәрин борчудур ки, һәр илдә дөрд мин манат реални ушголаја пул версиин. Іәмин пул тәгсім олундугда үч мин манаатдан зијадәсіні мұсәлманлар верәсидирләр. Буна көрә вә һәм мұсәлман нұфусунун зијадәтиң көрә лазығи ки, мұсәлман мұтәллимләри үч дәфә саириндән даға зијадә олајады. Амма, хејр, зијадә дејил, һәтта мұсави дә дејил, пәк аздыр.

Іәр һалда арзу едириз ки, бу күнкү бабалар бојлә гијметли заманлары гафиланә фөвт етмәјиб, өвләди-вәтәнин тә'лим вә тәрбијәсіні мәнзурда тутмагла қоләчәк-дә бәхтијаранә јашамаларына индики һалдан сә'ј вә тәлашда олуб бәзли-һиммәт едәјдиләр.

[ОКТЯБРЫН ОНУНДА ГОШУНЛУ МАҢАЛЫНДА...]

Октябрьн онунда Гошунлу маңалында Пирһәсәнли чәмаэтинин Донгара адлы отлачағында олан гојунларына Күрживан кәнд ермәниләриндән¹ Тертет оғлу дејилән бир нәфәр оғурлуға кедир.

Итләр дујухуб һүрдүкләриндән гојунда олан чобан Ыәсәнәли Бәдир оғлу аյылараг гаралты тәрәфә һүчум едир. Ермәни Тертет оғлу исә мачал вермәјиб һәман дәгигә түфәнк илә вуруб бинәва чобан Ыәсәнәлинни өлдүрүр.

* * *

«Иршад»ын 246-чы нөмрәсindә хәбәр вердијимиз Пирһәсәнли Ыәсәнәли Бәдир оғлун күрживанлы ермәни Тертет оғлу өлдүрдүйүндән наши октябрьн 24-дә Күрживан јүзбашысындан начальнике бојла бир рапорт кәлмишидир: «Күрдәмирә чахыр апаран күрживанлы әррадәчи ермәниләр² Пирһәсәнли габағындан кечәркән пирһәсәнлиләр төкүлүб әррадәчиләри дөјүб, чахырларыны ахыдыб вә бир нәфәри дә хәнчәр илә мәчруһ едибидиләр».

Буна көрә начальник өз бөйүк көмәкчиси олан Афанасьевскини вә Гошунлу маңалынын приставы олан Йусиф бәj Султанову о тәрәфә көндәрди.

[НОЈАБРЫН ДӨРДҮНДӘ КҮРДӘМИР ИЛӘ АҒСУ...]

Нојабрын дөрдүндә Күрдәмир илә Ағсу арасында олан Назыр чајындан фајтон илә кечмәкдә олан Шамахы сакинләри Мәшһәди Ағаһүсейн Мәшһәди Гәdir оғлун, Кәрбәлајы Нуру Кәрбәлајы Зејнал оғлун вә икى гардаш Ыачы Микајыл оғланларын сел апарыбыр. Кәрбәлајы Нурунун јанында мин манат пулу вар имиш. Зәлзәлә һадисәсиндән варлары јох олуб Шамахыда өзләринә бир кәсб јолу тапа билмәдикләри үчүн гүрбәт вилајэтләрдә кәмали-мәшәггәт вә мәрарәт илә беш гәпик гара пул чәмавәрлик едән вә әэзиз бајрам күнләринде севкили өвладларын севиндирмәјә кәлән заваллы мусафирләrimiz!

Әмин олунуз, сиз нечә дәгигә зәһмәтдән соңра әбәди раһәтлијә јетиб бир даһа дүнja зәһмәти көрмәссиңиз. Амма ил узуну ѡолларынызы көзләјән әгвам вә әширәни-зә вә өвладыныза сизин бу мусибәтиниз чох ағыр олачагдыр! Аллаһ олара сәбр версин!

Иштә, саир шәһәрләр кими, бизим вагон јолумуз олмадығындан гәт'и-нәзәр Шамахыдан һәр бир вилајәтә кетмәк истәдијимиздә анчаг тәк һәман шоса јолуна мәнтач олдугумуз һалда Шамахыдан Күрдәмиရә, Күрдәмирдән Шамахыја әзимәт едән мусафирләrimiz бу чајдан кечинчәјә гәдәр чанларындан наұмид олурлар. О күндән ки, бу чајын көрпүсү дағылыб, һәр илдә бизләрдән јүзләрчә чан вә минләрчә мал тәләф етмәкдәдир. Әчәба, иә үчүн һекумәт мұсамиһә едәрәк көрпүнү тә'мир етмәсси? Мәкәр биз Русија рәијжәти дејилик вә яхуд өзләrimiz бу хүсусда лазым олан јеринә әризәләр көндәриб дәрдимиз сөјләмирик? Мәкәр биз шамахылылар әһд етмишик ки, неч вәгт өз дәрдимизи арајыб дәрманымызы тапмыјар? Һәр һалда истид'а едирик ки, баш биләниләrimiz бу

барэдэ бир бинакүзарлыг едиб, лазым олан јеринэ эризэ вермэклэ қөрпүнү иадэ етдирсиллэр.

* * *

Нојабрын бириндэ, кечэ әввэл ахшамдан¹ Новруз Кәрбәлајы Эзиз оғлунун евинэ оғру кәлиб әввэл-ахыр малик олдуғу бир газан вә бир дәст јорған-дөшәјин апарыбыр². Инсаф да динин јарысыдыр. Оғру ол, инсафыны әлдән вермә демишлэр, оғру гардаш!

* * *

Нечэ күн бундан әгдәм урадник Кәрим бәj Мәһәммәдов Шамахы началники Фјодоров тәрефиндән тә'јин олуңуб бир дәстә казак илә Габыстан маһалын тәфтиш етмәјә кетдикләриндә әз гэза Сибиријадан чохдан гачыб кәлмиш вә гачаглығында пәк бимурұввәт вә бинисаф олан ләнкәбизли мәшһүр гачаг Мамаја раст кәлдикләриндә бир гәдәр атышмадан сонра мәргуму ачиз едиб, тутуб шәһәрә қәтирдиләр. Нојабрын үчүндә һәбсә алынды.

[БУ ИЛ ШАМАХЫ ЭҢЛИ...]

Бу ил Шамахы эңли реални ушголаја верәчәк олдуғу дөрд мин манат пул хұсусунда нојабрын једдисинде гира-әтханада олан ермәни-мұсәлман ичтимаинде чох-чох мұзакирәдән сонра боjlә гәрардад олунду ки, үч мин үч јұз манат мұсәлманлар вә једди јұз манат ермәниләр версияләр. Іәр ики тәрәф буна разы галдылар.

Іәмин ичтима'да Назыр чајынын көрпүсүзлүjүндән мұзакирә едилиб дәфәат илә мал вә чан тәләф етди жи нәзәрә алышыб, бу хұсусда сәрдари-экрем Воронсов-Дашков әнабларына телеграфэн әризә вериб, көрпүнү тә'мир етдирмәк истид'асын етдиләр.

[ГАБЫСТАН МАҢАЛЫНДА ӘРӘБШАҢВЕРДИЛИ..]

Габыстан маңалында Әрәбشاһвердили обасында камил ихтијар едіб сакин олан Иран әһли Гуламһүсейн малакан Мәрәзәси кәндидә дүкәнчылығ едән шамахылы Исмајыл Һачы Султан оғлунун мәнзилиндә һәмин нојабрын он бешиндә гонаг варид олуб галыр.

Хаин гонаг кечәнин бир вәгтиндә мәзкур Исмајыл рәхтхабда жатдығы һалда бејбуд илә он бир јердән зәхмдар едіб өлдүрүр. Жаңында олан алты јұз маната гәдәр пулу, бир гәдәр әтләс шал вә ики күмүш кәмәри көтүрүб кедир.

Бу күн дөрд күндей ки, Габыстан приставы тәрәфиндән гатил ахтарылыр исә дә, тапылмысыбыр.

Иштә заваллы Исмајылын дәфәат илә мәнзилиндә гонаг галыб, чајын ичиб, чөрәјин јешиб, раhat жатан залым гонаг нә дәрәчәдә нәмәкбәһәрам вә нә пајәдә сәнкдил имиш.

[НОЈАБРЫН 18-ДӘ ШАМАХЫЛЫ МАЛАКАН...]

Нојабрын 18-дә шамахылы малакан Гуришинговун дүканынын бәрабәриндә сатдыг машины котанына бағланыш нәгаражаналы бир нәфәр зәнкін малаканын аты насыл исә һүркәрәк котаны көтүрүб гачдығында накан Шамахы нүчәбазадәләриндән милләтдуст Эләкбәр бәй Ашурров чәнабларына тохунуб, бичарәни башы үстә јерә чалыр. Мәргуму биňуш бир наләтдә евинә апарылар. Ынман кечә вәфат едир. Рәһмәтүллаһ илеjh.

ЛӘББЕЛК ИЧАБӘТ

Севкили, јеканэ «Иршад»ымызын 272-чи нөмрәсindә «Үмүм мұсәлманнлара!» сәрлөвһәли мәгаләji¹ охудугда шири-һәчкүк Әшрәфин² шу гит'әси хатиримә кәлди:

Еj вәтән, вер әлини бир сыхајым,
Әлимиздән кедијорсун, адијо!
Чешми-шәфгәтлә бахылдыгча сана
Мәни мәһзүн³ едијорсун, адијо!

Гајәти-тәһәссүрүмдән нә јапачағымы шашырыб сәрасимә һәмвәтәнләрим олан Шамахы әһлинә тәвәччөһүмдә нә көрдүм? Бүтүн шәһәр әһли мүтәсисир олуб, үмуми бир пәришанналлыг илә рәфигим Сәһһәтин⁴ шу бејтләри илә мүтәрәннүм олмаг истәјирләр:

Еj вәтән, кетмә ки, элдән кедәриз!
Биләриз фәрз сәнин хидмәтини!
Нәгди-чан ешгинә исар едәриз,
Истәриз вәз'и-фәлаһ hej'етини!

Иштә «Иршад»а дадрәслик мәгамында әл узатмаға мајил олан һәмвәтәнләримдән тазэ ил үчүн абуңа олмаға ики јүз гәдәр зәвати-кирам кәмали-рәгбәт илә амадә-дирләр. Аичаг «Иршад» идарәсindә абуңа дәфтәринин һәләликдә ачылмысыб вә ачылмасы әдиби-мұчанидимиз Агајев чөнабларының Гафгаза мусафириятнindән соңраја галдығына⁵ көрә hal-hазырда абуңа ола билмәјирләр. Үмидварыз ки, иишааллаһ, тамам Гафгаз мұсәлманлары вә саириң һиммәт едиб, әл-әлә вериб «Иршад»ын дәвам вә бәгасына ифаји-һиммәт едәчәкләр вә бу мәнбәи-фејзин гапанмасына милләт наминә разы олмајачаглар.

Иштө, һамыја мә'лум олдуру кими, биз Шамахы әһли
әксөр билади-Гафгаздан фәгир вә кәмтәвана олдурумуз
һалда, аз да олур исә бу гәдәрчик «Иршад»а хидмәт⁶
едәчәйк. Бизә нисбәтән һәр вилајет көмәк едәр исә «Ир-
шад» гапанмаз құман едирәм.

Миллијјәти јад ејләјин, еј үммәти-начи!
Пәк тәһлүкәли хәстәдир ислам мәзачи!

[НЕЧЭ КҮН БУНДАН ӘГДӘМ БАҚЫДАН...]

Нечэ күн бундан әгдәм Бакыдан Шамахы сакини Сетрак Іеганов депутат Абдуллаевә бојлә бир кағыз јазмышды ки, Шамахыја дәмир јол чәкилмәк хұсусунда бурада бир иәфәр мәнә тәклиф едир ки, Шамахы әһли он дөрд мин манат вермәjә мүтәәhhид олсалар, бу бабда онлар үчүн вәсатәт едәрәм; бојлә ки, мәбләғи-мәзкуруп нисфин дәмир јол алаты јерин үзәринә төкүлдүкдә вә нисфин гатар һәрәкәт едәндә версиялар.

Дәфәат илә бу кими кағызлар Шамахыја кәлмәкдә олуб ахырда бинәтичә олдуғуна көрә, бу кағыза е'тина едилмәјиб, чаваб вермәji лазым билмәмишдиләр.

Иштә нојабрын иijirmisindә hәmin хұсусда Шамахы начальники Фјодоров чәнаблары Бакыдан Надожин тәрә-финдән көндәрилмиш вә зејлдә ejnәn тәрчүмәси дәрч олунмуш hәmin телеграмы алды.

Тәрчүмә: «Дәмир јол хұсусунда Іеганов депутат Абдуллаевә јаздығы кағыза hәnuz чаваб жохдур. Петербургдан сәрмајәдарлар тәрәфиндән суал олунуб вә мән dә Іегановун кағызында көстәрилән пулу дашкөмүр ишиндә өз өндәмә көтүрүрәм. Шамахыдан хәниш етдијим анчаг бир вәкаләтнамәдир ки, онилә ихтијар алам.

Сакинәм Бакыда Метропол меһманханасында.

Надожин».

Буна көрә Фјодоров чәнаблары Шамахы рәисләри илә мәшвәрәт етдиңдән соң бирле чаваб вердиләр: Шамахы әһли вәкаләт вермәjә назырдырлар. Анчаг өзүн кәләсән ки, бу хұсусда бир мұзакирә олунеун.

Ихтар:

hәmin Надожин Шамахыда Энкәхаран кәндидә жа-
вуг вәтгләрдә тапылмыш олан дашкөмүр мә'dәнини ича-
рә едән шәхс олса кәрәк.

ТӘШӘККҮР

Бу ил тамам Гафгазијада ғәлләчат баһалығы иглим-жир олдуғу кими, Шамахыда дәхи сон дәрәчәдә һекмфәрмадыр. Боjlә ки, Шамахымыз затән бир касыб вилајет олуб, әһли эксәрийjәтлә фәгир-фүгәра вә битәвана олдугларындан нәһајет үсрәт илә күзәран етмәкдәдиrlәр.

Иштә өз диндашларын бу фәлакәтдә көрә билмәjән рәуф, меһрибан тачирләrimиздән он беш нәфәр зати-кирам бу хұсусда мәчлиси-мұшавирәдә булунуб, гәрардад етдикләри үзrә фильмәчлис беш мин манат топлајыб, Эбдүләhәд Искәндәрову кассир тә'жин етмишләр.

Һәләликдә беш вагон буғда Бакыдан вә үч вагон ун Рузијадан алыныб; мәрамлары исә ғәлләчат Шамахыја варид олан гиjmәтә, бәлкә дә путда бир шаһы, ики шаһы эксijинә сатдырыб, фәгир вә фүгәralара көмәк етмәкдир.

Тачирләrimизин бу һиммәтләринә изһари-тәшәккүр едиб, әмсалынын зијадә олмасын дәркаһи-һәгдән ән сәмимүлгәлб истирча едириз.

[ДЕКАБРЫН 31-ЧИ КҮНҮ...]

Декабрын 31-чи күнү «Иршад» васитәси илә ризван-чајкаһ Мұзәффәрәддин шаһ һәэрәтләринин вәфаты хәбәри шәһәримиздә мүнташир олду.

Үләмаи-әзәм вә ә'յани-вилајәт шәһәрин мәркәзинде ваге Һачы Мәһәмәт Рза чами'и-шәрифиндә бинаи-әзадарлыг бәрпа етдириб, гәрар вердикләри үзрә чавуш вәнатиг гарә әләмләр илә суварә күчә вә мәһәллаты доланыб бу гәмәфза хәбәри әһли-шәһәрә јетирдиләр.

Сабаһы күнү, јә'ни јанварын бириндә Шамахы мүсәлманлары мүттәфигән дүканларын ачмајыб, ән сәмимүл-гәлб мәчлиси-әзәјә назыр олдулар. Чами'и-шәриф ағыр гијмәтли халылар илә мәфруш олунуб, бир тәрәфдә дәхи мүтәэддид сәндәлиләр гојулмушдур.

Банијани-мәчлиси-әза, силсилеи-чәлилеи-үләма гапы тәрәфиндә кәмали-инкисари-нәфс илә әjlәшмишиләр. Әһли-мәчлисә күлаб вә чај верилирди. Гареләр фәрдән бә'д фәрд көзәл ләһиnlәр илә әшрханлыға мәшгүл идиләр.

Әчинәбиләрдән сәрсәламәтијә кәләнләр шәһәр началники Фјодоров чәнаблары саир полисија әмәләчтәти илә, шәһәр һәкими Меликов, ермәни кешишләри бир чох чәмәти илә һакәза, рус кешиши вә саир саһиби-мәңсәбләр дәстә-дәста кәлиб, һәр кәс бир нитг сөјләјиб, сәрсәламәти верир идиләр.

Чәвабән гәзавәтпәнаһымыз Һачы Эбдулмәчид әфәнди һазрәтләри вә фәзаилмәаб Аға Мир Меһди аға чәнаблары һәр бири өз нөвбәсиндә мұнасиб бир нитг сөјләјириләр.

Имамлы мәсцид мәктәбинин мүтәэллимләри өз мүәллимләри Мир Бағыр илә бәрабәр мәсцидә дахил олуб,

Ә. Сабир Тәһирзадәнин мәғфур Мүзәффәрәддин шаһ вәфаты мұнасибәтінчә иниша етди:

«Гәрини-мәғfirәт гыл, ja илаһи,
Мүзәффәрдин вәфалы падшани!» —

— сүрудини бир сәс илә ахыра кими охудулар. Бу әтфали-мә'сумләрии ләһни-мәһзунанәләри һазыруни бәгајәт мүтәэссир етди.

Сүруд тамам олдугда Э. Сабир Тәһирзадә үләмадән мә'зүн олуб, минбәр үзәриндә мәктубән шаһ hәэрәтләри-ниң вәфаты мұнасибәтінчә hүрриjәтә аид бир нитг охуду.

Бә'дән рөвзәхан Іачы Молла Эбдулсәlam хәтми-гур'ян едиб, фатиһәханлығдан сонра минбәрә чыхыб, шаһи мәрһумун вәфатына мұнасиб зикри-мұсибәт едиб, мәчлисә хитам верилди.

Нәмин мәчлисдә атиjәzzикр телеграм Техрана сәдри-ә'зәм hүзурларына Шамахы мұсәлманлары тәрәфиндән көндәрилди.

Телеграмын тәрчүмәси:

«Техран, сәдри-ә'зәм!

Биз, Шамахы мұсәлманлары бөjүк мәсчидә чәм олуб, мәрһум шаһын руһуна дуалар едиб, сизин чәнабыныздан кәмали-еhtiiram илә тәвәggе едирик ки, ә'лаһәэрәти-шашәншәни-ә'зәмин гүдүминә бизим артыг дәрәчәдә олан әffuslарымызы јетирәсиилиз. Мүзәффәрәддин шаһын вәфаты хүсусунда, hансы ки, өз мәмләкәтинә конститусија идарәләrin ә'зәм олан рәhмәтләрини мәрһәмәт етмәкләзүнә әбәди зиндәлик кәсб етди.

Шамахы мұсәлманлары».

* *

*

Декабрын 31-чи кечәсиндә шәһәр клубунда тазә ил байрамынын истигбалы үчүн тәртиб олунмуш музикаль мұсамирәни Иран шаһынын вәфат хәбәринә көрә началник Фодоров чәнаблары мөвѓүф етди.

[ЖАНВАРЫН 24-ДӘ КЕЧӘ САӘТ...]

Жанварын 24-дә кечә саэт он ики радәләриндә Әһмәд Солтан Эсәд оғлу өз отагларында әһли-мәһәлләдән нечә нәфәр илә китабханлыға мәшгүл олдуғу һалда, күчә тәрәфиндә олан акушкадан ачылан тапанча илә сол чинағынын алтындан күлләләниб дал тәрәфдән чыхыб; һәтта күллә дивара да кирибдир. Полис мә'мурлары бәдәфкарын изини бир гәдәр апара билибсә дә, күчә бәрк палчыгығ олдуғуна көрә бир јана чыхара билмәјибидирләр.

Бу кими мәтләбләрә дүрүст диггәт едилендә мә'лум олур ки, хәлгин чәһаләтиндән вә әһәмијјәтсиз ишләрдән наши вәһшикарән бир шејдир. Лазым иди ки, бу кунә ишләрин пишбәндлијинә һәр мәһәлләнин рәисләри вә ағсаггаллары бир әлач едәјдиләр.

Нечә ки, бакылылар нә дәрәчәдә зәһмәтләр чәкиб вә нә гәдәр фәдаләр вериб судлар вә акружнојлар бәрабәриндә, вәкилләр гапыларында бојунлары чијинләриндә хар вә зәлиланә дуруб, пулларын мәсрәф едиб, тәңкә кәләндән соңра арајыб тапдыглары эн фајдалы чарә һөмән Һидајәт мәчлисинин тәшиклини мұвәффәг олублар вә Бакынын ган дәрҗасына дөнән күчә вә базарларын дарул'әман дәрәчәсинә јетирибләр.

Әфсүс ки, бизим чәмаәт бојлә бир әһәмијјәтли ишә кәмә'тиналығ етдиләр вә едиirlәр дә. Чох көзәл оларды ки, чәмаәтимиз вә рүәсаларымыз Һидајәт мәчлисинин бөյүк фајдаларын нәзәт дә тутуб мұнадијани-милләтин «гуму, гуму, ja әjjүһәл-гәфилүн»* сәдаләри,ә әнали сәми'е'тибар едәјдиләр.

Ja рәб, ин арзу мәра че хошәст,
To бә ин арзу мәра берәсан**.

* Тәрҹумәси: Дурун, дурун, ej гафилләр!

** Ja рәб, бу арзу мәним үчүн нә хошдур, сән мәни бу арзуја жатдым.

[ШӘНӘРИМИЗДӘ ШИРКӘТЛӘР, ЗАВОДЛАР...]

Шәһәримиздә ширкәтләр, заводлар, бөյүк-бөйүк фабрикләр олмаый, һәтта дәмир јолларындан да узагда галдығы һалда јенә тичарәт гисминдән халы, палас, ипәк, ғәлләчкат вә һәр дүрлү мүтәэддид мағазалар, сәнаје гисминдән дәхи шәрбафханәләр, рәнксазханәләр, дәббафханәләр вә саирләрин мөвчудијјәтләрини нәзәрә алыб мұлаһизә едилир исә, өзүңә көрә бөйүк бир тичарәт мәркәзи әdd олуна билир, зәнн еди्रәм.

Нејфа ки, тичарәт мәркәзи денилмәјә шајан олан шәһәримизин индики үмури-мұамилаты зә'фи-гуввеји-игтиصادијјәсиндән долајы бир нејқәли-мүгәввә, бир бәдәни-бируһ мәсабәсіндә һәрәкәтсиз дурујор.

Әчәба, руһсуз бәдәндән нә фајда насиł ола билир? Оjlә исә һәр бәдәниң мајеji-зиндәканлығы руһ олдуғу кими, һәр тичарәтин дә баиси-пишрәфти вә сәбәби-тәрәг-гиси, зәнни-ачизанәмә көрә, әгәллән (общественны кредит) истигрази-үмуми олараг бир банкдыр; әвәт, чүмләjә мә'lум олдуғу үзрә банкдыр; нечә ки, әксәр мәмләкәтләрдә олан бүтүн тичарәтләр бу күн банклар мұавинәти илә кәсби-е'тила едијорлар.

Шимди баҳалым фөвгәззикр банклар кимләрин тәһти-һимајәләриндә тәшкил олунур?

Әлбәттә, бу кими әмрләр әғнија һиммәтләри сајәсindә вүчуда кәлмәси бәдиһидир.

Она көрә мушарилеjним һәзәратынын нәзәри-диггәтләрини үмум әһли-вәтәнә вә хүсусән өзләrinә дәхи мәнфәэтбәхшә олан белә мүһүм бир әмрин лүзумијјәтине чәлб едиб вә тә'авәну бил-бәрри ајеji-шәрифәсина итәтән өз вәтәндашларына мұавинәтдә булунмагларын тәмәнна едириз.

ЗЭМАН НЭ ИСТЭЛИР? АММА БИЗ...

Јэгин ки, сэрлөвхөнин бу ахыркы ики кэлмэлэри заманы өдәми-мүтабигэтимизи ejham едијор. Эчэба, бојлэми? Бэли! Мүгтэзай-зэманд, мүгтэзай-налэ өдәми-мувафигэтимиз эзһөрү минэш-шэмсдир. Белэ исэ бу мүддэа-ны исбата, изана чалышмаг лузумсуз галыјор; даха бу мүддэадан данышмафа, јазмафа ентијач галмыјор. Белэ дејилми? Амма бизим миллэтимиз кериid галдығындан бу хүсусда нэ гэдэр данышылыр исэ, нэ гэдэр јазылыр исэ јенэ аздыр.

Бинаэн-элеj мэн дэ барэдэ өз билэчэјими, анлаја-чағымы миллэтимэ хидмэти билиб дэ јазмагдан кери дур-мујорум вэ hэр кэси дэ бу јола чағырырам. Чүн сөзү, иши миллэт дејиб ишлэмэз, бэлкэ миллэти тэшкүл едэн эфради-миллэт дејиб ишлэдэр. Одур ки, мэн дэ бир фэрд олдугум үчүн бэгэдри-гүвэ өз билдијими јазырам.

Мэ'лумдур ки, эфради-инсан башлыча үч синфэ тэг-сим олунур. Биринчи синфи ушаглар, икинчи синфи чэ-ванлар, үчүнчү синфи гочалардыр.

Мүлахизэ бујурулсун, бу үч синиф инсанларын hансы биристи миллэтэ, миллийжэти көмөк едэ билир? Ёансы биристи тэрэггијэ, сэадэтэ сэбэб ола билир? Элбэйтэ, аш-кардыр ки, биринчи синиф инсанларын дүнјаву мафиадан hэлэ хэбэрлэри јохдур. Оjlэ исэ даха көмөк гејри-мэнзурдур. Бил'экс онлара көмак.

Үчүнчү синиф инсанлар исэ өмрлөринин ахыр вэгтлэри олдугуучу, hэвэслэри кетдикчэ өксилдијичин, hэр бир ишдэ јорулдуглары үчүн онлардан да көмөк ханиш ет-мэж олмаз.

Аялашылды ки, миллэтин пишрэфтийнэ, сэадэтинэ ба-ис олан икинчи синиф — чэванлардыр.

Амма һансы чөванлар? Бурасы бөյүк суалдыр. Чава-
бына ичзими етираф илә буны дејә биләрәм ки, о чөван-
лар раһи-ничата, тәриги-сәадәтә дәлил, һади ола билир
ки, охумуш олалар, али мәдрәсәләрдә тәһсили-елм, тәһ-
сили-кәмалат етмиш олалар. Ана дилләриндән, дини әмр-
ләриндән зијадәсинчә дә олмаса, кафи гәдәр хәбәрдар
олмуш олалар¹. Йејф ки, мәэttәссүф буны сөjlәjä би-
ләрәм ки, милләтимизин авам чөванлары чох-choхдур.
Милләтдән, миллијәтдән бихәбәр оланлары даһа чохдур.
Нә тәэссүфлү бир һал! Бундан даһа бөйүк тәэссүф олуна-
чаг бурасыдыр ки, охумуш чөванларымыз дәхи эксөриjät
илә ана дилиндән, әгаиди-динијәләриндән лазымынча
хәбәрдар ола билмәјибләр. Эчәба, бу тәгсир кимдәdir,
охумушларымыздамы? Хејр! Хејр! Тәгсир бизим мәк-
тәбсизлијимиздәdir. Зира, үсули-чәдид үзrә тәшкىл
олунмуш мүнтәзәм мәктәбләrimiz олмуш олсејди, мәкә-
тиби-этигин өмр зајеедичи үсулундан горхуб, һәлә ана
дили билмәjәn, әгаиди-динијәsinдәn хәбәрдар олмајan
өвладларымыз, үмиди-истиглалымыз олан өвладлары-
мыз харичи мәктәбләr верилиб², илминскиләр тә'лиf
едәn рисаләләr мә'tәgid олмаз идиләr. Ej вah, нә гәм-
ли һаләt, нә јаман рәзalәt, аман аллаh, бу кирдаблар би-
зи боғур, биз һәлә гафил дуруруг. Бу чәhalәt бизи одла-
ра јандырыр, биз һәлә бихәбәр галырыг.

Һалбуки даһа о зәманлар кечди, мәдәниjät, һүрриj-
jät зәманы кәлди.

Һәр бир дәрдин, илләтин чарәsinә бахмаг зәманы је-
тишиди. Эчәба, бизим дәрдимизин чарәси вармы? Бәли!
Бәли! Әфәндим, «кликулли ғәmin фәrәchun вә ликулли да-
ин дәвәүн»*. Билирмисәn чарәmiz нәdir? Бәли, чарәmiz,
эн бөйүк чарәmiz мәктәbdир. Мәktәb, јенә мәktәb! Һелә
исә hәr шәhәrdә, бачардыгча hәr kәndә iшtiјag илә,
иттиfag илә мәktәb ачмалы, мәktәbi-islamijә ачмалы;
исламын о мә'sum балаларын саf gәlblәrinи исламиj-
jät нури илә тәnviр etдikdәn соnra эчнәbi дилләrinи dә
нә gәdәr охунур-охунсун, охутмалы; өвлadi-вәtәni тәrәg-
giјә, мәdәnijätә исал etmәli, исламиjät илә bәrabәr тә-
rәggijә исал etmәli; эчнәbi тәrәggisini исламиjә тәrәg-

* Тәrчүмәси: Һәр бир гәmin сону вә hәr бир дәрдин дәр-
маны вардыр.

гиси демәк олмаз; ислам өзү тәрәгги етмәли³, бунунчүн дә чалышмалы!

Амма кимләр чалышмалы? Зијалы чәванлар! Чүнки ислам милләтиндә мәктәби пул ачмаз, пуллулар да ачмаз, иә төвр олса да охумуш, зијалы чәванлар ачарлар. Зира, пуллуларымыз эксәријјәтлә авам олдуглары үчүн мәктәбин файдәсини, мәнфәэтини, хејрини⁴ кәмалынча дүшүнмәэzlәр. Дүшүнмәдикләри үчүндүр ки, бу јолда сәрфи-һүммәт едиб пул да хәрчләмәэzlәр. Амма охумуш, гејрәтли чәванлар о авам әғнијаны мәариф јолуна тәшвиг, тәргиб едиб дә мәктәб ачдыра биләрләр.

Пәh, пәh, нә бөjүк вәзиfә, нә али мәгсәd! Еj милләтизин зијалы чәванлары, билсәнiz ки, сиз дүнжалар гәдәри олан бир вәзиfә алтында јашајыrsыныz! Будур, вәтәши-әзизимизин қүл, рәјаһин битирән торпаглары гардашларымызын мә'сум ганлары илә, елмсиз, тәрbiјәсиз чәванларымызын вәһшикаранә, залиманә hәrәkәtlәrin-дән ағүштә олдуғун көрүрсүнүz! Бу hәrәkәtlәр елмсизликдән, чәhаләтдән наши деjилмидир? Эфради-милләти-ислам чәмиәn риfаһи-һаллары үчүн, истигбалда сәадәтләри үчүн сиз аличәнаблара көз тикмәjибләрми? Hәrkah сиз бу шанлы вәзиfәнизи лајигинчә јеринә јетирсәniz, јатни ки, јәгин единиз ки⁵, зәнчири-әсарәтдә, гејdi-чәhаләтдә bogулуб галмыш милләtdашларынызы гәрг олдуглары вәрteji-һәлакәтдәn саһили-ничата чыхарда биләрсииз. Мәктәб ачдырын, мәктәбләр ачдырын, та ки, нәтичесиндә о биз деjәn охумуш, бөjүк охумуш, ана дилиндә әгаidi-динијjәsinдәn хәбәрдар олан чәванлар саһәара-ji-меjdани-тәrәggi олсунлар.

Бир дә тәгазажи-зәманы мұлаһизә едиб дә иш көрмәли! Билирмисиниз зәман нә истәjир? Амма биз...

[МӘРНҮМҮЛ-МӘГФУР ҺАЧЫ МӘЧИД ЭФӘНДИ..]

Мәрнүмүл-мәгфур Һачы Мәчид эфәнди һәэрәтләри-нин вәфатындан сонра Шамахыда ваге олан мәрасими-тә'зијәдарлыглар хүсусунда бә'зи мә'lumat:

Тә'зијәдарлығын 2-чи күнүндө ки, тамам дүкан-базар-лар бағлы вә хәлг тамамен һәрә бир һаләти-јә's вә кә-дәрдә. Һачы эфәнди һәэрәтләринин имарәти олан күчәдә дурмушдулар вә имарәтин тамам отаглары әзадарлар илә маламал иди. Әшрханлар, гареләр, тамам әлһани-һи-маз илән ајати-кәrimәләр тәлавәт етдиләр.

Саат 10 радәләриндә Шамахы реални мәктәбинин ју-хары синиф шакирдләриндән бир-бир hej'ети-хасә мүэл-лилләри Мирзә Аббасгулу Меңдизадә чәнабларынын тәһ-ти-нәзарәтиндә кәлдиләр. Мүэллим эфәндинин габагча јазыбы әтфали-мәктәбә тә'лим етдиши хитабә нөвхәләр оху-нур. Әvvәл охујан Afa Һәсән Күләһмәдов чәнаблары-дыры:

— Аман аллаһ, нә фәлакәт! Фәләк бизи нә вахтсыз, көзләнилмәјән мүсибәтә дучар етди! Нә ҹарә ки, ирадә-ти-иләниjjә лајәтәfәjjәрdir. Биз дайма әвамири-иләниjjәјә ингијад етмәjә мә'mur олдугумуз кими, шәдаид вә мәсаиби-рузикар гаршысында ачиз галыб, тәһәммүл ет-мәjә мәчбуруз.

Дүнјада раһәт вә сәадәтин фүгданинә инаималыјыз. Буну да билмәлијиз ки, ибтилаләримизә сәбәб һәјатымы-за иртикаб етдијимиз хәталарын олмасыдлыр. Бојлә олду-гунда кәлиниз кунаһларымыздан төвбә едәлим вә тала-би-мәгфирәт едиб бу мүсибәтдә бәрабәр ағлыјалым. (Бу-рада Afa Һүсеји Һәзәров чәнаблары бир мәрсијә оху-јур).

Чыхмасынымы нөһ сәмајә налеји-эфғанымыз?
Кетди әлдән ие'мәти-һәгдадеји-рунанимиз.

Јетди дөври-чәрхдән бир накәһан матәм бизә,
Jүз верибdir, ej чәмаәт, бир түкәнмәз гәм бизә.
Ағламаг лазым олуб һәр саёту һәр дәм бизә,
Чүн батыбыр кәштиji-милләт, гопуб туфанымыз.

Кетди ол кәс ким, олурду дайма гәмхарымыз,
Бәс кимә олсун дәхи мин бә'д истизһарымыз.
Јанмасынымы атәши-аһ илә гәлби-зарымыз,
Јагмасынымы көjlәри аһи-дили-сузанымыз.

Бурада 2-чи натиг Гәзәнфәр Мәһәррәмов чәнаблары
хитабә охујур:

— Агалар, эфәндиләр! Кәдәрләринизә һәр тәрәфдән
едилән иштирак сизә мөвчиби-тәслијәт ола биләр. Гәдәр
рин гәлбимизә ачдығы бу дәрин јараја тәвәккүл илә мү-
табилә етмәк үчүн тәэссүфати-үмумијјәдән һиссәдар ола-
рыг.

Мәрһум Һачы әфәнди һәэрәтләринин фәзаил вә кәма-
лати-биинтинасыны дүшүнәркән вә онун гојдуғу асари-
хејријјәләри нәзәрә алышкән көз јашларымыз јаралары-
мыза бир мәрһәм кими тә'сир едәчәк. Мә'лумдур ки,
үмум Гафгаз мұсәлманлары бу мүсибәтдә биз илә шә-
риkdir вә бизим илә бәрабәр матәм тутачаглар. (Бура-
да јенә мәрсијә охујан мұдавимәт едијор).

Ол мүгәддәс вә'зи ким, ja ол мүбарәк сөзләри
Хатирә дүшдүкчә, һәр дәм ағладырса сизләри,
Дагидар етмәклијилә шан дејилми бизләри,
Гәлби-мә'суманәмизлә дидеји-кирјанымыз.

Тәслијәт вермәклијә јохдурса исте'дадымыз,
Тә'зијәт тутмагда бары гој дејилсин адымыз;
Һәэрәти-Һачы әфәнди мә'нәви устадымыз,
Мүстәфиз ејләр сизи, әлбәттә, ej ә'janымыз.

Бурада 3-чу натиг данышыр. Ағабаба Садыгов чәнаб-
ларыдыр:

— Биз, мәктәб шакирдләри аталарымыз илә бир мү-
сибәтдә шәрик олдуғумузу зәбани-һал илә дејил, бәлкә

зэбани-мэгал бэјан етмэйж чэсарэт едирдик. Фэгэт бура-да бир дејэчэйим вар, будур ки, бу чэнабын үлвиijэти-рутбэснэ сэбэб нэ имиш? Мэ'лум ки, алтм олмағыдыр; јэ'ни онун елмидир ки, ону бу гэдэр эзиз вэ мөһтэрэм етмиш иди.

Пәс лазым будур ки, елмин нә олдуғуну дүшүнмәли вә онун үчүн асан јоллар арамалы вә онун мүһәсисилләринә мүмкүн олан гәдәр жаңымды етмәли, та чәмаәтимизин көзү ишыгансын вә бу гијлү галымызын мәсәлләри милләтимизин арасында зијад олсун. (Денә мәрсијә охујан мұдавимәт едир).

Лұтф ғылсын һәзрәти-халиг сизә әчри-чәзил,
Мәрһәмәт ғылсын бүтүн өвладына өмри-тәвил,
Ханәдани-пакә версин ол худа сәбри-чәмил,
Көрмәсинг артыг мусибәт бир даңа Ширванымыз.

4-чү натиг Ҳәлилуллаһ Әһмәдов чәнаблары хитабә охујур:

— Бизим оңғаның мәннәви атамыз диндаранә вә мұстәғфираләнә вә мәһәббәти-иланың илә хәбәрдәр олдуғу налда көзләрини гапады. О чәнабын һәјати-диндаранасы наили-ғұфран олдуғуна бүрһандыр. Бинаен-әлејің дәркәни-хәэрәти-әһәдијәтдән мәс'әләт едирдик ки, о чәнабын дәрәчати-алијәләрин мүтәали едіб чүмләмизә сәбри-чамил вә әчри-чәзил эта бујурсун. Вә сәмим гәлбән һамымыз үчүн тоғиг истәрәм вә бир суреји-фатиһе илә көзмәмымы хәтм едәрәм.

Бурада һамы әфәнді өзіншіларды шакирдан бир интегралда алғышлады. Бә'дә шакирдан мұрачинәт етдиләр.

[ШАМАХЫ УЈЕЗДИ БАҚЫ ГУБЕРНИЈАСЫНЫН...]

Шамахы ујездиди Бакы губернијасынын саир наһијәләрина шисбәтән аб-һәва вә мүлкијәт чәһәтини мүстәнд вә маһсулавәр бир јер олдуғундан мәһсулатынын фираванлыг үзәрә јетишдиши шајани-тәгдирдир. Бунунда белә, нечә илләрдән бәри өз мәнфәети-шәхсијәләрин фүгәраји-касибәни ачлығында тапан кәмфүрсәт мәһтәкирләрин бу наинсафанә тичарәтләриндән наши хәрмән вәгтиндә халвары ијирми маната сатылан буғданын гијмәти бир ај кечмәмиш гырх манат, бәлкә дә артыг бир мәзәни кәсб едиб вә дурур.

Шәһәрли олсун, кәндли олсун, һәр һәфтә азугә алмагдан өтру һәфтә күнләриндә зәһмәт илә газаныб вә гәнаэт илә јығдыглары пулу, бир әлини дағарчығазын алый, үрәк парчалајан бир һали-изтирада әллафлар дүканларынын габагында вә гапан күнчләриндә бојун-бојуна чатыб дурмагларын иәзәри-диггәтә алан гејрәтмәндани-вәтәни һәмијјәти-фүгәрапәрвәранәләри чүнбүшә кәлиб бир овниjjә ширкәти тәшкىл етмәк тәшәббүсүндә булуматла ијирми иәфәрдән ибарат зәвати-кирам сәккиз мин манатдан артыг бир сәрмәјә чәмләјиб шәһәрин өзүндә вә әтрафында олан анбарлардан вә саир шәһәрләрдән артыг гијмәтә тахыл алдырыб халварда сәккиз-доггуз манат зәрәринә һәфтәдә бир дәфә олараг чүмә қүнүндә сәккиз јүз путдан¹ артыг сатмагла фүгәраји-касибинә көмәклик етмәкдәдиләр.

Ширкәти-овниjjәни мәһтәрәм үзвләри бу иши өзләрина шахсес мүгәддәс бир вәзиғә билдикләриндән ичра-сында һәр чүр зәһәматдан јорулмагсызын сәмими² бир фәалијјәтә олурлар.

Булларын бу тәшәббүси-хұдапәсәндәнәләри сајәсингә шәһәримизин кәмтәвана касыблары, дул вә јетимдар

өврөтлөри бир нөв илэ гышын тагэтфэрса олан мэшэггэ-
тиндэн хилас олуб, өзлөрин баараа јетириб вэ көзлөрини
хэрмэнни тез көлмэжинэ тикиблэр.

Инди икиничий илдир ки, һәмин ширкәти-овниjjә һәр
илдэ октјабр аյындан башлајыб ијул айнын ахырына
кими дәвам едир.

Кечэн ил ширкәтин әсл сәрмајэси саһибләринэ тәслим
олундугда һәр сәһмэ алтмыш манат зэрөр аид олмушду.
Бу ил исә даһа зијадә олачагы зэнн олунур. Мәнэ галыр
исә ширкәти-овниjjә тәшэккүрати-сәмиманәмин әрзи
бә'диндә³ бәрвәчни-ати бир ихтарда булунмаг истәјирәм.
Белә ки, һәмин сәрмајэни ejni илэ сахлајыб хэрмэн вәг-
тиндэ ки, Шамахыда һәр илдә буғданын халвары ијирми-
дэн башлајыб ијирми беш манатдан зијадә гијмәтә ол-
мур, бу гијмәтләрә буғда чәм едилиб пајыз вэ гыш фә-
силләриндэ һәр путун алты аббасыја сатарлар исә һәм
фүгәра учуз гијмәтә тахыл алмыш олурлар вэ һәм әсл
сәрмајә мәнфәэтбәрдәр олур.

Зэннимчә, бу гәрар илэ мүдавимәтдэ булунурлар исә
бир нечә илдән соңра әсл сәрмајә тәмамиjjәт үзрэ саһибләринэ аид олуб да бир мајеji-тәвәккүл дәхи фүгәранын
еhtiјачатын рәф етмәкдән өтру әлдә олар.

Бураја гәдәр јаздыгларым вәтәнимизин фүгәраji-ка-
сибәсинин еhtiјачати-чисманиjәси рәф'инэ даир олуб,
үмдә мәгсәдим исә бундан даһа әһәмм вэ бундан даһа⁴
әлзәм олан өвләди-вәтәнин билкуллиjә еhtiјачати-руна-
ниjjәләринэ аид бир нечә кәлмә мөһтәрәм вәтәндашлары-
ма әрз етмәкдән ибарәт олачагдыр.

Әкәрчи бизим шәһәрдә мәктәбин вэ фајидати-мәктә-
бин нә олдуғун билмәjәнләр чохдур исә, һәтта үсули-чә-
лид үзрә⁵ тәдрисин адындан белә горханлар даһа зија-
дәдирләр исә дә, һәмд олсун, бу кими тәшәббусатын эс-
ри-хазырымызда нә дәрәчәдә әлзәм вэ әвчәб олдуғуну
билән гејрәтли вэ һуммәтли рүәсамыз аз дејилдир. Аң-
чаг бу аралыг бә'зән әрбаби-гәрәзләр, јә'ни кисәдустлар,
худпәрәстләр, — мәктәб ачылыр исә кисәләриндән пул
алыныр, — горхусундан үсули-чәдидәни әвамүннасын из-
зәрләринэ бир әмри-гәбиһ вэ бир әмәли-намәшру' кими
көстәрирләр.

Одур ки, ил јарым бундан әгдәм тәшәббүсүндә олду-
гумуз мәктәби-миллиjәмиз бу нала кими әлачпәэзир олу-

на билмәјир. Ыр вәгт иғдамат олунур исә инсафа јарашибајан бир шаңы бурахылыбы⁶, өз кисәләрини муһафизә етмәк учын өвлади-вәтәни, елм вә тәрбијә ачлары олан өвлади-вәтәни ачындан өлдүрүб мәһв вә набуд етмәк истијирләр. Бу да инсафмы?...

Иди мәним кисәдустлара дејәчәк бир сөзүм јохдур. Гој онлар бу ләамәт илә мүһафизә етдикләри кисәләрин гәбрләринә апарсынлар. Гој онлар милләт өвлады дејил, өз өвладларын да охутмасынлар. Мәним бир тәвәggәм, бир хәнишим вар исә — исламијәт гәдри, инсанијәт рүтбәси, миллијәт шә'ни, мәариф дәрәчәси таныјан гејрәтмәндани-вәтәнимиздәндир.

Она кәрә дә кәмали-инкисар илә чәнабларындан рича едирик ки, бундан артыг өвлади-вәтәнин фәлакәтинә вә өзләринин мәс'улијәт алтында галмаларына разы олмујуб, бу мүгәлдәс вәзиғәни әнчамә кәтирмәкдә бәэли-һиммәт бујурсунлар ки, иишааллаһ индәллаһ вә индәлрәсул⁷, әчрләри заје олмаз јәгин едирем.

[ГӘДИМА ШАМАХЫ ШӘНӘРИНИН...]

Гәдима Шамахы шәһәринин мәхсусијатындан олаи Мирахур булагы ки, сабигән фираван сују илә шәһәрин бир чох ниссәсини доландырырмыш, асари-хејри заје олмаға гојмајан зәвати-әхјарын әдәми-вучудунданмы¹, яңа нәдәнми, билмәм, фәгәт мүәххәрән кәлә-кәлә әксийлиб чуз'и бир сурәтдә галдығы һалында дәхи чәмаэт пишрев-ләринин мұсамәһәкарлығларындан билистифадә бир зат һәмmin сују өзүнә мәхсус билир имиш.

Шамахы ујездинин начальники Фјодоров чәнаблары шәһәrimizә һаким тә'јин олунан күндән бу һала² гәдәр шәһәrimizin пишрәфти үчүн бир чох игдаматда олдуғу кими, бу дәфә дәхи мәзкур булагын тә'сисин нәзәрә алыб губернатордан һасил етдиши изн мөвчибинчә, шәһәрин мәхсуси пулундан мин маната гәдәр хәрч етмәклә бәра-бәр сујун мәнбәјиндән булага гәдәр хараб олмуш ѡлла-рын, азмыш вә гәсб олунмуш сулары чәм едиб булагы³ әзвәлки јериндә тазәдән тә'мир етдириб вә булагын нәһа-јет дәрәчәдә наһәмвар олуб хәндәкләр тәшкіл етмиш олан күчасин дүзәлдиб, әнгәриб даш илә дәхи дәшәдә-чәкдир. Һали-һазырда булагын сабигдәки мигдар сују олмагла белә чәмаәти сирааб етмәкдәдир.

Лакин бу фираванлыгда сујун ајағы шәһәрин саир ниссәләриндә зијадәсингә лазым олдуғу һалда, һејфләр олсун ки, бүтүн-бүтүнә чиркаб күрәбәндләриндән текү-луб һәдәрә кетмәкдәдир.

Мә'лумдур ки, зәлзәлә һадисәсindәn соңра Шамахы тә'миратынын чох ниссәси ағач вә тәхтәдән гајырылыбы-дыр, бу исә һәр һалда јангылара уграјачағы бәдиһидир. Нечә ки, бу бир-ини илдән бәри неча јангылар иттиғаг дүшүбдүр ки, әдәми-алати-итфаијә чәһәтиңчә сөндүрмәк

мүмкүн олмајыб, али имарәтләр вә дүканлар јаныб тә-
ләф олубдурлар.

Бинаэн-әлејі, начальник чәнаблары бу мұлаһизаты нәзәри-диггәтә алыб да белә бир нијјәти-мәрһәмәткара-
нәдә олубдур ки, мәзкур булагын аяғын дәмир турбалар
илә мұстәгимән растәбазар ичәрисиндән апартдырыб һәр
корпусда бир мәһфәзәдән әлавә, јухары вә ашағы меј-
данларда бөјүк һовузлар тәшкіл етдирсии.

Вә зәлзәлә вәгтиндә ианә комитетдән⁴ галмыш алати-
итфаијјә ки, бүтүн шәһәрин малыдыр вә бу һалда Ша-
махының јухары һиссәсіндә сахланыр, онун дәхи нисфи-
ни ашағыда сахламагдан өтәри мејданларын бириңдә
итфаханә гајытдырын, таинки јангы иттифагатында ка-
ра қалсии.

Вә бу хұсусда өз әфкарлын дәфәат илә чәмаәтә мә'лум
едиб, ичрасы хәрчинә дәхи онлардан һиммәт истәмиши-
дир. Чәмаәт гәбул етмишләрсә дә, ешидијимизә көр,
бәзи мүлкәдарлар белә бир әһәмијјәтли ишә рә'ј вермәк
истәмәјирләр. Әчәба, экәр бу сөз доғру исә зәһи мұса-
мәһәкарлыг дејилми?

Әминиз ки, мүлкәдар һәзәраты бу азча хәрчи вермәк-
дә имтина қөстәрмәјиб, һәм өз мүлкләрин вә һәм кираје-
нишилләрин малын јангы атәшиндән мұнағизә едәрләр.
Зира, фөвгә әрз олунан кими, индикі тә'миратымызын
һәр һалда јангыдан иә дәрәчәдә горхусу олдуғу мә'лум-
дур. Худанәкәрдә, бир бәдбәхтлик үз верәр исә, сонра
пешиманчылыг фајда вермәз. Әлач-е вагеә пиш әз вұғу'
бајәд кәрд!*

* Тәржүмәси: Іадисә үз вермәздән әзвөл гаршысы алын-
малыдым.

[БУ АХЫР ВӘГТЛӘРДӘ ШАМАХЫДАН..]

Бу ахыр вәгтләрдә Шамахыдан јазылыш бә'з мәгалләләр бир пара имзалар илә мәһәлли гәzetälәрә көндәрилиб дә дәрч олунуб-олунмадығы көзә чарпышыр. Ja-hy! Белә намә'гуланә һәрәкәтләр нә дәрәчәдә инсаны һej-рәтә бурахыр; чүнки о имзалар илә мүсәмма олан эшхас әбәдән Шамахыда белә юхдур.

Әләлхүсус Қәрбәлајы Һүсејн Нәчәфов исмли Шамахыда бир зат олмадығы кими, јаздығы бөһтандан¹ дәхи бир әсәр олсун ешиitmәмишик вә көrmәмишик. Һеч вәгт Шамахы үләмасы иттифаг вә иттиһада бәр'әкс бир һәрәкәтдә булунмујублар. Бәлкә дә онлар һәр налда иттифаг вә иттиһад тәрәфдарларыдырлар.

Қәрбәлајы Һүсејн Нәчәфов пәрдәсинин далында кизләнән вүчуди-мүбарәки өз вичданына анд вериб, исламијәтин бураларына тохунмамасын рича едиб дә, минбә'д Шамахыја даир көндәрилән мәгаләләрә вә мәктублара зијадә диггәт олунуб, хассә шәхсијәтә вә иттиһада тохунан мәгаләләрин мүһәррирләрин кәмалынча та-нымамыш дәрчинә мүсаидә бујурмамагларын гәzetаләримиз мүдирләриндән ачизанә истирһам едирик.

[ПАДАР ҚӨЧӘРИЛӘРИ ШАМАХЫ УЈЕЗДИНИН...]

Падар көчәриләри Шамахы ујездинин елаты арасында һәр чәһәтчә ән сәрвәтли бир таифә олдугларынданмы, яңа нәдәнми, билмирәм, фәгәт, яјлагда олсун, гышлагда олсун, галиба, мүчадилә, мүгатиләдә олуб, хассә көч етдикләри зәманда араларында олан гәтлү гарәтләр вүгуунда һәр дәфә ешитдијимиз кими, бу дәфә дәхи тәфсили-зејл үзрә шаје олмуш бир хәбәри ешитдик.

Падар рүәсасындан олуб вә билдир өз әлиндә өз түфәнки ачылмагла мәгтул олан Ибад намын оғлу Ағалар һәмин мај айнын једдинчи күнүндә әғнам вә мәвашиси илә бәрабәр сакин олдуглары биналарындан һәрәкәт едиб яјлаға әзимәт едәркән Күдури дүзү денилән јердә кечәләјиб галыр.

Бу хәбәри јенә Падар рүәсасындан Садај намын оғуллары ешитдикләриндә, мәзкурун көчүн орада сахлатмаг вә өз көчләрини габага салмаг гәсди илә һаман јерә азим олмаг истәдикләриндә аталары олан Садај өвладынын бу кедишиндән бир һадисә төрәнмәсин дејә, онлара мане олуб, һаман кечә өзу ракибән Ағаларын көчүнә кәлиб дә орада төвгиф етмәји мүшарилејһә тәклиф едир. Ағалар исә гәбул етмәјиб, ишләри даваја, атышмаја мүнчәрр олдугда Садај мәгтул вә бир чох гојунлар тәләф олур.

Будур бизим Падар рәисләринин иттихаз¹ етдикләри мәсләки-чәналәткаранә!..

Ah!.. ah!.. Вәтәни-әзизимин заваллы өвлады чәналәт турбашлары олмагладырлар, олдугча да һалалдан, һарамдан газанылмыш пуллар иманлы шәһидләрин, инсафлы вәкилләрин, даһа кимләр вә кимләрин чибләринә долдурулуб аbruji-исламијәмиз дәхи әчинәбиләр гапыларында текүлмәкдәдир... Инсаф...

Буидан да бетәр олурму зилләт?!
Гардашларым, еjlәјин бир ибрәт!

[ВӘСАИТИ-МӘ'ЛУМӘ ИЛӘ Е'МАЛИ-ФИКР...]

Вәсайти-мә'лумә илә е'али-фикр сајәсиндә ихтира олунмуш дәмир јоллар вә паракодлар күреји-эрзәваге олан бүтүн мәмләкәтләри, шәһәрләри, һәтта бә'з гәрҗәләри бири-биринә рәбт вә вәсл етдиши бир әсрдә, бәдбәхт Шамахы, билчүмлә ләтәфәти-зәнирә вә батинәдән мәһрум олдуғу кими, билкүллийә өлкәләрдән дә аյрылыб сүрүдән кери галмыш бир гузуја бәнзәјир ки, сәһраинисјанә атылыб галмышдыр. Беләдирми?

Jox! Jox! Гузу исә онда бир мәләмәк һисси, бир дә ана мәһәббәти вардыр. Шамахы бунлардан дәхи мәһрумдур. Бәлкә дә гангрен (мөвти-үзви) олмуш бир үзвә шәбиһидир ки, тәбибләр тәчвизи илә кәсилиб атылмышдыр?

Сәjjәлеji-мәдәниjјети бәдәни-аләмдә чары етмәкдә үруг мәнзиләсіндә олан дәмир јолларын шәһәримиздән кәсилиди үчүндүр ки, бу қундән севкили вәтәнимиз бүтүн руhсуз, һиссиз белә галмышдыр.

Шамахыдан Күрдәмир мөвгәфинә гәдәр јетмиш иккі верстлик мәсафәдә олан бирчә шоса јолумуз вар исә. онун дәхи дөрддән бир һиссәси дағ вә тәпәләр олдуғудан маңда, Ағсу денилән бөյүк бир гәсәбәнин јанында шиддәти-сејлан илә чәрәјан едиб јолумузу кәсән бир нәһр вардыр ки, нечә илләрдән бәри көрпүсүз галдығы чәхәтинә әналиjә вә мұсафиринә малән вә нүфусен һәр илдә зијадәсінчә хәсарәт јетирмәкдәдир.

Мүддәтләрчә гүрбәтдә галыб вәтән һәсрәти чәкән за-валлы мұсафиirlәrimiz һини-өвдәтләриндә һәмин нәһрдән кечинчәjә гәдәр вәтәnlәrinә кәлә биләчәklәrinә мүтмәин ола билмәjирләр.

Вахтилә бу нәһрә гурбан оланлар дәхи аз олмуjуб-дур.

Һасили-кәлам, бүтүн гитәати-хәмсеји-әрзи истираһәт вә әминнәрдән илә кәзмәк мүмкүн олдуғу бу әсри-һазырда Құрдәмирдән Шамахыја, Шамахыдан Құрдәмирә әзимәт едәчәк олан мұсафирләр бу нәһрдән әмин ола билмәјирләр.

Зира, бу нәһрдә горху јалның сел чәһәтиңде дејил, балқә дә бу сејли-хүрушаның ичиндә јуварланмагла кәлмәкдә олан дашларың чәһәтиңдир ки, инсан дејил, филә дә тохунур исә һәлак едәсидир.

Һансы тачир вә мұсафирдир ки, бу нәһрдән аз вә жа чох зәрәрдидә олмујублар? Һансы илдир ки, әнали малән вә нүфусән бу нәһрә гурбанлар вермәйбләр?

Нили-мұбарәк һәр сәнә мисирлиләрдән бир гурбан алмагла гәнаәт¹ едірмиш исә дә, бу намұбарәк нәһр илдә биздән јүзләрчә гурбанлар алыр да гане олмур.

Мисирлиләри илдә бир гурбан вермәдән мұстәғни едән һәэрәти-Өмәр² рәзијәллаһу әнн иди. Лакин бизләри илдә јүзләрчә гурбан вермәдән тәхлиси-крибан етмәјә һәэрәтләрин нечә-нечә пејрәвиләринә еһтијачымыз олдуғу һалда, әсафән бир нәфәр дә олсун тапа биләчәйикми? Жәни Ағсу чәмаәтиндән олсун, Шамахы әһлиниңдән³ олсун, елә зәвати-мөһтәрәмә тапылачагдырымы ки, бу хүсусда лазым олан јеринә әризә вериб һәмин нәһрин үзәриндә бир көрпү тә'мир етдирмәжи һөкүмәтдән хәниш етсиналар? һеjhat!

Һәлә тәәччүб буласыдыр ки, бу нәһрдән һансы бири миз зәрәрдидә олуруг исә, гәзадән белә вармыш, — дејә тәсәлли алыб да сакит отурууга⁴. Чаным, гәзадә нә тәгсир? Гәдәрдә нә күнаһ?! Тәгсир вә күнаһ исә бизим дејил дә, киминдер? Нәһрин үзәриндә көрпү олур, көрпүдән дә сәламәт кечилир.

Буны билдикдән соңа, ағламајан ушага мәмә вермәзләр, — дејә бир һәгигәтин мејданда олдуғун дүшүнүб дә бу хүсусда бир тәдбири етмәјимиз лазым дејилми?

Ah! Мән бу сөзләри кимләре дејирәм, яхуд кимләре ешидачәк? Еј Шамахы әхли!⁵ Еј ешидикчә мұсамиһе едән вәтәндашлар! Горхмајын! Бу дәфә сизә мәктәбимилли ачын демирәм ки, инсафа јараашмајан шајиәләрлә «влахи-вәтән» тәкfir олуна. Мән бу дәфә сизә⁶ Ағсу чајының үзәриндә көрпү тә'мири үчүн һөкүмәтә әризә верин, дејә рича едирәм.

* * *

Бу күн мајын 12-чи күнү шәһәримизэ почт вүрудү күнү олдуғу налда Ағсу чајында суларын дашмасындан тә'хир едиб кәлмәди.

* * *

Мајын онунда Ширван јајлагларында күләк вә чөвгүн илә бәрабәр јаған⁷ шиддәтли гарлардан көчәриләрә бир соң зәрәр исабәт едибидир. Үзаг јајлаглардан һәләлик хәбәримиз јохдур исә дә, шәһәрин тәгрибән он беш верстлијиндә олан Күрдәмич, Авахыл вә Нагарахана јајлагларында ат, инәк вә улаг тәләфатындан әлавә, тәхминән ики јүзә гәдәр гојун һәлак олубдур.

[БАҢАРДАН ИКИ АЙ ІАРЫМ КЕЧИР...]

Баңардан ики ай іарым кечир исә дә, бу ил Шамахы вә әтрафына галиба јағмагда олан јағмурларын чәһәти-но ики күн дә олур исә мұтәагиб күн үзү көрмәјиб, бир хош һавајы зијарәт едә билмәмишик. Һәлә гыш либасын-дан чыха билмәдијимиздән гәт'и-нәзәр, ба'зән точа кишиләр дүканларында мангал тојуб атәшә гызындыглары дә-хи жәзә чарпыр. Бундан гијас олунсун ки, гышын мәшәг-гәттіндән хилас олуб жаза чыхмагла севинчәк олан фүгә-раји-касибин нә дәрәчәдә фәлакәт илә күзәран етмәкдә-дирләр...

Күзәшта әз ин¹ шәһәримизин шәрг, гәрб вә чәнуб җә-һәтләриндә олан Пирсәид, Рус, Зоғалабад чајларынын бу ахыр қүнләрдә ашыб-дашмасы әһалијә вә көчәриләрә һәр күн миннәрчә зәрәр жетирмәкдәдир.

Күн кечмәз ки, бу чајларын биринин яхуд үчүнүн дә әһалијә жетирдији зәрәрләрдән бир хәбәр ешидилмәсин.

Илләрдән бәри белә хәбәрләри ешитмәклә гулагларымыз долан биз чәмаэтдә дәхи бу кими мұһум вүгуата әһә-мијјэт вермәјиб, сакит отурмаг адәт дејил, тәбиәт олуб кетмишdir. Эн кәрәкли бир мәсәләдән өтрут бә'зән бир мұзакирәдә олуруг исә дә, нәтичеји-кар һәмән бинәтичәликтән маэда бир шеј олуб галыр да; нечә ки, сабигдә ешидирдик ки, зәлзәлә вәгтиндә саир шәһәрләрдән ишә үниванилә жығылыб көндәрилән пуллардан бир мәбләг аյрылыб ки, онуила Зоғалабад чајынын үзәриндә мәр-хум Һачы Aғa Рәһим бәјин бинакәрдәси олуб бу күн ши-жаста-баста галан көрпү та'мир олунсун. Олундуму?..

Һансы ки, бу көрпү јалныз Шамахы әһлиниң дејил, бәлкә дә үмүм көчәриләримизин вә бүтүн әһли-дәһатымызын бәдәниндә руһ мәнзәләсіндә кими лазымәли тәк бирчә жолумуздур.

Әкәр һәмни шикәстә-бәстә дедијимиз көрпү шиддәтлә һүчумавәр олан бу илки селләрдән сәламәт гала билмәз исә, әмвати-мұслимини дәғи үчүн гәбрестана чајын селиндән кечә билмәдијимиздә нә едәчәјик, билмирам...

Бу фәгәраты јазмагдан үмдә мәгсәдим Шамахы ујездинде олан чајларын бә'зисинин бу ахыр күнләрдә әһалијә јетирдији хәсарәти әрз етмәкдир. Һәр тәрәфдән чох хәбәрләр ешидирик исә дә инандығымыз бунларды: Кирдман чајы бир неча гарамал апардығындан маэда, лаңыч Һачы Тәјмур намын дәхи евин апарыбыр.

Aғсу чајынын нәһајәт дәрәмәдә чәрәјән едән шиддәтли селиндән тәләф олан һејванатдан башга зәрәрдидә олан бағлар нә гәдәр исә, бизә јетишән хәбәрә көрә Аға Иса бәј, Мәшәди Һәмид, Хәлилүллаһ вә Мәшәди Әһмәдин бағларыдыр вә бир дә Давар бағыбыр ки, ону сел биттәмам апарыбыр. Мајын 19-чу күнү Шамахы түччари-ме'тәбәранындан Мәшәди Мәһәммәдсадыг Құләһмәдов Күрдәмирдән Шамахыја кәлиркән Aғсу чајынын кәнарына варид олур, чајда артыг сел олдуғуна көрә кечмәјиб, чајын гәрб тәрәфиндә олан Шых Мәчиid кәндидә мираб Мәшәди Әбдүләзизин евиндә кемәләјиб галыр, сүбһ сујун әгәллән бир аршын азалдығын мұлаһизә етмәкләринә көрә фајтончусу олан Мәһәммәд намын фајтонунда әjlәшиб чаја дахил олурлар. Аз кетмәмиш сел фајтону чевирир. Мәшәди Мәһәммәдсадыг исә өзү илә бәрабәр кәтириди гановуз тајындан әл чәкиб, фајтонун ичиндән чыхыр; бәрәкәт версин ки, фајтону су чевирилкчә, јуварладыгча фајтон үзәриндә өзүн мұһафизә етмәјә мүгтәдир ола билир. Бу әснада Aғсу јүзбашысы һәмијәтли Әлиевсәт вә мәзкур Мәшәди Әбдүләзиз ракибән өзүнү јетириб мұшарилејін вә фајтончуну хилас едир. Гановуз тајын сел бир гәдәр апардығдан соңра² ону дәхи тутарлар. Чамаданы вә мабаги әшјасы ахыб кедәр вә кедәп шејләрдән бу вәгтә гәдәр бир хәбәр јохдур вә фајтону јарым тәләф һалда чыхардырлар.

МҮНЭРРЭРАТ

Фикримчэ:

137-чи нөмрэниздэ «Нэфтеји-эдэби» үнваны алтында нэшр етдирдијиниз мэгалаји-мүфидэji¹ охудуг. «Шимди кэлэчэк нэфтеји-эдэби үчүн бир суал ирад едијоруз илах...» мэфаидинэ кэлиничэ, гэзетэниzin фэгээт Бакы шэхэри үчүн олмајыб, Гафгазымызын маһали-бэидэсинэ шумули олдуғу мә'лумунуздур. Бинаэн-элеји бир нэфтэ мүддэтиндэ узаг вилајэтлэр илэ мүрасилат үчүн заман кифајэт едэмажајиндэн, бу мүддэтин он беш күн олмасыны мүгэррэр етсэнiz, даһа мұнасиб олур зэнними араји-мусибәниz эрз едијорум.

ХАГАНИ

Улуларымыздан ешилдијим

Ширван хаганларындан, — хагани-кәбир Мәнүчөһр¹ олса кәрәк, — бир күн еркән ова кетдији эснадә Шамахинин шимал-гәрбисинде, ән јавыг бир мәһәлдә ваге Мәлхәм кәнди кәнарындан кечәркән, пишвазы үчүн кәнд әһлиндән бир кимсәнин кәлдијини көрмәдији һалда анчаг чыпирты јығмагла мәшғул көрдүјү бир ушағы јанына чағырыб демиүз ки:

- Оғлум, сизин кәннәдә ән бөйүк кимдир?
- Эми, бизим кәннәдә ән бөйүк камушдур.
- Оғлум, мән оjlә бөйүк демәдим. Буну демәк истәдим ки, сизин кәннәдә адам габағына чыхан кимдир?
- Эми, бизим кәннәдә адам габағына чыхан итдири!
- Jox, чаным, јәни ағсангал адам кимдир?
- Эми, адам истәсән мән, саггал истәрсән билмәм.

Шаһ күләрәк:

- Оғлум, сөjlә баһајым, сән бурада нә јапырсан?
- Эми, мән бурада чөр-чөп топлајырам!
- Оғлум, чөп мә'лум, чөр нәдир, әчәба?
- Эми, чөп ајагда дуран, чөр исә јерә јыхылмыш чыпирты демәкдир!

Ушағын бу сөzlәри хаганын хошуна кедәр, бир гызыл чыхарыр:

- Ал, оғлум!
- Нәдир о?
- Бир гызылдыр, сәнә бағышлыјырам.
- Сағ ол, эми! Мән истәмәм!
- Нәјә?

— Истәмәм, чүнки анам мәни чөр-чөп јығмарға көндермиш, бу гызылы көстәрсәм сорар ки, нерәдән булдуң³ Шүбһәләнир дә, соңра мәнә ачыгланар.

— Оғлум, мән Ширванин шаһы хаганам. Анана сөјә ки, гызылы мәнә хаган верди.

Ушаг тә'зим едәр:

— Шаһым, ојлә исә һеч аламам, чүнки падشاһ адама еңсан едәр, бир гызыл вәрмәз ки!.. Чох... чох версин кәрәк! Анам да дејәр ки, кәрәк сәнә падшаһ чох версин, сән бу пулун галаныны нә јапдын?

Кичик бир ушагда бу бөјүк исте'дады көрән хаган ушагын охурса, шүбһәсиз, кәләчәкдә бөјүк фазил бир шәхс олачагына әмин олдуғу өткөнде, ушагын атасыны еңзар етдириб онун охума мәсарифинә кәфил² олачагыны вә'д илә ушагын бир алым затын тәһти-тәрбијәсінә верилмәссиң вүзәрајә әмр едәр.

Әвәт, охумаг бәрәкәти сајәсингәндәдир ки, мәліемли дүлкар Эли кишинин оғлу Ширван шаһларынын сәрмајеит-тәфахүру олан «Хаган» ләгәбини онлардан алмаға кәсбіләјағәт едіб. Хагани Ширвани кими бир шөһрәти-әбәдијонаил олур ки, бу күн бүтүн үдәба, шүәра вә фүзэла индинде шајани-тәгdir олмагла биз ширванлылар, хасса биз Ширван шайрләри онунла тәфахүр етмәкдә нағлы галыјоруз. Иштә, охуманын бәхш етдији фајда будур!

МӘКТУБЛАР

Мұдир әфәндим!

Мәтбуат аләминә ғәдәмкүзар олан мәһтәрәм «Бәннүл» журналымызы мән сәмимүлгәлб тәбрик, дәвам вә бәгасыны һәгдән тәмәнна едијорум. Мәлфуфәниздә әхбар, әш'ар вә мүштәри тәмәннасында булундуғунуздан долајы әрз едиրәм үч-дөрд ај олур ки, дүкан ачыб кәсб-кара мәшгүл олдуғумдан, идарәләрә мә'лүм олдуғу кими, әхбарнәвислиji билкүллиjjә тәрк етмәjә мәчбуrәm.

Вә кәза мүштәри арамаға даһа кәсрәти-мәшагилимдән вәгтим галмадығы үчүн чәнабларыныздан мүнфәнләм.

Анчаг һәjати-миллиjjәмизә даир ше'р јазмаг илә мүавинәтиниздә булунмагда олачагымы, јаздығым ше'рләри имзасыз дәрч етмәниz шәртилә вә'd едијорум.

Әләкәр Сабир Тайирзадә Ширвани.

Бә'д-эттәһири. Әфәндим! Инсафсыз адамлар аз дејилдир; бәса ола биләр ки, бир шәхсин, я бир әмрин әлеjhинидә мәним әгидәмин бәр'әкси олан ғәрәзи-шәхсијә, ханши-нәфсанијәләр сајесиндә мәктублар јазылсын, сизи инандырмагдан өтру мәним адым илә имзалыjыб көндәрилсін, сиз дә алданасыныз. Она көра лазым кәтирир ки, әvvәлән, мәним шивеji-хәттимә диггәт бујуруб таныјасыныз вә саниjэн, минбә'd сизә көндәрәчәк олдуғум қағызда имза gojmujub, әвәзинде сизин почта нөмрәнизи ја-зачагам (248).

II

Фи 17 январ 1908.

Шамахыдан.

Горидэ маарифпәрвәр Султан Мәчиid Гәнлизадә hүзур-ләринә!

Бә'д-эссәлам, һиммәтзәдә пәрвәранәләри сајәсindә јаздыглары мәктуби-али рәсидеji-дәсти-миннәтдарымыз олду. Ихтар: кәndи алыш-веришимә даир русча данышмаг, имза етмәк вә пакетләр үнваны јазмаг кими шејләре мүгтәдиrәм. Русча гәlәmә алымыш јазылары лаигинчә охуја билмирәмсә дә, чап олунан китаблары бир әндәзәјә гәdәр охурам. Вәгт мұсаидә едәр исә мұталиатда, мұка-лимматда булундуғумча, әмримә кафи дәрәчәдә русча јаз-мага, охумаға вә данышмаға мұвәффәг ола биләчәjим бәдиhi олса кәrәk.

Метрик шәһадәтнамәси назырдыр исә дә, Шамахы шиә газиси ујездни олдуғундан ганун мөвчибинчә аттестат шәһадәтнамәси Бакыда губернски газидән алымалыдыр. Она дәхи мұвәффәг олмагым васитә илә олур исә Бакыда чох зәват тата биләрәм...

Мәктубумун үзәриндә олан пакетин русча јазысы кәndи хәттимдир.

Баги ихлас вә мәhәббәт, әфәндим.

Нәгиги достум Фиридунбәj¹ чәнабларына мұхлисанә салам едирәм.

Мұхлисиниз Әләкбәр Сабир Таһирзадә Шамахы.

Бә'д-эттәhriр:

Бу күндән е'тибарән началникә әризә вериб әхлаг шә-һадәтнамәси алмаға мубадирәт етдим. Шәһадәтнамәни аландан сонра Бакыја имтәhандан өтру кетмәlijәм. Чар-чешм инициар илә чөвабыныза мүнтәзиrәм.

Ә. С.

III

Фи 27 январ 1908.

Шамахыдан.

Горидә дусти-дириң вә бәрадәри-сәдагәтәјиним Султан Мәчид һүзүри-шәрифләринә!

Мәктуби-мәвәддәтүслубунуз икинчи дәфә олараг дәсти-шүкранә алдым. Ынгги-ачизанәмдә избаз бујурдуглары тәвәччәнати-алиләринә гарышы тәшәккүрдән ачи-зәм.

Үмум әбнаји-вәтән уғрунда бәсләдикләри һиссијјати-милләтпәрвәранәләри әрзи-тәшәккүрә мөвчиб икән ачизләри кәминин гәләми-шикәстәрәгәми о тәшәккүратын ифасындан ачиз олдуғу тәбиидир.

Асари-начизанәм чәһәтиң тәшвиг вә тәһрис бабин-дән төвсиф вә тәмчидимдә жаңылары бәјанати-алиләри-нә изнари-итминан едәрәк үдәба вә шүәраји-әсримизин рәһлеји-тәдрисинде фејзи-ифадәләри илә мүстәфиз олма-ға сох мүштагәм.

Һиссијјати-сәдагәтпәрвәранәләри илә ачизләрини мәарифә хидмәт вә мүәллимләр сырасына чәлб етмәјә игдам бујурдуглары дә'вәтнамәләри бир сәмими мәһәббәтдән нәш'әт етдијин дәрк едирәм. Joxса о рүтбеји-үз-мајә әдәми-ләјағәтими кәндим көзәлчә һисс едирәм.

Бәли!

Дидеј-е пак ин ченин бинәд,
Назәнин чомле назәнин бинәд*.

Бары шимдилик лазым олан шәһадәтнамәләри һазыр-ламышам. Бир нечә күндән соңра Бакыја кетмәк хәја-

* Тәрчүмәси: Пак көрәр пак көрән назәр һамыны,
Назәнин—назәнин көрәр һамыны.

лында варал. Һәгигәтән сиз бујуран кими сабун вә чызлаг тијанының гырағындан гуртартыб, бир нечә дәгигә өмрүмдә инсан кими асудә нәфәс чәкиб, еһтирамати-мөвнибеји-вичданијјәми севкли милләтимин тәрәгги вә тәалиси јолунда әрсеји-шүһүдә гојмаглығымы баркани-һәзрәти-газијүл-һачатдән мұстәмәндән нијаз едирәм.

Һәләлик имтәһан мәсәләләри илә долашмагдајам. Бу әгәбәји кечдикдән соңра вәгтим мусандә етдикчә русча өјрәнмәјә сә'ј едәчәјәм. Баги ихлас вә мәһәббәт.

Әли Сабир Таһирзадә Ширвани.

IV

Фәзиләтли Султан Мәчид Гәнизадә һүзури-шәрифләринә!

Ихтар:

Мәним имтәһаным хүсусунда Бакы губернски мәчлисін тә'жин етди жаңы күн ки, һәм ин апредин 11-чи күнү иди, Бакыда олуб чами'и-шәрифдә имтәһан вердим. Аттестатым исә әнгәриб шејхұлислам идарәсіндән қаләсідір.

Апредин сәккизинде Тифлисдә идим. Чох истәрдим ки, орадан хидмәтләринизә қәлиб, сизи вә гайбанә дост дуттуғум Фиридунбәй чәнабларыны зијарәт едәм. Бәхтии әдәми-мұсаидәтиндән, вәгти тәңклининдән Бакыла гајыт-маға мәчбур олдум. Она көрә дә чох тәэссүф едирәм. Мұшарилејі чәнабларына муштаганә сәлам едир, фејзи-зијарәтинә наил олмағымы дәркани-һәндән нијаз едирәм. Баги ихлас вә мәһәббәт.

Шамахыдан Эләкбәр Сабир Таһирзадә.

23 апрел 1908.

V

Маарифпәрвәри-мөһтәрәм Султан Мәчид Гәнизадә
һүзүри-алиләринә!

Рүф'әтли бәj әфәндим!

Сабигдә мәһәлли гәзетәләр васитәсилә нәшр олунан
мәңсәбниниздән әзлиниң хәбәри-һүзүнавәрини һәр нә гәдәр
гәзетә идарәләри тәкзиб едиrlәр идисә дә, билкүллийә
әмнијати-гәлб насиł олмујорды. Бинаәнәлејh бу хәбәри-
кудурәтәнкиз Шамахыда олан достларыныз үчүн бир
мајеji-алам, бир мәбдәи-әкдар олмушду.

Буу мұтәагиб дүсти-һәгигимиз Мәхмудбәj¹ чәнабла-
рына вә нури-чешми Мәһәммәдтәги² бәрадәримизә тәрә-
фи-алиләриндән ирсал бујурулан мәктублара о сөзләрия
әсессиз олдуғуну јазмыш олдуғунузу билмишдик. Бил-
мишдик исә дә, јенә раһәт оламујордуг. Та ки, гәзетәләр-
дә тәбдили-мәңсәб хәбәри-мәсәррәтбәхшаләрини охумаг-
ла мағевгүлhәdd мәмнүн олдуг.

Бу мәңсәби-алиләрин тәбрик илә зати-әдибанәләри-
ниң јөвмән-фәјөвмән тәрфи'и-рутбә етмәкләри илә мил-
дәтә хидмәтдә пајдар вә бәргәрар олмаларын чәнаб һәг-
дән ән сәмимүлгәлб нијаз едиrәм.

Ачылларина қәлинчә, бу вәгтә гәдәр чарчешми-инти-
зар илә јолунузу көзләjөнләриш ән биринчиси мән идим.
Энра зати-фәзиләтмәабләри илә мәвасиләтмизи арзу
едирдим. Ын да кәndи әфкари-мәхсүсәми шифаһи ола-
раг эрз едәчәкдим.

Нә едәјим ки, Шамахыны әдәми-тәшрифинизлә бу
жатсадым мұваффәг оламадым³.

Шимди мұсаидә едәр исәнiz бурада олсун кәndи һа-
лымдан бир гәдәр јазмаг истәјирәм.

Эввэлэн, Шамахынын һалы сизэ мэ'лумдур. Сиз дэ билирснин ки, бура мэним кимилэр үчүн бир зиндани-фэлакэтшүмүллур. Одур ки, кетдикчэ мэишэтим тээзээзүл едиор. Эвэт, бу тэнээзүлү мэн дэ севирэм; чүнки иши-тијаг вэ мэхэббэтим елм вэ маарифэдир. Боjlэ олдуғу үчүндүр ки, беш аж олур ки, мәдари-мэишэтим олан дүкенчығазымы фүрухт едиб, үсули-тәдрисин эмэли олараг ганун вэ гөваандин тэһсил үчүн фәзилэтмәаб Эбдүлхалыг әфәндинин мәктәбинә кетмәклэ бәрабәр, мәктәбэ лазым олан үлумэ дэ кәсби-бәләдијјэт етмишэм.

Һала ики айдан зијадэдир ки, о мәктәбдэ ушаглара тә'лим едирэм. Һәм дэ тә'лимими тәгдир едијорлар.

Шимди әчәба нэ едәјим? Бир јер јох ки, ораја тә'жин олунуб да вәзифәми ичра едәјим.

Ики аж бундан мүгэддәм «Тазэ һәјат»да⁴ Бакыдакы «Сәадәт» мәктәбинә ики нәфэр мүәллимин лүзүми бабин-дэ бир е'лан⁵ вар иди. Бу е'ланы көрәрәк мэн дэ ораја бир әризэ вердим.

Бу анэ гәдәр бир хәбәрим јох. Билмирэм насыл олду?

Бунлара о гәдәр әмнијјэтим јохдур. Јалиңыз үмидим сизэдир ки, тәһти-идарәнездэ вэ ја башга јерләрдэ мәх-мүл бир јер булунар исә орасыны ачиzlәри үчүн газан-маға чалышачагсыныз.

Һәр һалда мөвгөи дүшдүкдэ бәндәләрини фәрамушни-хатир етмәјиб, мәмнүн едәчәјинизэ әминэм. Баги ихлас вэ мэхэббэт.

Эли Сабир Тайирзадә Шамахы

17 август 1908.

VI

Султан Мэчид һүзүри-шәрифләринә!
Давәрим, әфәндим!

Ке дәст-е тешне миқирәд бәр аби?
Ходавәндане фәзл әхәр сәваби!*

Кечән сәнә өз һәмвәтәнләримә хидмәт етмәјә һиммәт бағладым. Лакин бу хидмәтләрә гарышы онлардан мұкағат әвәзинә алдығым мұчазатлара да пәк ағладым... Да-ха тагәтим, таг вә сәбрим баша қәлибdir, Йусиф¹ кими ихван әлиниңдә әсир галмышам. Бириси силли илә үзүмә урур; ағуши-мәһәббәт ачыб о бириси тәрәфә јенәлдикдә јумуруғун башыма золлујур; ондан рукәрдан олуб баш-гасына мұтәвәччөн олдугда дәшүмдән итәлијир, ағзыма урур; она дал чевирәндә дикәри далымдан урур, ағзы үстә јыхылырам...

Іналым фәна, күзәраным бир гәмли фачиә мәнзилә-сийидәдир...

Бир даһа Шамахыда галмаға табу тәваным галмы-жыбыр. Бир иәфәр һәвадар вә гәмхарым јохдур. Јенә сизә үмидвар олуб да дәрдсәр вермәјә чәсарәт еди्रәм.

Баз амәдәм бе дәркәһе то илтичаконан,
Кәр начәтәм рәва иәкони ру коча конәм?**

Ачизанә истида едиրәм бундан артыг мәним бурада «каторга» чәзасына мәһкүм олуб галмағыма разы олму-

* Тәркүмәси: Тәшнәләре әл тутар ким бир гашыг су иле?
Фәзиләт әһли, ахыр сәвабә һүммәт ејлә!

** Калдым һүзүруна, сәнә мән бир рича едим,
Рәдд ејләсән, де, онда гапындан һара кедим?

روهم، چانم سریف زاره!

برگون بره هفتہ در قلبی شده‌ام، سه‌جی امین

بزنانها بنت بولداکم دلی واردند که اینک

اینیه قلبی شده صورت ویرمله آرامد، اولا

خو ملق بسی قبیو را یئندی ایشی بترانگ

یئندی اوچ گزارکه اور زیده گستردی، مایق افندی

بنی ارتق روندیکم سراله خیاباری، ایوه بعینی

میرزا جلیل برادرم گیله گتو روی، اوچ گزند میرزا

کلیده‌ام صدقه زاره دل و خدمتک عبد العزیز دل

ذناده سنجه راضی‌ام، برادر! سنت طیبارک مرشد

برگمه قدر خسته‌ام اوچ آی بارک ده و قبور را
پیروزه، ای آی ده سئی حق ده هو قبور را بازسته

فائق افسوس لکیم رکن بنه سر بلیم که
لرصف زاره به کلوب باز و قده بندل
دعا باز خشم و ضمیر اخطر ایت که اینک
ملکت بنه جواب بازمایسهم فیا منی قرار؟
شیعه عاصیت ملکت لک اور زاده بات مگرنی

شیعه رکن خصم کلام ایل بیرون
قرار داعم سلطراون حالم راه مصلح اول اول طلاق ایل بیرون
شیعه صابر طاهر زاده

ستر رانی

ضورالل ۲ روز بیست و پنجم

۱۹۱۱

جواب - بازیم ستر راحا ایل بیرون

јасыныз. Лүтф вә мәрһәмәт әлинизи мәним тәрәфимә уза-
дыб, бу чәһеннәмдән мәни хилас едәсиниз. Баги ихлас
вә мәһәббәт.

Эләкбәр Сабир Тайирзадә Ширвани.

21 нөмрәли «Зәнбур» мәчмуәсиини² почта гутусунда
«Рәһм гыл, Сабир!» үйненлы бир бејт³ вар иди. Шама-
хылылар мәни зәни етдиләр вә һалонки мән дејиләм. О
дәхи мәндән өтру тә'сирбәхши-су'и-зәни олду...

Тәвәккүл бәхуда!

VII

Мәктуби-мәхсуси
Мөһтәрәм әфәндим!

Ики һәфтә бундан габаг хүсуси мәктубумла бәрабәр кечәнләриндә «Иршад»да чап олунмуш ше'рләримдән бир данә көндәрмишдим. Вә кечән һәфтә Сәмәдовлара¹ јаздығым хүсуси бир мәктуб илә бәрабәр «Мәмдәлинин»² һәттиндә яени дедијим бир ше'ри дәхи көндәрмишдим ки, сизә јетирсисиләр. Үммид ки, вүсул олмушдурлар. Будур, бу күн дә бир ше'р көндәријорум.

Әфәндим! Јаваш-јаваш дирчәлирәм. Үмидварам ки, чох ше'р јазам. Баги мәһәббәт.

Достунуз Ә. Сабир Тәһирзадә Ширвани.

16 январ.

25 мәһәррәм.

VIII

Руһум, чаным, Шәрифзадә!

Бу күн бир һәфтәдир Тифлисдәјәм. Шамахы әһлини-
дән бир намұнасиб ѡлдашым дәхі вар иди ки, онун иши-
нә Тифлисдә сурәт вермәjә арамызда олан гоһумлуг мәни
мәчбур етмишди. Ишини битиририк. Шимди үч құндүр
ки, өзу дә кетди.

Фаиг әфәнди¹ мәни артыг дүшдуjүм мәнзилдә гојма-
жыб евә, жәни Мирзә Җәлил бәрадәримкилә кәтирди. Үч
құндүр Мирзәкүлдәјәм. Сидгизадәдән² вә мәхдумунуз
Әбдуләзиздән зијадәсінчә разыјам.

Бәрадәр! Сентябрьын бириндән бу күнә гәдәр хәстә-
jәм. Үч аj Бакыда докторлар гапысында, ики аj да Ша-
махыда мәгторлар гапысында тәz'jии-һәjат етдим. Дәр-
димә әлач буламадым. Ахыр лаәлач олуб, мұаличә үчүн
Тифлисә кәлмишәм. Көрәjим бурада сағала биләчәкми-
jәм?!

Доктор Рудниковдан дава јеjiрәм. Хәстәлиjим гара-
чијеримин бөjүмәсіндән нәш'эт етмиш.

Шамахыда икән Мирзә Җәлилдән мәктуб алмыш-
дым. Жазмышды ки, февралын он бешинә гәдәр Тифлисә
кедәчәjик. Һәлә бу вәгтә гәдәр кәлмәjибләр. Вә Фаиг
әфәнди ики құндүр ки, кәндә кетди.

Сизи арзу едијорум. Тифлис соjугдур, печин гыра-
ғындан аjрылмајырам. Сиз дә күрсүдән чыха билмәсси-
ниz зәнн едијорум. Пәс насыл көрушәчәjиз, сағлыг ол-
сун. Фаиг әфәнди кедәркән мәнә сөjләди ки, Шәрифза-
дәjә мәктуб жаздыгда мәндән дуа жаз вә зимнән ихтар
ет ки, онун мәктубуна чаваб жазмаз исәм гијамәтми го-
пар?

Баги афијэт вэ саламәтлик үзрэ јашаманызы нијаз
едәрәк хәтми-кәлам едијорум.

Гараладыгым сәтирләрдән һалым сизэ мә'лум олар
зәни едијорум.

Ә. Сабир Тәһирзадә Ширвани.

Феврал 6, рузи-јекшәнбә, 1911.

Чаваб јазасыныз рича едијорум.

Аризи-гәмләр әлиндән ки, башым шишмиш иди,
Зәни едәрдим она бәлкә еда чарә чијәрим;
Бәхти-мәнһусими көр, мән бу тәмәннадә икән
Башлады шишмәјә имди үзү гарә чијәрим.

Ә. С.

IX

Гардашым Сәһіт!

Мұаличәдән етру Тифлисә көлдикдән соңра сәнэ мәктүб јазмамышам; зира ки, нағыл мұсаид олмајыбы дыр. Мирзә Җәліл вә Һәмидә ханым ҹәнабларындан чох разыјам. Билмирсән мәнә нә гәдәр өтирам едиrlәр! Бу нечә мүддәтдә тәмам мәхаричими вә зәһәматымы мүтәһәммил олмушлар. Мәни меһманхана ja хәстәхана да јатмаға разы олмадылар, өз евләриндә мәнзил вермишләр. Хұласә, билмирәм нә дил илә тәшәккүр едим; рәбби-тәала һәзрәтләри әвәз версин. Бу гәдәр бил ки, өз евимдән артыг мәнә пәрәстариш едиrlәр. Докторлары чәм' едиб, консультасија јапылар; докторларың бәзиси операсија, јәни әмәлийјати-чәрраһијә ичра етмәк лазым билди. Мәнә тәклиф етдиләр ки, чијәриндәки илләт кәмалынча биз мә'лум вә мүшәххәс дејилдир; разы олсан әмәлийјати-чәрраһијә јапарыг; чијәрләриндән кәсмәк лазым исә, кәсәрик, јох, лазым дејилсә, јенә кәсијимиз јери тикиб, әлач едәрик.

Дедим:

— Бағышлыјасыныз, доктор әфәндиләр! Мәним гарным портманат, кисә дејил ки, истәдијиниз кими ачыб, ғапајасыныз. Бәлкә кәсдиниз, соңра әмәлә кәлмәди?

Мәним бу сөзүм һәkimләrin чох хошуна кетди, күлүшдуләр. Вә бурадакы әнибба да докторларын гәт'и сөз вермәдијинә көрә әмәлийјат ичрасына разы олмадылар. Һәләлик дахили мұаличә илә мұдара еди्रәм. Доктор Каспарјанс мәнә мұаличә еди.

Мөвла көрәлим неjlәр. Неjlәрсә, көзәл еjlәр.

Баги ихлас вә ирадәт.

Гардашын Ә. Сабир.

X

Гардашым Сәххәт!

Мәктубун јетишди. Евдән, ушаглардан бир әндазәјә-
чән никәранлығым рәф' олду.

Галды ки, мәним әһвалым, сабигдә сәнә мәктуб јаз-
дығым һалда индики һалдан мин дәфә җаҳшыраг иди;
өзүм өз бәдбәхтијимә баис олдум. Доғрусу, Мирзә Җә-
лил ва Һәмидә ханым чәнабларының һәddән артыг илти-
фатларындан хәчаләт чәкдијимә көрә ҹалышым ки,
бәлкә бир аз тез сәххәт тапым; даһа да хәстәлијим шид-
дәт еләди. Бојлә ки, бурада бир нәфәр Гандәмиров ад-
лы доктор вар, — Иран консулунун мәхсуси һәkimидир,
Русијада ва ҈европада тәһсил етмишdir, османлы түрк-
чәсилә дә көзәлчә данышыр, — кетдим онун јанына. Мә-
ни мүајинә етди, сорушду ки, кимдән әлач едирсән. Де-
дим:

— Доктор Қаспарјансдан.

Деди:

— Қаспарјанс еји бир доктордур, лакин бир гәдәр
иhtiјарлашмыш.

Доғрусу, онун бу ибарәси ғајәтдә мәним хошума кет-
ди. Түркләрә мәһәббәтимин кәсрәтиндән хәјал етдим
ки, бу адамын данышығы јалныз мәнә әлачдыр.

Ондан әлач истәдим. Мәнә бир һәб вә бир ичмә дәр-
ман јаэды. Деди ки:

— Бу һәbdән кемәләр јатан вәгтдә ики данә атар-
сан, о ичмә дәрмандан да ики саэтдә бир хөрәк гашығы
ичарсан. Бир аз вәгтдә бүтүн-бүтүнә сәххәтјаб оларсан,
шишманлашарсан. Вәтәнинә кедиб, гәзетәләрдә мәни
мәдһ едәрсан.

Бу адамын јаздығы давалары Мирзэ Чәлил чәнабларына мәсләһәт етмәмиш, алдым. Чүнки билирдим она мәсләһәт етсөјдим, разы олмајачагды. Џәким ики һәб демишидисә, мән кечә бир данә һәб атдым. О гәдәр мәни исхала апарды ки, даһа тагәтим галмамышдыр. Хәчалләтимдән әһвалаты Мирзэ Чәлил чәнабларына демәје утанарам. Јенә дә доктор Каспарјанса ричу' етмишәмсә дә, лакин һәјатымдан билкуллијә гәт'и-умидәм. Ахыр нәфәсләрим олдуғун дәрк едиб дә, бу мәктубла сәнә әһвалымы хәбәр верирәм. Бир гәдәр бабәт олар исәм Шамахыја гајыдағам. Мәндән Маһмудбәјә сәлам ет. Меңдибәј Іаачынски¹ чәнабларына айры мәктуб јазмаг фикриндәјәм. Лакин әлим даһа гәләм тутмајыр. Әһли-әјалымы сизә, сизи дә аллаһа тапшырырам. Өлүрсәм, гәм етмәрәм; чүнки билирәм сиз мәним асарымы тәб'етдирәрсизиз. Баги вәссәлам.

Гардашын Ә. Сабир.

27 июн 1911.

XI

[Мэктүбдан бир парча]

Дүніядән, һәјатимдән бизарәм. Бәрадәр, јәгин ет ки, шәр'ән мәс'ул олмасејдим, өзүмү мәсмүм едәрдим. Бир дәфә дүніянны әзабиндән хилас олурдум. Лакин нә етмәли, тәрбије-ибтидаијәнниң тә'сириндәнми, диндарлығданмыдыр ки, буна вичданән разы оламыјорам. Нә гәдәр чизмән нараһәт...

ИЗАҢ ВӘ ШӘРІЛӘР

Деми изэшрин изаһларында «Хонхоннамә»нин 1912-чи ил чапы «биринчи изэр», 1914-чу ил чапы «иккинчи изэр», 1922-чи ил чапы «үчүнчү изэр», 1934-чу илдә бурахылмыш «Бүтүн эсәрләр» «дөрдүнчү изэр», «Хонхоннамә»нин 1948-чи ил чапы «бешинчи изэр», 1954-чу ил чапы исә «алтынчы изэр» кими гејд олунур.

[МӘН ХӘЛИЛУЛЛАН-Е ЭСРӘМ, ПЕДӘРӘМ ЧОН АЗӘР]

(Сәh. 7)

Кечән әсрин ахырларында јазымыш бу парча Сабирин илк, мәлүм гәләм тәчрүбәләриндәндир. Илк дәфә 1912-чи илдә Аббас Сәһиетин «Honhopnamә»ја јаздығы мүгәддимәдә чап олуимушшур. Соң иәшрән башга, бүтүн галан иәшрләрин мүгәддимәсинә дахил едилмишdir.

А. Сәһиет ше'рин нә мұнасибәтлә јазылдығыны белә изаһ еди:

«Бир-икى ил мәктәбә (Сејид Эзим Ширванинин Шамахыда ачылығы мәктәб нәээрдә тутулур — тәртибчинин гејди) дәвам етдиклән сонра чүз'и фарсча, түркча охујуб өјрәнидијинә атасы иктифа етмиш, бир даһа мәктәбә кетмәјә риза вермәјиб, өзү илә бәрабәр дүкана апарыр. Сабир исә исте'дади-фитриси мочибинчә дүканды олдугу һаңда женә китабэт вә гираатә мәшгүл олур. Алыш-веришлән зијадә охујуб-јазмага һәвәснак олдуғундан атасы дилтәнк олуб, ону мәзәммәт едирмиш, һәтта бир дәфә ше'р китабыны да чырмыш. Бу исә Сабирин тәб'инә нақувара кәлиб Шамахыдан гачмага мүсөммәм олуб бојлә бир гәсидә јазмыш:

Мән Хәлилуллаң-е эсрәм, педәрәм чон Азәр

¹ *Хәлилуллаң* — Ибраһим Хәлил пејғәмбәрин ләгәбләриндәндири, аллаһыны досту демәкдир. Дини әсатира кәре, гурбан бајрамының әсасыны гојмушшур.

² *Азәр* — Ибраһим Хәлил пејғәмбәрин атасыдыр. Дини рәважәтә кәре, пејғәмбәрлик иддиасына дүшән оғлуниң эй каскин элеј-дарларындан бири олмушшур.

³ Бурада мүәjjән тарихи әфсанә нәээрдә тутулур. Дини әсатира кәре, Бабил шәһәринин әсасыны гојан вә һөкмраилыг едән Нәмруд бүтпәрәст имиш. Куя Ибраһим Хәлил пејғәмбәр бүтпәрәстлик элеј-хинә тәблизигат апардығы учун Нәмруд ону ода атыб јаңдырмаг истамишdir. Ше'рдә һәмин надисәјә ишарә едилir.

[ХҮМСИ-ШӘРАБЫ СЕЙЛИДӘ САГИ ВЕРИБ ДЕДИ]

(Сәh. 8)

Кечән әсрин ахырларына анд олар бу бејт Сабирин бадаһәтән дедији илк ше'р парчаларындаидыр. Илк дәфә 1912-чи илдә А. Сәһиети

жатын «Хөнгөпнама» жаңдыры мүтәддимәдә чап олумушшадур. Бүтүн күшрләре дахил едилмишdir.

А. Сәhhәт бу бејтии нә мұнасибатта дејилдијини белә изаһ едир: «...Нәмәкі данишмагы, шүх, зәриф вә һазырчаваблығы сәбәбинидән аз заманда үләмә ва а'յанын жаңында мә'руф вә мәшһүр олур вә үмүмкін мәдбобтити чалб едир. Хүсусан устады мәрһүм Һачы Сейид Эзимин мәизури-иэзәри олур. Бир вәгт Сейид илә бәрабәр сәфәрдән калыш бир изәфәр шәхсии көрүшүнә кедирләр. Мұсафир чамаданында он даң думу чыхарыбы, иккі дәнәсін Сейидә, бир дәнәсін Сабирә вериб, буна мұнасиб Сабирдән бәданәттан бир шे'р истәр. Сабир бир аз фикирдән соңра дејир:

*Хұмса-шәрабы Сейидә саги вериб деди:
Сабир фәғирдир, жетәр анмаг зәкат она.*

Мәрһүм Сейид дә:

*Сейиддир устад мәнә наәму наәсрә,
Мөңтәчи-истиғадәдәдир каинат она —*

бејтии дејиб, һәмән ше'рә илтиһагын Сабирә тәклиф едир».

1 Мұсалманлар нәр ил өз газанчларындан «хұмса» вә «зәкат» ады илә иккі гасым дини верки вермали идиләр. Хұмса газанчыны бешде бир, зәкат исә онда бир үиссәси олурду. Хұмса сейидләрә, зәкат исә јохсулылар, фагирләрә вериләрди. Он лумунун икиси — хұмса, јәни бешде бири, бири — зәкат, јәни онда бири олур. Ше'рдә һәмин надисаја ишарә едилip.

[ШЕ'Р БИР КӨВӘРИ-ЈЕКДАНЕЛИ-ЗИГИЈМӘТДИР] (Сәh. 9)

Шаприн кәичлик илләринде гәләмә алдыры бу ше'р илк дәфә 1912-чи илдә А. Сәhhәтин «Хөнгөпнама» жаңдыры мүтәддимәдә чап олумушшадур. Дөрдүнчү күшрлән башга, бүтүн күшрләрә дахил едилмишdir.

А. Сәhhәт бу ше'рин жаңылма тарихесинидән данишаркән кестэрир: «Затан гасида дејиб ба'з ә'яны тә'риф етмәјә һеч mail олма-мышымыр. Гасида жазмагда эләми-игтидарыны көстәрән әшхаса дедији бу или: «Пулдан өтрут јалан мәдиһәләр жазмагда игтидарым юх исә да, дөгүр һоча жазмагда чох һүнәрлијем», — дејә бу гит'ә илә ифтихар еләрди:

Ше'р бир көвәри-јекданеји-зигијмәтдир

[СӘН ПИРИ-ЧӘНДИДАСӘН, ЕЈ СЕЙЛИДИ-СӘРКАР] (Сәh. 10)

Кепак асрии ахырларында гәләмә алымыш бу ше'р илк дәфә 1912-чи илдә А. Сәhhәтин «Хөнгөпнама» жаңдыры мүтәддимәдә чап олумушшадур. Бүтүн күшрләрә дахил едилмишdir.

А. Сәhhәтин дедијине көрә, бу ше'р Сейид Эзим Ширванинин:

«Еј мәһ, билирәм фитнеји-дөвран олачагсан,
Еј гашы һуналым, мәни-табан олачагсан» —

бейти илә башланан гәзелине чаваб јазылмышдыр.

[САБИРИ-ШЕЈДА КИ, ТЭРКИ-ШӘНРИ-ШИРВАН ЕЛЛӘДИ]

(Сәh. 11)

Кечән эсерин 80-чы илләринде шаирин Хорасан саяхәти вахты дедији бу шे'р илк дәфә 1912-чи илдә А. Сәhнәтиң «Chonhopnamә»-јә јаздығы мүгәлдимәдә чап олунмушшур. Бүтүн иәшрләре дахил едилишишdir.

¹ Һичри тарихә көрә, илләрин һәр бири бурчләрлә әлагәләр олзыраг куја мүәјжән бир нејван (сичан, өкүз, пәланк, дөвшан, балык, илан, ат, гојун, мејмун, гуш, ит вә донуз) үстүндә тәһвил олур. «Мејмун или» дедикдә шаир һәмин һадисенә нәзәрдә тутур.

[УЧ ЙУЗ ОН ДОГГУЗ ИДИ БӘД ҺӘЗАР]

(Сәh. 12)

1902-чи илдә Шамахыда ваге олан зәлзәлә мұнасибәтилә јазылмыш бу мәнзүмә илк дәфә 1948-чи илдә чап олунмушшур. Јалның сони ики нәшрә дахил едилишишdir.

«Chonhopnamә»нин 1948-чи ил чапының тәртибчиси Һ. Сәмәдзадәнин јаздығына көрә, «бу ше'ри Бакы мүәллимләrinдән Шираблы Рзабәјли юлдаш өз атасының архивиндән тапмышшур. Рзабәјлиниң атасы Элисолтан о заман Фәрганәдә мәһкәмә дилманчы вазифәсінде ишләјирмиш. Зәлзәлә заманы Шамахыда јашајан Мир Муртуза адлы бир гоһуму Шамахының вәзијәти һағында Фәрганәјә, Элисолтан јаздығы мәктуба бу ше'ри дә әлавә етмишишdir».

Әлјазмасында ше'рдән әvvәл белә бир гејд вардыр: «Шамахы тәзәләзүлатының хүсусунда Шамахы шүэраларындан Сабир тәхәллүс Aга Мәшәди Әләкәбер Ганировун әш'ари-шириң тәранәләринден бир һәдийе-амизана вә ташәккүранасидир».

¹ Тур — әфсанәви дағдыр. Куја Муса пејгәмбәр һәмин дагын үстүнә чыхыб, аллаһла данышармыш. Шаир Ширваның әзәмәтини Тур дағына әңзәдир. Тур дагының Ширвана гибәт етијини көстәрир.

² «Нәфхәји-сүр» дедикдә шаир мүәјжән дини-әфсанәви һадисе яшарә едир. Куја гијамат күнү Исрафил өз суруу (шејпурун) чалачаг вә гијамат бәрпә олачагмыш.

³ Әлјазмасында бу мисра дүзкүн јазылмадығындан мә'на вә вази позулмушшур.

⁴ Сон һашрә галыб әвәзине: галиб.

⁵ Бу бейтдә мүәјжән дини-әфсанәви һадисе нәзәрдә тутулур. Куја Ja'губ пејгәмбәр өз истәкли оғлу Юсифи итиридикдән соңра һәмиша ону ахтарар, көз јашы төкәрмиш. «Пири-Кән'ан» — Ja'губ пејгәмбәрә ишарәдир. Гардашларының хәјанәти иәтичесинде Юсиф Кән'андан Мисрә апарылмышшур.

⁶ Шәргдә кениш јајылмыш Хосров вә Шириң әйвалатына ишара олууур.

⁷ Малкөв, Һәсәнбәј Зәрдаби (1837—1907) — Азәрбајҹан мәдәнијетинин көркөмли нұмајәндәләрinden бири, милли театр вә мәтбутының баписи, журналист, дарвинист алим вә бәјүк ичтимаи хадим иди. Нәшр етдији «Әкничи» газети (1875—1877) илә Азәрбајҹан мәтбутының әсасының соңғы мәдәниятіндең тәсирүфатына, маариф, дил, әдәбијат, иничәсәнәт, театр вә елмин бир сырға башга саһәзарында даир чохлу әсәрләrin мүэллифидir.

[ШУКР ЛИЛЛАН КИ, АФИТАБИ-СҮХӘН]

(Сәh. 17)

Илк дағы «Шәрги-Рус» газетинде (27 июн 1903, № 37) «Эләкбәр Гәтиров» имzasы илә чап олунмушшур. Жалныз сон уч нәшрә даҳыл едилмишdir. Дөрдүнчү нәшрдә «Әдәбијат» ады илә верилмишdir. Бу мәизүмә Сабирил илк мәлум мәтбу ше'ридир.

Газетда ше'рдан әввәл редаксијаның белә бир гејди вардыр: «Шамахылы әли Әзимов берадәримизин идарәмизә көндәрдији хејирханама мактубунун ләффиндәки «Сабир» тәхәллүслү бир шаирин көлгөмүшдәр».

¹ «Шәрги-Рус» — 1903—1905-чи илләрдә Тифлисдә Азәрбајҹан дилинде «чәмәйјәт ишләринә вә әдәбијатта» даир нәшр олунан газет иди. Илк номераси мартын 30-да бурахылан бу газетин сәһиғәләрindә расми һәкүмәт хәбәрләрindән әлавә, ичтимаи-сијаси вә мәдәни һәјатын бир чох чайотләrinи ишыгандыран мәгалә, фелjeton, некајә, вјес вә с. чап олунмушшур. Газетда Ч. Мәммәдгулузадә, Ф. Кечәрәк, А. Сабир, М. Ә. Сабир, М. С. Ордумади, Р. Эфәндијев вә бир сырға башга язычы вә ичтимаи хадимләр иштирак етмишләр.

² Мәхәммәдага Шаһтахтылы (1848—1930) — «Шәрги-Рус» газетинин шаир вә редактору, көркөмли журналист вә ичтимаи хадим иди. Нахчыванин Шаһтахты көндәнде докулмуш, узун мүддәт Петербург, Москва, Париж, Истанбул вә башга шәһәрләрдә јашамыш, әраб, фарс, алман, франсыз, инкилис дилләrinи өјрәнмишdi. Онларча әдәби-елми әсәрләrin мүэллифи кими танынышдыр.

³ Газетда бу күнүн әвәзинә: бу күн.

⁴ Ахырымчы дерд бејт сон ики нәшрдә верилмәмишdir.

⁵ Дөрдүнчү нәшрдә өмри-пурмажәмиз ифадәси әвәзинә: өмрумuz, язҗамиз.

⁶ Ола сөзү дөрдүнчү нәшрдә олан, сон ики нәшрдә исә олар шоклиндә кетмишdir.

МУСАЛМАН ВӘ ЕРМӘНИ ВӘТӘНДАШЛАРЫМЫЗА

(«Әсримиз хәниши едәркән иттифагу иттиһад»)

(Сәh. 19)

Илк дағы «Нојат» газетинде (1 июл 1905, № 19) «M. Эләкбәр Сабир» имzasы илә чап олунмушшур. Биринчи нәшрдән башга, бүтүн китепләр дахил едилмишdir. Сон дерд нәшрдә «Бејнәлмиләл» ады илә верилмишdir.

Ше'ри чап үчүн «Нэгж» газети редакцијасына көндөрәм Сабир эсарин ахырында бела бир геjd вермишdir: «Нэгж» газетинин 10-чу иемрасынде маарифдост М. Насын Тагиров нээрэллэрийн руhaфз мэгалэсийн эвахириндэ охудум: Намин «Нэр биримиз шу газетки охууйб истигбалымыз үчүн иш көрмэлийз» калимати-хеирханасынэ пејрэви олараг тэгэзаян-зэмнэмийчэ бэр'экс иттифаг дүшнэ әраминэ вэ муслимин зиддийтэйнин исланында февгэззикр бир непэгит'энин тэнзимини энсөб вэ алзэм көрдүм. Башга дафалар да Нэм әhvали-умумэ дайр мэтлэблэри ёз габилийтгэнийг гэдэрийчэ нээм етмојэ мүштагэм. Вэ белэ худамати-чакэрэнэллэри вэлэн гардашларымызын јолунда өзүүмүэ вачиб билириз. Экэр тэшвиг бабиндан тэб' едоцек олурсаныз мэмнүн галырыз».

М. Һәсән Тәһиров «Һәјат» гәзетинин Шәки үзәр мухбири иди. Онуң «Маарифимиз баһары» адлы мәгаләси «Һәјат» гәзетинин иәши мұнасабәтилә жазылыш вә гәзетин 1905-чи ил 17 июн тарихли 10-чу иөмрәсіндә чап олунмушдур. Һәмми мәгалә бу сезләрлә гүртартырыды: «Һәр биримиз шу гәзетәни охујуб истигбалымыз үчүн иш көрмәлијиз. Шу гәзетә бизим үчүн соҳи көрәчәк. Һәр мәсаләмиз онда һәлл олуначаг. Даһа о мәгамы төвсиф вә тә’риф һачет көрмәјириз. Үйваны одан «Һәјат» қалмасындан һәр шеј бәлли олур. «Һәјат» деди-јимизде «баһар» тәсэввүр олуначагдыры. Иштә мазрифимизин баһары бундан ибарәтдир, гардашларым!»

«Нәјат» гәзети редаксијасының Сабирин ше'ри нағтында белә бир гејди вардыр: «Ше'риниздә түркчәй мұхалиф ба'зи алфаз әз чүмләләрлә бәрабәр гәваиди-әрзуэ дәхи мүғајир ба'з мисралар әз көзә мүтәэддид ималаләре раст кәлдијимиздән тәсниһ лүзүм көрдүк. Затән гәзетәмизин һәр нүсхәси башында тәсниһ хүсусында мұхтар булундурумуз е'лан олунмушдур».

Шे'рин әлжазмасы итиб-батдығыдан редаксияның һансы «әл-фаз вә чүмләләри», әрүз вәзиннин гајда-ганунлары илә уүшмајан һансы мисралары дәжиштирдијини вә иечө «тәчинү» етдијини мүэйжәнләшдирмәк мүмкүн дејил.

¹ Сон ики нэшрдэ алмаг эвээзинэ: *олмаг*.

² Фитнэи-аблиси-мэл'ун дедикдэ шаир чар нэкумэтийн ва онуу Гафгазда ёритдижи фитнэкар милли гыргын сијасэтийн нээрдэ тутур.

³ Дөрдүнчүү ишарда жазылган: дүнja.

4 Сон ики нэшрдэ *дэф'инда* эвэзинэ: *дэф'инэ*.

ШИМДИ ФҮРСӘТ ВАР ИҚӘН БИР ИШ КӨР ИСТИГБАЛ ҮЧҮН!

(«Гылма, еї мүн'им, тәңаһұд кәсрати-әмвал үчүн»)

(Coh. 21)

Илк дәфә «Рәһібәр» журналында (24 сентябр 1906, № 1) изданызы чап олунмушдур. Жалныз сон уч иәшпәр дахил едилмишdir. Нар уч иәшпәр «Истиегал учун» ады илә верилмишdir.

¹ Ында үч нэмэрдэ *фурсат* эхинчээс: *аус-т*.

² һәр үч иешрә *налынча* әвәзине: *фикринчә*.

3 Бу мисра наар үч ишэрдэ бэлэ кетмишдир: Дунку дэрвииши бу күн көр мун'ими-тэгдира ба.

- 4 Һәр үч нәшрдә булмәзәвәнә: *бүлмәрәм*.
 5 Бу мисра неч бир нәшрдә верилмәмишdir.
 6 Һәр үч нәшрдә иззәтәвәзинә: *милләт*.
 7 Һәр үч нәшрдә милләтәвәзинә: *иззәт*.
 8 Һәр үч нәшрдә дәрсәвәзинә: *тәһсила*.

СӨЗ

(«Ей сөз, нола дерсәм сәнә хуршиди-сәмават»)
 (Сәh. 23)

Илк дәфә «Фүјузат» журналында (18 декабр 1906, № 5) «Ә. Сабир Тәһирзадә» имzasы илә чап олунмушdur. Ялныз сон дөрд нәшрә дахил едилмишdir.

[ГӘРИНИ-МӘFFИРӘТ ГЫЛ, Я ИЛАНІ]
 (Сәh. 24)

Мұзәффәрәддин шаһын вәфаты мұнасибәти илә жазылмыш бу ше'р илк дәфә «Иршад» гәзетинде (11 январ 1907, № 8) «Ә. Сабир Тәһирзадә» имzasы илә чап олунмушdur. «Дуа» ады илә ялныз иккічи нәшрә дахил едилмишdir.

² Мәһәммәдәли Мирзә (1872—1925) — 1907—1909-чу илләрдә Ирак шаһы олмушdur. Онуң шаһлығы дөврүндә харичи империалистәр Ираны јарыммұстәмләкәжә чевирмишләр. Эсримизин әvvәлләрinden кенишләнген халг һәрәкатынын күчлү тәзіjиги алтында Мұзәффәрәддин шаһ 1906-чы илин августунда конститусија верилмәсінә миilli мәчлисін ҹагырылmasы һәггында фәрман вермәк мәчбуриjätindә галды. 1906-чы илин декабрында конститусијанын бириңи hissәсини имзалады.

² Мәһәммәдәли Мирзә (1872—1925) — 1907—1909-чу илләрдә Иран шаһы олмушdur. Атасы Мұзәффәрәддин шаһын вәфатындан сонара таhta ҹыхмынә гыса мүддәтли шаһлығы дөврүндә ири торпак саһибләринин, феодалларын мәнафеини мұдафиә едәрәк ингилаб алеjинә ғызғын мубаризә апармышдыр. Мұзәффәрәддин шаһын вердији конститусијаны кери алмыш, миilli мәчлисә гарышы мубаризәни дазам етдириб, 1908-чы илин июн айында мәчлиси ғовмушdur.

М. Э. Сабир аз сонара Мәһәммәдәли шаһ алеjинә ғәти мубаризә башламыш, ону «Мәмдәлі, Мә'дәлі, Мәндәлі» да саир адларла «сатирасынын» әсас һәдәфләрindән бириңи чевирмишdir.

АБДУЛЛА ЧӨВДӘТИН ӘШ'АРЫНЫ ТӘХМИС

(«Әңбә, кәшфи-нигаб етмәзми јарым руji-зијбадән»)
 (Сәh. 26)

Илк дәфә «Фүјузат» журналында (12 январ 1907, № 7) «Ә. Сабир Тәһирзадә» имzasы илә чап олунмушdur. Ялныз үчүнчү, бешинчи па алтынчы нәшрләре дахил едилмишdir. Үчүнчү нәшрдә «Тәхмис» адм илә верилмишdir.

«Люди на «Лунаре». Молния на «Лунаре».

لۇنەر

۱۵

ھوب ھوب نامە

سازىچىسىز زادەتلىك قۇلۇرى

شەرىخى

ھەنگەرەنەن بىلەن
بىلەن بىلەن

بىلەن بىلەن

بىلەن بىلەن

بىلەن بىلەن

بىلەن بىلەن

بىلەن بىلەن

بىلەن بىلەن

بىلەن بىلەن

بىلەن بىلەن

بىلەن بىلەن

بىلەن بىلەن

بىلەن بىلەن

بىلەن بىلەن

بىلەن بىلەن

بىلەن بىلەن

بىلەن بىلەن

بىلەن بىلەن

بىلەن بىلەن

بىلەن بىلەن

بىلەن بىلەن

بىلەن بىلەن

بىلەن بىلەن

بىلەن بىلەن

بىلەن بىلەن

بىلەن بىلەن

بىلەن بىلەن

بىلەن بىلەن

بىلەن بىلەن

بىلەن بىلەن

بىلەن بىلەن

„Хопъ-Хопъ Намъ“.

ПОЛНОЕ СОБРАНИЕ

СТИХОТВОРЕНІЙ

Акын экип шапка
Сабира Тайдыр Заде.

ХАНУМА ТАЙР ЗАДЕ.

Зада полное издание

Цена 1 руб. 50 коп.

M. E. SABIR

BYTYN ƏSƏRLƏRİ

«Ханумада» издаштириянын илк дөрд нэмри (1912, 1914, 1922 ва 1934-чүй илләр).

Бу ше'р түрк шаири Абдулла Чөвдөттин 1906-чы илдэ «Фүзат» журнальнын 26 нојабр тарихли 3-чү нөмрэснинде чап олунмуш бир гит'эснидэн төхмисдир. Нэмийн гит'э белэдир:

«*Голунда бин һәгигэт вердијим бир шанлы ре'јадэн
Галан пишанији-өмрүмдэ бир набуд көвкәбдир;
Тәнәффүрләр, тәрәхүмләр, тәхәттүрләрлә ғүнҗадэн
Күзарим зәхмдари-вәсл бир һичри-мүкөвкәбдир.*

ТӘНӘССҮР

(«Олсајды сәфа зүмреји-ирфан арасында»)

(Сah. 27)

Илк дәфә «Иршад» гәзетинде (22 феврал 1907, № 31), соңра исә Петербургда чыхан «Үлфәт» гәзетинде (8 март 1907, № 63) «Ә. Сабир Тәһирзәдә» имzasы илэ чап олунмушдур. Икиничи, үчүнчү вә дердүнчү нәшрләрә дахил едилмишdir.

«Үлфәт» гәзетинде М. Э. Сабирин ше'риндән эввәл «Әдәбијјат алами» адлы бир мәгала верилмишdir. Редактор тәрәфиндән јазылмыш һәмин мәгаләнин бир јеринде дејилирди: «Гафгаз затән шаир јатағыдыр. Орада пәк бөйүк шаирләр јетишмишdir. Һазырда бир чох табиәти-ше'рийә сәнибләри булундуғу «Иршад» вә «Фүзат» кими мәһәлли чәридәләрдә дәрч едилмиш ше'рләриндән көрүлүр... Биз кәрәк Гафгаз, кәрәк Газанда зүнур едән јени шаирләримизин әсәрләрини гејри гәзетләрдә көрдүкчә нәгл едиб. «Үлфәт» охучулармыны дәхи ләззәтјаб еләмәкдән кәндимизи аламызоруз. Бу дәфә «Иршад» рафигимиздән «Тәһәссүр» исмли ше'ри нәгл етдик... Мәгсәдимиз гарә'ләримизи һәр шејдән һиссәдәр етмәклир. Экәр јени шаир гардашларымыз а'сари-әлијјәләрини дөгрүдан-дөгрүја идарәмизә кәндәрәрләрсә, мәэлмәмнүнүүжә дәрч едәриз».

ТӘРАНЕЛИ-ШАИРАНӘ

(«Сүлүки шаирин еjnən сәфа дејил дә, наđip?»)

(Сah. 29)

Илк дәфә «Тазэ һәјат» гәзетинде (6 июн 1907, № 47) «Әли Сабир Тәһирзәдә Ширвани» имzasы илэ чап олунмушдур. Биринчи нәшрдән башга, бүтүн нәшрләрә дахил едилмишdir.

Гәзетдә ше'рдән соңра «Ә. С. Т. задә» имzasы илэ белэ бир «Ихтар» верилмишdir: «Шишәда, Бакыда, Әрдәбильдә шаир тәхаллүслашларымыза олдугча тәшәккүр едәчәјиз. Фәгәт, тәшкисдән етру бачардыгча вә бәһри-ше'ра мұсанда етдикчәјә гәдәр әсил адымыздан олан «Әли» кәлмәси илэ бәрабәр тәхәллүсүмүз олан «Сабир» кәлмәсси бир мисраја јөрләшдirmөк сә'јинде олмага мәчбурууз».

О заман Бакы гәзетләриnde «Сабир» имzasы илэ ше'р јазын чох

оддугундан бејүк шашр белэ бир гејди вөрмөжі лазым вэ вачиб бил-жиншдир.

¹ Бу мисра газетдэ вэ икинчи нэшрдэ белэ кетмишдир: *Гулами-ханын олахи, шаши-гээлханын*.

ИЛТИНАБИ-ТЭЭССҮРАТЫМДАН ІЕНЭ БИР ШӨЛЕЛИ-ЧӘНСҮЗҮМ

(«Эләзман, ej шаши-Іасриб мэдфэнү Мәкки ватэн»)

(Сәh. 31)

Илк дэфэ «Тазэ һәјат» газетиндэ (3 август 1907, № 89) «Эли Сабир Тайирзадэ Ширвани» имзасы илэ чап олунмушдур. Икинчи, үчүнчү вэ дөрдүнчү нэшрлэрэ дахил едилмишдир. Үчүнчү вэ дөрдүнчү нэшрлэрэдэ «Тээссүратын» ады илэ верилмишдир.

¹ Дөрдүнчү нэшрдэ булмаз эвәзинә: олмаз.

ШӘКИБАИ

(«Лар кетдикчә тәниссүр дили-шејдадә дурар»)

(Сәh. 33)

Илк дэфэ «Таза һәјат» газетиндэ (16 август 1907, № 98) «Эли Сабир Тайирзадэ Ширвани» имзасы илэ чап олунмушдур. Биринчи нэшрдэн башга, бүтүн нэшрлэрэ дахил едилмишдир.

Газетда ше'рин сонунда М. Э. Сабирин белэ бир гејди вар: «*Бу газолин иегти-мәзмунун Хагани Ширванинин:*

Чинан истадәэм пишо пәсе-тә'н
Ки, истадә элифһаји-этә'на—

бејтингдән шетибас етдијимизи амизанд ихтар едирискъ.

¹ Сои уч нэшрдэ даг адь олан *Бисүтүн* сезү бүсбүтүн шәклиндэ верилдијиндэн бејтии мә'насы вэ мәзмуну тәһриф едилмишдир.

² Эрэб алифбасында «эт'на» сезү белэ јазылыр: *أطعنا* Бу сезүн кийкү «тә'и» һәр ики тәрәфдән элифлә эһнатэ олунмушдур. Бејтдэ бу-на ишарэ едилдир.

ӘНИН

(«Үчдүн, ej руhi-пурфүтуhi-Нәсант»)

(Сәh. 34)

Нәсанбај Зәрдабинин вәфаты мүнасибәти илэ јазылмыш бу ше'р илк дэфэ «Иршад» газетиндэ (19 январ 1908, № 9) «Эли Сабир Тайирзадэ Ширвани» имзасы илэ чап олунмушдур. Биринчи нэшрдэн башга, бүтүн нэшрлэрэ дахил едилмишдир.

1 Газетдә ва иккичи изшрлә савулдун сезүнә сагыныб бир тәрәфә чәкилмәк дејә изаһ верилмишdir.

2 Һасәнбәй Зәрдабиншиң изшр етдији «Экничи» газетинә (1875—1877) изшарә олунур.

3 Чүхэла хабканидир әл'ан мисрасы өвзинә газетда: *Бир даһа дөргөз олду әхли-лисан мисрасы* верилмишdir.

НӨВНӘ

(«Әрсеји-аләмин јенә вәз'и бәлали көрсәнір!»)

(Сәh. 35)

Илк дәфә «Тазә һәјат» газетинде (30 январ 1908, № 25) «Әлак-бәр Тәһирзадә Шамахы» имzasы илә чап олунмушdур. Иккичи, үчүнчү вә дердүнчү изшрләрә дахил едилмишdir.

1 *Нүһ*—дини әғсанәјә кера, пејгәмбәрләрдән биридир. «Нүһ ту-фана» нағбындакы әсатирдә туфандан сонракы инсанлығын илк нұмајәндеси кими көстәрилмишdir.

2 *Фәрат*—Ирагда чај ададыры.

[ЧҮНКИ ВҮЧУДИ-АЛИМ БИР НЕ'МӘТИ-ХУДАДЫР]

(Сәh. 36)

Илк дәфә «Тазә һәјат» газетинде (29 февраль 1908, № 49) Шамахыдан жазылмыш мүхбир мәктубунун ичәрисинде чап олунмушdур. Жалныз иккичи, үчүнчү вә дердүнчү изшрләрә дахил едилмишdir.

Бу вә бундан сонраки ше'р шамахылы губернија газысы Һачы Эбдүлмәчикид әфәндi Эффендизадәнин вәфаты мұнасибәти илә жазылмышdыр. Һачы Мәчикид әфәндi 1908-чи ил февралы 21-дә вәфат етмишdir.

Матэм мәрасимини кениш тәсвири едән мүхбир, мәктубунун бир јеринде жазыр: «Минләрчә назириүн әфәндi һәзрәтләринге иттида едәрәк намаза шүру' олунду. Намаз хитам булдугда сәфләр позулмагсызын чәмәэт кәмали-әрамијјәт илә дуруб, пүштбамда нөвә охумага амада дуран, мәшінүр хошавазлар Ага Халил вә Сейфуллаһын охуячаг олдулары нөвәнәни көзләйирдиләр. Бу әснада мүшариеjләр һәмәнәк олараг Э. Сабир Тәһирзадә чәнаблары, әфәндi мәрһумын вәфаты мұнасибәтнине ишиш етдији атиjәззикр нөвәнәни охујуб назириүн ағлатдылар...

Чүнки бу чүр алым бир не'мәти-худадыр

1 Газетдә вүчуди-алым ифадеси өвзине: *бу чүр алым*.

[ЕЈ МҰСИБӘТЗӘДӘ ДИНДАШЛАРЫМ, ЕТДИКЧӘ НӘЗӘР]

(Сәh. 37)

Илк дәфә «Иршад» газетинде (8 март 1908, № 29) А. Сабиһтини Һачы Мәчикид әфәндийнин вәфатына даир йаздығы мәгаләсін ичәрсисинде чап олунмушdур. Иккичи, үчүнчү вә дердүнчү изшрләре дахил едилмишdir.

1 Дердүнчү изшрдә *бейти-ибадәтдә* өвзине: *бейти-имаматда*,

РӘНКҮЗАРИ-МӘХЛУГАТДА БИР МӨНТАЧИ-МӘСАРИФ

(«Еј дәрбәддер кәэшиб үрәји ган олан чочуг!»)

(Сәh. 39)

Илк дәфә «Молла Нәсрәддин» журналында (9 март 1908, № 10) ижасызы чап олумушшур. Бүтүн нәшрләре дахил едилемшилдир. Үчүнчү нәшрде «Мөнтачи-мәсариф», дөрдүнчү нәшрдә исә «Мөнтачи-жәриф» ады илә верилмишdir.

Бу ше'р Мәһәммәд Һадинин 1908-чи илдә «Тазә һәјат» газетинин 10 ва 11 март тарихли 32 вә 33-чу нөмрәләрindә чап олумуш «Рәнкүзари-матбуатда бир шүкуфеji-мәсариф» адлы әсәrinе нәзи-радир. Һәмин әсәrin илк бәнді беләdir:

«Еј иктиسابи-елмә шитабан олан чочуг!
Еј талиби-шүкуфеji-ирфан олан чочуг!
Бир тәрзи-диалрубалә хураман олан чочуг!
Агуши-мактәби-әдәбә чан атан чочуг!
Еј қашнати-иззатә султан олан чочуг!
Еј җаннәти-саадатә ризван олан чочуг!..»

НӘ ЈАЗЫМ?

(«Шаирәм, чүнки вәзиғем будур эш'ар јазым»)

(Сәh. 41)

Илк дәфә «Молла Нәсрәддин» журналында (13 октябр 1908, № 41) «Әбүнаср Шејбани» имzasы илә чап олумушшур. Бүтүн нәшрләре дахил едилемшилдир.

¹ Писи писи ифадәси әвәзинә иккичи нәшрдә: кәчи кәч, үчүнчү вә дөрдүнчү нәшрләрde исә: бәди бәд.

² Илк дөрд нәшрдә үстүмә әвәзинә: узума.

³ Бүтүн нәшрләрde истәмәирсан әвәзинә: истәмәэссан.

⁴ Соң уч нәшрдә ejman әвәзинә: гадир.

⁵ Ejman дејиләм ифадәси иккичи вә үчүнчү нәшрләрde верилма-шиш, бунун әвәзинә сонракы мисранын həm әhli-gələm сөзләри тэк-рар чап олумушшур.

СӘТТАРХАНА

(«Һали-мәчәубим көрүб, гаре, демә диванәдидир»)

(Сәh. 43)

Илк дәфә «Молла Нәсрәддин» журналында (20 октябр 1908, № 42) «Мәчәуб» имzasы илә чап олумушшур. Дөрдүнчү нәшрдән башта, бүтүн нәшрләре дахил едилемшилдир. Журналда, биринчи вә иккичи нәшрләрde «Хана» ады илә верилмишdir.

¹ Сәттархан (?—1914)—чесур халг гәһрәманы, Чәнуби Азәрбај-чандакы ингилаби һәрәкатын раһбәри иди. Гарачадағ рајонунда

көндли айлесинде докулмушдур. Үзүн мүлдәт Загафгизијаимы сөнаје мәрказлариндә чалышмыш, фәһлә һәрәкатында иштирак етмиш, социал-демократ «Түммәт» тәшкилатының үзүү олмушдур. 1905—1911-чи илләрин Иран ингилабы дөврүндә шаһ һакимијәти вә јерли феодаллара гарши, конститусијаның бәрпасы угрунда мұбаризаләре рәhbәрлик етмишdir.

Ше'р чап олунаркән чар сензурасы «Сәттар» адының изешина ичазә вермәмиш, она көра дә һәм журналда, һәм дә «Honhoniамә»нин ингилабдан аввалки нәшрләриндә адын јерине иегталар тојулмушдур. Беләликлә, «Сәттар» ады илк дафә «Honhoniамә»нин 1922-чи ил чапында мәтнә дахил едилмишdir.

2 Гачариләр—1794—1925-чи илләрдә Иранда һакимијәт сурмуш сулаләнин аддыры. Бу сулаләјә мәнсуб олан шаһларын (Ага Мәһәммәт шаһ, Нәсрәлдин шаһ, Мүзәффәрәлдин шаһ, Мәһәммәдәли шаһ вә б.) һакимијәти дөврүндә Иранда ичтимай-игтисади мұнасибәтләр саһәснәндә вә сијаси гурулушда орта әсер феодал гајдалары саҳланмыш вә Иран харичи капиталистләрни ѡарыммустәмләкәсүнә чөврилмишdir.

3 Зөhhак—гәдим Ираның эфсанәви падшаһларында. Куја чијинләринә ики илан јапышмыш имиш; бу иланлар она әзаб вермәсин дејә бунлара күндә ики ушагын бејнини једирәрмиш. Тарихдә ән залым падшаһлардан бири кими мәшһурдур.

4 Бу сөз биринчи, икинчи вә үчүнчү нәшрләрдә лүшмушлүр.

5 Шаир бурада Еңүүддөвләјә ишарә едир. Еңүүддөвлә Тәбриза һүчүм едән вә Сәттархана вурушан шаһ гошунлары сәркардәсүнин ләгәби иди.

[ЈАШАДЫГЧА ХӘРАБӘ ШИРВАНДА] (Сәh. 45)

1910-чу илин јанвар айында јазылмыш бу ше'р илк дафә «Революсија вә күлтүгө» журналында (1939, № 5) алјазмасына эсасан «Ә. Сабир Tahnizадә Ширвани» имзасы илә чап олумушдур. Жалызы сон ики нәшрә дахил едилмишdir.

Журналда әсәр ашағыдақы гејдла нәшр олумушдур: «Сабирин бурада дәрч етдијимиз ше'ри илк дафә нәшр олунур. Сабирин оглу Мәммағаталим Тәнирзадә тәрәфиндән алда едилib редаксијамыза вегилмиш бу ше'р Сабир Бакыла олдугу заманлар јазылмышыр. Ше'р, Бакыла кәләркән јазычыја һөрмәт вә јардым етмиш адамлар, хүсусида Сабирин һәмвәтәни Элигулу адлы бир адама мүрачиэтлә јазылмыш олса да, јазычының тәрчумеји-һыннын ба'зи чәнат-ләгини айдашылыштырығы вә хүсусида Шамахыда кечириди ағыр күнләрин тәсвирини вердији үчүн бәјүк адеби гијмәтә маликадир. Ше'рин имласына вә дилинә тохунулмамышыр».

1 Журналда ватандан әвәзина: ватанимдан.

2 Журналда пак әвәзина: ти ки.

ӘГВАЛИ-НІКЭМІЙЛӘДӘН МҮГТӘБІС БИР МӘНЗУМ

(«Көнүл, ол талыби-нікмәт,—о нікмәт ким, һәсегәтдір»)
(Сәh. 49)

Илк дағға «Сада» газетинде (7 февраль 1910, № 31) «Балаханы мактаби мұғалашыларындан Ә. Сабир Тайирзаде» имзасы иле чап олумышшур. Бириңчи нашрдан башта, бүтүн нашрләре дахил едилмишидір. Үчүнчү нашрда «Әгвали-нікәмійлә», дөрдүнчү нашрда исә «Еңбекшілік сезілор» ады иле верилмишидір.

¹ Соң үч нашрда кәм әвәзинә: кеч.

² Соң үч нашрда тә'зир әвәзинә: тә'зир.

ТӘБАӘТ

(«—Сәрмајеји-ирфаны насыл қасб едәр инсан?»)

(Сәh. 50)

Илк дағға «Сада» газетинде (3 июн 1910, № 127) «Ә. Сабир Тайирзаде» имзасы иле чап олумышшур. Бириңчи нашрдан башта, бүтүн нашрләре дахил едилмишидір.

¹ Йүткенберг, Иоһанн (1400—1468)—алман ихтирачысыдыр. 1440-чы илин орталарында китаб чапынын Авропа үсулуну јаратмышдыр.

[ИДРАКДИР МУСИБӘТӘ МИЖАН, ӘВӘТ, ӘВӘТ]

(Сәh. 51)

Илк дағға «Күнеш» газетинде (12 октябрь 1910, № 39) «Ә. С.» имзасы иле чап олумышшур. Бириңчи нашрдан башта, бүтүн нашрләре дахил едилмишидір. Дөрдүнчү нашрда сәхвән «Милләт дејір киз» ады иле кетмишидір.

[ДӘРДИМ ОЛДУР КИ, МӘНӘ АРИЗ ОЛАН ДӘРДЛӘРИН]

(Сәh. 52)

Илк дағға «Күнеш» газетинде (13 октябрь 1910, № 40) «Ә. С.» имзасы иле чап олумышшур. Бириңчи нашрдан башта, бүтүн нашрләре дахил едилмишидір.

[БИР ӘЗМДӘ СӘБАТ ЕДӘМӘЗ ӘҢЛИ-ЕҢТИЈАЧ]

(Сәh. 53)

Илк дағға «Күнеш» газетинде (14 октябрь 1910, № 41) «Ә. С.» имзасы иле чап олумышшур. Бириңчи нашрдан башта, бүтүн нашрләре дахил едилмишидір.

[ЕЖ ДИЛБЭРИ-НУРРИЙЈАТ, ОЛАНДАН БЭРИ АШИГ]

(Сэх. 54)

Илк дэфэ «Күнэш» газетинде (15 декабр 1910, № 92) «Э. С.» имзасы илэ чап олунмушдур. Биринчи ишрдэн башга, бүтүн нэшрлээрэ дахил едилмишдир.

БЭНЗЭТМЭ

(«Сөөвдайши-мэвэгддэтдэн»)

(Сэх. 55)

Илк дэфэ «Күнэш» газетинде (19 декабр 1910, № 95) «Э. С.» имзасы илэ чап олунмушдур. Биринчи ишрдэн башга, бүтүн нэшрлээрэ дахил едилмишдир.

РҮҮХҮМ!

(«Рүүхүм, еж шаңбази-улахијјат»)

(Сэх. 56)

Илк дэфэ «Жени фүүзат» журнаалында (28 декабр 1910, № 11) «Э. Сабир» имзасы илэ чап олунмушдур. Биринчи ишрдэн башга, бүтүн нэшрлээрэ дахил едилмишдир.

Журнаалда шөрдэн сонра редаксијанын белэ гејди вар: «Сабир, бөйүклүүн эн бөйүк сифэти сэбрдир. Иштэ сэн дэ бу сифэтгэ мөсүм вэ мөөсууссан. Эзизим, сэни иничдэнлэрэ һөмпө олмамаг учун сабир ол, сэн өлмэ! Сэн өлүрсэн, өлүмүнлэ севинчээг гэлэр бинэсийн инсанијјэт тасаавүр едэмэм. А Сабир!.. Сана да өгјар олаачаг гэдэр тэдэнийни-эхлагэми душдүн?...

Фэлэк һэр дүрлү эсбаби-чафасын топласын, ҡалсн, ҇өнөрсэк, алчагыз миллиэт јолунда бир газиматдэн!»

¹ Сон уч нэшрдэе етма эвэзине: тутма.

² Журнаалда вэ «Honhonnamä»нин 1914-чу ил нэшрийдэ бу вэ бундан сонра ҡалэн мисрадакы һүррийјэт сезүүн чапына чар сезүрасы ичазэ вермэдийндэн эвэзине ногталэр тојулмушдур. Бу сезялныз «Honhonnamä»нин ингилабдан сонракы нэшрлэрийдэ матна дахил едилмишдир.

ТЭРБИЈЭ

(«Үммэтийн рэхнумасы тэрбијэдир»)

(Сэх. 57)

Илк дэфэ «Күнэш» газетинде (29 декабр 1910, № 104) «Э. С.» имзасы илэ чап олунмушдур. Биринчи ишрдэн башга, бүтүн нэшрлээрэ дахил едилмишдир.

[ДЭҮР БИР МҮДДЭТ ОЛДУ МЭНЗИЛИМИЗ]

(Сэх. 58)

Илк дэфэ «Күнэш» газетиндэ (16 январ 1911, № 13) «Ө. С.» имзасы илэ чап олунмушдур. Биринчи нэшрдэн башга, бүтүн нэшрлээрэ дахил едилмишдир.

АНАЛАР БЭЗЭЛИ

(«Хэр олса нисадэ елму ирфана»)

(Сэх. 59)

Илк дэфэ «Күнэш» газетиндэ (20 январ 1911, № 17) «Ө. С.» имзасы илэ чап олунмушдур. Биринчи нэшрдэн башга, бүтүн нэшрлээрэ дахил едилмишдир. Учунчү вэ дөрдүнчү нэшрлээрэ «Елмли эглисиз аха» адь илэ верилмишдир.

¹ Сон уч нэшрдэ о юлда эвэзинэ: бу юлда.

АНАЛАР БЭЗЭЛИ

(«Бэзэк, бэзэк ки, дэјирлэр, өвөвчират дејил»)

(Сэх. 60)

Илк дэфэ «Лени Нэгигэт» газетиндэ (25 январ 1911, № 4) «Ө. С.» имзасы илэ чап олунмушдур. Биринчи нэшрдэн башга, бүтүн нэшрлээрэ дахил едилмишдир.

¹ Бу мисра икинчи вэ учунчү нэшрлээрэ верилмэмшидир. Учунчү нэшрдэ бу баэрэдэ белэ бир геjd вардыр: «Бу бејтин биринчи мисрасы гэлэки нүсхэдэ юх иди вэ булуунмасы мүмкүн олмады».

НИТГЭ ХИТАБ

(«Ей натигеји-бэдийнээрдаз!»)

(Сэх. 61)

Илк дэфэ «Лени Нэгигэт» газетиндэ (28 январ 1911, № 7) «Ө. С.» имзасы илэ чап олунмушдур. Биринчи нэшрдэн башга, бүтүн нэшрлээрэ дахил едилмишдир.

НЭВЭС

(«Нэвэс сөнгөгээс шансы најатэ»)

(Сэх. 63)

Илк дэфэ «Лени Нэгигэт» газетиндэ (16 феврал 1911, № 21) «Ө. С.» имзасы илэ чап олунмушдур. Биринчи нэшрдэн башга, бу түү нэшрлээрэ дахил едилмишдир.

[ТӘРК ЕДӘР КИМ КИ, ШҮКРИ-НЕ'МӘТИ-НАС]

(Сәh. 64)

Илк дәфә «Хөнгөннамә»нин 1914-чү ил нәшриндә чап олунмуш, соңра исә жалыз үчүнчү нәшрә дахил едилмишdir.

[НОЛА ӘРБАБИ-ҚӘМАЛ ЕЛЛӘРЭ ТӘҢСИН МӘНӘ КИМ]

(Сәh. 65)

Илк дәфә «Хөнгөннамә»нин 1922-чи ил нәшриндә чап олунмуш-дур. Соңракы нәшрләrin heç бириң дахил едилмәмишdir.

Китабда ше'рдән әввәл белә бир гејд вардыр: «Мәрхүм Сабириң дәсти-хаттиә јазылмыш эсил нусхәси Сабир китабханасында мәһфүздүр».

¹ Сүлејман—рәвајәтә көрә, һәм пејғәмбәр, һәм дә гәнаэтчиллиji сајесинде бөйүк вар-девләт саһиби падшаш олмушдур.

[НӘКӘРДӘД КӘЗ ӘЧӘЛ ПОШТАМ ХОМИДЕ]

(Сәh. 66)

Бу бејт Султан Мәчид Гәнизадәnin «Әдәбијјат тәзети»ндә (31 октjabр 1936, № 26) чап олунмуш хатираләри әсасында китаба дахил едилir.

Хатирә мүәллифи бејтин из мұнасибәтлә дејилдијини белә изаһ едир: «1911-чи ил ијул айында мән Бакыдаудым. Орада талдығым бир неча күн әрзинде, Сабири јохламаға тез-тез кедирдим. Тбилисида кечирдији мұаличәдән сордугда, Һәмидә ханымдан разылым-лар сөјләјиб, өмрү олурса онун хәчаләттіндан чыхмагы арзу едирди:

Нәкәрдәд кәз әчәл поштам хомиде

¹ Һәмидә ханым (1873—1955)—Азәрбајҹанын илк мазриффәрвәр гадынларындан бири, Чәлил Мәммәдгулузадәnin hәјат јоддаши иди. Совет дәврүндә Азәрбајҹан јазычылары иттифагынын үзүү олумыш, рус әдәбијјатынан тәрчүмәләр етмиш, Ч. Мәммәдгулузадә һагтында мүфәссәл хатират јазмыштыр.

[ИСТӘРӘМ ӨЛМӘЛИ МӘН, ЛЕЙК ГАЧЫР МӘНДӘН ӘЧӘЛ]

(Сәh. 67)

Илк дәфә «Мә'лumat» тәзетинде (4 ијул 1911, № 3) Ы. И. Гасымовун хатирәси ичәрисинде, 1912-чи илдә исә A. Сәhнәтни «Хөнгөннамә»је јаздыры мүгәддимәдә чап олунмушдур. Бүтүн изшрләрә дахил едилмишdir.

A. Сәhнәт бејтин из мұнасибәтлә дејилдијини белә изаһ едир: «...Мәрәзи кетдикчә шиддәт едир. Даңа Бакыда гала билмајиб. Шәмакыя гајылдыр вә орадан Тифлис мұаличә үчүн кедир. «Молла Нәсрәддин» журналынын hej'ати-тәһриријәси маддә чәнатлан чох

мұзанын едирса да, hejfa ки, мұалиғаси фандәбәхш олмајыб, би-
лахири Шамахыда гајыдыр вә даһа мәрәзин зәһметиндең хилас ол-
магчы олжык арзу едіб бу шे'ри дејір:

Истарем өлмәни мән, леік гачыр мәндән әңел

* * * * *

1 Газетдә истарем әвәзинә: разыјам.

[АРИЗИ-ГӘМЛӘР ӘЛИНДӘН ҮРӘЛИМ ШИШМИШ ИДИ]
(Сәh. 68)

Илк дәғә «Мә'дүмат» гәзетиндә (29 июл 1911, № 25) «Ә. Са-
бир» имзасы илә чап олунмушдур. Бүтүн нәшрләре дахил едил-
мишdir.

Газетдә ше'р «Мәрһүм Сабирин ахырынчы құнларында дедији
қаламларындан» гејди илә верилмишdir.

1 Газетдә аризи гәмләр инфадәси әвәзинә: аризи дәрдләр.

2 Газетдә она әвәзинә: буна.

3 Шаирин Гурбанәли Шәрифзәдәјә жаңдығы мәктубунда бу бејт
беләдир:

«Аризи гәмләр әлиндән ки, башым шишиши иди,
Зәнн едәрдим она бәлкә едә чарә чијәрим».

4 Мәктубда бәхти-мәнһусима баҳ әвәзинә: бәхти-мәнһусими көр.

[Мәнә бәд қечди шәһри-ширванда]
(Сәh. 69)

Илк дәғә «Мә'дүмат» гәзетиндә (10 август 1911, № 35) «Ә. Са-
бир» имзасы илә чап олунмушдур. Сабир күллијатына илк дәғә
дахил едилdir.

Газетдә ше'рдан әввәл «Шаир-мәрһүм Сабирин ахырынчы қа-
ламларындан бири» гејди вардыр.

[РАНӘМ БЕДӘНІД, РУ БЕРАҢ АМӘДӘӘМ]
(Сәh. 70)

Илк дәғә «Мә'дүмат» гәзетиндә (21 июл 1911, № 18) Эли Фә-
минин шаирин вәфаты мүнасабети илә жаңдығы «Вәг'еңи-дилсүз» ад-
ды мәғаләзиниң ичорисинде чап олунмушдур. Илк дөрд нәшрин мүгәд-
дәмасында дахил едилмишdir.

А. Сабитин жаңылығына керә, шаир бу рүбанни «ахыр нағасла-
ғында» демишишdir.

[ГОЈМА КЭЛЭ, САГИЈА, ЗАНИДИ МЕЖХАНӨЭРЭ]
(Сэх. 73)

Илк дэфэ «Фүүзат» журналында (13 апрел 1907, № 15) «Э. Сабир Тагирзадэ Ширвани» имзасы илэ чап олунмушдур. Бирийчи нэшрдэн башга, бүтүн нэшрлэрэ дахил едилмишдир.

¹ Икинчи, үчүнчү вэ дөрдүнчү нэшрлэрдэ јохса гојуб ифадэсн эвэзинэ: *гојду мэктэр*.

² Икинчи, үчүнчү вэ дөрдүнчү нэшрлэрдэ бу бејт илэ сонракы бејтин яри дэјшиж кетмишдир.

³ «Шимди ки, уздүн элин зулфи-пэришандэн» вэ «Шэм'и дэ јахмагдадыр атэши-севдаји-ешг» мисралары илэ башланган бејтлэр икинчи, үчүнчү вэ дөрдүнчү нэшрлэрдэ бэлэ верилмишдир:

«Чүнки узулду элин зулфи-пэришандэн,
Дэргини бари сөјлэ, хаста көнүл, шанга.
Ашиги мэшүг илэ јандырыр ешг атэши,
Хасса мүэссирди бу шэм' илэ парванэжэ».

⁴ Адэм — диний эфсанайж көрэ, арвады Ыавва илэ бирликтэ гырх күн чөннэтдэ јашајан, куя аллахын өмрний позуб гадаган олунмуш мејвэни једижи үчүн чөннэтдэн товуулан, иисаильтын илк нумајондасидир.

[НЭР СЭРИ-МУДЭ МИН АШИГИ-НАЛАНЫН БАР]
(Сэх. 74)

Илк дэфэ 1914-чу илэ «Honhonnamé»дэ чап олунмушдур. Бүтүн сонракы нэшрлэрэ дахил едилмишдир.

¹ *Лејли вэ Гејс* — Шэргдэ кениш јајылмыш ашиганса «Лејли вэ Мәчиүн» эфсанэсийн гэхрэманиларыдър.

[ВИРАНЭ ШЭМАХИДЭ МӨНЭ КӨНЧ ТАПЫЛМАЗ]
(Сэх. 75)

Илк дэфэ 1914-чу илэ «Honhonnamé»дэ чап олунмушдур. Бүтүн сонракы нэшрлэрэ дахил едилмишдир.

¹ Илк нэшрдэ сэн эвэзинэ: мэн.

[МӘФТУНИ-СӘРИ-ЗҮЛФҮНЭ ГҮЛЛАЬ КӘРӘКМӘЗ]

(Сәh. 76)

Илк дәфә 1914-чү илдә «Һөнһөпнамә»дә чап олунмушдур. Бүтүн сопракы нәшрләрә дахил едилмишdir.

[КУЛИНИ ХУНАБЕЛИ-ЧЕШМИМЛӘ НӘМНАҚ ЕЈЛӘРӘМ]

(Сәh. 77)

Илк дәфә 1914-чү илдә «Һөнһөпнамә»дә чап олунмушдур. Бүтүн сопракы нәшрләрә дахил едилмишdir.

¹ Илк нәшрдә ҹәнанда әвәзинә: ҹәнан.

² Дерд мә'насында олан «ҹәнар» сөзүнүн хәфибләшдирилмиш шәклидир.

[КӘР ИСТӘСӘН КИ, ФИТНЕЛИ-АЛӘМ ОЈАНМАСЫН]

(Сәh. 78)

Илк дәфә 1914-чү илдә «Һөнһөпнамә»дә чап олунмушдур. Бүтүн сопракы нәшрләрә дахил едилмишdir.

¹ Бу мисрадакы тәшбиһин мә'насы будур: куја ај (гәмәр) әгрәб бүрчүндә оланды үзүнә келкә дүшүр. Шаир көзәлин үзүнү аја, сачыны (зүлфүнү) исә әгрәбә бәнзәдир.

[ИСТӘСӘН КӨНЛҮМ ҚИМИ ЗҮЛФҮН ПӘРИШАН ОЛМАСЫН]

(Сәh. 79)

Илк дәфә 1914-чү илдә «Һөнһөпнамә»дә чап олунмушдур. Бүтүн сопракы нәшрләрә дахил едилмишdir.

¹ Эһримән — зәрдүштиликтә шәр аллаһы вә дивләр падشاһы сајымлар. «Әһримәнләр» сөзу шे'рдә бәдхән, фитиә вә фәсад төрәнән адамлар мә'насында ишләнмишdir.

[ЕЈ ДИЛ, АМАНДЫ, СИРРИНИ БИКАНӘ БИЛМӘСИН!]

(Сәh. 80)

Илк дәфә 1914-чү илдә «Һөнһөпнамә»дә чап олунмушдур. Бүтүн сопракы нәшрләре дахил едилмишdir.

[ЕЈ ШУХ, ЛЕҢӘ НӘМДӘМ ОЛУБ КАҚИЛӘ ЗҮЛФҮН]

(Сәh. 81)

Илк дәфә 1914-чү илдә «Һөнһөпнамә»дә чап олунмушдур. Бүтүн сопракы нәшрләре дахил едилмишdir.

¹ Ҥарут — дини раваятә көрә, мәләк имиш, куја гадына мәңбүт бот босладијина көрә чаниятдән говулмуш вә ишләдији күнаһын мұғабилинде Бабил ғұлләсіндәки бир гүйуда башыашағы асылмышты

[ХОСРОВИ-НҰСНУН, ӘЗИЗИМ, СӘН ИМИШСӘН ТАЧИ]
(Сәh. 82)

Илк дәфә 1914-чү илдә «Еңбопнамә»да чап олунмушдур. Дәр-
дүнчү нәшрдән башта, бүтүн нәшрләрә дахил едилмишdir.

1 Сон ики нәшрдә кәң никәһиля зөвзине: кәң никарыла.

[ГӘМИНДӘ ЧӘРХИ-ЧАРУМДӘН ҚЕЧӘН ФӘРЈАДУ АҢИМ ВА?]
(Сәh. 83)

Илк дәфә «Гуртулуш» журналында (1 октябр 1915, № 1) «Мәр-
хум Сабирин тәб' олунмамыш бир газели» ады алтында дәрч өңдә-
мишdir. Сабир күллијатына илк дәфә дахил едилip.

1 *Иса* — рәвајетә кера, пејғэмбәрләрдән бири вә християн дини-
нин банисидir. Куja милади тарихин илк илиндә Фаләстинда дүнија-
кәлмишdir.

МӘКТӘБ ШӘРГИСИ

(«Мектәб, мектәб, на дилкүшасен»)

(Сәх. 87)

Илк дағы «Дәбистан» журналында (20 декабрь 1906, № 17) «Ә. Сабир Тайирзада Шамахы» имzasы иле чап олунмушдур. Бириңчи вә иккінчи нәшрләрдән башта, бүтүн нәшрләре дахил едилмишdir.

1 Бүтүн нәшрләрдә тәғәррүгүндөн әвәзинә: тәғәррүгүндә.

МӘКТӘБЕ ТӘРГИБ

(«Мәним бағым, баһарым!»)

(Сәх. 88)

Илк дағы «Милли нәғмәләр» мәчмүәсіндә (1907) «Ә. Сабир» имзасы иле чап олунмушдур. Бириңчи вә иккінчи нәшрләрдән башта, бүтүн нәшрләре дахил едилмишdir.

ЕЛМӘ ТӘРГИБ

(«Елмин иззәти пајидар олур»)

(Сәх. 90)

Илк дағы «Таза һәјат» газетинде (31 август 1907, № 109) Шамахыдан жазылмыш бир мұхбир мәктубунун ичәрисинде чап олунмушдур. Жалын үчүнчү вә бешинчи нәшрләре дахил едилмишdir.

Шे'рия жазылма тарихчесини вә Сабирин Шамахыдакы театр тамашалары иле әзлатасини айдыналашдырмаг үчүн әһәмијәтті олан «Театр кәдір?» адлы һәмни мұхбир мәктубуны ашағыда ежни иле вәрип:

«Әдеби-машһур, шаири-мағруф Қамал Намиг һәэрәтләри демиши, театр бир айниен-кејтингүмадыры ки, орада һәр кәс өз ейнин көрүр.

Болаш, театр бир айниен-ибрәт, бир бинаји-хәјир, бир мәһәлли-тајиғтүз олдуғуну һамы тәсдиғ едијор. Гағғаз мүсәлманлары да тәсдиғ едијор. Амма иди, неча-нече илләрдән бары тәртиб олунмуш комедијадарымыз, фачиәләримиз, Тифлис, Бакы мұстәсна олдуғу

халда, инди мејдана чыхыр. Чыхлыгы үчүндүр ки, бу аз заман ичинде театр көрмүш һәр бир кәсдә бир ојаныглыг, бир һүшјарлыг һисс олунмагдадыр. Даңа о зулмати-чәнәләт, гәфләт аломләри кечди. О гара пәрдәли мази чыхыб кетди. Инди қаләчәјимизи дүшүнүб евла-ди-милләти бәхтиярана јашамасы үчүн лазыны тәдабире тәшеббүс заманы көлди. Инди эсбаби-сәәдәти дәрдәст едиб да мактәбләримизи даңа ислан, театрларымызы даңа ревнегли мејдан-тәмашаја ваз' етмәк вәгти көлди. Одур ки, өмрүмүздә кермәдийимиз эмали комедијалары, фачиәләри ики илден бәри надирүл-вүту' олараг үч-дерд дәфә көрдүк.

Чәмәэтимизин дәхи мұтәссесеһ, мұтәнәббәһ олдуглары ашикар һисс олунур. Эләлхүсүс һәмни август айынын 17-сүндә Саламовларын евиндә јетим ушагларын мәнфәэти үчүн мәңтәрәм Нәчәфбәй Вазиро-вуи «Мүсибәти-Фәхрәддин» фачиєни-әләми-иштималлары зијалы чаванларымыз тәрәфиндан ојнанылды. Зијадә ибрәтамиз бир фачиә олдуғуну һәр кәс көрүб дә мұтәссир олдуглары бәдиңеји-мә'лүм олурду.

Ојнајанлар исә бәһадираң һәр бири өз ролунда бөյүк бир мәнәрат көстәрир иди. Чүнки чүмләни һејрәтә кәтирәчәк дәрәчәдә һазыр олмуш идиләр. Элавә олараг һәр пәрдәнни арасында мәктәп ушаглары мәшһүр шаир Ширвани Сабир әфәндинин мухталиф аһәнкәдә олан мұтәэддид тәранеји-миллијајләрини һәмаваз олуб охујурдулар. Һәтигәтдә о ушаглар ағзындан ешиләзи, мәәрифа, тәрәғтија, миллијәтә даир олан әбјат чүмләни тәрәннүмеји-тәәшшүгә кәтирир иди. Нұмунә олмаг үчүн бу пүр мә'на әш'арын бир гисмини јазырам, будур:

*Елмин иззети пајидар олур,
Чәһлиң чикбети чанышкар олур*

Белә-белә шејләри көрдүкчә, әлһәмдүлиллаһ, чәмәэтимизин дәхи театра рәғбәти кетдикчә кәсби-гүввәт етмәкдәдир. Даңа «театра ке-дән кафири» гөвли-намәшруини фәрамуш едиб, тариги-ничатә ваз-сил олмагдадырлар. Бурасына тәшәккүр олунар. Таәссүф олувачаг бир ебимиз вар исә, о да билетләри ашагы мәртәбәдә олайларын хи-лафи-гаңда жүхары мәртәбәдә отурмалары иди. Ојла исә бир сез зи-јалы чаванлара, бир сез дә әфради-чәмәэтә кәстаханә эрз едәчәјәм. Сәһв едир исәм, бағышласынлар. Валлаһ, чајкир олмасыны тәмәнни едирәм.

Ей зијалы чаванлар! Бу јолда со'ј вә ичтиһадынызы даңа да ар-тырын! Дөрд ајда бир олмујуб, ајда, ламәнала, ики ајда бир дәфә мејдана чыхмалы! Ингираза, измәнләлә үз чевирмиш авам чәмәэтиниң даңа да һәэрәт Иса олмалы! Гојун сизи тәкфир, тәкзіб етсисинләр, чүнки тәкзіб олунмаг әнибија сиғәтидир.

Әлкәламу јәчүрүл қалами, иккинчи бир сез даңа дејәчәјәм. Би-лет гијметләрин учуз етмәли ки, һәр кәс калә биллиб да ибрәт алсын. Үмдә мәтләб пул олмујуб, бәлкә авам чәмәэтин даңа да һәвасини ар-тырмаг ва театрларда иң төврә рәфтәр етмәк гаңдалинин еңратмак ол-сүн. Јашајын, чаванлар! Јашајын да, милләт адына, вәтән адына хид-мәтдә гүсурлуг етмоюн!

Кечәлим чәмәэт: Ей бә'з әгнијалар, көмак етмәкдә тәкаһүл, та-касүл едирсисиниз, даңа етмәни! Чүнки нашәр' иш кермүрсүнүз, болык-

дүшмүшлөрни олндан йапышырыныз, атасыздары атала едирсизиз өлмүшләри дирвилдирсизиз. Һансы ки, милләтин хошбахтлығы пишрәфти бир тәрәфдән дә сиз чәнаблара вабәстәдир. Бир тәрәфдән дејирәм, хејр, балқа бу эмрин рүкни-ә'зәми олуб да тариги-ничатә васна олмаг сиз ила гәимдир.

Галды ки, авам чәмәэтләрә дејәчәйим будур ки, сүн вәгтиндә һар кас өз јеринде отурууб, ибрәт алсынлар. Бурада ермәниләрин сәлигали театрлары јадыма дүшдү. Хатирләрә кәлал кәлмәсин дејә га ренни-кирам һүзүрниң эрзән ичтәнаб едијорум».

УШАГ ВӘ БУЗ

(«Дәрсә кедән бир ушаг»)

(Сәh. 92)

Илк дәфә «Биринчи ил» дәрслийиндә (1907) «Мәнзүмеји-Сабир» имzasы илә чап олунмушдур. Биринчи вә иккинчи нәшрләрдән башга, бүтүн нәшрләрә дахил едилмишdir.

ЈАЗ КҮНЛӘРИ

(«Кәл, кәл, а јаз күнләрш!»)

(Сәh. 93)

Илк дәфә «Биринчи ил» дәрслийиндә (1907) «Мәнзүмеји-Сабир» имzasы илә чап олунмушдур. Биринчи вә иккинчи нәшрләрдән башга, бүтүн нәшрләрә дахил едилмишdir.

АҒАЧЛАРЫН БӘҢСИ

(«Алма, палыд, шам ағачы нал илә»)

(Сәh. 94)

Илк дәфә «Иккинчи ил» дәрслийиндә (1908) «Сабир» имzasы илә чап олунмушдур. Биринчи вә иккинчи нәшрләрдән башга, бүтүн нәшрләрә дахил едилмишdir.

¹ Соң уч нәшрдә јетишшир әвәзинә: јетишш.

ЧҮТЧҮ

(«Чыхды күнәш, долду ҹәһан нур илә»)

(Сәh. 96)

Илк дәфә «Јени мактәб» дәрслийиндә (1909) «Э. Сабир» имzasы илә чап олунмушдур. Биринчи вә иккинчи нәшрләрдән башга, бүтүн нәшрләрә дахил едилмишdir.

¹ Бүтүн нәшрләрдә тарласыны әвәзинә: тарлалары.

(«Пендиң ағында бир гара гарға»)

(Сәh. 97)

Илк дәфә «Жени мәктәб» дәрслийндә (1909) «Ә. Сабир» имзасы илә чап олунмушдур. Бириңчи вә иккىнчи нәшрләрдән башга, бүтүн нәшрләрә дахил едилмишdir.

¹ Ше'рин сонунда «(Крыловдан тәрчүмә)» гејді верилмишdir.

МӘКТӘБ УШАГЛАРЫНА ТӨҢФӘ

(«Догар инсан ата очагында»)

(Сәh. 98)

Илк дәфә «Сәда» гәzetинде (14 феврал 1910, № 37) «Балаханы мәктәби мүэллимләрindән Ә. Сабир Таһирзадә» имзасы илә чап олунмушdур. Бириңчи нәшрдән башга, бүтүн нәшрләрә дахил едилмишdir. Үчүнчү вә дөрдүнчү нәшрләрдә «Ата вә ана Ырматы» зды илә верилмишdir.

¹ Истәр гәzetdә, истәрсә иккىнчи, үчүнчү вә дөрдүнчү нәшрләрдә очагында эвәзинә: отағында.

² Иккىнчи нәшрдә соралым эвәзинә: сезәлим.

МӘКТӘБ ШАКИРДЛӘРИНӘ ТӨҢФӘ

(«Еj ушаглар, ушаглыг әjjамия»)

(Сәh. 100)

Илк дәфә «Сәда» гәzetинде (25 феврал 1910, № 46) «Балаханы мәктәби мүэллимләрindән Ә. Сабир Таһирзадә» имзасы илә чап олунмушdур. Бириңчи нәшрдән башга, бүтүн нәшрләрә дахил едилмишdir. Иккىнчи, үчүнчү вә дөрдүнчү нәшрләрдә сәрлөвһәсиз верилмишdir.

¹ Сәрфәраз сөзү эвәзинә гәzetdә: сезавар, дөрдүнчү нәшрдә исә: сәрәфраз.

ТӘБИБ ИЛӘ ХӘСТӘ

(«Бир тәбибә кедиб дә бир бимар»)

(Сәh. 101)

Илк дәфә «Іәгигат» гәzetинде (18 июн 1910, № 138) «Ә. Сабир Таһирзадә» имзасы илә чап олунмушdур. Бириңчи нәшрдән башга, бүтүн нәшрләрә дахил едилмишdir.

Гәzetdә сәрлөвһәнин алтында белә бир гејд вардыр: «Іәфтеги-әдәби үчүн».

«Нэгигэт» газетинин әдәби-елми сөвијјесини јүксөлтмөк үчүн 1910-чу ил 13 июн тарихли 133-чу номралы «Тибәрән «Нэгигэт-әдәби» да «Нэгигэт-Фанни» алы алтында хүсуси күшэлэр айрылачагы өзгөн едилмишди. Аз соңра һәммин сәһиғәдә чап үчүн мұсабигәжәе көндөрдімшә эсәрләри сечмәкдән өтрут хүсуси комиссија айрылмышды. Гаёт бағланана кими һәммин сәһиғәләрдә мүнтәзәм олараг әсәрләр дәрч едилмишди.

М. Э. Сабир истәр әдәби, истәрса елми мұсабигәнин ән фәзл иштиражысы болмушдур. Шаирин «Тәбиб илә хәстә», «Гарынча» вә бир сыра башга әсәрләри «Нэгигэт-әдәби» үчүн жазылмыш, мұсабигәдә биринчи яри туатраг мұкафата лајиг көрүлмушдур.

ГОЧА БАҒБАН

(«Бир тағым кәңч юл қынарындан»)

(Сәh. 102)

Илк дәфә «Нэгигэт» газетиндә (21 июн 1910, № 140) «Э. Сабир Тайшазаде» имзасы илә чап олунмушдур. Биринчи нәшрдән башга, бүтүн нәшрләрә дахил едилмишди.

ГАРЫНЧА

(«Көрдүләр бир гарынча бир мәләхү»)

(Сәh. 103)

Илк дәфә «Нэгигэт» газетиндә (23 июн 1910, № 142) «Э. Сабир» имзасы илә чап олунмушдур. Биринчи нәшрдән башга, бүтүн нәшрләрә дахил едилмишди.

МОЛЛА НЭСРӘДДИНИН ЙОРГАНЫ

(«Кечә јатмаг заманы чатмыши иди»)

(Сәh. 104)

Илк дәфә «Күнәш» газетиндә (23 нојабр 1910, № 75) «Э. С.» имзасы илә чап олунмушдур. Биринчи нәшрдән башга, бүтүн нәшрләрә дахил едилмишди.

¹ Бүтүн нәшрләрдә алдылар йорганы ифадәси әвәзи: йорганы галдылар.

УШАГ ВӘ ПУЛ

(«Күчәдән бир чомуг јүйүрдү өөз»)

(Сәh. 105)

Илк дәфә «Лени фүйзат» журналында (23 нојабр 1910, № 6) «Э. Сабир» имзасы илә чап олунмушдур. Биринчи нәшрдән башга, бүтүн нәшрләрә дахил едилмишди.

¹ Көрәрек сөзү журналда көрәк шәклинидә кетмишди.

ИСКЭНДЭР ВЭ ФЭГИР

(«Күн өнүндэ бир ачизу мүзтэр»)

(Сэх. 107)

Илк дэфэ «Күнэш» газетиндэ (20 декабр 1910, № 96) «Э. С.» имzasы илэ чап олунмушдур. Биринчи нэшрдэн башга, бүтүн нэшрлэрэ дахил едилмишдир.

1. Искэндэр (j. e. 356—323) — гэдим дүнжаны мэшнүүр сэргээрдэс и вэ дэвлэл хадими иди. 336-чы илдэн е'тибарэн Македонија ёкмадары олумушдур. Он ил давам едэн ишгалчы мүнхарибалэр иотичэсцэдэ һинид чајындан Дунај чајына гэдэр кениш эразини өнэтэ едэн гүдрэгли дэвлэл яратмышдыр.

АЗАРЛЫ ҚӘНДЧИ

(«Хэстэ олмушду бир нэфэр дэхган»)

(Сэх. 109)

Илк дэфэ «Күнэш» газетиндэ (21 декабр 1910, № 97) «Э. С.» имzasы илэ чап олунмушдур. Биринчи нэшрдэн башга, бүтүн нэшрлэрэ дахил едилмишдир.

ЧАМУШЧУ ВЭ СЕЛ

(«Бир киши сахлајырды бир чамуш»)

(Сэх. 111)

Илк дэфэ «Күнэш» газетиндэ (26 декабр 1910, № 101) «Э. С.» имzasы илэ чап олунмушдур. Биринчи нэшрдэн башга, бүтүн нэшрлэрэ дахил едилмишдир. Бүтүн нэшрлэрэдэ «Чамуш вэ сел» ады илэ кетмишдир.

МОЛЛА НЭСРЭДДИН ВЭ ОФРУ

(«Молланын беркүнү чалыб огру»)

(Сэх. 112)

Илк дэфэ «Күнэш» газетиндэ (2 январ 1911, № 1) «Э. С.» имzasы илэ чап олунмушдур. Биринчи нэшрдэн башга, бүтүн нэшрлэрэ дахил едилмишдир.

ӨРҮМЧЭК ВЭ ИПЭК ГҮРДУ

(«Бир өрүмчэк өзүн өйүб дүрдүү»)

(Сэх. 113)

Илк дэфэ «Күнэш» газетиндэ (10 январ 1911, № 8) «Э. С.» имzasы илэ чап олунмушдур. Биринчи нэшрдэн башга, бүтүн нэшрлэрэ дахил едилмишдир.

¹ Бүтүн ишрлөрдээ өјүб эвээзэв: чекиб.

² Сон ики ишрдээ көрөк эвээзэв: көрүм.

АРТЫГ АЛЫБ, ЭСКИК САТАН ТАЧИР

(«Бир ишфэр тачир вэ дүканында»)

(Сэх. 114)

Илк дэфэ «Дени һагигэт» газетинде (3 феврал 1911, № 12) «Э. С.» имзасы илэ чап олувмушдур. Биринчи вэ икничи ишрлөрдэн башга, бүтүн ишрлөрэ дахил едилмишдир.

¹ Сон ики бејт heч бир ишрдээ верилмэмийшдир.

ЈАЛАНЧЫ ЧОБАН

(«Бир чобан бир күн етди дагда һарај»)

(Сэх. 116)

Илк дэфэ «Дени һагигэт» газетинде (11 феврал 1911, № 18) «Э. С.» имзасы илэ чап олувмушдур. Биринчи ишрдэн башга, бүтүн ишрлөрэ дахил едилмишдир.

[КӨРДҮМ НЕЧЭ ДӘСТӘ ТАЗӘ КҮЛЛӘР]

(Сәh. 121)

М. Э. Сабириң Шәрг әдәбијатындан илк, мә'лум тәрчүмәсідір. Шаириң мәктәбдә охудугу илләрдә едилмиш бу тәрчүмә илк дағы 1912-чи илдә А. Сәһіятин «Шоһинамә»¹ жаздығы мүгәддимәдә чап олунмушшур. Бұтун нашрләре дахил едилмишdir.

А. Сәһіят шे'рин тәрчүмә тарихасини белә изаһ едир: «Он икнәнә јетишдикдә мәрһум Һачы Сејид Эзимин мәктәбинә дахил олмуш. Сејид онда һисси-шаиранә көрдүйү үчүн дәрс вердији мәнзүм фарси һекајәләрин түркчә мәнзүм тәрчүмәсини Сабирдән истармиш. О чүмләдән «Күлустан»да:

«Дидәм қули-тазә ҹәнд дәста
Бәр күнбәди әз қијаһ бәстә»

— һекајәснини түркчәје бојлә назмән тәрчүмә етмишdir:

Көрдүм нечә дәстә тазә қуллар

«ШАИНАМӘ»ДӘН ТӘРЧҮМӘ

(«Белә наәгл едир мөбииди-һүшјар»)

(Сәh. 122)

Илк дағы «Рәһбәр» журналында (31 октjabр, 1, 23 декабр 1906; 17, 30 јанвар 1907, №№ 2, 3, 4, 5, 6) «Сабир» вә «Сабир Тәһирзәдәз» имзалары илә чап олунмушшур. Бириңчи нашрдән башта, бұтун нашрләре дахил едилмишdir. Соң дәрд нашрдә «Фирдовсийн «Шайна-мә»сіндән» ады илә верилмишdir.

¹ Дердүичу нашрдә қатирмәләри әвәзиңе: көтүрмәләри.

² Дердүичу нашрдә қатирдим әвәзиңе: көтүрдүм.

³ Фиришүн — Иранын гадим вә әфсанәви шаһларынан бири, Пишидадиләр сулаләсінин алтынчы падшашы Чәмшидин наенасидir.

⁴ Соң үч нашрдә биәдәд әвәзиңе: бир әдәд.

⁵ Соң нашрдә тәхти-ач ифадәси тәхти-тач шаклинде кетдијиндән мисранын мә'насы тәһриф олунмушшур.

⁸ Гәһамтән — эфсанәни пәнливан Рүстәми-Залын ләгәби; Забил — Иран шәһәрләриндән бири; Рәхш — Рүстәми-Залын мәшхүр атыны анылдыры.

⁹ Бүтүн кәшрләрдә хәбәр дөрлә әвәзине: хәбәрләрлә.

¹⁰ Соң дөрд кәшрдә е'зазу икрамла әвәзине: е'заму икрамла.

¹¹ Дөрдүнчү кәшрдә мәчмәри-үдәз ифадәсі әвәзине: мәчмәри-үдәз.

¹² «Иәдијад» ады алтында верилән парча Сабир тәрәфиндән дастана алғас едилмишdir.

¹³ Иккичи кәшрдә тәрчүмәнин сонунда белә бир гејд вардыр: «Нишибу жәңүән дәхи натамам галмышидыр».

ТӘРЧҮМЕДІ-ГӨВЛӘЛ-МУФТИ

(«Гәм етмәзәм, денилсә, Мәһәммәд сагалдымы»)

(Сәh. 135)

Илк дағы «Фүйузат» журналында (16 июл 1907, № 22) «Ә. Сабир Тәһирзада» имzasы илә чап олунмушdур. Ялныз үчүнчү вә бешинчи кәшрләре дахил едилмишdir.

«Фүйузат» журналынның 1907-чи ил 23 июн тарихли 20-чи нөмрәсindә чап олунмуш «Гөвләл-муфти һөjnүл-еңтизар» адлы јазыда деңгизләри: «Дијари-Мисријә мүфтији-сабиги үләмаји-шәнир Шеих Мәһәммәд Эбдә мәрһумун вәфатындан бир гач саэт мүгәддәм аглаја-велаја сәјләмиш олдугу бир гач бејти-дилсуздур ки, мәали аләми-исламы әквали-казиресинә даирдир. Биз бу әбжати-мүнифәји тәрчүмә илә гаренни-кирамы мұстәғид етмәк истәрдик. Лакин лисани-чәлили-эрәбијә биздән зијадә вагиф олан алымләримизин һиммәтина мурасында онылардан тәрчүмәсими рича етмәји ула көрдүк. Умидимиз пүркемаллдыр ки, үләмаји-кирам кәләчәк нұсхәjә гәдәр бу ше'рин тәрчүмәсими биңә көндәрмеклә умумә бир хидмәти-мүфтәхирә әда едәрләр».

Бу јазыдан соңра журнал Шеих Мәһәммәд Эбдәнин әрәб дилинде ше'рини чап етмишdir. Сабир һәмни ше'ри тәрчүмә едиб, журнала жөндермишdir.

ШЕ'Р ТӘРЧҮМӘСИ

(«Тапшырма сирини мәкәр әhli-кәрәмләрә»)

(Сәh. 136)

Илк дағы «Фүйузат» журналында (8 сентябр 1907, № 26) «Әли Сабир Тәһирзада Ширвани» имzasы илә чап олунмушdур. Ялныз үчүнчү, дөрдүнчү вә бешинчи кәшрләре дахил едилмишdir. Дөрдүнчү вә бешинчи кәшрләрдә «Әрәбмә бир гит'әнин тәрчүмәсиз» ады илә верилмишdir.

Журнал 25-чи нөмрәсindәki (15 август 1907) «Мәтлубумуз» адлы мурасында деңгиз: «Дијари-Мисријә мүфтиси Шеих Мәһәммәд Эбдә мәрһумун ше'рини иәсрән вә нәзмән тәрчүмә илә идәрәмизе ярсаң бујуран эшнәби-һиммәтә тәшәккүр едир вә Имам Әли кәрәмүллаһи-вәчәһе һәзрәтләринин эш'ари-әтисинин дә тәрчүмә вә ирсадыны ярбаби-һиммәт вә истидардан рича едириз».

Сабир һәмmin ше'ри дә тәрчүмә етмиш во тәрчүмәлән эшләп «Фу-
յузат» журналында ше'рин әрабчәси тәккәр чап олуимушдур. Әраб-
чеси беләдир:

«Ла төвдәиссиррә илла индә зи кәрамин,
Вәссиррү индә кираминнаси мәктүмүн,
Вәссиррү инди фибәйттин ләһү ғаләгүн
Гәд заэ мифтаһәйү вәлбејту маҳтүмүн».

¹ Дердүнчү вә бешинчи нәшрләрдә јанымда әвәзинә: јанымда.

ЛӘФФАЗЛЫГ

(«Мәчлис» гәзетәсендән тәрчүмә)

(Сәh. 137)

Илк дафә «Іәгигәт» газетинде (2, 4 июл 1910, № 150, 151) «Ә. Сабир» имzasы илә чап олуимушдур. Јалиның бешинчи нәшрә да-
хил едилмишdir.

¹ Китабда тутуб әвәзинә: гојуб.
² Дөрд ајага ифадәси китабда дөрд ајаг шәклиндә верилмиш-
дир.

³ Һәјнат сөзү китабда сәһвән һәјнат шәклиндә кетмишdir.
⁴ Китабда ола билмәз ифадәси әвәзинә: олмасын.
⁵ Китабда јүз мин түмән әвәзинә: јүз бир түмән.
⁶ Сөһбан Вайл — VIII эсрә халифа һарунаррашид заманында
јашамыш, дил вә үслубунун көзәллији, зәнкинији сајәсийдә шеһрәт
газанан мәшһүр әраб натиги олмушдур. Ш. Саминин јаздыгына көрә,
«фасаһәт вә бәлагәтдә исми зәрби-мәсәл һекмүә кечмиш»dir.

Сөһбан Вайлнин ады мәнбәдән дүзкүн охумадыгына көрә «Ион-
һопнамә»нин 1948-чи ил нәшриндә сө'бан вә иблиси шәклиндә кет-
мишdir.

⁷ Йәгма (1782—1860) — көркәмли фарс шаири, сатирик ва лирик
әсәрләр мүәллифидир.

⁸ Энвәри — XII эсрә јашамыш фарс шаири. Султан Сәнчә-
рин сарај шаирләrinдән бири олмушдур. Гәсидаләр устасы кими та-
нымышдыр.

⁹ Гәзәбләрни сөзү китабда гәзетләрни шәклиндә кетдијиндән
чүмләнин мә'на вә мәзмуну тамам тәһриф олуимушдур.

¹⁰ Инишад етдикләри ифадәси китабда мәтиндән дүшмүшдүр.

¹¹ Сонунчу чүмлә китабда верилмәмишdir.

¹² Китабда мин дүрлү әвәзинә: бир дүрлү.

ҮАМЫСЫН ТАПА БИЛИРӘМ, БИРИН ТАПА БИЛМИРӘМ (Сәh. 143)

Илк дәфә «Бәһлүл» журналында (14 июл 1907, № 5) «Ачылары
ныңыздың» имzasы илә чап олунмушдур. Биринчи вә алтынчы
нәшрләрдән башга, бүтүн нәшрләрә дахил едилмишdir. Учунчү,
дердүнчү вә бешинчи нәшрләрдә «Тапмача» ады илә верилмишdir.

1 Дердүнчү вә бешинчи нәшрләрдә *кәрәк* әвәзинә: *кәрә*.

2 Бүтүн нәшрләрдә *дедијин* әвәзинә: *дејилән*.

3 Дердүнчү вә бешинчи нәшрләрдә *билсәм* әвәзинә: *билмәсәм*.

ШИРВАНДА МУҢУМ ҺӘВАДИС (Сәh. 145)

Илк дәфә «Бәһлүл» журналында (7 октябр 1907, № 7) «Лауба-
да» имзасы илә чап олунмушдур. Жалныз бешинчи нәшрә дахил едил-
мишdir.

1 Бу ифадә китабда мәтилән дүшмүшдүр.

2 «Бүрәни-тарәгги» — 1906—1911-чи илләрдә Һәштәрханда мү-
әйжән фасиләләрлә нәшр олунан күндәлик газет иди. Илк нөмрәси
1906-чы ил июн айынын 8-дә чыхмышдыр. Нашири вә редактору Мус-
тафа Лүтфи Исмаїлов Ширвански иди. Гәзетдә ёрли мүәллифләр-
да йаяшы, Нәriman Нәrimanov да иштирак етмиш, «елми вә фәнни»
мензулярда бир сыра мәгаләләр («Тибб вә ислам» вә с.) дәрч етди-
мишdir. Бурада нәбелә М. Э. Сабир, М. Һади вә башгаларынын да
ба'зи ясарлары чап олунмушдур.

3 «Бәһлүл» — 1907-чи илда Бакыда «Молла Нәсрәддин»ин тәсии-
ри наэ нәшрә башлајан, ајда икى дәфә чыхан «мәзһәкә сојағында си-
ясىк, фәнни, эләби, иттифаки вә ичтимай» журнал иди. Илк нөмрә-
си мај айынын 19-да, сон 9-чу нөмрәси исә нојабрын 4-дә чыхмышдыр.
Редактору болжевик Эләскәр Элијев иди. Журналда М. Э. Сабир,
Э. Гамкүсар, С. Һүсеин, Һ. И. Гасымов вә башгалары фәал иштирак
етмишләр.

4 Бу сөз китабда мәтилән дүшмүшдүр.

5 «Иршад» — 1905—1908-чи илләрдә Бакыда нәшр олунан күн-
дilik иттифаки-сијаси газет иди. Илк нөмрәси 1905-чи ил декабрын
17-да, сон нөмрәси исә 1908-чи ил июн айынын 25-дә чыхмышдыр.
Редактору Энмадбәј Агајев (бир мүддәт мүвәггәти редактору Һа-

шымбәј Вәзиров олмушдур), иashiри исә Исабај Ашурбәјов (соңғылар Бәширбәј Ашурбәјовла бирлікдә) иди. Газетда буржуз мұнәп-рирләрinden әлава, Н. Нәrimanov, M. Э. Сабир, C. M. Эфәндіев, Y. Һачыбәјов, A. Сәhihet, Ф. Қочәрли, Э. Гәмкүсар, C. M. Гәнисада, P. Эфәндизадә вә башгалары иштирак етмишләр.

⁶ Китабда *ону* әвәзинә: *мән*.

⁷ Сои ики чұмлә китабда верилмәмишdir.

⁸ Журналда фелjetонун ахырында «*Нәлә var*» сезлори жазылмышса да, нөвәти нөмрәләрдә мабәди чап олумамышдыр.

ЈАДИКАР

(Сәh. 148)

Іәсәнбәј Зәрдабинин вәфаты илә олагәдәр жазылмыш бу фелjetон илик дәфә «Молла Нәсрәddin» журналында (13 ғаваз 1908, № 2) «*Мұхлиснiz Малхулачы*» имзасы илә чап олумушдур. Алтынчы нәшрдән башга, бүтүн нәшрләрә дахил едилмишdir.

¹ Учүнчү, дәрдүнчү вә бешинчи нәшрләрдә *устумуз* әвәзинә: *устуна*.

² Бириңчи нәшрдән башга, бүтүн нәшрләрдә *данышылар*, *данышылар* әвәзинә: *данышарлар*.

³ Учүнчү, дәрдүнчү вә бешинчи нәшрләрдә олан әвәзинә: *ујездни*.

⁴ Бу сөз бүтүн нәшрләрдә мәтидән дүшмүшдүр.

⁵ Учүнчү, дәрдүнчү вә бешинчи нәшрләрдә *зәбани-әрз* *едәрәк* ифадәси әвәзинә: *зәбани-тәфсилән* *әрз* *едәрәк*.

¹ Воронцов-Дашков (1837—1916)—чаризмий довлат хадимләри. дән бири, 1905—1915-чи илләрдә Гафгаз чанишини олмушшур. Гафгаздакы фәалијәтини јерли буржуазија истинад еләрәк ингилаби һәрәкаты бөгмәга догру јөвләтмешdir.

² Голошапов—о заман Шуша шәһәринин кенерал-губернатору иди. Милли гыргын вахты фитнәкарлыг етмишdir.

[АВГУСТУН З-ДӘ САЛАМОВЛАРЫН ЕВИНДӘ...]

(Сәh. 162)

Илк дәфә «Һәјат» гәзетиндә (10 август 1906, № 177) «М. Э. С.» имzasы илә чап олунмушшур. Сабир күллијјатына илк дәфә дахил едилir.

¹ Султан Мәчид Гәнizадә (1866—1938)—маарифпәрвәр јазычы ва педагог иди. Шамахыда дөгүлмуш вә илк тәһsilини дә орада алмышшыр. 1887-чи илдә Тифлисдә Александр мүәллимләр институтуну битирмешdir. Өмрүнүн чох һиссәсини мүәллимліјә, маарифин тарәggисинә һәср етмиш, бир сырға елми-методик вә әдәби-бәдии эсәрләр јазмышдыр.

[ШАМАХЫ ТҮЧЧАРИ-МӨТӘБӘРАНИНДӘН...]

(Сәh. 164)

Илк дәфә «Һәјат» гәзетиндә (13 август 1906, № 179) «М. Э. С.» имzasы илә чап олунмушшур. Сабир күллијјатына илк дәфә дахил едилir.

[ҺӘМД ОЛСУН, О КҮНДӘН КИ...]

(Сәh. 165)

Илк дәфә «Һәјат» гәзетиндә (17 август 1906, № 183) «М. Э. С.» имzasы илә чап олунмушшур. Сабир күллијјатына илк дәфә дахил едилir.

[ҺӘМД ОЛСУН, ШАМАХЫДА БУКУНКУ...]

(Сәh. 167)

Илк дәфә «Һәјат» гәзетиндә (24 август 1906, № 189) «М. Э. С.» имzasы илә чап олунмушшур. Сабир күллијјатына илк дәфә дахил едилir.

[КҮРДӘМИР МАҢАЛЫНДА ГАРАСАГГАЛЛЫ ҚӘНДИНДӘН...]

(Сәh. 168)

Илк дәфә «Һәјат» гәзетиндә (31 август 1906, № 192) «Сабир» имzasы илә чап олунмушшур. Йалның бешинчи иәшре дахил едилмешdir.

¹ Китабда ҹинајәтләрә әвәзиине: ҹинајәтә.

М. Э. Сабир Азәрбайчанда иешр олунан гәзетләрдән бир чоху-иүн («Һәјат», «Иршад», «Тазэ һәјат» вә с.) хүсуси мүхбири олмуш, һәмни гәзетләрдә мүнтәзәм суратда әдәби-тәнгиди вә публицист мәгаләләри илә фәал иштирак етмишdir. Шаирин мәгаләләринин эксоңијәти сәрлөвәһесиз, «Шамахыдан», «Шамахы мүхбири миздән», «Шамахы хәбәрләри» вә саир бу кими үмуми башлыглар алтында иешр олунмушdur. Хүсуси башлығы олмајан мәгаләләрин илк сөзләри квадрат мәтәризә ичиндә сәрлөвәһ кими верилир.

ВӘФАТ ХӘБӘРИ

(Сәh. 153)

Илк дәфә «Иршад» гәзетинде (18 феврал 1906, № 49) «M. Әләк-бәр Сабир Ширвани» имзасы ил чап олунмушdur. Сабир күллијјатына илк дәфә дахил едилir.

[БИР ИЛДӘН ЗИЈАДӘ ВӘГТДӘН БӘРИ...]

(Сәh. 155)

Илк дәфә «Һәјат» гәзетинде (18 июл 1906, № 157) «M. Сабир» имзасы ил чап олунмушdur. Сабир күллијјатына илк дәфә дахил едилir.

[БУ КҮН ГАФГАЗИЈА МӘМЛӘҚӘТИНДӘ...]

(Сәh. 157)

Илк дәфә «Һәјат» гәзетинде (18 июл 1906, № 157) «M. Э. С.» имзасы ил чап олунмушdur. Сабир күллијјатына илк дәфә дахил едилir.

[ГАРАБАҒ ДАВАСЫ ГӘТ'И ХҮСУСҮНДА...]

(Сәh. 160)

Илк дәфә «Һәјат» гәзетинде (6 август 1906, № 173) «M. Э. С.» имзасы ил чап олунмушdur. Сабир күллијјатына илк дәфә дахил едилir.

[27 АВГУСТ, БАҚЫ...]

(Сәh. 169)

Илк дағы «Һәјат» гәзетинде (3 сентябрь 1906, № 194) «Сабир» имzasы илә чап олунмушдур. Сабир күллијјатына илк дәфә дахил едилір.

МӘТБУАТ

(Сәh. 171)

Илк дәфә «Иршад» гәзетинде (26 сентябрь 1906, № 226) «Сабир» имzasы илә чап олунмушдур. Сабир күллијјатына илк дәфә дахил едилір.

¹ «Һәјат» гәзетинин бағланымасына ишарә олунур. Соң нәмрәси 1906-чы ил сентябрьин 3-де бурахылмышдыр. «Һәјат» бағланандан соңра аваениң «Фұјузат» журналы (1906—1907) нәшрә башламыштыр.

² «Һәјат» және «Иршад» гәзетләри нәзәрдә тутулур.

[ШӘНӨРІМІЗДӘ РЕАЛНИ УШГОЛА ТӘШҚИЛИНДӘН...]

(Сәh. 174)

Илк дәфә «Иршад» гәзетинде (9 октябрь 1906, № 237) «Сабир Тайиршадда» имzasы илә чап олунмушдур. Жалныз бешинчи нәшрә дахил едилмишдір.

¹ Китабда истигбалымыз аваени: истиглалимымыз.

² Китабда иттихаз аваени: интихаб.

ГЕЈРӘТ

(Сәh. 176)

Илк дәфә «Иршад» гәзетинде (13 октябрь 1906, № 241) «Сабир» имzasы илә чап олунмушдур. Сабир күллијјатына илк дәфә дахил едилір.

[ШАМАХЫНЫН ГӘРБИНДӘ ВАГЕ'...]

(Сәh. 177)

Илк дәфә «Иршад» гәзетинде (13 октябрь 1906, № 241) «Сабир» имzasы илә чап олунмушдур. Күллијјата илк дәфә дахил едилір.

¹ Нәмин мөгала 1906-чы илдә «Һәјат»ын 17 август тарихли 183-чы нәмрәсіндегі дәрч олунмушдур.

[ШАМАХЫ РЕАЛНИ УШГОЛАСЫНА ИНСПЕКТОР...]

(Сәh. 178)

Илк дәфә «Иршад» гәзетинде (16 октябрь 1906, № 243) «Сабир Тайиршадда» имzasы илә чап олунмушдур. Күллијјата илк дәфә дахил едилір.

[ОКТЯБРЫН ОНУНДА ГОШУНЛУ МАҢАЛЫНДА...]

(Сәх. 180)

Илк дәфә «Иршад» гәзетиндә (19, 31 октjabр 1906, № 246, 254) «Сабир» вә «С.» имзалары илә чап олунмушдур. Жалныз бешинчи нәшрә дахил едилмишdir.

1 Китабда *ермәниләрindən* әвәзинә: *сакини.*

2 Китабда *әррадәчى* *ермәниләр* әвәзинә: *эрәбәчиләр.*

[НОЯБРЫН ДӘРДҮНДӘ КҮРДӘМИР ИЛӘ AFCУ...]

(Сәх. 181)

Илк дәфә «Иршад» гәзетиндә (12 нојабр 1906, № 262) «Сабир Täñirzadə» имzasы илә чап олунмушдур. Жалныз бешинчи нәшрә дахил едилмишdir.

1 Ахырынчы ики сөз китабда верилмәмишdir.

2 Китабда *апарыбдыр* әвәзинә: *апарыблар.*

[БУ ИЛ ШАМАХЫ ӘҢЛИ...]

(Сәх. 183)

Илк дәфә «Иршад» гәзетиндә (17 нојабр 1906, № 266) «Сабир Täñirzadə» имzasы илә чап олунмушдур. Құллијата илк дәфә дахил едилнir.

[ГАБЫСТАН МАҢАЛЫНДА ӘРӘБШАҢВЕРДИЛИ...]

(Сәх. 184)

Илк дәфә «Иршад» гәзетиндә (24 нојабр 1906, № 271) «Сабир Täñirzadə» имzasы илә чап олунмушдур. Құллијата илк дәфә дахил едилнir.

[НОЯБРЫН 18-ДӘ ШАМАХЫЛЫ МАЛАҚАН...]

(Сәх. 185)

Илк дәфә «Иршад» гәзетиндә (26 нојабр 1906, № 272) «Сабир Täñirzadə» имzasы илә чап олунмушдур. Құллијата илк дәфә дахил едилнir.

ЛӘББЕЈК ИЧАБӘТ

(Сәх. 186)

Илк дәфә «Иршад» гәзетиндә (5 декабр 1906, № 278) «Э. Сабир Täñirzadə» имzasы илә чап олунмушдур. Жалныз бешинчи нәшрә дахил едилмишdir.

¹ «Иршад» газети багланып төхлүкәсі гарышындағы талдығында редактор Эмадбай Агаев газетинә әмәкдашлары анындан «Ұлум мұсылманларға» мұрачиэт шеклиниң жаңдығы бир мәгала илә чыхыншынан штампиді. Газетин 1906-чы ил 26 наураби тарихли 272-чи нөмірлікке дарч олумуш һәм мұрачиэт белә башланырыдь:

«Иршад» фест еләйр!

Бу сөзләри демәк, жаңмаг, чап едип аләмин, яр вә әгјарын әндарын атмаг на дәрочадә ағыр олдуғуну һәр бир саһиби-зөвгә вә бәсирәт, һәр бир әрбаби-гәрәт вә намус, һәр бир милләт вә вәтән досту асанлыгла дүшүнә билир...

Сабир һәмин мәгаләнни наәэрәдә тутур.

² Эшрәф, Мәһәммәт әфәнді (1845—1912)—М. Э. Сабирлә бир вахтда жашамыш көркемли түрк сатирик шаири.

³ Китабда мәһзүн әвәзиңә: мәһрум.

⁴ Abbas Cehhət (1874—1918)—М. Э. Сабирин мұасири вә гәләм досту, көркемли шаир вә мұтарчим иди. Рус вә Гәрб шаирләрinden етдиши, «Мәгріб құнәшләре» ады илә чап етдириди (1912) шеңләре машүндердүр.

⁵ «вә ачылмасы...» ифадәсіндән бураја гәдәр олан парча китабда верилмәмишdir.

⁶ Китабда хидмәт әвәзиңә: көмәк.

[НЕЧЕ КҮН БУНДАН ӘГДӘМ БАҚЫДАН...]

(Сәh. 188)

Илк дәфә «Иршад» газетинде (19 декабр 1906, № 288) «Э. Сабир Тәһирзәдә» имзасы илә чап олумушшудур. Құллијата илк дәфә дахил едилді.

ТӘШӘККҮР

(Сәh. 189)

Илк дәфә «Иршад» газетинде (21 декабр 1906, № 290) «Э. Сабир Тәһирзәдә» имзасы илә чап олумушшудур. Құллијата илк дәфә дахил едилді.

[ДЕКАБРЫН 31-ЧИ КҮНҮ...]

(Сәh. 190)

Мүзәффәрәддин шаһыны вәфаты мүнасибәти илә жазылмыны бу мәгала илк дәфә «Иршад» газетинде (11 январь 1907, № 8) «Э. С. Тәзедә» имзасы илә чап олумушшудур. Құллијата илк дәфә дахил едилді.

[ЯНВАРЫН 24-ДЕ КЕЧӘ СЛӘТ...]

(Сәh. 192)

Илк дәфә «Иршад» газетинде (12 февраль 1907, № 23) «Э. Сабир Тәһирзәдә» имзасы илә чап олумушшудур. Жаңыз бешинчи наәрә дахил едилмешdir.

[ШӘНӘРИМИЗДӘ ШИРҚӘТЛӘР, ЗАВОДЛАР...]

(Сәх. 193)

Илк дәфә «Иршад» гәзетиндә (15 июн 1907, № 112) «Әли Сабир Тәһирзадә Ширвани» имzasы илә чап олумушшур. Құллыјатта илк дәфә дахил едилир.

ЗӘМАН НӘ ИСТӘЈИР? АММА БИЗ...

(Сәх. 194)

Илк дәфә «Тазэ һәјат» гәзетинде (19 сентябр 1907, № 124) «Әли Сабир Тәһирзадә Ширвани» имзасы илә чап олумушшур. «Зәман нә истәјир?» ады илә жаңыз бешинчи иәшрә дахил едишишdir.

1 Бу чүмлә китабда мәтидән дүшмушшур.

2 Китабда *верилиб* әвәзиңе: *вериб*.

3 «Мәктәби-исламијә» ифадәсindән бураја гәдәр олан һиссә китабда верилмәмишdir.

4 Бу сөз китабда мәтидән дүшмушшур.

5 Йәгн өдиниз ки ифадәси китабда кетмәмишdir.

[МӘРЬУМУЛ-МӘFFUR ҢАЧЫ МӘЧИД ЭФӘНДИ...]

(Сәх. 197)

Илк дәфә «Иршад» гәзетинде (8 март 1908, № 29) «Әли Сабир Тәһирзадә Ширвани» имzasы илә чап олумушшур. Құллыјатта илк дәфә дахил едилир.

[ШАМАХЫ УЈЕЗДИ БАҚЫ ГУБЕРНИЈАСЫНЫН...]

(Сәх. 200)

Илк дәфә «Тазэ һәјат» гәзетинде (6 мај 1908, № 101) «Әләкәбер Сабир Тәһирзадә» имzasы илә чап олумушшур. Жаңыз бешинчи иәшрә дахил едишишdir.

1 Китабда *сәккиз* јүз пүтдан әвәзиңе: јүз пүтдан.

2 Китабда бу сөз мәтидән дүшмушшур.

3 Әрзи бә'диндә сөзләри китабда верилмәмишdir.

4 Сонунчы ики сөз китабда кетмәмишdir.

5 Газетдә узра сөзү орада шәклиниң кетмишdir.

6 Бу сөз китабда мәтидән дүшмушшур.

7 Сонунчы ики сөз китабда верилмәмишdir.

[ГӘДИМА ШАМАХЫ ШӘНӘРИНИН...]

(Сәх. 203)

Илк дәфә «Тазэ һәјат» гәзетинде (8 мај 1908, № 103) «Сабир Тәһирзадә Ширвани» имzasы илә чап олумушшур. Жаңыз бешинчи иәшрә дахил едишишdir.

¹ Зияти-әхјарын әдәми-вучудунданмы ифадеси китабда белэ кетмишдир; эзлатып әдәми-вучудуму.

² Китабда бу нала әвәзинә: бу аңа.

³ Бү сез китабда мәтидән душмұшдур

⁴ Китабда комитеттән әвәзинә: комитетинин.

[БУ АХЫР ВӘГТЛӘРДӘ ШАМАХЫДАН...]

(Сәh. 205)

Илк дәфә «Тазә һәјат» гәзетиндә (8 мај 1908, № 103) «Ә. С. Т.-зәд» имzasы илә чап олунмушдур. Құллијјата илк дәфә дахил едилдір.

¹ «Кәрбәлајы һүсеј Нәчәфов» имzasы илә Шамахыдан көндәрилниш «Мұхтәсәр бир ихтар» адлы мәғалә «Тазә һәјат» гәзетинин 1908-чи ил 27 апрел тарихынан 94-чү нөмрәсіндә дәрч едилмишдір. Іәмми жазыны ашагыда ейни илә веририк:

«Ай мұсалман гардашлар! Һачы Мәчид әфөнди мәрһум аләмнислама бейүк-бейүк хидмәтләр етмакта чүмла мұсалманың өңдөсінә әвәз олунмајағач міннәтләр гојмушдур. Җанлары илә, дилләри илә бу даирәдә фәдакарлығлар едибидір. Бу қәһәтләрдән мәлазүл-мөманин вә мәлчәүл-мұслимн олубдур. Биз, шиаләр о мәрімумп мәслеки даима иттиһад олмагыны билир идик; жәни чүмләмизи бир кез илә көрүрдү. Она бинаэн индик Шамахы уләмамыздан тәвәгге едирик о мәрһумун мәсләки илә кетсінләр; жәни гардаш дејәк, чан ешидәк. Бу барада шамахылы мұсалман гардашларымыздан зијадә міннәттімиз вар.»

[ПАДАР ҚӨЧӘРИЛӘРИ ШАМАХЫ УЈЕЗДИННИН...]

(Сәh. 206)

Илк дәфә «Тазә һәјат» гәзетинде (15 мај 1908, № 109), «Әли Сабир Тайирзәдә» имzasы илә чап олунмушдур. Іалныз бешинчи нәшра дахил едилмишдір.

¹ Китабда иттихаз әвәзинә: ифтихар.

[ВӘСАИТИ-МӘЛҮМӘ ИЛӘ Е'МАЛИ-ФИҚР...]

(Сәh. 207)

Илк дәфә «Тазә һәјат» гәзетинде (20 мај 1908, № 113) «Ә. С. Т.-зәд» имzasы илә чап олунмушдур. Іалныз бешинчи нәшра дахил едилмишдір.

¹ Китабда гәнаат әвәзинә: кифајәт.

² Әбубәкәрдән соира хилафтә таҳтында әjlәшән иккінчи халифадыр. Оиүн һакимијәті дөврүндә (634—644) әрәбләр ғоншу олжалар, о чүмләдән Ирана басгын етмиш вә бу басгын Азәрбајжаны да тәһлүкә алтына алмышды. Кирдман һәкмдары Чаваншир башла олмагла албан дәстәләри бир нечә ил әрәбләре гаршы мәрдиклә мұбариза апармышлар.

³ Китабда әһалинден әвәзинә: әһалисіндән.

- 4 Китабда отурург эвэзинэ: олуург.
- 5 Ей Шамахы энли сөзлэри китабда кетмэмшидир.
- 6 Китабда сизэ эвэзинэ: сизэдэн.
- 7 Бу сөз китабда мэтидэн дүшмүшдүр.

[БАЙАРДАН ИКИ АЖ ЯРЫМ ҚЕЧИР...]

(Сәх. 210)

Илк дәфә «Тазэ һәјат» гәзетинде (27 мај 1908, № 119) «Ә. Сабир Тәһирзәдә» имzasы илә чап олунмушдур. Жалныз бешинчи нашр дахил едилмишdir.

- 1 Күзэштә әз ин ифадәси китабда верилмэмшидир.
- 2 Бу сөз китабда мэтидэн дүшмүшдүр.

МҮНЭРРӘРАТ

(Сәх. 212)

Илк дәфә «Һәгигәт» гәзетинде (21 июн 1910, № 140) «Ә. Сабир Тәһирзәдә» имzasы илә чап олунмушдур. Құллијата илк дәфә дахил едилir.

1 «Һәгигәт» гәзетинин 1910-чу ил 17 июн тарихында мұнәсүндә баш мұнәсүррір «Һәфтеңі-әдәби» адлы бир мәғалә илә чыхыш етмишди. Гәзетдә «Һәфтеңі-әдәби» вә «Һәфтеңі-ғәни» адь алтында айрылмыш күшаләрин мәтсәд вә вазифаләрини изаһ едән. Сабирин мәғаләси илә бағлы олан һәмин жазыда дејилирди: «...һәр һәфта базар күнү «Һәфтеңі-ғәни» вә пәнчшәнбә күнү «Һәфтеңі-әдәби» үйнелары алтында бир гисми-мәхсус ачыјоруз. Һәфтеңі-ғәнинде дүнијада жени-жени кәшф олунан әсәрләрдән, истатистикалардан, гәра-иби-һәваијәдән—насил фәннә нәзәри-кәшфине исабәт етмиш олан әһвалдан бәһс едиләчәкдир. Һәфтеңі-әдәбидә иса бир һәфта күнінде һәшр олунан асари-әдәбије илә жени һәшр олунмуш китаблар вә театрлар һәттінде бәйани-мұталиә олуначагы киби, бир һәфта ичинде «Һәфтеңі-әдәби» мисә ирсал олунан шे'рләрдән бириңчилиji газананы өз имзасында интихаб еләди мисра тәғдирен «Һәфтеңі-әдәби» яғында илхал едиләчәкдир. Бу һәфталәрә харичдән көндәрілән әсәрләр дә мәзәлмәмнүнүүжә гәбул олуныр.

Шимди көләмәк һәфтәки «Һәфтеңі-әдәби» үтүн бир суал ирада едийоруз:

— Охудуғунуз ше'рләр ичинде ән зијадә тәғдир етдиңнис мисра һанкы мисрадыр?

Буну жазыб көндәрәнләрин ичинде бириңчилиji газананы өз имзасында интихаб еләди мисра тәғдирен «Һәфтеңі-әдәби» яғында илхал олуначагдыр.

ХАГАНИ

(Улуларымыздан ешитдијим)

(Сәх. 213)

Илк дәфә «Һәгигәт» гәзетинде (6 июл 1910, № 153) «Ә. Сабир» имzasы илә чап олунмушдур. Жалныз бешинчи нашр дахил едилмишdir.

¹ Манучehr—Солчут дөвләттинин сүгүтүндөн соңа һакимијјэт башына кечен Кәсраниләр сұлаласының мәнсуб Ширваншашлардан биридир. Оның һакимијјети дөврүндө (1120—1149) Ширван дөвләти хејли күчлөнүмийш және Азәрбайжаның истиглалијјети уңрунда мубаризаның мәркәзине чөврилгүштөрдөр.

² Китабда кәғил әзәзине: вәкил.

М. Э. Сабир өз дөврүндә мұасирләри вә гәләм достлары олан Чәдил Мәммәдгулузадә, Аббас Сәхһәт, Фиридунбәј Кәчәрли, Сұлтан Мәчик Гәнисадә, Элискәндәр Чәфәрзәдә вә башгалары илә мұнтәзәм мәктублашмыш, фикир мұбадиләсі етмишdir. Әдәбијат, мәтбуат, мәктәб, маариф мәсәләләрина даир бејук шаирин бир сыра гәzet вә журнал редакторлары, мүһәррирләри илә (Әләскәр Элиев, Мендибәј Һачынски вә б.) жазылдығы да мә'лумдур. Лакин бу мәктубларын чоху бизә көлиб чатмамышдыр. Көркемли тәнгидчи вә әдәбијатшүнас Ф. Кәчәрли М. Э. Сабирин вәфаты мұнасибети илә «Мә'лumat» газетинде (3 август 1911, № 29) чап етдириди: мәгәләсіндә шаирин тәрчүмең-налы вә әсәрләри һағында охудуларға кениш мә'лumat верәчәйини вә'd етдиқдән соңға деирді: «Онун мәндә бир чох нәэмән вә нәсрән жазылмыш мәктубаты варки, чүмләсі мәним мәһәлли-игамәтим олан Гори шәһәринде галибы...»

М. Э. Сабирин мәктубларындан аз бир һиссәси галмашылар. Сөз юх, кәләчәк тәдгигат вә ахтарышлар шаирин алда олмајан мәктубларынын мүәյжән һиссәсini мејдана чыхараСадыр. Сабирин мә'лум мәктубларынын бир нечеси илк дәфә «Japonnamә»ниң әввалин чапларына (1914, 1922) дахил едилмиш, бә'зиси дә индија тәдәррүс бир китабына салынмамышдыр. Шаирин һәјатыны, әдеби-ичтииман вә педагоги фәаилијәтини өјрәнмәк үчүн сон дәрәжә бејук әһәмияттә олан һәмин мәктублары бу нашрә дахил едилер.

I

МУДИР ЭФӘНДИМ!

(Сәh. 217)

1907-чи илин мајында нашрә башлајан «Бәйлүл» журналиның редактору Әләскәр Элиевин үйванына жазылмышдыр. Сонракалар алда едилмиш бу мәктуб «Революсија вә қултура» журналиыда (1937, № 1) чап олунмушdur. Жалпы бешинчи нашрә дахил едилмишdir.

II

ГОРИДЭ МААРИФПЭРВЭР СУЛТАН МЭЧИД ГЭНИЗАДЭ НҮЗУРЛЭРИНЭ! (Сэх. 218)

С. М. Гэнизадэний шэхси архивиндэ сахланан алјазмасы эссында илк дэфэ 1922-чи илдэ «Honhonnamä»дэ чап олунмушдур. Сонракы нэшрлэрин hec биринэ дахил едилмэмшидир.

«Honhonnamä»нин 1922-чи ил нэшриндэ С. М. Гэнизадэний унванына язылмыш бу вэ бундан сонракы мэктублар белэ бир гејдлэ верилмшидир:

«Мэрхүм Сабир өз дэсти-хэтилэ С. М. Гэнизадэй јаздыгы беш тогра мэктуб зејада дэрч олунур. Бу мэктубларын нэш'тий бојладир: Гэнизадэ мэрхүм Сабирэ Гори шэһериндэн кағыз языб Загафазија дарулмуллимчинин түрк шө'бэснэ мүэллимлик вэзифэсийн дэ'вэт етмишшиш. Бу хүсусда мурасилэт баштандыгда мэрхүм Сабир мүэллимлик вэзифэсийнэ нэзирлашмаг тэрэддүүндэ булунараг Гэнизадэй атидэки мэктублары язырын. Нэхажэт, Гэнизадэний вэсатэти илэ Бакы «Нэшри-мэариф» чөмийжтэйнин тэхти-идарэснэдэ булунаан Балахана зүкур ибтидан мэктэбиндэ мүэллимлик вэзифэсийнэ наил олур».

1 Фиршдунбэј Кечэрли (1863—1920)—көркемли Азэрбајчан эдэбијатшунасы вэ тэнгидчисидир. Узун мүддэт Гори семинаријасында мүэллимлик едэн Кечэрли Мирзэ Чэлнил вэ Сабирин досту, мэслэкдашы иди. Онларча эдэби-тэнгиди вэ публисист мэгжлэнин, Азэрбајчан эдэбијжаты тарихинэ дайр санбаллы елми эсэрин мүэллифи кими танымышдыр.

III

ГОРИДЭ ДУСТИ-ДИРИН ВЭ БЁРАДЭРИ-СЭДАГЭТ- АЛИНИМ СУЛТАН МЭЧИД НҮЗУРИ-ШЭРИФЛЭРИНЭ!

(Сэх. 219)

Илк дэфэ 1922-чи илдэ «Honhonnamä»дэ чап олунмушдур. Сонракы нэшрлэрин hec биринэ дахил едилмэмшидир.

IV

ФЭЗИЛӨТЛИ СУЛТАН МЭЧИД ГЭНИЗАДЭ НҮЗУРИ- ШЭРИФЛЭРИНЭ!

(Сэх. 221)

Илк дэфэ 1922-чи илдэ «Honhonnamä»дэ чап олунмушдур. Сонракы нэшрлэрин hec биринэ дахил едилмэмшидир.

МААРИФПӘРВӘРИ-МӨҮТӘРӘМ СУЛТАН МӘЧИД ГӘНИЗАДӘ
ҺҮЗҮРИ-АЛИЛӘРИНӘ!

(Сәh. 222)

Бу мәктубун бир һиссәси 1922-чи илдә «Honhoniamä»да дәрч едилмишdir. Мәктуб Сабириң Республика әлјазмалары фондунда саҳланан автографы эсасында бүтөв шекилдә илк дафә «Азәрбайҹан» журналында (1962, № 3) чап олуимушшур.

¹ *Mahmudbaev Mahmudbaev* (1863—1923) — М. Э. Сабириң мұасири вә јаҳын досту, көркәмли мүэллім олмушшур. Гори семинаријасыны битирдикдән соңра узун мүддәт рајон мәктәбләринде вә Бақыда дәрс демиш, ушаглара мәхсүс «Рәhbär» журналында (1906—1907) нәшр етмиш, миллі мәктәбләр учүн бир сырға дарслыкләр жазмышшыр. «Honhoniamä»нин иәшринде јаҳындан иштирак етмишшур.

² *Məhəmmədətəgi* — Шамахының маарифпәрвәр зијалыларындан бири, М. Э. Сабириң досту иди.

³ «Сабигдә мәһәлли газетәләр...» ифадәсиндән бураја гәдәр олай һиссә Сабир күллијатына илк дафә дахил едилir.

⁴ «Tazə həjat» — 1907—1908-чи илләрдә Бақыда «qındalıq» иәшр олунан «әдәби, сијаси, фәнни, иғтисади вә ичтимаи» газет иди. Илк нөмрәси 1907-чи ил априлин 1-дә, соң 230-чу нөмрәси исә 1908-чи ил октjabр айынын 7-дә чыхмышдыр. Газетин нашири капиталист Һачы Зеяналабдин Тағыев, редактору исә Һашымбай Вәзиров иди. Газетдә М. Һади, С. Һүсеин, М. Э. Сабир, Э. Мүзниб, М. С. Ордубади, Н. И. Гасымов вә башгалары иштирак етмишләр. «Tazə həjat» бағланыгдан соңра онун јеринə «İttifag» газети (1908—1909) нәшрә башламышдыr.

⁵ Һәмин е'лан «Tazə həjat» газетинин 1908-чи ил 18 июн тәрихли нөмрәсиндә дәрч едилмишdir.

СУЛТАН МӘЧИД ҺҮЗҮРИ-ШӘРИФЛӘРИНӘ!

(Сәh. 224)

Илк дафә 1922-чи илдә «Honhoniamä»да чап олуимушшур. Соңракы нәшрләrin heç бириң дахил едилмәмишdir.

¹ *Jusif* — дини рәвәјәтә көрә, Я'губ пејгәмбәриң кичик оглудур. Фөвгәл'адә көзәллији илә сечилән Юсифи куја атасы о бири огулларындан сох истәрмиш. Буна пахыллыг едән гардашлары Юсифи алладыб чөлә апармыш, сох эзијјэт верәндән соңра ону гүйја салмышлар. Мәктубда Сабир һәмјөрлиларындан көрдүү зүлмү Юси芬 гардашларындан көрдүү зүлмә мугајиса эдчى.

² «Зәнбур» — 1909—1910-чу илләрдә Бақыда «Molla Nəsradin»-иң тә'сир илә иәшр едилән һәфталык сатира журналы иди. Илк нөмрәси 1909-чу ил мартаын 13-дә чыхмышдыr. Нашири һаким вә јазычы Эбдулхалыг Ахундов, редактору әзвалча Рәзәбәй Солимханов, соңра Эзим Эзимзадә вә иәһајот, кијаз Муртузабај Налаван-

дэв олмушдур. Журналда М. Э. Сабир, Э. Нээми, А. Сөлхэт, Э. Мүзиниб ва башгалары фэал иштирак етмишлэр.

3 «Зэнбур» журналынын 1909-чу ил 31 ийул тарихи 21-чи нэмрасинда чап олумуш нэмийн бејт будур:

«Рохм гыл, Сабир, бу гэдри эзэ ше'рун башыны;
Заје етэг көзлэрин, кэр пак едирсэн гашыны».

VII

МЭКТУБИ-МЭХСУСИ

(Сэх. 226)

«Молла Нээрэддин» журналы редакторунун үнванына јазылан бу мэктуб Республика архивалары фондунда Ч. Мэммэдгулузадэний архивинде сахланан автограф эсасында «Азэрбајҹан» журналида (1962, № 3) чап олумушдур. Күллијата илк дэфэ даихледилэр.

¹ Начы Әбдүррәхим Сәмәдов (1841—1921) — Шамахынын маарифпэрвэр тачирләриндән бири иди. Ч. Мэммэдгулузадэ ону «мэшхүр ва меңтәрәм тачирләrimizdәn» бири кими гијмәтләндirmişdir. М. Э. Сабир илэ «Молла Нээрэддин» журналы зрасындахи ишкүзэр алагалэрдэ мүәյҗән рол ојнамышдыр.

² Мәһмәмәдәли шаһ нэээрдэ тутулур.

VIII

РУҮМ, ЧАНЫМ, ШӘРИФЗАДӘ!

(Сэх. 227)

«Молла Нээрэддин» журналынын фэал эмекдашларындан олан Гурбанали Шәрифзадәје јазылмыш бу мэктубуни орижиналы профессор Эзиз Шәрифин шәхси архивиндәдир. Мэктуб күллијата илк дэфэ даихледилэр.

¹ Өмәр Фаиг Неманзадэ (1872—1937) — ингилабдан эрвэлки Азэрбајҹан деври мэдениятинде фэал иштирак едэн, «Молла Нээрэддин» журналынын иашри тарихинде хүсуси хидмәти олан мүнәрриләрдэн биридир.

² Мәмәдәли Сидги (1888—1956) — М. Э. Сабири шәхсэн танылан зијалылардан бири, маарифпэрвэр мүэллим вэ шаир Мәмәдтағы Сидгинин оглудур. 1910-чу илни нојабрындан 1911-чи илни мартаина кими «Молла Нээрэддин» журналынын мувәггәти редактору олмуш, ингилабдан соира совет мэдениятинде фэал ишләмишдир.

IX

ГАРДАШЫМ СӘННӘТ!

(Сэх. 229)

Илк дэфэ 1914-чу илдэ «Еюніоннамә»дэ чап олумушдур. Сонголар ялымы учүнчү иашре даихледилмишdir.

Бу вә бундан соңракы мәктуб «Honhöpnamä»нин 1914-чү ил изш-
ринде «Мәрһүм Сабир әфәндисин налош олдуғы наңда Тағлисдән
рәғиғи Сәлхәтә жаздығы ахырынчы мәктублары» гејди илә верил-
мишишdir.

X

ГАРДАШЫМ СӘНІӘТ!

(Сәh. 230)

Илк дәфә 1914-чү илдә «Honhöpnamä»дә чап олумушшур. Соң-
ралар жалның үчүнчү нәшрә дахил едилмишишdir.

1 Məhdiyəv Ənəçinov (1879—1941)—XX əср Azərbaycan mətbua-
tynda müəşirriр kimi iştiarak edən, «Honhöpnamä»нин нәшри тарих-
xində müəjjən xidməti olan zijalılyardan bürülür.

XI

[МӘКТУБДАН БИР ПАРЧА]

(Сәh. 232)

Илк дәфә 1912-чү илдә «Honhöpnamä»нин титул сағифасында
«Милли шаиримиз мәрһүм Сабирин бир рәғигинә өз хәттилә жазды-
ғы шикајэтнамәсindәn бир нәbzə» гејди илә верилмишdir. Соңракы
нәшрләrin heç birinə дахил едilməmiшишdir.

А

Аб — су.

Аба — аталар, бөјүклөр; башчылар.

Абкуи — су рәнкиндә олан, мави, көй.

Ағаз — башлама; ағази-кар — ишин башланғычы.

Ағұштә — булашмыш.

Адаб — гајдалар, ұсуллар; адәтләр, танунлар; адаби-бар — шаһын гәбул гајдалары.

Ади — адәт едән.

АЗИМ — кедән; азим олмас — јола дүшмәк.

Ајат — ајәләр, Гуран чүмләләри.

Аյә — Гуран сурәләрини тәшкіл едән чүмләләрин һәр бири.

Айни — дини адәт, мәрасим.

Ал — иесил, айлә; ал и-әба — пејғәмбәрин айләси (Мәһәммәд, Эли, Фатима, Һәсән вә Һүсеин).

Алам — әләмләр, дәрдләр; мәјеji - алаам — әләмләр мәнбәји.

Алат — алэтләр, вәсант.

Аләмарә — дүнjanы бәзәjән, аләмә ѡарашиг верән.

Аләмхарач — һәр јердә хәрач алан, һамының табе олдуғу (шах).

Али-Адәм — иисан өвлады, адамлар; бәшәрийjет.

Али-қиса — пејғәмбәр өвлады.

Алу — сары кавалы.

Амил — ишчи, гуллугчы, әмәл едән; алим и амил — сезү илә иши бир алим.

Арастә — бәзәкли, бәзәдилмиш.

Ара — ра'јләр, мұләниzzәләр; араји-мүсисибә — јанылмајан, дүзкүн олан ра'јләр, фикирләр.

Ари — боли, һә.

Ари — тәмиз; узаг.

Ариз — јанаг; ариз и аль — ал јанаг.

Ариз олмас — үз вермәк, баш вермәк.

Аризи — баша қалән; үз верән; аризи-гәмләр — күнүн, заманын гәмләри, дәрдләри.

Аријатса — мұвәggәти дүнија; буровуз јер.

Асајиши — диничлик, ранатлыг, сұлh, архайыныг.

Асар — әсәрләр; асари-хејријә — халғын хејринә олан әсәрләр, ишиләр, асари-гәләмијә — жазылан шејләр, әсәрләр.

Асман—сома, көј; мәни-асман—көзәл, дилбәр.
Асманы—көjlәрә мәхсүс олан шеj, чоh тәмиз вә дәjәрли.
Аситан—сарай гапысы, сарай јолу.
Атәшбар—од јағыран, јандырыб јахан; тазијанеji-аташ-
бар—кәсқин hәчв.
Атидәкi—ашагыда.
Атиjәззик р—ашагыда кестәрилән, адлары чакилән.
Афаг—үфүгләр.
Афәт—бәла, мүснәт.
Афијэт—чан сағлығы.
Афитаб—күнәш
Аһу—чеjран, мәч. көзәл.
Ашигкуш—ашиг өлдүрән.
Ашиjan—јува; мәскән.
Ашүфтә—гарышыг, вәлвәләли, нараhat.
Ач—фил сүмүjү; тәхти-ач—фил сүмүjүндән гаjрылмыш таht.

Б

Баб—фәсиl, hиссә (китабда, елми вә ja эдәби эсәрдә).
Баб—гапы; хүсус; бубада—бу хүсусда, бу hагда; баби-ка-
рам—сәхавәт вә бәхшишләр гапысы.
Бавэр етмәк—инаниmag.
Баги—галан; багилари—галанлары, о бириләри.
Бад—күләк, рузикар; бади-сијаh—гара јел.
Бади—сәбәб, баис.
Баэдәб—әдәблә.
Байнhэмэ—бунунла белә.
Баис—сәбәб; баиси-иршад—догру ѡола кирмәjә сәбәб олан
адам; баиси-пишрәфт—тәrәggijә сәбәб олан.
Бак—горху, чәкинмә.
Бала—јуксәклиq.
Бамад—сәhәр, сүбh.
Бан—бүхүр; Ындистанда битән лубан адлы агачдан алыман
етирли маддә; бәdmүшк.
Бандо—сөз вә ja оркестр дәстәси.
Баниjan—туранлар, тәртиб вә тәшкил едәнләр.
Бану—бөjүк, hөrmәtli арвад, ханым.
Бар—I. дәвләт башчысының рәсми габулу; 2. јук.
Баран—јағыш.
Баригэ—шимшәk.
Баркан—сарай, падшаһны еви.
Батини-шум—пис үрәк.
Бахәбар—хәбәрдар.
Байир—парлаг, көзәл.
Беjза—аг, ишыглы, аждын.
Беji—ара; беjiулбашәр—инсанлар арасында.
Беjt—ев; беjtи-hарим—hәрәм еви; беjtи-ибадат—мәсчид.
Бехуда—аллаhа; тәвәккүл бехуда—аллаhа тәвәккүл.
Бешанh—шана.
Бега—дамилилк, әбәдиллек; мүлки-бага—дамил аләм.

Бағадр—гәдәр.
Бағадри-гүүвэ—бачарыг даирәсінде, күч чатан гәдәр.
Бағајэт—сон дәрәчө, лап чох.
Бағаштәз—бидән-биә.
Бадастур—тә'лимата көрә.
Бадафкар—сүи-гәсдичи, чинајёткар.
Бадиәпәрда з—бәдии сөзләр јарадаи, көзәл фикирләр сөјләжән.
Бадиһә—дүшүнүлмәдән, дәрһал сөјләнилән көзәл сөз.
Бадиһи—ашкар, шубһәсиз, айдын.
Бади'и - афлак—кејләри јарадан.
Бади'кәлам—бәдии сөз устасы, көзәл эсәрләр јарадычысы.
Бадторин—ән пис, ән јаман.
Бәэзм—мәгәсадда, нијјәтлә; бәэзм и-шикар—овламаг гәсди илә.
Базл—верма, бағышлама; бәзли-чан—чанындан кечмә.
Бәэм—мәчлис.
Бәид—узаг; мәһали-бәидә—узаг мәһәлләр, јерләр.
Бәјан—иғадә, нитт.
Бәкаф—әл ичинде; чан бәкаф—чаныны гурбан етмәјә назыр.
Бәлагәт—көзәл данышыг габилијәти.
Бәлдә (баләд)—шәһәр, гәсәба.
Бәләдијәт—тәнышлыг, баләд олма.
Бәлиғ—choх, артыг; сә'жи-бәлиғ—choх чалышма, артыг сә'жетмә.
Бәлләтү—үздүм.
Бәм—бас (мусыгидә).
Бәндәр—лиман, порт.
Бәр—тәрәф; бәри-шаһи-Иранә гылды хұрам—
Иран шаһына тәрәф ѡлланды.
Бәрат—көндәрмә.
Бәрбәт—чалғы аләти, голпуз.
Бәрвәчи-ати—ашағылдақы үзра, ашағыда көстәрилән кими.
Бәрин—јүксәк, а'ла.
Бәрк—јарпаг; бәрк и-сәбз—кеј јарпаг.
Бәрмәла—ашкар, көрүнән.
Бәрфәрз—тутағ ки.
Бәрнәм олду—позулду, дагылды.
Бәр'әк с—әксина, тәрсина.
Баса—choх, кифајэт гәдәр, чохдур.
Басирәт—гәлб кезү илә бахма; һәнгәти көрмә; сәһиби-баси-
рат—агыллы, мәнијәти көрән.
Басит—кениш, ачыг; баҳ: бәст.
Баст—дашмә, ачма, яјма; бәсти-басит—ачыг, кениш яјма.
Баст-баст—бағлама-бағлама.
Бастәр—јорған-дашәк.
Баталат—эталәт, ишсизлик.
Батһа—Мәдина шәһәринин гәдим ады; шаһи-Батһа—Мәһәммәд
пейғомбар.
Бәһә—дајәр, гијмет.
Бәһадирәнә—гәһрәмәнчасына.
Бәһази-тәләби-јар—јар тәләбинин баһасы, гијмети.
Бәһәм (баһәм)—бирликдә, бир јердә.

Бәһәр һа л—һәр налда.
Бәһәр—1. дәниз; бөјүк чај; 2. мејвә, мәңсул.
Бәһрише'р—әрүз вәзинидә ше'рин өлчүсү, гәлиби.
Бәһчәт—шадлыг, күләрүзлүлүк.
Бә'д—соира; бә'д һазар—миндән соира.
Бә'дә (бә'дәи)—соира.
Бә'дә тәһрир—јаздыгдан соира.
Бибәһро—мејвәсиз, мејвә кәтирмәјэн (агач).
Бигәрдилвүс'и—имкан даирәсіндә.
Бигүнч—насыз, ишвәсиз.
Бид—сөйүд агачы.
Биәдәд—сајсыз, чох.
Бидрак—анламаз, дәрракәсиз.
Бинитиһа—сонсуз, иәһајәтсиз.
Бикр—илк, жени, тәзә; тохунулмамыш.
Бикиран—кәнарсыз, һұдуңсуз, учсуз-бучагсыз.
Бикүман—шүбәсиз.
Билаад—шәһәрләр, гәсәбаләр.
Билаэввәл—эввәлсиз; эввәл вә билаэввәл—истәр эввал,
истәр соира.
Билистифадә—истифадә едәрек, истифадә ила.
Билкүллийә—бүтүн, үмүм, тамам.
Билчүмлә—бүтүн, тамам, һәр шеј...
Бил'иттифаг—иттифагла, бирликла.
Бимар—хәстә, азарлы.
Бимүнтәһа—сонсуз, түкәнмәз.
Бина—көрән, көзү олан, кор олмајан.
Бинадил—һәссас, узагы көрән.
Бинаән—...көрә; она бинаән—она көрә.
Бинаән - әлејһ—она, сәбәә көрә.
Бинаји—әзадарлыг бәрпа етмәк—тә'зијә сахламаг, јас
тутмаг.
Бинакузар—јарадан, әсасыны гојан.
Биналә—наләсиз, сәссиз.
Бинәсиб—мәһрум.
Бинәһәјә—сонсуз.
Бинијаз—еңтияачсыз, мөһтәч олмајан.
Бипәдер—атасыз, јетим.
Бипәрва—горхмадан, чәкинимәдән.
Бирәнч—зәһмәтсиз, әзабсыз.
Бирәһманә—рәһмисизчәсина.
Бирлә—иля; истиғамәт бирлә—истигамәт ила.
Бисәрүпа—башсыз-ајагсыз; фырыллагчы.
Бисүтүн—«Хосров вә Шириң» эфсанәсіндә Фәрналын чаплығы
дағ.
Битәвана—касыб, мадди чайытдән зәнф.
Биттамам—бүтүнлүкә, тамамила.
Бихар—тикансыз.
Биниммат—һиммәтсиз.
Биһүдуд—һәдсиз, сонсуз, битмәјән.

Бишэ—мешэ.
Бишумар—нэдэн чох, сајсыз.
Бүг'э—өлкэ, јер, момләкәт.
Бүгэ—эдават, кин.
Бүзүркан — бөјүкләр; бүзүркан и Иран—Иранын бөјүк адамлары.
Бүлэнд—јүксәк, уча; бүлэнд олмаг—јүксәлмәк.
Бүрудәт—сојуглуг; гәми-бүрудәт—сојуглуг дәрди, гәми.
Бүрз—мејдана чыхма, көруимэ.
Бүрнан—далыл, сүбүт.
Бүсати-тараб—кеф вә шадлыг мәчлиси.

B

Вабэстэ—бағлы; бир шејдән асылы олма.
Вагеэн—һәгигәтән, докрудан.
Вазеһ—ачыг, аждын, ашкар, мә'лум.
Вала—јүксәк, али; һиммати-вала—бөјүк һиммәт, бөјүк сә'ј вә гејрәт.
Валидат—аналар; аналыг.
Валида—ана.
Ваһэрәтә—ej вах!...
Вагур—вүгарлы.
Вагф етмәк—гурбан вермәк, тамамилә һәср етмәк, вермәк.
Вәди э—эмәнәт, сакланмаг учун верилән шеј; һәдијә.
Вәз—вәзијәт, һал, һәрәкәт.
Вәз'и-мәхарич—хәрчләниши оланлар, лазыми хәрчләр.
Вәлејк—лакин, амма.
Вәләд—օгул.
Вәли—амма, лакин.
Вәртэ—учурум; вәртеји-һәлакәт—һәлак олма, өлүм учуруму.
Вәсаил—василәләр, васитәләр; сәбәбләр; вәсаили-мұтәэддиқ—бир сырға васитәләр.
Васант—васиталәр; вәсант илham—илham мәнбәләри.
Вәсатэт—васитәчилик.
Василә—васита.
Вәси—вүс'етли, кениш.
Вәсл—чатма, чатдырма.
Вәсф—тә'риф; вәсф и дүрүрү—јалан тә'риф.
Вәсфку—тә'рифләжән, тә'риф дејән; мәдһи шаир.
Вәфа парвар—вәфалы, сәдагәтли.
Вәхи—горху, горхунч шүбһә.
Вәчәһәт—көзәллик, көјчәкли.
Вәчд—eвш илә чошма, дашгын һисс.
Вәчәзи—үзән, үздән, зәнирдә.
Вираизар—харабалыг, дагылмыш.
Вифаг—һомра'йлик, һәмфикир олма, достлуг.
Вүгузат—надисалар, вагеәләр.
Вүзара—вөзирләр.

Вұрул—көлмә, вазид олма.
Вұсуг—инанмаг, е'тибар етмә.
Вұсул олма—чатма, жетишмә.
Вұчуди-гајиб—жох олмуш, арадан чыхмыш инсан, тејб олмуш.

Г

Гадир—күчлү, бачарыглы, гүдрәтли.
Газијұл-һа чат—һәр кәсін еңтијачыны өдәйен.
Гайл ол маг—нианыбы разылашмаг, разы олмаг.
Гайм—дуран, вар олан.
Гајеји-амал—мәсін мүһум истиқ.
Гајэт—бир ишин, бир һалын сон дәрәчеси; гајэтитәһессүр—сон дәрәчә һәсрәт чөкиб тәэссүф етма.
Гајэтдә—чох, сон дәрәчә, лап.
Галиба—ола билсін ки, еңтимал ки.
Галы—халы, бейіук халча.
Гаре—охучу, охујан.
Гарени—охучулар, гаренини-кирам—негізгі охучулар.
Гач—нечә.
Гејд—бағ, бәнд, ип; зәнчири.
Гејз—гәзәб, һиддәт.
Гејратмәндән—гејрәт саһибләри.
Гәбин—чирик, пис, јарамаз; әмри-гәбиһ—чирик иш.
Гәбләлвүгу—бир ишин баш вермәсіндән габаг; һисси-гәбләл вүгү—гадиса баш вермәдән габаг онун дүйнеласы.
Гәваид—гајдалар, үсууллар, ѡллар.
Гәви'әгл—чох ағыллы, дәрин дүшүнен.
Гәдд—бој, ғамәт; бел.
Гәдәм-бәр-гәдәм—аддым-аддым.
Гәдәм күза р—гәдәм гојан; киришән, иша башлајан.
Гәдрдан—гәдирилән, гијмәтбилән.
Гәзәлхан—гәзәл охујан; гәзәл жазан.
Гәјур—гејрәтли, наимуслу.
Гәлбшикән—гәлб гыран, үрек сыйдыран.
Гәмфәзә—гәм артыран, кәдәрли.
Гәмхар—гајғыкеш, биригин дәрдинә шәрик олан.
Гәрз—борч.
Гарибулғәһм—мә'налы, ағла киран; та'сир едән.
Гәрин—жахын; гәрини-мәғфирәт—әфф олумага, күнән-ларындан кечилмәjә лајиг.
Гәринә—исте'дад.
Гәрјә—бейіук кәнд, кичик шәһәр.
Гасанд—гәсідәләр.
Гәсватәнкиз—гәм кәтирән, чансыхычы.
Гәср—сарај.
Гәтл—өлдүрмә.
Гәт'—кәсмәк; гәт' и-раһ—жох кәсма.
Гәт' и-төјж—гәрар, тәдбиr, сарәнчам.

Гаффар—әфв едән, күнаңдаи кечән (аллаһ).

Гәһр—қадәр; мәһн олма, үмидин пучы чыхмасы.

Гәһт—гыт-гәһәтлик.

Гијас—мұғајисәли иәтичә; бөнзәтмә, мисал көстәрмә.

Гиссә—әһвазат, һекаја.

Гитәат—гит'әләр, јерин гит'әләри.

Гевл—сөз, ифадә; гевли-намашрү—шәриәтә хилаф сөз.

Гөвсеји—гевсләр, јайлар; мәң. гашлар.

Гуллаб—әјирмә чархы, гыврымлама аләти.

Гүва—гүвваләр; гуважи-миллийә—милли гүввәләр.

Гүввеји-низамијә—һәрби гүввә; милис дәстәси.

Гүддусијаи—мүтәддәсләр.

Гүдүм—гәдәм, аддымлар, кәлмә.

Гүтта'и-тәриг—јол кәсәнләр, гулдурулар.

F

Ғәбгәб—бухаг; ғәбгәби-дилбәр—көзәлин бухагы.

Ғәләчәт—тахым.

Ғәраиб—гәрибә шејләр.

Ғәрра—парлаг.

Ғүфран—әфв, күнаңы бағышлама; наили-ғүфран—күнаңла-
ры бағышламан

D

Давәр—адаләтли һаким, һекмдар; аллаһ.

Дадрәслик—көмәклик, јардым етмә.

Дадустад—алвер, тичарәт.

Дам—тәлә, тор.

Дана—биликли, алим.

Дарүлзијафә—гонаглыг еви.

Дарүлмусалимәт—саламатлыг јери.

Дарүлтәһесијил—тәһесил алышан јер, мәктәб, институт.

Дарүләман—таһлүкәсиз јер.

Дарүл'ирфан—елм вә мәдәнијјәт еви; али мәктәб.

Дарүл'үгба—ахирәт, о дүнија.

Да'и—да'ват едән, чагыран.

Денгани—кәндли.

Дәзан олмаг—јүйүрмәк.

Дәккәт—параланма, јарылма, гырылма; дәккәтүл-әрз—јер
үстүнүн зәләзләден јарылмасы, параланмасы.

Дәлә—долча, ведрә; күнәш системиндәкі он ики бүрчдән бири.

Дәлил—јол көстәрән, рәһбәр.

Дәмидә—чалышмыш, үфүрүлмүш.

Дәмкүзар—вахт кечирән.

Дәни—алчаг, золил.

Дар—тапы.

Дар агуш—гучаглама.

Дәрдәст етмәк—әлде етмәк, алә алмаг.

Дәрәчәт—дәрәчәләр, рүтбәләр; дәрәчәни-алијә—јүксәк дәрәчәләр.

Дәрзаман—өз вахтында.

Дәри-гәср—сарај гапысы.

Дәри-кәнч—хәзинә гапысы.

Дәркар—ишдә, ашкар, көз габагында.

Дәркән (дәркәһ)—ев, сарај гапысының табагы.

Дәркуш гылмаг—јадда сахламаг, хатырламаг.

Дәрмијан етмәк—ортаја гојмаг, араја чәкмәк.

Дәрун—ич, дахили тәрәф.

Дәрһүзур етмәк—һүзурға кәтирмәк.

Даст—1. әл; 2. комплект.

Дәфәат илә—дәфәләрә.

Дәхл—дахыл, пул гутусы.

Дәһан—агыз; мәч, гәлб; сирри-дәһан—үрәк сирри.

Дәһат—кәндләр; эһли-дәһатымыз—кәндлиләримиз.

Дәһр—дүнja.

Дәшт—чөл, сәһра, бијабан.

Дә'ва—иддиа, тәләб.

Дибач—нахышлы ипек гумаш.

Диван (диванхана)—һекумәт идарәси.

Дидар—керүш.

Дидар—үз, сифәт.

Дидә—көз; дидеји-шәһла—ала көзләр.

Диду бус—көрүшүб өпүшмәк.

Дијба—күллү ипек парча.

Дил—үрәк, гәлб; дил-и-хак—јерин алты.

Дилара—үрәк бәзәјен, көнүл охшајан, көзәл дилбәр.

Диларам—үрәк сакит едән, фәреәт верән.

Дилбанд—әзиз, доғма, севимли.

Дилдадә—гәлбини вермиш, көnlүнү вермиш.

Дилизар—инләјен гәлб.

Дилкуша—көнүл ачан.

Дилнаваз—көнүл охшајан.

Дилпазир—үрәкалан, қазибәли.

Дилрұба—үрәкчәкән, қазибәли, көзәл.

Дилсуз—гәлби јанан; үрәк јандыран; вагиеји-дилсуз—үрәк јандыран, фәлакәтли нағиса.

Дилтәнк етмәк—гәмләндирмәк, кәдәрләндирмәк.

Дилфириб—көнүл алладан; чох көзәл.

Дилшад—гәлби шад, севинән.

Динар—гызыл пул.

Динпәрвәр—дин тәрәфдары, динпәрәст.

Дирәм—кумуш пул, дирәм.

Дирәхшәндә—парлаг.

Дириғетмәк—эсиркәмәк, гыjmамаг.

Дирии—кеһиңә, гәдим; дусти-дирии—кеһиңә дост.

Дишрә—бајыра, харича, дышары.

Дөвләтмәндә—дөвләтли.

Дөвләтсәра(j)—һекумәт сарајы, дөвләт бинасы.

Дөврү бәр—этраф, һәр тәрәф, һәр jan.

Дуда—нис, түстү; мәч, чәналэт.
Дудман—ханэдан, сұлалә; бөйүк аилә, иесил.
Дун—алчаг, ашагы.
Дурбин—узагкөрән.
Дүрәнк—икиранкли; икиүзлү, ријакар.
Дүрүг—јалан.
Дүруд—дуда, салам, тә'риф.
Дүрүшт—сәрт, кәскин, гаты.
Дүрч—чаваһиrat гутусу.
Дүхтар—гыз.
Дүшвар—чэтин, мүшкүл.

Е

Ежчу—ејиб ахтаран.
Ежд—бајрам.
Емән—архајын; тәілукәсиз, хатасыз.
Еји—көз.
Ејш—зөвгү сәфа, кеф-ләzzәт.
Елми-хал—дини өхлаг вә һәрәкәтләр дәрси.
Ермәниjjät—ермәнилик.
Еңзар—һүзурға ҹагырма, назыр етмә.
Еһмал еjlәmәк—е'тинасызылыг, әһәмијјэт вермәмәк.
Еһразетмәк—газанмаг, әлдә етмәк, бир шејә наил олмаг.
Еһтизар—chan вермә, chan чәкишмә; h и j и i - e һтизар—өлүм вахты, өләркән.
Еһтишам—дәбдәбә, тәнтәнә.
Ешк (ешки - тэр)—көз јашлары.
Е'заз—һермәт етмә, әзизләмә.
Е'зам—јола салма, кендәрмә.
Е'лам—мә'лум етмә, билдириш.
Е'тидал—орта һал, мө'тәдиллик.
Е'тила—јүксәлиш, тәрәгги.
Е'тимад—архајынылыг, инам.
Е'тина—choх диггәт, әһәмијјэт вермә; и ә з ә р и - e 'тина—choх фикир вериб чалышма.
Е'тисаф—натсызылыг, әдаләтсизлик; тәзјиг.
Е'чаз—мә'чүзә.

Ә

Әб—ата.
Әбзаб—гапылар.
Әбир—әнбәр.
Әбжат—бејтләр, шे'рин гоша мисралары.
Әбниа—огуллар; әбниа жи-вәтән—вәтән огуллары.
Әбр—булуд.
Әбрү—гаш.
Әзамир—эмрләр; әзамир илаһи—аллаһын бујуруглары.
Әзамүнис—гара чамаат.

Әвәхир—ахырлар, сонлар; әвәхир иәјјам—сон күнлэр, сон заман.

Әвчәб—choх вачиб, эн вачиб.

Әгайд—әгидәләр.

Әгабаһ—ән чиркин, эн пис.

Әгвал—гөвләр, сөзләр, ифадәләр.

Әгвам—гөвләр, халглар.

Әгдәм—даһа әввәл, даһа габаг.

Әгдәс—ән мүгәлдәс, эн пак.

Әгәбә—хаталы кечид, чәтиң юхуш.

Әгәлән—ән азы, неч олмаса.

Әгса—ән узаг; әгса и-аләм—дүијаны эн узаг јерләри.

Әгсәлкәм ал—камалын сон дәрәчеси.

Әғнам—гојун-кечи.

Әғнија—дөвләт саһибләри, варлылар.

Әда—өдәмә, вермә.

Әдаји-кәлимат—дејилән сөзләрини үслубу, тәрзи, гәјдасы.

Әдаләтшиар—әдаләт тәрәфдары, әдаләт саһиби.

Әдаләтмәаб—әдаләтли; әдаләт олан јер.

Әддәтмәк—сајмаг, несаб етмәк, билмәк.

Әдәм—жохлуг; әдәми-мутабигәт—үйгүнсүзлүг; ҳаби-
әдәм—өлүм.

Әдәми-вучуд—жохлуг, тапылмазлыг.

Әдәми-игтидар—бачарыгсызылыг.

Әдјан—динләр.

Әдукир—дүшмән тутан, дүшмән јыхан.

Әза—әзијјэт, инчимә, чәфа, чөвр, матэм, јас, тә'зијә.

Әзадар—јас тутан.

Әз-гәза—гәздан, көзләнилмәдән.

Әзәли—һәр шејдән габаг олан, эн әввәл олан.

Әзим—бејүк, әзәмәтли.

Әзимәт етмәк—кедиб-калмәк.

Әзл—бир ишчини гуллугдан чыхарма.

Әзм (етмәк)—нијјэт (етмәк), бир иша киришмәк; әзми-Хорасанејләди—Хорасана ѡола дүшдү.

Әзончумла—о чүмләдән.

Әзһа—гурбанлар; ејди-әзһа—гурбан бајрамы.

Әзһәр—choх ашкар, лап айдын; әзһәрүү минәшшәли—
күнәшдән дә ашкар.

Әја—ej (хитаб).

Әjjам—күнләр, заман.

Әjjуг—којун јердән эн јүксөк негтәси.

Әјтам—јетимләр; әјтам и-зар—аглајан јетимләр.

Әкбәр—ән бејүк.

Әкдар—кәдәрләр, гүссәләр.

Әкрем—ән кәрамәтли, эн сәхавәтли, кәрәм саһиби.

Әлайм—әламәтләр, нишанлар; әлайм и-вәчхи—үзәдә көрү-
нөн әламәтләр.

Әлач пәзири—сағадан, әлачы, дөрманы олан, дәрл.

Әлбаги—галан, артыг галан.

Әләнијјэт—ајдынылыг, ашкарлыг, мејданда олма.

Әзәм—ән лазым.
Әнијјә—бөйүк, йүксек рүтбәли; ү мәни аји - әлијјә—бөйүк,
сүтибарлы адамлар; асари-әлијјә—тијмәтли эсәрләр.
Әлкәламу йөчүрүл көлами—сөз сөзү чөкөр.
Әллаф—дан, тахыл, от, саман сатан дүкәнчы.
Әл мәдәри—мәктәбләр, мәдрәсәләр.
Әлеңиә—лисанлар, дилләр.
Әлһаал—бирдән, дәрһал; инди.
Әлһасил—гысасы.
Әлһәгг—догрудан да, һәигигәтән.
Әлһәмд—һәмд олсун, шүкр олсун.
Әлһәмдүллән—аллаха шүкур.
Әл'ян—инди, бу дәгигә.
Әл'эмән—көмөк! аман! мәдәд!
Әмә—корлуг.
Әмвәл—мал·дөвләт.
Әмват—мејитләр, өлүләр.
Әмәләчәт—гуллугчулар, ишчиләр.
Әшиг—дәрин; иөвミニ-әмиг—дәрини јуху.
Әмлак—мулкләр.
Әми—архайылыг, асуәллик, әминлик.
Әминнәт—горхусузлуг.
Әминнәт фәзә—әминлик артыран.
Әмр—иш, фәл, һәрәкәт.
Әнија—нәбиләр, пејгәмбәрләр.
Әнам—халг, чамаат.
Әнвар—пурлар, ишыглар; елм вә мәдәнијјәт.
Әнва—невләр, чешидләр; әнва'и-күтүб—мухтәлиф китаблар.
Әнгәриб—јакында, тезликлә.
Әндешә—гајы, фикир-хәјал, гәмли фикир.
Әндуһ—гәм, қадәр.
Әнзар—назарләр.
Әнчам—иши баша чатдырма.
Әнчумшүнас—улдуз алими; улдузлары таныјан.
Ән'ам—һәдийжаләр, бәхшишләр.
Әрабб—саһиб, јејә; әрабби-нәзәр—көзү ачыг адамлар, ағыл-
лы оланлар; әрабби-гәләм-јазанлар, јазычылар.
Әрз—јер, дүнија.
Әрзәл—ән разил, ән алнаг.
Әркан—рукиләр, баш үзвләр; әркани-дөвләт—дөвләт баш-
чылары.
Әрадә—араба, үстүнә шеј гојулан тәкәрли нәглијјат васитәси.
Әре—мејдан, бөйүк сәһиә; әрсеји-алам—дүнија сәһиәси.
Әрчүмәнд—моһтәрәм, һөрмәт вә е'тибар саһиби.
Әрш—көј, сәма, көј гүббәси.
Әсаси-сәфәр—сәфәр, јола лазым олан шејләр.
Әсб—ат.
Әсбаб—сәбәбләр; әсбаби-тәзәд—зиддијјат сәбәбләри; әсбаби-
саадәт—хөшбәхтлик сәбәбләри
Әсгәл—агыр шејләр; мүхәлләфат, авадәнлыг.
Әсәф—тәссүф.

Э с а ф а—тәэссүфләр олсун.
Э с ә ф ә н—тәэссүф ки, heif ки.
Э с и а ф—санэткарлар, пешә саһибләри.
Э с ә р а р—сиррләр, кизли сезләр; э с ә р а р и - р у һ и ј ј э—үрак сирр-
ләри.
Э с һ а б—саһибләр; мө'минләр, Мәһәммәд пејгәмбәрин сөһбәтиндә
оланлар.
Э т а б у ј у р м а г—вермәк.
Э т в а р—төврләр, һаллар, вәзијјэтләр.
Э т и г—көһиә, тәдим; мәкатиби-этиг—көһиә мәктәбләр
Э т р а к—түркләр.
Э т ф а л—тифилләр, ушаглар.
Э ф г а н—фәған, налә.
Э ф з ә л—choх фәзиләт.
Э ф к а р—фикирләр; э ф к а р и - ч ә д и д ә—јени фикирләр.
Э ф л а к—фәләкләр, көjlәр.
Э ф р а д—фәрдләр, иәфәрләр.
Э ф с ә р—тач.
Э ф с у н—сөhr, чаду, овсун.
Э ф ' а л—ишиләр, һәрәкәтләр; э ф ' а ли-мұләзвәсә—мурдар иш-
ләр.
Э х б а р—хәбәрләр.
Э х б а р н а в и с с и л и к—мүхбирилик.
Э х з е ѡ л ә м ә к—алмаг, мәнимсәмәк.
Э х ј а р—јаҳшы адамлар, ҳалгын ҳејринә чалышан фәзиләтли адам-
лар.
Э х т ә р—улдуз; э х т ә р и - и г б а л—бәхт улдузу.
Э һ б а б и - х а с—һөрмәтли вә јахын достлар.
Э һ г ә р—эн һәгири; э һ г ә р и - и а с—инсанларын эн һәгири.
Э һ д—заман, дәвр.
Э һ д ш и к а н—сезүнү, әһдиини позан.
Э һ ә д и ј я т—тәклик, вайидлик; аллаh, бир олан јарадаи.
Э һ ә м м—эн мүһүм, даһа мүһүм.
Э һ и б а—достлар.
Э һ լ и - д и ј а р—вәтәндаш, өлкә ҳалгы, өлкә әналиси; э һ լ и - г ә р-
ј э—кәнд чамааты; э һ լ и - д и л—адам анилай, дәрд баша дү-
шән.
Э һ м ә р—лан гырмызы.
Э һ р а р—һүррийјәт; азадлыг угрунда чарышанлар.
Э һ с ә н ә л л а h—choх көзәлдир.
Э һ с ә н ү л в ә ч h—эн көзәл үз.
Э һ ф а д—нәвәләр, балалар; нәсила.
Э һ ч а р—дашлар.
Э ч ә м—иранлы, фарс.
Э ч з—ачизлик, зәнфлик, күмсүзлүк.
Э ш и р ә—халг, бир елдән, бир јердән олан, тобило.
Э ш р а ф—шәрәфли адамлар.
Э ш р х а и л ы г—рөвзәханыг, ашура күnlәринин мүсебәтләrinin
данышма.
Э ш х а с—шәхсләр.
Э ш ' а р—шे'рләр.

Э́дади—реални мэктэб, орта мэктэб.
Э́зэ—үзвэр; э́за и-ам и лэ—редаксија үзвлэри.
Э́зэм—эн бејүк, даха бејүк.
Э́жан—чөмийжэтин во ја миллэтийн бејүклэри.
Э́ла—эн јүксөк, эн уча; өвчи-э́ла—улдузларын һэрэктэй дай-
рэсниний эн узаг нэгтэсий.
Э́лаһээрэт—эн бејүк (Иран шаһларынын титулудур).
Э́саб—эсэблээр.

3

Закир—зијарэт едэн.
Закир—зикр едэн, дилиндэ тэкрар едэн.
Зар—бэдбэхт, чарэсиз; инлэйэн, аглајан.
Зат—шэхс, шэхсијэт, һөрмэти адам.
Занир—парлаг, ишилтылы.
Зейл—ашагы, алт.
Забан—дил, нитт; зэбан и-хал илэ—долајы јолла.
Зават—затлар, һөрмэти адамлар.
Зада олмаг—дағылмаг; тэмизлэнмэк; чэкилий јох олмаг.
Зедудэ—дағылмыш, јох олмуш.
Зекат—онда бир; шэриятэ көрө, варлынын дөвлэтийндэн јохсула
чтан онда бир ниссэ.
Зэлалэт—дүз јолдан азма.
Зэмэн—зэмэнэ, дэвр.
Зэни—гадыилар.
Зарбафт—гызыл сапла тохунмуш парча.
Зэрд—сары, гызыл рэнкли.
Зэрн—гызыллы; гумаш и-зэри — гызыл саплардан тохунмуш
парчалар.
Зэрин—гызылдан.
Зэриша и—гызыл нахышлы, гызыл нишанлы.
Зэррат—зэррэлэр.
Зэрринтира з—зэрли нахышларла ишлэнмиш, зијнэтлэндирил-
миш.
Зэхмдар—յаралы.
Зэхэмэт—зэхмэтлэр.
Зибатэл'эт—кезэл сурэт, көзэл сималы.
Зибн—касмэ, боязлама, гурбан кэсмэ.
Зигэдэ—эрэб гэмэри ајларындан он биринчиси.
Зигиймат—гијматли, дэјэрли.
Зијад—артыг, чох.
Зијафэт и-вида—сон гонаглыг, вида гонаглыгы.
Зијафашан—ишиг сачан.
Зијба—յарашиглы, кезэл.
Зијвар—базэк, зијнэт.
Зикри-хејр—яхшылыгla јада салма, аднын јашатма.
Зилниччэ—эрэблэрэдэ гэмэри ајларын он икиничиси.
Зинидэлих—хаят, дыри олма, унудулмазлыг.
Зинидэнам—ады һэмнүүшэ јашајан.
Зинхар—зман!

Зиһиммат—һүммәтли, гејрәтли.

Зишан—шанлы, шөһрәтли.

Зевгагза—зөвг артыран, чох севинидиရа.

Зөврәг—гајыг, тәки.

Зөвчә—арвад, биринин арвады.

Зур—зор.

Зүкүр—кишиләр, огланлар.

Зүлмат—гаранилыглар; зүлматишәб—кечәнни гаранилыг.

Зүлминән—миниэтләр саһиби, һамынын бојиуда миниэткى олан (аллаһ).

Зүл'игтидар—гүдрәтли, гүввәтли, иғтидар саһиби.

Зүмрә—инсан группу; зүмреји-ирафа—елм, мәдәнијәт адамлары.

Зүхур—үзә чыхма, ашкар олма.

И

Иадә—гајтарма; тәкрап етмә; дагылмыш, јох олмуш, бир шеји јенидән дүзәлтә.

Иашә—доландырма, јашатма; иашеји-әјал—азиләни саклама, јашатма.

Ибда—јарадычылыг, јаратма.

Ибтидаләнмәк—башланмаг.

Ибтила—мүбтәла олма, дучар олма.

Ибтисам—тәбәссүм, күлүш.

Игамат—јашама, вар олма, сакин олма; мәһәлли-игамат—бир адамны јашадыгы јер.

Игбал—хөшбәхт, көзәл көләчәк; игбали-хүфтә—бәхти јатмыш, көләчәжи шүбһәли.

Игдам—бир ишдә сәбр илә чалышма, чалышмага давам етмә.

Игдамат—мәтанәтлә чалышма, габага кетмәјә сә'ј етмә.

Иглим кир—hәр тәрәфи тутан.

Игна-нафс—нәфси гане етмә; гәнаэт.

Играр—дејилән сез, ифада.

Игбирар—кәдәрләнмә; игбирари-дәруни—дахили гәм, гүссә.

Игтираб—вәтәни бурахыб гүрбәтә кетмә.

Игфал—алдатма, аздырма, јолдан чыхарма.

Изам—бөјүкләр.

Издижад—артырма, чохалтма.

Издинам—адам чохлугу, галабәлик.

Изз—шәрәф, иззәт, гәдр-гијмәт, е'тибар.

Иззәт—азизлик, һөрмәт, шәрәф.

Иззәткүшә—шәрәфли; е'тибарлы.

Изменілал (измиһлал) — азилмә, мәһв олма, тапланма.

Изтирас—чарәсизлик, мәчбуријәт.

Иjadэт—јолухма (хәстәни).

Икамал—мүкәммәлләшмә.

Икрам—һөрмәт етмә.

Иктисаб—кәсб етмә, алда етмә, газанма.

Назам—мұбайдасадә дәлилләрә галиб кәлмә, гаршыдақыны ган-
дырыб сусдурма.

Нила—жохса..., белэ олмаса...

Натимас—тәвәгте, хәниш.

Натиаб—аловланма, алышыб јайма.

Натиаг—гошма, әлавә етмә.

Нинаh—исрар, бир ишдә сәбатла дајанма.

Имамат—имамлыг; имам—дини рәһбәр.

Имтияд етмәк—узанмаг, давам етмәк.

Имтинаи—миннәтдарлыг, тәшәккүр.

Им'ан етмәк—choх диггәтлә бахмаг, сә'ј көстәрмәк.

Инајат—комәк, јардым.

Инан—чилов; једәк.

Инбисат—севинмә, шадланма.

Ингијад—итаат етмә, табе олма, бојун әјмә.

Ингираз—дағылма, арадан чыхма.

Инд—јан, изезд, тәраф; инди-һәгдән—аллаh тәрәфиндән.

Инделлаh—алланың јанында, һәттүн нәзәринде.

Индеррасул—пејгәмбәрниң јаны, пејгәмбәрниң јанында.

Инки—буки.

Инкисар—гырылма; инкисар и-әфс—пәришанлыг, гәм ичин-
да, гәлби гырыглыг.

Интиаб—мәнсүб олма.

Интифа—сөндүрмә, јангыны ләғв етмә.

Интихаб тапмаг—сечилмәк, сечилиб айрылмаг.

Интиналәнмәк—гүртәрмаг, битмәк, сона чатмаг.

Интихар—өзүнү өлдүрмә.

Интишар—нашр етмә, јайма.

Инфиалат — ачылгар, дилхорлуглар; инфиалат и-ә-
вијә—үрәк ачылары, дәрдләр.

Инфираг—ајрылдыг, тәфригә.

Инчиаб—чәзб олунма; вургуулуг.

Иншад—мәизүм эсәри бәдни охума.

Инши'ал—јайма, аловланма.

Ин'игад—гүруулма, ташкил олунма.

Ирад—кәтирмә, ортаја атма; суал ирад етмәк—суал вермәк.

Ирадәт—арзу, истәк, разылыг.

Ирз—намус, абыр, гејрәт.

Ирсал—көндәрмә.

Иртикааб—пис, кунаh бир иш етмә, гадаған олунмуш бир һәрә-
кәтии ичрасына тәһрик.

Ирфан—билик, анылыш.

Иршад—доргү јол тапма, доргү јол көстәрмә.

Исаабет етмәк—раст кәлмәк, дүз кәлиб һәдәфә дәјмәк.

Исал—чатырмас, јетиштирмә.

Исламjan—мұсәлманлар.

Исму расм—ад-сан.

Истибад—зұлм.

Истиглал—азадлыг, мұстәгиллик.

Истиғасә—јалварыш.

Истиғна—еңтијаачсызлыг, ганаэт, һеч каса вә һеч шејә еңтијачы олмамаг.

Истиғраг—бир шејин ичинә батыб гәрг олма; далғынлыг.
Истиғфа—күнаһын багышланмасыны истәмә, төвә етма.
Истид'а—хәниш.

Истиғнар—јардым вә һимајә үчүн хәниш.

Истиқрах—нифрәт, ёјрәнме.

Истила—зәйт етмә, басма, тутма.

Истимада—көмәк истәмәк.

Истирham—хәниш, рича.

Истирча—истәјиб рича етмә, үрәкдән истәмә.

Истиңгарән—һәгарәтлә, һөрмәтсизликла.

Истичабат—дуанын гәбул олунмасы.

Исти'чал—бир ишин тез олмасыны истәмә, таләсма.

Ишал—мә'дә позгунлуғу.

Итлаг—ад, ад верилма, адландырылма.

Иттила—мә'лумат, хәбәр.

Иттифагат—тәсадүфләр, иттифаглар.

Иттихаз етмәк—бир шеји вә ja бир иши сечиб гәбул етмак.

Иттиһад—бирлик, иттифаг.

Итфаијә — јанғын сөндүрмәж мөхсус; алати-итфаијә жаңғын сөндүрмә аләтләри.

Итһам—тәһмәт, мәзәммәт, тәгсиrlэндиrmә.

Ифадат—ифадәләр; ифадати-рәшигә—иәфис, бәдни парлаг ифадәләр.

Ифна—јох етмә; ифнајә уғратмаг—јох етмәк, мәһв етмәк.

Ихван—достлар, мәсләкдашлар; гардашлар.

Ихлас—сәмимијәт, гәрәсиз мәнәббәт, саф вә дәрин һөрмәт.

Ихтар—хатырлатма; ихтарда булумаг — сөjlәмәк, билдиirmәк.

Ихтила—гарышыглыг, позгунлуг; ихтилали-зенни—фикир гарышыглыгы.

Иханэт—һагсыз тәһгир; хәјанэт.

Ихам—бир шеј һаггында шубhә јаратма, тәрәддүдә салма.

Ихја—дирилтмә, чанланырма.

Ичаб—лазым олма, вачиб олма; вәгти-ичабында — лазым олан вахтда.

Ичабат—бир хәниши вә ja ҹагырыши гәбул етмә, разы олуб һәрәкәт етмә.

Ичраји-емәл—иш көрмәк.

Ичтима—чәмијәт, ичтимай тәшкилат; бирлик.

Ичтиаб—чәкинмә, горхма, еһтијат етма.

Ичтиһад—чәhd етмә, са'ј, ҹалышыб чапалама.

Иш'арән—сејләјерәк, хәбәр верәрәк; јазылы сурәтдә билдирирәк.

Ишиб—шубhә.

Итијаг—шевг.

Итика—шикајэт.

J

Жал—боюн; жалу бал—бој-бухун, гамэт.
 Жаран—достлар, азизлэр.
 Жекдана—бир шејин бүтөв ири дәнәси.
 Жексан—бәрабәр, намар, дүз, бир.
 Жексар—башдан-баша, бүсбүтүн, тамам.
 Жекча—бүтүн, һәр јер.
 Жэд—әл; жәди-тәсаррүф—ихтијар.
 Жездан—јарадан, аллаһ.
 Жэлда (јэлда кечәси) — илин эн узун кечәси, декабрын ијирми
 бирилә ијирми икиси арасындакы кечә.
 Жэмийн—сағ тәрәф.
 Жесар—сол тәрәф.
 Жэриб—Мәдниә шәһәринин гәдим ады; шәһи-Жэриб—Мә
 һәммәд пејгәмбәр.
 Жэфирр—гачма, гачышма.
 Жах—буз.
 Жас—үмидсизлик; јас.
 Жовничу (јавничу) — јалтаг, һәдҗан данышан, јава.
 Жем—күн.
 Жемэн-Фәјевман—күн-күндән.

K

Какил (кақүл) — кәкил.
 Калбұд—галиб; бәдән, гәфәс.
 Кам—арзу, истәк, мәгсәд.
 Камран—мәғсадинә чатан, хошбәхт, бәхтијар.
 Кар—иш; карни-батил—нагсыз иш.
 Кеј—ки, ej.
 Кејл-кејл—чанаг-чанаг.
 Кејсу (кејсу)—сач.
 Кабир—бәյүк; јашлы.
 Коза—һабела, һәмчинин.
 Кәјап—кејләр; гәдим Иран шаһларының үмуми ады.
 Кәлал—гусса, гәм, сыхынты.
 Кәлам—сөз, интг, гијметли сез, мәниналы чүмлә, ифадә.
 Кәлимат—сөздәр, калмәләр, ингадәләр.
 Кәмалат—камаллар, мә'рифәтләр, елм вә һүнәр; әрбаби-ка-
 малат—елм, һүнәр саһибләри.
 Кәмани—наггилә, наггы олан кими.
 Кәмгәра—зәинф, горхаг.
 Кәмин—ачиз, һәгир.
 Кәмјаб—аз тапылан, гијметли.
 Кәмтәзиана—аз бачарыглы, зәинф.
 Кәмәтиналыг—диггәтсизлик.
 Кәнәз—хазинә, дафинә; кәнзи-лө'лө-раз—сүрр инчиләринин
 хазинеси.
 Кәрима—еј кәрамәтли, бејүк аллаһ!

Кәсб-кәр—касыбычылыг.
Кәсра—Гәдим вә орта әср Иран һекмдарларының үмуми адым;
Хосров.
Кәсрат—choхlуг; кәсрати-эмвәл—мәл-девләт чохлугу.
Кәсри-шә'н—алчалма, алчаглыг.
Кәфил—замин, зөмәнәт вермә.
Кәшидә—тәртиб едилмиш, гурулмуш.
Кәшти—кәми.
Кә'б—нәрд зәри.
Кибрија—бәјүклүк, әзәмәт, чәлал.
Кизб—јалаң.
Кирам—аличәнаб, чомәрд оланлар.
Кисадуст—биринин пулуна көрө онунда дост олан, мәнфәэтпәрәст.
Китабәт—јазы, әсәр вә с. јазма.
Китабханыг—китаб охума мәшгәләси.
Кишвәр—өлкә, мәмләкәт.
Көвкәб—улдуз.
Көви—варлыг, аләм; көви мәкан—јер-кеj, каниат.
Костаханә—сыртыгчасына, һәјасыгчасына.
Күj—јурд, јер, вәтән.
Кур—кор.
Күс—бәјүк барабан.
Күфија н—куфалиләр, Күфә чамааты.
Күнкәи—дағ яран; Фәрнад.
Кудуратәнкиз—гәмкәтирән.
Күланh—папаг.
Күлл—бүтүн, чәми, һәр шеj; халиги-күлл—һәр шеji jaрадай.
Күлли-әсас—һәр шеji бинасы, кекү, әсли.
Күллийјәтәи—һамы, һамылыгла.
Күрниш—баш әјмә, баш ендриб салам вермә.
Күрсүи-хитабәт—хитабәт күрсүсү, натигләрин иitt соjләдик-ләри јүксәк јер, кафедра.
Күрүр—беш јуз мин.
Күтүб—китаблар.

К

Кав-сәр—башы өкүз башына бәнзәр эса; һекмдарлара мәтгүс икибујнузлу, jaхуд икидишли эса.
Кәлубәнд—бојунбағы, һәмајил.
Кәндүм—буғда.
Кәнч—хәзинә, дәфиинә.
Кәр—экәр, һәркәh.
Кәрд—тоз.
Кәрдән—бојун.
Кәрдәнкәшан—інч кәсә табе олмајанлар, бојун аյмајашылар.
Кәрдәнфәраз—мәгрүр, мүтәкәббир.
Кијанh—от.
Кијтинүмә—дүнијаны көстәрән; харичи аләми өзүндә экс едан.

Киран—агыр.
Киран мајә—баһалы, гијмоти агыр.
Кирен—дүйүн.
Кирибани—јаха.
Кирами—дәјәрли, гијмәтли, әзи.
Кирjan—аглар.
Кирјә—аглајыш.
Киру бәнд—тутуб-бағлама; күләшмә; шивеј и-киру бәнд—
күләш гајдасы.
Көфтәр—нитр, данышыг.
Көфтку—данышыг.
Кунан—нөв, чүрә, тәрз.
Куван—шанид.
Күзар—кечмә, кечиб кетмә.
Күзариши-һәјат—күзәран һәјат кечирмә.
Күзәштаазини—бунидан кечәк; бу бир јана галсын.
Күлрүх—күл јанаглы, көзәл.
Күнәр—көшһәр.

Л

Лаэлач—элачсыз, чарәсиз; һеч олмаса.
Лајэтәғәјјәр—дәјишилмәз.
Лала—бәсләјиңи, мәскән, јер.
Ламе'—парлаг.
Ламаналә—азындан, һеч олмаса.
Лејк—лакин, амма.
Лејл—кечә.
Лејла—кечә; лејләтул-исра—ме'рач кечәси.
Лејлинзулмат—гаранлыг кечә.
Ләзәмәт—алчаглыг; зәниллик.
Ләб—додаг.
Ләгләг—лејләк (гүш).
Ләғвкаранә—әбәс, бош, мә'насыз, јанлыш.
Ләззәтјаб—ләззәт апаран, зевг алан.
Ләим—алчаг, разил.
Ләин—мәл'үн.
Ләм'ә—ишиг, парылты, шөлә; ләм'еји-виҹдан—сөз.
Ләрзиш—тигрәмә, тәрпәнмә; ләрзиши-әрз—зәлзәлә.
Ләни—көзәл вә аһәнкдар сәс, хош аваз.
Ләшкәр—гошун.
Ләлиләб—јагут кими гырмызы додаг.
Лива—бајраг; ливаји-зәфәр—гәләбә бајрагы.
Лилвәла—достлуг хатириңе.
Лисан—дил, данышыг габилијјәти; әһли-лисан—натиг, тәбли-
гатчы.
Лөви-рәнк, боја; бәниз, адам.
Лөви-саф—тәмиз бейин, саф гәлб.
Лө'бәт—ојунчаг; кукла; көзәл, гәшәнк гыз.
Лө'лә—иңи, дүрр.
Лүзумијјәт—лазым олма, зәрурилик.

М

Мабаги—галан, бир шејдәи галан һиссә.
 Мадэр—ана.
 Маэда..., башга, савајы.
 Мајеји-тәвәккүл—соңрадан лазым олачаг маја.
 Маламал—допдолу.
 Малән—мал оларғ, мал шәклиндә; малән вәнифусын—йом
 мал, һәм чан.
 Ма-мәзә—кечмишдә олан ишләр, кечмиш шејләр.
 Манәнд—бәизәр, мисл, тај.
 Мар—илан.
 Мағөвгүлһәд—һәddән зијадә, соң дәрәчә.
 Мах (мәх) — ај.
 Махи-әзә—матәм ајы.
 Махмәнзәр (мәһмәнзәр) — үзү аја бәизәр.
 Махру—аязлұ, көзәл.
 Ма'—су; ма'и-зұлал—тәмиз, дуру су.
 Мекүсар—шәраб севән; бирликдә шәраб ичән, ејш-ишрат јол-
 даши.
 Мемәнат—хөшбәхтлик, угур.
 Менр—күнәш; мәнәббәт, севки.
 Мебраб — мәснүдин баш тәрәфиндә намаз гылмаг учун йарым-
 гүббә шәклиндә јер.
 Менириманә—севки ила, меңрибанчасына.
 Мәаләнд ишилик—узаккерүчүлүк, еңтијаткарлыг, тәдбирилил.
 Мәани—мә'налар.
 Мәариф мәндаи—маарифпәрварләр.
 Мәбад иинки—олмаја ки, белә олсун ки.
 Мәбдә—башланғыч.
 Мәбүт—heјран.
 Мәваиз—мөв'иззәләр, иәсиһәтләр.
 Мәваши—мал-гара, гошгу heјванлары, суд, эт верәи heјванлар.
 Мәвәдәт—мәнәббәт, севки, сәмими, јакын достлат.
 Мәвәдәткараиә—мәнәббәт вә достлатуга.
 Мәгал—сез, сөјләмә, ниттә данышыг.
 Мәгам—јер, мәкан, мөвгө; рүтба
 Мәгбәрә—гәбиристанлыг.
 Мәгәрр—гәраркаһ, мәнәл.
 Мәгсуд—мәгсадләр, арзулар.
 Мәгтә—шө'рин соң бејти.
 Мәгтул—өлдүрүлмүш, өлән.
 Мәгріб—күнбатаи, гәрб.
 Мәғфур—мәрһүм, раһмәтә кетмиш.
 Мәдари-мәнишэт—јашајыш васитәси.
 Мәдәдкар—кемәкчи, тәрәфдар.
 Мәдиһәку—мәнсәб саһибинә јалтагланыб мәді, тә'риф йазан
 (шаир).
 Мәдфән—гәбиристан, мәзар,
 Мәолмәниунијјә—мәмнүнүйјатла.
 Мәзаг—дадма, ләzzәт дујма; бурада: әһвали-руһијә; мәзаги-
 милләт—милләтии зөвгү, руһы.

Мазарият—оки јерләри, тарлалар.
Мазаныб—мәзәбләр, тәргигтләр.
Мазбут—зәйт олуумуш, мәңкәмләнмиш.
Мазкур—зикр олунан, дејилән.
Мазумма—пис, чиркин, ејибли; хисләти-мәзуммә—чиркин
кејфијјэт, пис тәбиит.
Мазһәр—бир шејни вә ja һадисөнни зәнир олдуғу, көрүндүйү
јер вә ja адам; лајиг; наил.
Макатиб—мәктәбләр.
Макромат—һөрмәт, иззәт.
Мактуба—јазылы сурәтдә.
Мәлаз—сығыначаг јери, пәнаһ апарылан јер; мәлазул-мө'мини-
ни-ме'минләрни пәнаһ апардыглары јер.
Мәлал—тәм, гүссе.
Мәламәт—тә'иһ, тәһмәт, мәзәммәт.
Мәләкмәнзәр—мәләкә бәңзәр, көзәл.
Мәләх—чәјирткә.
Мәлфүф—баглы мактуб; зәрф, пакет.
Мемалик—мәмләкәтләр, елкәләр.
Мәлчә—сығыначаг јер, пәнаһ апарылан јер.
Мәмат—влум.
Мәназил—мәнзилләр; мәназил сүрмәк—мәнзилдән мәнзилә
көчмәк.
Мәнзәлә—дәрәчә, мәртаба.
Мәнзур—көзләнілән, иәзәрдә олан.
Мәнзурин-и-эзәр олмаг—биригинн диггәтини өзүнә чалб ет-
мәк, бирини чох марагландырмаг.
Мәнкус—сәрникүн, тәрсинә дәнмүш; мәнкусә-тәлб олмаг—
жисине чөврилмәк, тәрсинә дәнмәк.
Мәнфәэт бәрдәр—газанан, мәнфәэт көтүрән.
Мәнфәэт бәхшә—хөжир верән, мәнфәэт верән.
Мәнһүс—иәһе, бәд, угурсуз; бәхти-мәнһүс—угурсуз тале.
Мәншур—форман, бириң јүксәк рутбә верилмәси һаггында ша-
һым фәрманы.
Мәрарат—ачылыг; мәрарати-гәлбижү—руни ачылыг, из-
тираб.
Мәратиб—мәртәбеләр.
Мәрбут—баглы.
Мәргум—јазылмыш; ады чөкүлмиш.
Мәргаз—чәмән, чәмәнлик.
Мәрди-пир—гоча.
Мәрәз—хәсталик.
Мәркәб—миник һејваны; ат, ешишәк.
Мәркуз—санчылмыш, тахылмыш.
Мәркүмүл-мәғфур—аллаһын раһметине наил олмуш.
Мәса—ахшам.
Мәсабә—дәрәчә.
Мәсан—са'јләр, зәһмәтләр.
Мәсаб—мусибәтләр, бәлалар.
Мәсариф—сәрф олунанлар, хәрчләр.
Мәнтачи-мәсариф—көмәк едилмәли адам.

Мәсдәр—бир шеин чындығы, баш бердији јер, мәнбә; мәсда-
ри-ирфан—елм вә мәденијјэт очагы.

Мәсәррәт баҳшы—севиндиричи, шадланырычы.

Мәскәнәт—мискинилік, фагырлыг, касыбыш.

Мәсмұм етмәк—зәһірләмәк.

Мәсур—шад, севинчли, фәрәхли.

Мәстур—јазылмыш, көстәрилмиш олан.

Мәс'әдәт—сәадәт, бәхтијарлыг.

Мәс'әләт—рича, хәниш.

Мәталиб—мәтләбләр.

Мәтлүб—тәләб олунан, көзләнилән.

Мәтбуә—чап едилмиш; вәрэг ежи-мәтбуә—газет.

Мәфаид—мәзмүнлар, мүндәричәләр, мә'налар.

Мәфгуд олмаг—итмәк, юх олмаг.

Мәфлук—бәлбәхтилијә дүшмүш, мүсибәт чәкмиш.

Мәфруш—дәшәнмиш.

Мәхдум—օгул, нәрмәтли бир адамын оглу.

Мәхәнәт—хәзинә; мәхәнәт—елм вә фалсафә хәзинәсі.

Мәхруб—хараба, дағылмыш.

Мәхсүсийјат—хүсусијјәтләр, јалның бириңи хас олан сифәтләр.

Мәнабәт—әзәмәтли вә фөвгәл'адә бир шеј; бир сәнә гарышсында дујулан горхунч тә'сир.

Мәнбүт—енилән јер; көjdән дүшүлән јер.

Мәнбүб—дост, севимли.

Мәнәлла т—мәнәлләләр.

Мәнәлли-игамәт—бир адамын јашадығы јер.

Мәнзәр—назыр олмаг јери, нүзүр јери; мәнзәри-шаб—шабның нүзүру.

Мәнзүз—һәzz алан, зөвг алан.

Мәни—бөйүк, мөһтәрәм.

Мәни-табан—парлаг, шөлә сачан ај.

Мәнлүл—адамсыз, јејәсиз, бош.

Мәнуманә—гајрылы; гүссәли; иәфси-мәнуманә—тәмгүссәјә батмыш.

Мәнусат—нисс олунан, дујулан шејләр.

Мәнуславәр—чох мәнсүл верән (торпаг).

Мәнтәл'әт—ај үзлү, көзәл.

Мәнфәзә—мұнағиәт јери, анбар.

Мәнфуз—ніфз олунмуш.

Мәнчәбин—ај алынлы, көзәл.

Мәчд—шан, шәрәф, бөйүклүк.

Мәчзүб—чәзб олунмуш, вурулмуш, ашиг, дивана.

Мәчин—шан-шөһрәт саһиби.

Мәчлис-и-мәшвәрәт—мұшавира.

Мәчлүб—чәлб олунмуш, бир шејә соң дәрәчә мејл етмиш.

Мәчмар—ичинде этирли маддаләр жандырылан габ.

Мәчмә—топланыш јери, мәчлис.

Мәчури—јаралы.

Мәшаги-л—мәшгеләләр, ишләр.

Мәшайх—шејхләр.

Машкук—шүбіали, гејри-мә'лум.
Машриг—қундогар, шәрг.
Машшатэ—гадын базәкчиси; көлини бәзәјән гадын.
Маш'ум—бәдбәхт, талесис.
Мә'бүд—ибадет олунан, таңры, аллаһ.
Мә'ва—јер, мәһәл, мәскән.
Мә'гул—агыла мұвағиг, ағыллы.
Мә'дул—сајылмыш, сајы мә'лум.
Мә'кус—бир шеңин экси.
Мә'мур—тикинти, абаданлыг.
Мә'ни—мә'на.
Мә'руф—мә'лум, таныш; билинән, танынан; шөһрәтли.
Мә'сият—күнән.
Мә'сум—күнәнсызы.
Мә'суманә — күнәнсызычасына; гәлби-мә'суманә—тәміз үрак.
Мигдарификр—ағыл дәрәчәси, шүүр сәвијјәси.
Мидбэт—мәдбі, тә'риф, өјмә.
Мизач—сәхнәт вә хәстәлик һалы; чареји-мизач—сағалмаг,
жакшы олмаг чарәси.
Мизани—өлчү, тәрәзи.
Микнэт—гүввәт, иттидар.
Миләл—милләттәр.
Миңбә'д—бүндән сонра, индән белә, кәләчәкдә.
Минвал—тәрз, јол, сурат.
Миннаткузар—миннәт гојан.
Мир—эмир, һаким.
Мисбах—ишиг; чыраг, мәш'әл.
Мифтах—ачар.
Миһәни—меһиэттәр, азијјэттәр, бәлалар.
Мишкат—чираг үчүн ев диварында олан таҳча.
Мөвгейтәдрис—дәрс дејилән јер.
Мөвгиф—станција.
Мөвгүф етмәк—дајандырмаг.
Мөвлә—аллаһ, јарадан.
Мөвлүд—догулмуш, дүнјаја қалмиш ушаг; докум, докулма; мөвлүди-иәби—пејгәмбәрин анадан олан күнү.
Мөврүс—мирас галмыш.
Мөвсүф—вәсф едилмиш, тә'риф едилмиш.
Мөвти-үзүн—бәдән үзүләриндән бириндә тохумаларын чүрүмәси (гангрена).
Мөвлинибә—верки; һәдијә, еңсан.
Мөвч—далга, ләпә.
Мөвсүм—исимләнмиш, адландырылмыш.
Мөвчиб—бир иша, һәракәтә сәбәб олан.
Мөвчудијәт—варлыг.
Мөйтәшәм—азәметли, чох һөрмәтли.
Мө'бид—зәрдүшт дининин башчысы.
Мө'тәбәран—мө'тәбәрләр.
Мө'тәгид—е'тигад едән, инанан.
Мүй (му)—тук, саң, зүлф.

Мұр—гарынча, гарышга.
Мұстаға—Мәһәммәд (пейғамбәр).
Мұавинәт—кемәк, јардым; әмекдашлыг.
Мұамиле жибушур—шүүрсүз әлагә, кобуд рәфтар.
Мұаширәт—достлугла жашама.
Мұбадирәт—бир ишә сөйлә башлама.
Мұбаһат—фәхр, ифтихар, өјүнә.
Мұбашир—идарә едән; мұбашир олмаг—идарә етмәк, ида-
ра етмәжә киришмәк.
Мұбәрра—тәмиз, пак.
Мұвасиләт—бир-бириңе чатма, көрүшүб говушма.
Мұвәккәл—вәкил едилмиш.
Мұвәччиid—ичад едән.
Мұгатилә—өлүб өлдүрмә, бир-бириңи гырма.
Мұгәддәм—габаг, әзвәл.
Мұгәддәрат—тәле.
Мұгәрәб—јахын, дост.
Мұгәрәр—гәрара алымныш; јөгин, шүбһәсиз.
Мұгтабәс—игтибас олумуш.
Мұгтәдиr—бачарыглы.
Мұгтәза—лазым кәлән, вачиб олан.
Мұғбәр—инчидилмиш; хатири-мұғбәр—құсдүрүлмүш.
Мұгијлаи—дәвәтиканы, тиканлы кол нөвү.
Мұдамәт—давам етмә, ишин арасыны қәсмәмә.
Мұдара—јахшы рәфтар, достлугла ѡола кетмә, хош әзат.
Мұддәа—истәнилән, иддия едилән шеj.
Мұдәлләз—дәлилләрлә сүбүт едилмиш.
Мұдәххәрә—топланмыш, бир јерә јығылмыш.
Мұдилл—сүбүт едән, дәлилләрлә исbat едән.
Мұәjjәd—гүввәт вә мәтанәт саһиби.
Мұассир—тәсиретчи, ачыначаглы.
Мұәссиф—таәссүф етдиရән, кәдәр катиရән.
Мұәххәрән—сон заманларда, ахыр вахтларда.
Мұжкан—кирпикләр.
Мұзи—зиялды, кишиглы.
Мұзтәр—чаресиз, зәрурәтдә олан.
Мұзтәриб—изтираблы; мұзтәрибәнвал—тәм-кәдәр ичинде,
налы пәришан.
Мұкалимәт—мұкалимәләр, данышыглар.
Мұкәввәнат—вар олан шеjләр; мөвчудат, мәхлүгат.
Мұкәддер—кәдәрли.
Мұкәвкәб—улдузлу.
Мұлазим олмаг—бириндей айрылмамаг, һәмишә јанинда оз-
маг.
Мұлаһизат—мұлаһизәләр.
Мұлаввәс—мурдар; булашыг; чиркин ишләр саһиби.
Мұлкиjjәt—торпаг, әрази, мұлк.
Мұлтәча олмаг—пәнаh апармаг, сыйғыммаг.
Мұлуканә—шана лајиг.
Мұлбәг—битишмиш, гошуулмуш.
Мұмтаз—сечилән; имтијазлы.

Мұназзәм—иизамлы.
Мұнағим—улдузшынас.
Мүниф—уча, јукесәк, али.
Мүнәззим—театр ишчиси, режиссор.
Мүнәхәб—сечилмиш.
Мүнәха—сон дәреңа.
Мүнәшир олмағ—јајылмаг, һәр жаңда мә'лум олмаг.
Мүнәфәл—хәчаләт, сыйхылыб утанима; мүтәессир.
Мүнәчили—парлаг, ишыглы.
Мүнәчәрр олма—бир ишин бир нәтижәе чатмасы, бир һадисәниң сона жетмәси.
Мүнәэкс—экс олуимуш.
Мүнәим—халғы једириб ичирән, эн'ам вә еңсан верән.
Мүрасилат—мәктублашма, јазышма.
Мүрғ—гүш.
Мүрдә—өлү.
Мүрасса—чавашыратла бәзәдилмиш.
Мүрәтиб—тамаша тәртибатчысы.
Мүсадимә—тоггушма.
Мүсаидәт—јардым ичәә, имкан; әдәм и мүсаидәт — им-кансызылыг, изисизлик.
Мүсалымәдүст—сүлһ вә саламатлыг тәрәффәры.
Мүсалымәт—саламатлыг, барышыг.
Мүсамиһә—е'тинасызылыг, диггәтсизлик.
Мүсамирә—концерт.
Мүсафири—сәфәр едән, јолчу.
Мүсафира—сәфәр.
Мүсафирии—јолчулар, сәфәр едәнләр.
Мүсәлсәл—бир-бирина бағлы, сыра илә, бир-биринин далынча.
Мүсәммә—адланан; исми илә мүсәммәсі — бир шејин ады илә өзү.
Мүсәммим—гәрар верән, бир ишин ичрасыны гәти һәлл едән.
Мүсиб—догру, јанылмајан, һәдәфә дәјән; араји мүсибә—дору рә'јләр.
Мүслим—мүсәлман.
Мүслимијәт—мүсәлманлыг.
Мүслимин—мүсәлманлар.
Мүслин—ислаһ едән, јахшылыға чалышан, сүлһ истәјән.
Мүстәгим—догру, догрудан-догруја.
Мүстәгимәи—дүз, догру истигамәтлә.
Мүстәгни—еңтијачы олмајан, варына гане олан.
Мүстәгрәг—гәрг олмуш.
Мүстәғифранә — күнаһларының бағышланмасыны аллаһдан рича едәрәк, төвбә едәрәк.
Мүстайд—исте'дадлы, габил.
Мүстәмәндәнә—һүзилә, кәдәрлә.
Мүстарин—раhat.
Мүстәтаб—јахшылыг истајән, хејирхан.
Мүстәфид—фајдаланма, фајдаландырма.
Мүстәфиз—фејз алаи, фејзијаб олан.
Мүстанәғг—наглы, лајиг.

Мұстәһсән—бәжәниләп, кезәл.
Мұтабигәт—үйгүнлүг.
Мұталиат—мұталиәләр.
Мұтәагиб—тәғиб едән, архасындаи қалып.
Мұтәагибән—далбадал, ара кәсмәдән.
Мұтәали—јүксәк, али.
Мұтәалијә—јүксәк, али шејләр.
Мұтәвәллид—баш вермиш, насыл олмуш.
Мұтәвәссил—бир васитә тапыб жаһынлашан.
Мұтәвәччин—үз тутан, бириң тәрәф кедән.
Мұтәәббид—гуллуг едән, ибадәт едән.
Мұтәәддиid—бир сыра, бир неча.
Мұтәзәллимаиә—зүлм вә тәһигирдән шикајет едәрәк.
Мұтәјәггиз—ојаг, көзу ачыг.
Мұтәнәббен—ојанма, вәзијәти айлама, хәбәрдәр олма, ибрәт алма.
Мұтәнәссен—насиһәт гәбул едән.
Мұтәрәнним олмаг—охумаг, тәрәннүм етмәк.
Мұтәсәввиғә—суфијанә; әш'арим мұтәсәввиғә — суфијанә ше'рләр.
Мұтәһәммил — дәзән, сәбр едән, бир ишин вә ја бир адамны ағырлығыны дашијан.
Мұтәчавиз—тәчавүзкар.
Мұтәшәххис—көркемли, габагчыл.
Мұтмәин—архајын.
Мұттағиғән—биркә.
Мұттағиғүррә'ј — һәмфикир, бир иш һагтында ра'јләри бир олан.
Мұттәһид—әлбір.
Мұфид—фајдалы.
Мұфтәхир—фәхр едән, күвәнән.
Мұхбир—хәбәрдәр олан, билән.
Мұхәрриб—хараб едән, дағыдычы.
Мұхлис—сәмими дост, сәдагәтли дост.
Мұхлисанә—сәдагәтли, сәмими; үрәкдән кәлән.
Мұнәггәр—алчаг, пис.
Мұнәггәранә — дәјәрсиз, хырда, чүз'и; һәдијеји-мұнәггәранә—кичик, лајигсиз һәдијә.
Мұнәггири—тәһигир едини.
Мұнәjjагылмаг—назырламаг.
Мұнәррәрат—јазылар, мәктублар, мәгаләләр.
Мұнәссил—тәһисил алан, елм өјрәнмоја чалышан.
Мұнәлик—һәлак едини, өлдүруучу.
Мұчадилә—мүбәризә, далашма.
Мұчазат—чәза, пис бир ишин гарышлығы, мұкафатын акси.
Мұчайид — сә'ј вә гејрәт едән, халгын монафеји утрунда фалыкарлығла чалышыб, әлләшән.
Мұчәссәм етмәк—олдуғу кими көстәрмәк, чанландырмаг.
Мұшарилән—һәмин адам, адым чәкилән, көстәрилән, ишара един лән адам.
Мұшарунилејиүм—көстәриләнләр, ишара едилән адамлар.

Мүшэрраф—шәрәфләнмәй.

Мүшәххәс — тә'жин вә тәшхис олумыш, диагнозу бәлли олан (хәстәлик).

Мүштаг — шевг вә һәвәс көстәрән.

Мүштаганә—бәյүк һәвәслә.

Мүштәил етмә—аловландырма, гызышдырма.

Мүшфиганә—мәрибанчасына.

H

Наб—тәмиз, саф; мәји-на б—саф, тәмиз шәраб.

Набәкаһ—вахтсыз, көзләнилмәдән.

Набәча—јерсиз, лүзумсуз.

Набуд—тапылмаз, јох олан.

Навүк (навәк)—ох; навүки-дилдуз—гәлбә кирән (кирник).

Нагабиля—гејри-мүмкүн.

Надирәи—һәрдәнбир, сејрәк, надир һалларда.

Надирул-үгүй—сејрәк баш верән, аз тәсадүф едилән.

Назил—јухарыдан енән, кәлән.

Нам—јатан, јухуда олан.

Ная (неј) — зурна.

Наяиб—көмәкчи, мүавин.

Накаһ (накәһ)—көзләнилмәдән, бирдән, гәфиlldән.

Накәһан—бирдән-бира.

Накүйара—хөш олмајан, ачы.

Нам—ад; нам и-валидат—аналыг ады.

Намвәр—адлы-санлы, шәһрәтли.

Намдар—баҳ: намвәр.

Намашру—шәриәтә зидд; әмәли-намашру—шәриәтин гадаған етдији иш.

Нама'гуланә—ағылсызчасына.

Намубарәк—үгурсуз.

Най—черәк; гәһти-наи—черәк гытлығы.

Напәдид—көрүмәз.

Нар—од, алов.

Нарәва—налајиг, јарашмаз; шивеји-нарәва—налајиг һәрекәт.

Нас—халг, ел.

Насәза—јарашибмаз, налајиг.

Насијә—алым, үз; насијеји-әһвал—үзүнүн көрүнүшү, сима.

Насут—инсанлыг, инсанлар аләми.

Натәван—күчсүз, зәниф, гүввәтсиз.

Натигә—ниттү гүвәси, данышыг габилијәти.

Нәһемвар—дүз олмајан, чала-чухур, јонулмамыш.

Нанијә—район.

Начиз—дәјәрсиз, әһәмијјәтсиз, һәгири.

Начизанә—дәјәрсиз олан; асар и-начизана—зәниф јазылмыш асарләр.

Начи—чәннәтлик; азад олмуш, саламатлыға чыхмыш, ничат тапмыш.

Нашар'—шәриәтдән кәнар.

Наши—нәш'ет едән.

Неј—гамыш.

Нәбәрд—һәрб, мүһарибә, вуруш.

Нәбаза—аз һиссә, бир парча.

Нәби—пейгәмбәр; нәбијүл-мұслимин—мұсалманларның пејгәмбәри; нәбијүррәһимә—Мәһәммәд пейгәмбәр.

Нәва—сәс, аваз.

Нәвәхі—гадаған олан шејләр вә ишләр, шәриәтә зидд һәракәтләр.

Нәвид—муштулуг, мүждә, шад хәбәр.

Нәгш—сурәт; нәгшихәтә—janlysh һәракәт.

Нәдамәт—пешманлыг.

Нәим—боллуг, не'мат ичиндә јашама.

Нәйжир—нурлу, парлаг; нәйжир-ә'зәм—қүнаш.

Нәмакбәһәрам—нанкор, јахшылыға јаманлыг едои.

Нәмаки—дузлу; нәмаки данышмаг—ширин данышмаг.

Нәмнак—нәмли, рүтубәтли.

Нәнк—ар, ејиб, бәднамлыг.

Нәсајеһ—нәсиһәтләр; нәсајени-мүшфигана — шәфәт ва меһрибанлыг нәсиһәтләри.

Нәсибә—гисмәт, пајына дүшән.

Нәсибәдар—пај алан, бир шејдан һиссә алан.

Нәсим—хөш, сәрин күләк.

Нәфәрат—нәфәрләр, әскәрләр.

Нәфхә—үфүрмә; нәфхәји-сур—борунуң үфүрүлүб чалымасы.

Нәф'и-фираван—бол газанч, чох мәнфәэт.

Нәх—сап, иплек.

Нәхл—хурма агачы.

Нәхар—күндүз.

Нәниф—арыг, зәниф, күчсүз.

Нәш'ет—чыхма, баш вермә.

Нәш—мејит, чәназә.

Нигаб—үз өртүү.

Нижад—әсил-нәсиб, нәсил.

Нијабәт—наиблик, мұавинлик.

Нијаз—рича, дуа, итаэт.

Ник—јахшы; никү-бәд—јахшы-јамаъ.

Никбәт (нәкбәт)—бәдбәхтлик, игбалсызылыг, фатакәт.

Никдан—јахшы билән, дүз билән.

Никпей—хөшбәхт, игбаллы.

Никру—кезәл үзлү, хөшсифәт.

Никунам—ады хејрлә чекилән, јахшылыгда дејилән.

Никар—сурәтли, шәкилли, бәзәкли; кезәл, сөвкли.

Никах—бахыш, нәзәр.

Нилфа м—түнд мави.

Нимә—јарым, јары; нимеји-нәхар—күнпорта.

Нимчани—јарымчан.

Нимшәб—кечәјарысы.

Ниса—гадын.

Нисар—төкмә, текүлмә, сачма, сачылма.

Нис жан—унутма, јаддан чыхарма.

Ниссан—гадылар.

Нист—жох; нист вэ иш буд олмаг—жох олмаг.

Нис ф—јары.

Нифаг—позгунлуг; парчаланма.

Нинал—фидан, агач.

Нинан—кизли.

Нинани—кизлича.

Ниш вурмаг—санчмаг, инчитмэк.

Нишат (нешат)—севинч, шадлыг.

Нишимэн (ниши мэнк)—отурачаг јер.

Нөвзад—јени докумуш.

Нөвкул—тээ күл, јени ачылмыш күл.

Нөвм — јуху; нөвмишина вэ јөвмишэтва — гыш јухусу, узун јатмаг, маж. чөналэт вэ гэфлэт јухусу.

Нөвнээр—нөвнэ охујан, мәрсија охујан.

Нөн—доггуз.

Нури-ди дэ—ушаг, ёвлад; көз ишигы.

Нури-чешм—көзүн ишигы.

Нушханд—ширин күлүшлү (көзөл гыз).

Нүбүвват—пејгэмбәрлик.

Нүзул етмэк—еңмэк, јухарыдан, көждөн кәлмек.

Нүктэ—чиңчэ мә'налы сөз, ифадәдә олан рәмзли мә'на.

Нүмаләнимэк—көрүнмек.

Нүсн—өјүд, нәсиһэт.

Нүүт—сифэтлэр.

Нүүфүсэн—иисан олараг, инсанлардан.

Нүчум—улдузлар.

Ө

Өвгат—вахтлар; һәмә өвгат—һәмишә, һәр ваҳт.

Өвдәт етмэк—гајытмаг, керијә дөнмек.

Өвза'—вазијјэт.

Өвнија—көмек, јардым.

Өврәнк—тахт, тахт-тач.

Өвч — эн јүксек нөгтә; өвчи-сәмә—кејүн эн јүксек нөгтәси.

П

Пая—ајар.

Паян—сон, наһајэт.

Паянд—ајагы бағлы, бир шејә бағланыбы галмаг.

Паядар — чох давам едән; мәһкәм.

Паяз—дәрәчә, мәртәбә, рүтбә.

Памал вэ паямал етмә—ајаг алма, тапдалама.

Памешчик—мүлкәдар.

Папучител—эслиндә: попечител—мудир; гәjjум, һами.

Пејвәнд—бағылымг, рабитә; севки.

Пејда—хөрүнен, узә чыхан.

Пејгам—хәбәр, мүрачинәт.
Пејманә—гәдәһ, пијала.
Пејрәв олмаг—архасынча кетмәк, изләмәк.
Пејрәви—бириин архасынча кедән, јолуны изләжән.
Пәдәр—ата.
Пәк—чох, артыг.
Пәрваз—учма, ганад чалма.
Пәрастар—хидмәтчи; пәрастиш едән.
Пәрастар иш—гајгыкешлик, һөрмәт, көмәк.
Пәрируј—пәри үзлү.
Пәришанһал—евгаты тәлх, гәмли.
Пәрнијан—ипәк, гумаш; пәрнијан наимләри—ипәк атлас
ичиндә жатанлар.
Пәртөв фүрүз—ишигсачан.
Пәс—арха, дал.
Пәсәндидә—бәјәнилән.
Пәсәр—огул.
Пәст—алчаг; алчалдылмыш, көздән дүшмүш.
Пилтән—филбәдәни, чох күчлү, ири көвдәли.
Пир—гоча.
Пирајә—зијнат, рөвнәг, бәзәк, зијнатли.
Пиранә—гочалар кими, гоchalara јарастан.
Пири-Кән'ан—Кән'андан олан гоча—Ja'губ пејгәмбәр.
Пирузә—фирузә, гијмәтли даш.
Пиш—өн, габаг; пишү пәситә'н—тә'нәләр арасында.
Пишани—алын.
Пишбәндлик—габагыны тутма, гарышсыны алмз, имкан төр-
мәмә.
Пишва—башчы, рәис, габагда кедән.
Пишваз—габага чыхма, гарышлама.
Пишәз вәгт—иш баш вермәдән габаг; өз вахтында.
Пишкам—габагчыл, тәшәббүскар.
Пишрәфт—габага кетмә, тәрәгги.
Пишрәв—рәһбәр, габагда кедән.
Пујан—јүйүрән, сур'этлә кедән.
Пүрбәнә—баһалы.
Пүркәмал—там мүсбәт, мүкәммал; сарсылмаз.
Пүрмәјә—әһәмијәтли, лазымлы, гијмәтли.
Пүрмәләл—choх гәмкин, кәдәрли.
Пүрмә'на—choх мә'налы, мәэмүнлү.
Пүрнур—нур долу, choх ишиглы.
Пүрсилсила—зәңчирләрлә долу, choх зәңчирли.
Пүрфүтуһ—мә'нәви не'мәтләрлә, лүтфләр вә мәрһәмәтләрлә
долу.
Пүрхүмар—сәрхөш, сәрсәм.

P

Радә (радда)—тәгриби, тәхминән.
Раз—сирр.
Разүнијаз—дуа вә рича етмә, рајим вә көмәк истәмә.

Ракибән—сұвари олараг, атлы олараг.

Ра h—жол.

Ра h бәр—раhбәр.

Раче'—гајыдан; мұрачинәт олунан.

Реални ушгола—орта мәктәб.

Рәбб—аллан.

Рәбби-мәчид—аллаһын адларындан вә сифатләриндән бири; бәjүк олан аллан.

Рәбт—баглама, әлагәләндирмә.

Рәваг—үстү өртүлү, габагы ачыг жер; чардаг.

Рәван—руh; рәван и-па к—тәмиз руh.

Рәван етмәк—јола салмаи.

Рәгәм гылмаг—јазмаг.

Рәијјәт дүст—халга дост олан.

Рәијјәт и в а з—рәијјәтпәрәст, рәијјәти севән.

Рәјаһин—реjhанлар; этирли биткиләр.

Рәк—дамар; геjrәt.

Рәмз—ишара.

Рәнч—әзијјәт, изтираб; рәнчи-сәрмә—гыш сојуғунун әзаб-әзијјәти.

Рәнчи-ра h—жол әзијјәти.

Рәнчур—хәсто, зәиф дәрдли.

Рәсаләт—рәсуллуг, пејғәмбәрлик.

Рәсидә—јетишмиш.

Рәсидәл ик—тәфтиш, јохлама.

Рәсми-кушад—тәнтәнәли ачылыш.

Рәүф—мәрһәмәтли, меһрибан.

Рәфагәт—јолдашлыг, достлуг.

Рәфаh—хош күзәран, боллуг.

Рәфиg—јолдаш, дост.

Рәф'—галдырма, арадан чыхарма, ләғв етмә; рәф' и-куду-рәт—гәм-гүссәни дағытмаг.

Рәхт—пал-палтар.

Рәхт хаб—јорған-дәшәк.

Рәхшан—парлаг, парылдајан.

Рәh (ра h)—жол.

Рәhа—гүртулуш, хилас олма.

Рәhкүзар—кечид жолу, жол үстү.

Рәhл—жол јүкү; рәhли-игамәт—јолда бир јердә узун вахт әjләшмә.

Рәhлә—көһиә мәктәбдә үстүнә китаб-дәфтәр гојулан дар вә ал-чаг миз.

Рәhиумә—жол көстәрән.

Рәшад—hәгиги жол, дүз жол; аhли-рәшад—халғы дөргү жола јенәлләнләр.

Рәшиг—иәфис, көзәл, зәриф.

Рәшид—мәрд, бачарыглы.

Рәшк—гибтә, пахыллыг.

Рә'на—көзәл, ләтиф.

Рә'с—баш; бир рә'с гојун—бир баш гојун.

Рә'фәт—мәрһәмет, ачымы, әсиркәмә.

Р и г г а т—инчәгәлблик, һәссаслыг.
Р и да—өртү; пәрдә.
Р и з а—разылыг, бәјәнилмә.
Р и з а м ә н д л и к—разылыг.
Р и з а н о л а н—төкүлән, ахан.
Р и з в а н—чәннат гаровулчусу.
Р и з в а н ч а ж—јери чәннат олан, беништли.
Р и з г—азугә.
Р и ј а—икиүзлүлүк; эһли-рија—икиүзлүләр.
Р ис а л э—китабча.
Р и һ л ә т е т м ә к—көчмәк; вәфат етмәк.
Р ө в ш ә н—ишиг, ишиглы, аждын.
Р ө в ш ә н з ә м и р—елмли, биликли.
Р ө ' б—дәһшәт, горху.
Р у д—симли мусиги аләти; бәз м и -р у д—руд чалынан мочалис.
Р у з—күндүз; р у з ү ш ә б—кечә-күндүз.
Р у з и к а р—мүддәт, бир гәдәр вахт.
Р у з н а м ә —газет.
Р у (р у ј)—үз; р у ј и -з и ј б а—көзәл үз.
Р у к а р д а н—үз дөндәрән.
Р у һ б ә х ш—руһ верән, һәвәсләндирән.
Р у ә с а—рәисләр.
Р у м у з—рәмзләр, ишарәләр.
Р у с у л—пејғәмбәр.
Р у ф' ә т—бөйүклük, јүксәклик.
Р у х—шаһмат ојунунда топ.
Р у һ н ә в а з—руһ охшајан.
Р у қ н—эсас үзв, дајаг.
Р у ч у '—мұрачиәт.

C

С а б и г—кечмиш.
С а б и г ә н—кечмишшә.
С а б и р а н ә—сәбрли адамлара мәхсус; гәнаэтин-сабиранә—
сәбирли адамларын етдији гәнаэт.
С а б и т—сәбат едән, јеринде дуран.
С ағ ә р—гәдәһ, пијалә.
С а д и г—сәдагәтли.
С а и—сә'ј едән, чалышан.
С а и б—догру, сәһв етмәјен, мәгсәдә ујгун.
С а и л ли к—диләнчилик.
С а ј ә—көлкә.
С а к и н а н—сакин оланлар, јашајанлар.
С а л е һ—тәмиз адам, дини таләбләри јеринә јетирән.
С а ли м—сағ, сағлам; ейисиз, негсансыз.
С а м е'—гулаг асан, ешидән.
С а н е'—јарадан.
С а ни ј ә н—икинчи.
С а р и—сирајәт едичи.
С а т е'—јүксәлиб көрүнән, галхыб мејдана чыхан.

Сафтэл'эт—тэмээ үзлүү, көзөл үзлүү.
Саһаара—мејдан бәзәјөн, зиңгөт верән.
Саһат—мејдан, саһа.
Сејд—ов.
Сејлан—ахын, ахынты; шиддати-сејлан—choх күчлү ахын.
Сејли-тә'н—тә'нә сели.
Сејри-хәјал—хәјала далма.
Сенати-али—али мәһкәмә вә али инзибати идарә.
Сәадэтгәрин—бәхтијар, хөшбәхт.
Сабат—сабит олма, давам етмә, гәрар тутма.
Сәбгат—отуб кечмә, габага дүшмә.
Сәбһә—тәсбиһ.
Сәгири-кичик, хырда ушаг; сәгири кәбири—бөјүк-кичик.
Сад—јүз.
Садагәтәјин—садагәтли.
Садагәтпәрвәрана—садагәтли, сәмими.
Садд—бағлама, ғапама, манеә, энкәл; сәддираһ — јолун гапимасы.
Сәддана—јүз дәнәдән (мунчугдан) ибарәт.
Сәдәмә (сәдмә)—зәрбә, вурулма, чарпылма; көзләнмәдән кәлән бала.
Сәдиг—дост, доғру вә hәгиги дост.
Сәдри-э'зам — баш вәзир.
Саза—лајиг, јарашибан.
Сәзавар—лајигли.
Сәјјад—оачу.
Сәјјала—ахын, чәрәјан.
Сәјјанән—бәрабәр, ejни дәрәчәдә.
Сәканат—сакит дурма.
Сәлан—јахшилыг, сүлһ, саламатлыг.
Сәмават—сәмәлар, көjlәр.
Сәмәр—мејвә, мәһсүл, фајда.
Сәмимүлгәлб—сәмимијәтлә, сидг илә.
Сәмин—баһалы; дүррүн-сәмин—choх гијмәтли инчи.
Сәм'и-е'тибар—е'тибар едиб динләмә.
Сәнә—ил; сәнеји-һичрәт—һичрәт или; һичри тарих.
Сәнәм—бүт; көзәл.
Сәнк—даш.
Сәнкди-л—дашурәкли, рәһмсиз, инсафсыз.
Сәр—баш.
Сәрапәрдә—сарай пәрдәси, һәрәм евини өртән пәрдә.
Сәрбаз—эскәр.
Сәрбуләнд—башы уча.
Сәрвәр—башчы, рәис.
Сәрвәри—сәрвәрлик, бөјүклүк.
Сәрви-зијба—мәң, көзәл бәдән.
Сәрд—сојуг; аһи-сәрд—сојуг аһ.
Сәрлар—командан, баш командан.
Саражчаму агаз—бир ишин әввәли вә ахыры.
Сәрафқонда—башы әјилмиш; табе.
Сәрафраз (сөрфөраз)—башы уча, јүксәк.

Сөрзәниш—гынама, тә'из.

Сәрир—тәхт.

Сәркар—башчы, рәис, иш башында олан.

Сәркәш—баш галдыраң, итаәтсиз.

Сәркәрдан—авара.

Сәрма—сојуг; гыш.

Сәрмајеи-ирфан—елм, сәнат вә мәдәнијетә чатма васитасы.

Сәрмајәдаран—дөвләт сәһибләри.

Сәрмәнзил—мәңзил башы, кедилән јолун сону; мәғсад.

Сөрраф—пул хырдалајан, пул дәјишдиရәи; јахшы-јаманы сечән.

Сәфаралыг—һәрби нұмајиши.

Сәhab—булуд.

Сәhabиф—сәһиғәләр.

Сәhabа—шәраб, бадә; сагәри-сәhabа—бадә илә долу тәдән.

Сәhин—доргу.

Сәhм—пај, ширкәттің һәр бир иштиракчының дүшән һисса.

Сәhн—мејдан, орта, аралыг; һәјэт.

Сәhәтјаб олмаг—сағалмаг.

Сәчаја—сәчијәләр, характер.

Сәччадә—устүндә намаз гылмаг үчүн кичик халча, өртүк.

Сидг—доргулуг, һәгигәт.

Сијаh (сијәh) — гара.

Сијрат—тәбиәт, хасијәт, әхлаг.

Силә—бир әсәр, шे'р үчүн алынаң мукафат, һәдијә.

Сим—күмүш.

Симаб—күмүшлү су (чывә).

Симат—нишанлар, әламәтләр, көзәл, гијметли нишаналәр.

Симбәр—ағ синәли; көзәл, дилбәр.

Синан—мизраг, низэ.

Синасипәр—деш кәрән, көксүнү кәрән.

Синин—илләр.

Синни-сал—јашлы, јаш.

Сипас—шүкүр.

Сипаh—орду.

Сипәр—галхан.

Сипаhбәд—сәркәрдә, кенерал.

Сипәhдар—сәркәрдә.

Сипәhсалар—баш команда.

Сираb етмәк—ицдириб дојдурмаг.

Сират—јол; сирати-hуда—доргулуг јолу, наит јолу.

Ситарә—улдуз.

Сифат—сифәтләр.

Су—тәрәф.

Суд—фајда, хејир.

Судманд—хејирли.

Суз—јамиа.

Сузан—јанаң; јандыран; аһи-дили-сузан—јанаң ғалбия айы.

Сур—шадлыг; зијафәт; тоj.

Сур—бору; иәфәсли чалты аләти; Сурә-Исрағил—куја тијамат күнү Исрағилни чалачагы бору.

Су'—јамаилыг, пислик; су'изән—бадкуманылай.

Сұбұл—жоллар; һадији-сұбұл—дорғу жол көстәрән.
Сұвар—сурәтләр, шәкилләр.
Сұлук—ахлаг; бир мәсләкә мәнсүб олма.
Сұн—санат; асэр.
Сұрур—севинч, шадлыг.
Сұруд—нәргә, шәрги.
Сұтуран—ат, дәвә; миник вә жүк һејванлары.
Сұубәт—чәтиңлик.
Сұфәхә—сәфиһләр.
Сұхән—сөз.
Сұхәндәнан—сөзбіләнләр, ағыллы адамлар.
Сұхәнсәиң—дүз, көзәл сөз сөjlәjәn.
Сұха—улдуз ады.
Сұхуләт—асанлыг.
Сұчуд—сәңде.

Т

Табавәр—дәзумлу, таб кәтирән.
Табан етмәк—ишигландырмаг.
Табәкеj (такеj)—нә вахта гәдәр?
Табәндә—парлаг, ишиг сачан.
Таг—гүббә, күнбәз.
Таг—күчдән дүшмә.
Тагәт фәрса—күчдән салан, тагети түкәдән, үзүчү.
Тагым—груп, дәстә.
Таәбәд—һәмишә, даима.
Таэт—итаэт етмә.
Тазинәсәб—әрәб чинсли (миник вә жүк һејванлары).
Так—тәнәк, меңә.
Талеh—пис, еибли.
Талиб—истәjән, тәләб едән.
Таммә—тамам, бүтөв, там.
Тар—гарапыг, гара.
Тарачолмаг—таланмаг.
Таһир—пак, тәмиз.
Тачдар—тач сәниби, шаh.
Тачкаh—шаха мәхсус, сарајда олан.
Теjjи-раh—жоллар кечмә, мәсафәләр ашма
Тәглә (тәалли) — жүксөлиш, тәрәгги.
Тәам—јемәк.
Тәбаат—чапчылыг иши.
Тәбаг—насыл.
Тәбәh етмәк—пуч етмәк, мәhв етмәк.
Тәблар—гыздырмалы.
Тәбдили-һиссият — әһвали-руhiijәнин дәјишмәси, тәбдили-мәнсәб—вәзиғәнин дәјишилмәси.
Тәбонијаt—табе олма.
Тәбесбу сат—jaltagчасына јалварыш, алчалма.
Тәбл—тәбил.
Гәбризијаи—тәбризлиләр.

Тәбшір—муштулуглама, мүждә вермә.
Тәб'ән—тәбиэтча.
Тәвәрүм—вәрәмләнмә, вәрәмә тутулма.
Тәвәчүү—үз чевирмә, мејл вә марагла баҳма.
Тәвил—узун; амри-тәвил—узун өмүр.
Тәгабул—мүгабил дурма, гарши-гаршија кәлмә; бәрабәр олма.
Тәгдири—гијметләндирәрәк, бәйәнәрәк.
Тәгдирин-гәза—гәза-гәдәр, тале, баша кәләнләр.
Тәгсим—бөлмә, ниссәләрә аյырма.
Тәғжир—дәјишилмә.
Тәгсил етмәк—јумаг, гүсл вермәк, пак етмәк.
Тәдабир—тәдбиrlәр.
Тәдәнни—кеrijә кетмә.
Тәэஜүш—мәнишәт, һәјат.
Тәэллумат—гәмләр, әләмләр.
Тәэрүз—саташма, тохунма.
Тәэшшүг—ашиг олма.
Тәзәјүд—артма, чохалма.
Тәзвир—һијла.
Тәзәлзүл—тигрәмә, тәрәннә.
Тәзәлзүлат—зәлзәлләр.
Тәзжи—зай етмә, пуч етмә.
Тәзмин—бир шаирин башта бир шаирдән ше'рдә ситет кәтирмәси.
Тәјәггүз—ојанма, хәбәрлар олма; ибрәт көзүү ачма.
Тәјәммүнән—хөшбәхтлик вә угур саяраг.
Тәкасул—тәнбәллilik, кәсаләт.
Тәкаһүл—тәнбәллilik; сүстлүк, гејдсизлик.
Тәкбир—аллаһү әкбәр демәк.
Тәкдир—писләнмә, писләмә.
Таксир—чохалтма, артырма.
Тәкфир—кафир адландырma.
Тәлавәт (тилавәт)—Гур'ян охума, Гур'яны көзәл сәслә охума.
Тәлафи—әвәз алма, бир зијаның мүэjjән гаршилыгыны алма; елә мә, ёдәнмә.
Тәлх—ачы.
Тәлхи—ачылыг.
Тәлхкам—мә'јус, кәдәрли, овгаты тәлх.
Тәл'эт—үз, сифат, чамат.
Тәл'ин—ла'натләмә.
Тәмами—бүтүн, намысы; тәмамији-рүсүл — бүтүн пејзам-бәрләр.
Тәмәзвүч—далгаланма, ләпәләнмә.
Тәмәдүн—мәдәниләшмә, мәдәни олма; тәрәгти.
Тәмәллугат—јалтаглыглар.
Тәмчид—бөјүтмә.
Тән—бәдән, вүчүд.
Тәнвири—ишигландырma, нурландырma; тәнвири-ујүн етмәк—елмини, билижини артырмаг.
Тәнәббүт—көјәрмә, битмә.
Тәнәффүр—нифрат етмә, иjrәнима.

Тәнкис (тәнкис) — дарлыг, дарысгаллыг; сыхынтылы, дар жер.
Тәр—тәз, тәравәтли.
Тараңа—нәргә, шәрги, маңы.
Тәрбијә бәхш—тәрбијә верән, өјрәдән.
Тәргиб—рәғбәтләндирмә.
Тәрәннүм—раһм етмә, мәрһәмәт етмә, ачым.
Тәриг—жол.
Тәрар—огру, чибкир.
Тәрса—христиан.
Тәрчешм—көзүјашлы.
Тәрфи'—јүксалтма, учалтма.
Тасәллијаб—тәсәлли тапан, дәрди јүнкүлләшән.
Таслијәт—тәсәлли; мәвчиби·тәслијәт — тәсәлли алмага сәбәб, васитә.
Татмин—тә'мин.
Тәфахүр—ифтихар, өјүнмә.
Тәфәррүг—парчаланма, айры дүшмә.
Тәфәррүч—қазиб фәрәхләнмә, шадлыгla сејрә чыхма.
Тәфриг—ајырма, поэма.
Тәфригә—ајрылыг, иттифагсызылыг.
Тәфсил—изаһат; тәфсили·зәјл—ашагыдақы изаһат.
Тәфсиր—изаһ етмә, анлатма.
Тәхәллүф—ихтилаф, зиддијәт.
Тәхәттүр—хатырлама, јада салма.
Тәхлис—хилас етмә, гурттарма.
Тәхмис—бешләмә, бир шайрин әсәринин һәр бејтине үч мисра артырыб бәндләри беш мисралы етмә.
Тәһалук—һәвәс, арзу; чырпынма.
Тәһојүч—һәјәчанланма, чуша кәлмә.
Тәһассур—һәсрәт чәкмә.
Тәһлил—«ла илаһе илла алла» демәк.
Тәһрик—һәрәкәтә кәтирмә, тәрпәтмә.
Тәһрис—һәвәсә кәтирмә, ширникдирмә.
Тәһсин—алгышлама, әһсән демә.
Тәһт—алт; тәһти·һимајә—биринин һимајәси алтында олма.
Тәчәһүд—чәһд етмә, чалышма.
Тәчвиζ—ичазә вермә, мәсләһәт билмә.
Тәчәлли—көрүимә, парлајыб зүһур етмә.
Тәчәммұлат—бәзәк·дүзәк.
Тәчрүбәкәр—тәчрүбәли.
Ташбиһән—мисал үчүн.
Ташжи'—жола салма.
Ташриф—шәрефләндирмә, һәрмәт етмә.
Ташриф фәрма олмаг—бир жерә тәшриф кәтирмәк.
«Тә'авәну бил·бирри» — јахшылыға, әмәлисаленлијә көмәк един!
Тә'зир—мәзәммәт, тәһмәт.
Тә'лиф етмак—јазмаг (әсәр).
Тә'сир бәхш—тә'сир бағышлајан, тә'сиредици.
Тиг—тылым.
Тизәр—тез ғанағданан, ити учан.

Тила—гызыл.

Тилалат—гызыл-күмүш; гызыл күмүшдөн гајрилмыш шејлэр.

Тир—ох.

Тира з—ипек сап; ипек сап илэ палттара чекилэн маыхы.

Тирэ—гара, гаранлыг; б эхти-тирэ—талесизлик.

Тифаг—иттифаг, бирлик, сазиш.

Тиша—кулуник; кәсәр, дүлкәр аләти.

Тогра (туғра)—хүсүс аlametler вә јазы шекилләри илэ јазылмыш олан; беш тогра мәктуб.

Тофир—фәрг, тәфавут; чохалтма, артырма.

Төвги фетмә—дајзима, ајлонима.

Төвдиән—верәрәк, тапшырааг, эманэт гојараг.

Төвсиф—тәриф.

Төвфиг—јардым, көмәк; аллаһын көмәжи; мұваффагијәт.

Тулудира з—чох узун.

Тундбад—шилдәтли күләк; иә'реји-тундбад—шилдәтли күләйин угултусу.

Түраб—торпаг.

Түрфә—кәзәл, гәрибә, надир шеј.

Түфејл олмаг—далынча дүшмәк, гошуулмаг, бирләшмәк.

Түччар—тачирләр.

У

Уд—симвли чалғы аләти; Індистанда битән вә јанаңда хош иj ве-
рән ағач.

Үјезд—гәза.

Ула—устүн, даһа үстүн, даһа лајиг, даһа јахшы; ула көрмәк—
бир шеји башгасындан үстүн тутмаг.

Усбуд (әсли: сепорд)—е'тибар етмә, тапшырма.

Ү

Үбүр етмәк—кечмәк, кечиб кетмәк (судан, көрпүдән вә с.)

Үгба—ахирәт.

Үдәба—әдібләр.

Үзар—јанаг, үз; күл үзар—күл кими көзәл јанаг; көзәл үз.

Үзма—бөյүк, али.

Үјүн—ејнләр, көзләр; тәнвири-үјүн—көзләрә ишыг сачыаг,
мәч. елм, билик газанмаг.

Үлвијјәт—јүксәклик, бөյүклük; үлвијјәти-рутба—
һөрмәт вә гијмәтий јүксәк дәрәчәси.

Үләмә—алимләр.

Үлум—елмләр.

Үлфәт—меһрибанлыг, достлуг.

Үмдә—әсас, эи мүһум.

Үмәна—мөтәбәр адамлар.

Үммә—ана.

Үммәт—диндашлар, бир диндә бирләшешиләр.

Үммәти-мәрһумә—Мәһәммәд үммәти, мусалманлар.

Ү м м ә һ а т — аналар.

Ү м у р и ш л ә р; ү м у р и ч ә һ а и — дүніянның ишләри; ү м у р и м ү а м и л а т — мұхтәлиф әзагәләр, гарышылыглы мұнасабетләр.

Ү м у р а т — ишләр; ү м у р а т и - аләм — дүніянның ишләри.

Ү на с — арвадлар.

Ү н в а н — ад, ады алтында.

Ү р ә ф а — арифләр, елм вә мә'рифәт саһибләри.

Ү р у г — дамарлар.

Ү с р — чәтийлик, мұшқуллук.

Ү с р ә т — чәтийлик.

Ү ф т а д ә — әјилмиш.

Ү ф т а н — дүшән.

Ү х ү в в ә т — гардашлыг; мәһәббәт.

Ү ч р ә т и х и д м ә т — әмәк нағы.

Ф

Ф а ж и д а т — фајдалар.

Ф а с и г — пис ишләр саһиби; әчлаф.

Ф а с и д — фәсад төрәдән, фитнәкар.

Ф а н и — јох олма.

Ф а х и р — фәхр едән.

Ф а ч и а т — фачиәләр.

Ф а ш о л м а г — ачылмаг, үзэ чыхмаг.

Ф е ј з а ф е ј з — сох тәрәгги, сүр'әтлә, ирәлиләјиши.

Ф е ј з и т ә һ с и л — тәһсил, ирәлиләмә, тәрәгги етмә.

Ф е ' л ә н — ишдә, әмәлдә.

Ф ә в а ј и д — фајдалар.

Ф ә г ә р а т — фәгәрәләр; епизодлар.

Ф а р ғ — јохсуллуг.

Ф ә з а и л м ә б — фәзиләтләр, көзәл сифатләр саһиби.

Ф ә з и л ә т — мә'рифәт, һүнәр, әхлаг көзәллиji.

Ф ә з и л ә т м ә б — фәзиләтләр саһиби.

Ф ә з л — фәзиләт.

Ф ә л а к ә т ш ү м ү л — фәлакәтли, бәла вә мүсебәт јери.

Ф ә л а һ — гуртулуш, ничат.

Ф ә на — бош, мәнасыз.

Ф ә на ј е в е р м ә к — јох етмәк, пуч етмәк.

Ф ә р а ғ ә т — динчлик, раhatлыг.

Ф ә р а м у ш г ы л м а г — унутмаг.

Ф ә р а м у ш х а т и р — јаддан чыхарма, унутма.

Ф ә р а р — гачма.

Ф ә р а һ ә м — топланмыш, бир јерә јығылмыш, һазыр.

Ф ә р д — тәк, јеканә, мисилсиз.

Ф ә р д ә н б ә ' д ф ә р д — тәк-тәк, бир-бириниң далынча.

Ф ә р ә һ ә ф ә з а — фәрәһ артыран, севинч кәтиран.

Ф ә р ә һ ә ф ә з а — сох фәрәһ веричи, сох севиндиричи.

Ф ә р з а н а — ағыллы, мұдрик.

Ф ә р з а н и д — өвлад, ушаг.

Ф ә р з и н — шаһмат ојунунда вәзир.

Фәрид — јеканә, ток, мисилсиз; фәрди-чән — дүнијада ток олан.

Фәрман — бујуруг, эмр.

Фәрмандыра — һаким, һекмран.

Фәрхүндакам — хошбәхт.

Фәрһәнкчү — елм ахтаран; мә'рифәтли.

Фәрш — јер, јер үстү.

Фахарәт — ифтихар.

Фахуранә — ифтихарла, өјүнәрәк.

Фәһм — анлама, дәрк етмә.

Фәһс — ахтарыб өјрәнмә; фәһси-һал — һалы, әһвалаты билмәјэ чалышма.

Фи — ...да, ...дә: фи 17 январ 1908—17 январ 1908-чи илдә

Фикар — яралы, дәрдли; һали-фикаримиз — мүсисбәти-миз.

Фilmәчлис — мәчлисдә.

Фираван — сох бол.

Фираз олмаг — јүксәлмәк, јухары галхмаг.

Фиргәт — айрылыг.

Фирдөс — бағча, чәннәт бағчасы.

Фиристадә — дүшмүш, фитадә-бәк ил — торпага дүшмүш.

Фитрәт — тәбиәт, хасијәт.

Фитри — тәбии; вәдиеји-фитри — тәбиәттин вердији шеј, габи-лијәт, мәһарәт.

Февг — јухары, үст.

Февгәззикр — јухарыда дејилән.

Феврән — дәрһал, бирдән-бирә.

Февтетмәк — итирмәк.

Февтолмаг — арадан чыхмаг, өлмәк.

Февч — белүк.

Фөһш — сөјүш.

Фуад — үрәк, гәлб, көнүл.

Фүгдан (фигдан) — јохлуг, олмама.

Фүгера — јохсууллар, касыблар.

Фүгәрапәрвәранә — касыбларын гајгысына галма.

Фүзэла — фазил адамлар.

Фүјуз (фүјузат) — фејзләр, бәрәкәтләр, мә'нәви зөвлөләр.

Фүнун — фәнләр.

Фүруг — ишиг, ше'лә, нур.

Фүрузани — парлајан.

Фүрухтетмә — сатма.

Фүруш — сатма; едириди фүруш — сатырды.

Фүсәнә — фәсиң данышанлар, бир дилдә үслубијјат гајдаларының үйгүн данышанлар.

Фүсун — овсун, чаду.

Фүтүввәт — чомәрдлик, сәхавәт; мәрдлик, икидлик.

X

Хаб — јуху; хаби-гәфләт — гәфләт јухусу.
Хабакан — јатаг јери.

Хазэр—шәрг.
Хак—торпаг, јер.
Халин—бош.
Хамэ—галэм, јазы аләти.
Хамуши—сөссиэлик, хамушлуг.
Ханэ—ев, бина.
Хан и да и—бөйүк вә әсил аила, әсил; на и эда и - пак—тәмиз,
һөрмәтли аила.
Ханиман сузанэ—евләри хараба гојучу, ев дагыдычы.
Ханих үлдаши яни—јери чәннәт олан хан.
Хар—I. тикан; 2. алчаг, һәгир, зәлил.
Хасан—хаслар, бөյүкләр, сечмә шәхсләр.
Хасс—махсус, јалныз биринә аид олан, хүсуси.
Хассэ—хүсусилә, әләлхүсус; hej' эти-хассэ—хүсуси hej'эт.
Хасуам—намы, бүтүн халг.
Хатэм—үзүк, мәһүр, мәһүрлү үзүк.
Хатири-гәм-майл—гәмә мејл едән фикир, һисс.
Хатун—гадын, ханым.
Хан—истәр...
Ханан—таләбкар, истәјиб ахтаран.
Ханэр—бачы.
Ханиши-иэфсан иjjэ—шәхси арзулар; бәдхәнлыглар.
Хашак—чер-чеп.
Хејл—илхы, сүрү.
Хәдәм—хидмәтчиләр, гуллугчулар.
Хәданк—ох.
Хәзаји—хәзинәләр.
Хәзана—хәзинә.
Хәзәф—килдән гајрылмыш габ-гачаг.
Хәјалат—хәјаллар, јуксәк фикирләр.
Хәләф—օгул, өвлад, биринин јеринә кәлән, јерини тутан.
Хәм—әјри, бүкүк.
Хәмса—беш; гитаэт-хәмса—беш гит'э.
Хәндәнак—кулән, севинән.
Хәридар—сатын алан.
Хәркан—чадыр.
Хәсарәт—зијан, итки.
Хәсарәтди дә—зијан көрмүш.
Хәсм—дүшмән, јагы.
Хәтм—битирмә, сона чатдырма.
Хәтми-Гур'ян—Гур'ян охумаг, Гур'яны охујуб битирмәк.
Хатми-кәлам—сөзу битирмә.
Хәфа—кизлиллик.
Хидарәт—тәнбәллик, қаһаллыг.
Хидив (хәдив) — һаким, һөкмдар.
Хидмәткүзар—гуллугчу, хидмәт едән.
Хијш—өзү; хијшү табар—өзү вә нәсли.
Хислат—тәбиэт, кејфијәт.
Хитабә—нитт, чамаата хитаб олунаң сөзләр.
Хитабәт—натиглик, халга мүрачиәт.

Хитам—сон; хитамә јетирмәк вә хитам вермәк—сона
чатдырмаг.

Хиттә—мәмләкәт, өлкә, јер; хиттеји-Ширвани — Ширвани өл-
кәси.

Хиффәт—тәнкәфәслик, боғанаг.

Хишү тәб ар—аила, нәсил, гоһум-гардаш.

Хосров—шәһ, һәкмдар; хосрови-Хазар—Шәргин шаһы; кү-
неш; хосрови-һүсн—көзәллик султани, көзәлләр падшахы.

Хошбәјан—ширин дилли.

Хошлига—көзәл сифәтли, үзлү.

Хуб—көзәл.

Хубчөр—көзәл, көзәлүзлү (гыз).

Худ—өзүм, өзүн, өзү; һәгигәтән, дөгрүдан да, эсил, мәһз.

Худа иң кәрдә—аллан еләмәмиш.

Худа пәсәндәнә—аллаһа хош кедән.

Худками—инад, инадкарлыг, өзбашыналыг.

Хун—ган; гәрги-дәрәја и-хун—ган дәнизинә батмаг вә ја ба-
тырмаг.

Хуна б—гәнлы су, гәнлы көз јашлары.

Хуни и дил—дәрдли, һәсрәтли.

Хурд—јемә, јемәк; хурду хаб—јејиб јатмаг.

Хуршид—күнәш; хуршиди-сәмават—көјләрин күнәши.

Хузу'—тәвазә', табелик, итаёт

Хүлгән—әхлагча.

Хүлд—чәннат; хүлд и-бәрни—беништ.

Хүлдашиjan—јери, мәскәни чәннат олан.

Хүлус—тәмизлик, сафлыг; хүлуси-гәлб—тәмиз үрәклилик.

Хұмс—бешдә бир.

Хұмуд—сөнүк, сөнүклүк.

Хұрам—наز вә әда илә јеримә.

Хұррам—шад, севинчили.

Хұрушан—қурултулу, өшігүн.

Хұср—зијан.

Хұсумәт—дүшмәнлик; дәф' и-хүсумәт—дүшмәнлиги арадан
галдырмаг.

Хұфтә—јатмыш; гаранлыг.

Хүшү'—алчаг көнүллүлүк, тәвазе.

h

һади—догру јол көстәрән.

һадисат—һадисаләр, әһвалатлар.

һадис олмаг—баш вермәк.

һазири—һазыр оланлар.

һаяым—мат, һејран галан.

һакәзә—һабела, һәмчинин.

һалат (һаләт) — һаллар, вазијәт.

һали—анлашылан; севилән.

һалонки (вә һал он ки)—һалбуки, әслинде.

һасид—паҳыл.

Һасилә-кәлам—сезүн гысасы, хуласа.
Һаңт—еңтијаң; лазым олан шеј.
Һеванијјэт—чәһалэт, наданлыг.
Һеј'эт—көрүнүш, шәкил.
Һеј'этти-та'лим иjjә—мәктәб шурасы, мүәллилләр һеј'ети.
Һавадис—һадисәләр.
Һавәснак—һәвәсли.
Һәгагит эда—һәгигәтчи, һәгигәт сөјләҗән.
Һәгбин—һәгигәти көрән, һаггы көрән.
Һәгга—һәгигәтән, дөгрудан да.
Һәгдадә—аллаһын вердији; и'мәти-һәгдадеји-рунани-
миз—һаггын биң вермиш олдугу мә'нәви и'мәт.
Һәгтәала—бөјүк аллаһ.
Һәдис—Мәһәммәдин вә ја имамларын ишләри вә дедикләри һаг-
гында рәвајәт.
Һәзар—мин; бә'д һәзар—мин (илдән) сонра.
Һәзарә—бүлбүл.
Һәзэр—горху; еjlә һәзэр—чәкин, горх.
Һәзми-рабе'дән өтурмәк—мәнимсәмәк.
Һәким—философ, алим; һәким и-ка-м ил—камала јетишмиш, там
инкишаф етмиш алим.
Һәлавәт—шириналык.
Һәлакәт—һәлак олма.
Һәмаваз—бир сәслә, хор шәклиндә.
Һәмагуш—бир-бирини гучагламыш.
Һәмана—шүбһәсиз, аждыныр, будур.
Һәмвар—һамар, дүз.
Һәмгәм—сирдаш.
Һәмдүлләх—аллаһ шүкүр.
Һәмийјэт—гејрәт, намуслууг.
Һәм'инан—биркә кедән, сұвари јолдаш.
Һәмкәләм—һәмсәһбәт.
Һәмнишин олмаг—бир јердә отурмаг, һәмсәһбәт олмаг.
Һәмсајә—гоишу.
Һәмхана—бир евдә јашајналар.
Һәмчива р—гоишу.
Һәмшире—бачы.
Һәнзәл—ихтиары, ачы хијар.
Һәнкам—вахт, заман.
Һәнкамә—заман, бир һадисәнин баш вердији ваҳт.
Һәнүз—һәлә, һәләлик.
Һәрамхана—сарај гадынларына мәхсүс ев.
Һәрач—кунаһ, гәбәһәт.
Һәрим—һәрәм уни.
Һәрими—һәрәмханада јашајан, һәрәм әһли.
Һәркиз—һеч ваҳт.
Һәсәб—адамын дәјәри, өз гәдр-гијмети; һәсәб ва һәсәб—өзү
вә ата-бабалары.
Һәчкү—һәчкү јазан, һәчкү дејән.
Һәчэр—даш; Қә'бә диварында олан мәшһур гара даш.
Һашам—халг, чамзат, тәбәә.

һ и да ј а т — д о г р у ю л у а х т а р м а .
һ и ю н — в а х т , з а м а н ; һ и ю н и з а в а л — м а ъ в о л м а г в а х т .

һ и к э м и ј ј э — һ и к м а т , ф а л с а ф а ј э м а ъ с у б .
һ и к м а т — ә д а — ч о х м а ъ на лы , һ ё к и м а н , ф и л о с о ф а н .
һ и л а л — а ѡ п а р а .

һ и м а ј ј э — г о р у м а , г о р у н м а .
һ и м м а т — с є ј , г е ј р а т ; ј а р д ы м .

һ и р з — т и л с и м .
һ и р м а н — м а ъ р у м л у г , м а ъ р у м о л м а .

һ и с с ә д а р — п а ј а л а н ; б и р и ш д а и ш т и р а к е д э н .
һ и с с и ј а т — һ и с с л а р , д у ѹ г у л а р .

һ и ч а з — Ә р ә б и с т а н ю а р ы м а д а с а н ы н ш и м а л - г ё р б и ; м ў с а л м а и л а р и м и
з и я р а т к а н . М ў к к а в ё М ў д и н а ш ё ѡ р л а р и н и н ол дуғ у ө л к а .

һ е к м ф а р м а — һ ё к м с є р а .

һ у р — 1. ч є н н ё т г ў з л а р , һ у р и л ё р ; 2. қ ў н а ё ш .

һ у р и ј ј ё ч а h — һ у р и к и м к є з з , һ у р и ј ј ё б є з з .

һ у ш ј а р — х є б є р д а р , а ф и л л и .

һ у б б — с е в к и , м а ъ ё б б ё т .

һ у д а — һ є г и г ё т ю л у , д о г р у ю л .

һ у д у с — б а ш в е р м а .

һ у з и н а в ё р — г є м к є т и р ё н ; х є б є р и - һ у з и н а в ё р — к є д є р л и х є б є р .

һ у з и н и ј е т и м а н ј — ј е т и м л ё р э м а ъ с у с г є м , г ў с с .

һ ў к є м а — һ ё к и м л ё р , ф и л о с о ф л а р , а л и м л ё р .

һ ў м а (j) — ч є н н ё т г ў ш у , д є в л ё т г ў ш у .

һ ў р р и ј ј ё т ш ј а р — һ ў р р и ј ј ёт с е в ё н .

һ ў с н и - с и ј р ё т — ә х л а г к є з з л и ј i , г є л б т є м и з л и ј i .

һ ў с у л и - с и ј р ё т — а р з у ю ч а т м а , м ў г с є д ё ј е т м а .

һ ў ч у м а в ё р — һ ў ч у м е д и ч и ; ш и н д є т л ё а х є б қ є з з .

һ ў ч ч а ч — на чы л а р .

һ ў ч ч ё т (һ ў ч ч ё т) — с є б у т , д є л и л .

Ч

Ч а к е т м ё к — ю а р м а г , ј ў р т м а г .

Ч а к о л м а г — ј ў р т ў л м а г , ю а р м а г .

Ч а р (ч є н а р) — д е р д ; ч а р (ч є н а р) ү н с є р — д е р д ү н с є р ; с є ,
од , тор п а г , н а в а .

Ч а р ә с а з — ч а р ә е д ё н ; ч а р ә с а з и с є л һ о л м а г — б а р ў ш м -
га ю л т а п м а г .

Ч а р ч є ш м — д е р д к є з з , ч о х м а р а г л а .

Ч е ш м — к є з .

Ч е ш м д а ш т — ү м и д б є с л є н и л ё н .

Ч є р х и - ч а р ү м — к є ѡ ў н д є р д є н ч у т є б є г а с и .

Ч и д э — т є р т и б ; ч и д а е т д и ј и — д є з з л т д и ј i , т є р т и б е т д и ј i .

Ч и р а з є б а н — к є з а л д а н ў ш а н , и т и д и л л и .

Ч є н р ё — ү з , с и м а ; ч є н р ё и - с и ј а h — г а р а ү з ; а л ч а т а д а м .

Ч є н р ё н ў м а — ү з ў н ў к є с т є р ё н , к о р ў н ё н .

Ч у — е л ё к и ; ч у К а в у с к е р д є — е л ё к и , К а в у с к е р д є —

Ч є — о зам а н к и , е л ё к и .

Ч є н — ч є н к и .

Ч

Ч а—јер, мәкан.
 Ч а в и д а н и—әдәби, даими.
 Ч а д ә—јол, бөјүк јол, проспект.
 Ч а з а ч у д у г—шаирин бириң тәгдим етдији ше'р мугабилинда.
 пул ва ја шеј истәмәси.
 Ч а j—јер.
 Ч а j к и р—јеринә дүшән, тә'сир бағышлајан.
 Ч а м—гәдәһ, пијалә.
 Ч а м э—палтар, либас.
 Ч а м и '—шәриф—бөјүк мәсчид.
 Ч а н к ү д а з—әзаб веричи, үрәк јандырычы.
 Ч а н с у з—үрәк јандыран.
 Ч а н ф и ш а и—фөлдакар, чанындан кечән.
 Ч а р и—ахан, чәрәјан едән.
 Ч а h—мәнсәб, рүтбә.
 Ч е ј ш—орду, гошун.
 Ч э в а б ә н—чаваб олараг.
 Ч э з а н м ә р д—кәрәмли, сәхавәтли; аличәнаб.
 Ч э в а л—choх фәал.
 Ч э д и д—јени, тәзә.
 Ч э з и л—бол, сох; ә ч р и -ч а з и л—бөјүк мүкафат.
 Ч э л и л—бөјүк, чәлаллы, јүксәк, зәнкин; л и с а н и -ч ә л и л и -
 э р ә б—әрәбин зәнкин дили.
 Ч э л и л э—чәлаллы, бөјүк.
 Ч э м а д—чансыз чисим, шеј.
 Ч а м а д а т — чансыз чисимләр, газ вә мајеләрдән башга чансыз
 шејләр.
 Ч э м и л ә—кезәл.
 Ч э м i '—hәр чинат—hәр тәрәфдән, hәр чәһәтдән.
 Ч э м '—авәрлик етмә—јыгма, јыгыб топлама.
 Ч э м '—иjjәт—топлама, чәм етма, јыгма; чэм '—иjjәти-әсгал—
 мүхәлләфат, ев шејләри топлама.
 Ч э м и л —кезәл.
 Ч э н к—дава.
 Ч э н к ә л—мешә.
 Ч э н к ч у—hәрбчи, муһарибә тәрәфдары.
 Ч э н н ә т м ә к а н—јери чәниэтда олан, чәниэтлик.
 Ч э н н ә т р ү х—choх кезәл үзлү, дилбәр јанаглы.
 Ч э р а h а т—јаразылыг, јара.
 Ч э р а ј а н етмә—ахма, сел, су ахыны.
 Ч э р и д ә—газет; чәридеји-өвмијә—күндәлик газет.
 Ч э ш а л а т к а р а н ә—чаңилчәсинә, наданчасына.
 Ч э ш а н б и н—дүнијакермуш, тәчрубы.
 Ч э ш а н д а р—дүнијаја саһиб олан, бөјүк hекмдар.
 Ч э ш а н д ә—дүнијакермуш, тәчрубы.
 Ч э ш а н и ү м а—дүнијаны кестәрән; ажинеји-чәнани ү м а—hәр
 јери кестәрән күзкү.
 Ч э h и м—чәһәнәм.
 Ч э ш и —бајрам, шаджаналыг, тәнтәнә.

Ч и в а р—гоңшу, јахын јер.
Ч и д д—чалышыб чабалама, чанд вә сә'ј етмә.
Ч и л в э—дилбәрчәсінә наз вә һәрәкәт; көрума, парлама.
Ч и на н—чәннәт, беништ.
Ч и с м а н и—мадди; еһтија чати-чис манијја—мадди еһти.
Јачлар.
Ч ө в л а н—доланма, долашма, кәзмә, кедиб-кәлмә.
Ч ө в р—зүлм, чәбр, эзијјәт.
Ч у ш—дашма, чошиб дашма.
Ч ү м у д—донма, һәрәкәтсизлик.
Ч ү н б ү ш—тәрпәниш, һәракәт.
Ч ү н у н—дәлиллик, мәчиунлуг; ашиглик.
Ч ү һ ә л а—чаһилләр, наданлар.

Ш

Ш а д а б—сулу, тәзә, тәравәтли.
Ш а д к а м—севинчли, фәрәһли.
Ш а д м а н олмаг — севинмәк, фәрәйләнмәк
Ш а ж а н—лајигли, јарашан.
Ш а ж е '—јаялма, кәзишмә, долашма.
Ш а и г—һәвәскар, шөвглү, бәрк арзу едән.
Ш а к и—шикајетчи.
Ш а к и р—шүкр едән, разы олан.
Ш а к и р а н—шүкр едәнләр.
Ш а м—ахшам.
Ш а м и л олмаг—аид олмаг, әнатә етмәк.
Ш а н ә—дараг.
Ш а һ б а з—шәһин, гызыл гуш; мәч. гәһрәман, иккىд адам
Ш а һ ә н ш а һ—шәһлар шаһы.
Ш а һ и н ш и к а р—шәһин овлајан.
Ш а һ р а һ—бәјүк, кениш јол.
Ш е ј д а—дәли, ешг далиси.
Ш е ј т ә н ә т—шөйтаплыг, һијлә, фәсад, фитнәкарлыг.
Ш е ш д ә р—нәрдин алты ханасы.
Ш ә б—кечә; шәби-јә 'с—гәм кечәси.
Ш ә б а н ә—кечәјә мәнсуб.
Ш ә б и с т а н—кечә қазинтиси; чамаэтин-шәбистан—кечә қз-
зинтисинә чыхмыш адамлар; һәрәмханалар.
Ш ә б и һ—бәнзәјәи, охшајан.
Ш ә б п ә р ә т ә б 'а н—јараса тәбиәтлиләр.
Ш ә в в а л—әрәб гәмәри аjlарының онунчусу, шәввал ајы.
Ш ә д а и д—шилдәтли.
Ш ә к в а—шикајэт, нағыны таләб етмә.
Ш ә к и б а—сәбр едән; сәбрлиллик.
Ш ә м а т ә т—өзкәнин бәдбәхтилиңе севишмә, бадхәнли.
Ш ә м '—шам.
Ш ә р а к ә т—шәриклик, ортаглыг.
Ш ә р а р ә—гығылчым.
Ш ә р ә ф ј а б—шәрәфли.
Ш ә р и ф—шәрәфли, сох һөрмәтли.

Шэр'—шәрәт, ислам гануилары.
Шэр'ән—шәриәт илә, шәриәт гануну үзра.
Шатва—гыша мәхсус.
Шатранч—шаһмат.
Шэфиг—шәфғати.
Шаян—шаһлар.
Шәбаз—гызыл гуш.
Шәнидан—шәнилдәр.
Шәнидә—шәнид олмуш, мәһв олмуш гадын вә ја гыз.
Шәнир—шөһрәт газанмыш, мәшһур.
Шәнила—ала; түнд мави; дидеји-шәнила—ала көз, ала көзләр.
Шәниријар — шаһ, һекмдар; шәниријари-хүрријәт — азадлыг падшашы.
Шәни—ләјагәт, һөјсијәт.
Шәрабафхәнэ — тохучулуг е'малатханасы.
Шиар—әламәт, нишан, фәргләндиричи чәһәт.
Шивеji-матэм—јас навасы, матэм налы.
Шигат—иттифагсызылыг, ајрылыг; ихтилаф.
Шикар—ов.
Шикәстәбәстә—сыныш, истигадәј јарамајан.
Шикәстәрәгәм—шикәстә хәтти илә јазан; гырыг јазан, јахши јаза билмәјән.
Ширванијан—ширванлылар.
Ширдил—аслан үрәкли.
Ширкәт—шәрик олма, ортаглыг, ширкәти-өвнија — јохсуллара јардым чәмијәти.
Шита—гыш.
Шитаб—тәләсмә.
Шитабан—јүјүрән, сүр'этлә кедән.
Шевкәт—әзәмәт, бөјүклүк.
Шум — угурсуз, иәһс, мәш'ум.
Шуридә—ашиг, мүбтәла, мәфтүн; пәришан.
Шурүшэр—мә'рәкә, говга.
Шүрл—иш.
Шүэрә—шәирләр.
Шүкрән—миннәтдарлыг, тәшәккүр едичи.
Шүкуфә—чичәк.
Шүру'етмәк—башламаг, киришмәк.
Шүнүд — көзлә көрүнән аләм, дүнja; эрсеји-шүнүд—дүнja мејданы.

ӘЛИФБА ҚӨСТӘРИЧИЛӘРИ

а) Тарихи шәхс адлары

- Аббас ага — II, 155.
Абдулла Җөвдәт — III, 26.
Агаев, Эһмәдбәј — III, 186.
Аршимед — II, 86.
Атабәй Ә'зәм (Мирзә Әләскәр хан) — I, 94, 128.
Бағырхан — II, 84.
Бүніадзәдә, Дадаш — II, 176.
Бүніадзәдә, Чәфәр — II, 176.
Вамбери, Армини — II, 117.
Вәзиров, Нәчәфбәј — III, 160, 162.
Вәзиров, Һашымбәј — II, 57.
Вилһелм II — II, 122.
Воронсов-Дашков — III, 160, 183.
Гандәмиров — III, 230.
Гаспавјанс — III, 229, 230—231.
Гәмкүсар, Әлигулу — II, 136.
Гәнизадә, Султан Мәчиид — II, 183; III, 163, 218, 219, 221, 222, 224.
Голошапов — III, 161.
Дара — II, 35.
Дараб Мирза — III, 139.
Дрепер, Чон Уилјам — II, 156.
Еңінүддөвлә — I, 194; II, 123.
Әбдүләзиз (Әзиз Шәриф) — III, 227.
Әбдүлхалыг әфәнди Әфәндизадә — II, 171; III, 223.
Әли нәччар (Хагани Ширванинин атасы) — III, 214.
Әлијев, Мирзәага — II, 142.
Әнвәри — III, 140.
Әрәсзадә, Молла Мәһәммәдтагы — II, 175.
Әһәд хан — II, 35.
Әһмәд Мидһәт — II, 156.
Әшрәф — II, 142; III, 186.
Зәрдаби, Һасәнбәј Мәликов — II, 183; III, 15, 34, 148.
Зилли-Султан — I, 223—224; II, III, 113, 116, 121.
Зұлфұгар Ширвани — II, 183.
Илдүрим Бајезид — I, 116.
Искәндәр — III, 107.
Јефрем хан — I, 220; II, 84.

- Дэгма — III, 140.
Камил паша — I, 210.
Камиран миэрэ — II, 121.
Көбхэр ханым — II, 138.
Леонтиев — III, 174, 178.
Махмудбайов, Махмудбай — II, 183, III, 222, 231.
Махмудбайов, Йәбийбай — II, 183.
Менников — II, 165.
Мөнди — II, 133.
Мөндибай Һачыныски — III, 231.
Мөхмандаров, Кәримбай — III, 163, 164, 167.
Мәлик шаһ — I, 115.
Маликүл-Мүтәкәллимин — I, 196.
Мәнүчөп — III, 213.
Мәһәммәд (пејфәмбәр) — III, 176.
Мәһәммәдәли шаһ — I, 173, 198, 209—210, 217, 219—220, 225; II, 66, 116—117, 118, 121, 147, 150, 154, 157—158, 163, 173; III, 25, 226.
Мир Һашым — I, 172, 186—187.
Мирзә Эбүлхәсэн хан — I, 128.
Мирзә Эли Экбәр — I, 171.
Мирзә Ыүсеңи — I, 69.
Мирзә Чавад — I, 69.
Мирзә Чаганкир хан — I, 196.
Мирзә Чәлил (Чәлил Мәммәдгулузадә) — III, 227, 229, 230—231.
Молла Гәвам — II, 82.
Молла Нәсрәддин (мәшһур ләтифә устасы) — III, 104, 112.
Молла Сәлам — II, 82.
Молла Һачыбаба — II, 82.
Мүзәффәрәддин шаһ — III, 24—25, 190—191.
Мұхбируссалтәнә — II, 149, 163.
Надир шаһ — I, 116.
Насирүлмүлк — II, 147—148.
Неманзадә, Өмәр Фаиг — I, 130; II, 161; III, 227.
Нәсрәддин шаһ — II, 35.
Нәфін — II, 142.
Оручәлиев, Эличаббар — III, 162—163.
Остроумов — II, 165.
Өмәр — III, 208.
Раевски — II, 140.
Рәхим хан — II, 164.
Рәшидүлмүлк — II, 174.
Рудников — III, 227.
Сейид Эзим Ширвани — II, 183; III, 8, 10, 34.
Сәди — I, 222; II, 174.
Сәмадов, Һачы Эбдулләхим — III, 226.
Сәмсам — II, 84.
Сәрдар Баяндыр — II, 84.
Сәрдар Эсәд — I, 220, 225.
Сәттархан — I, 187, 192—194, II, 84; III, 43—44.
Сәхнәт, Аббас (Аббасгулу Мөндиизадә) — III, 186, 197, 229, 230.
Сидизадә, Мәммәдәли — III, 227.

- Сүлтандар — I, 220, 225; II, 70, 84, 86.
 Соғбан Вайл — III, 138.
 Султан Эбдулхәмид II — I, 222, 225; II, 62, 119, 154.
 Султан Салим — I, 116.
 Төмөнкүл — I, 116.
 Төгизадә — I, 225.
 Тохтамыш хан — I, 116.
 Туманов — II, 130.
 Үнсизадә, Сәид — II, 183.
 Фатимә (Фатимеи-Зәһра) — III, 29.
 Фәзлүллах — I, 172, 225.
 Фиридулбәй Кечәрли — III, 218, 221.
 Фјодоров — III, 160, 165, 177, 182, 188, 190—191, 203.
 Фүзули — I, 225; III, 65—66.
 Хагани Ширвани — II, 183; III, 140, 213—214.
 Хәдичә ханым Элибәјова — II, 171.
 Һачы Эбдулмәчид әфәнди — III, 36, 155—156, 190, 197—198.
 Һачы Мирза Һәсән — I, 172.
 Һәмидә ханым Мәммәдгулузадә — III, 66, 229, 230.
 Һүтенберг, Иоханин — III, 50.
 Һүсеин (имам) — III, 14.
 Һүсеин әфәнди Гајыбов — II, 171.
 Һүсеин Қамал — II, 87.
 Чакәр — II, 153.
 Чинқизхан — I, 115; II, 150.
 Шапшал — I, 225.
 Шаһ Исмаїл — I, 116.
 Шаһтахтлы Мәһәммәд аға — III, 17.
 Шеих Мәһәммәд Эбдә — III, 135.
 Шеихәли аға Ширвани — III, 153.
 Шеихзадә, Һафиз әфәнди — II, 138, 184.
 Шекспир, Вилјам — II, 187.
 Шәрифзадә, Гурбанәли — III, 227.

6) Тарихи-әфсанәви шәхс адлары

- Адәм — II, 139; III, 73.
 Азәр (Ибраһимхәлил пейғәмбәрин атасы) — III, 7.
 Габил — II, 145.
 Гарун — II, 96.
 Губад — I, 214.
 Эбрәһә — I, 186.
 Әфрасијаб — III, 124.
 Әһримән — III, 79.
 Зәрдүшт — II, 189.
 Зәһһак — II, 150; III, 43, 77.
 Иса (Мәсін) — III, 83, 138.
 Йусиф — III, 13, 224.
 Қејкавус — III, 123—133.
 Қив — III, 122—123.
 Лейли — I, 105; II, 143; III, 74.

- Меңди (имам) — II, 133.
Мәржәм — I, 140.
Мәңгүн (Гејс) — I, 105; II, 143; III, 74.
Нәмруд — I, 95; II, 158.
Нүх — I, 143; III, 35.
Рұстәми-Зал — I, 39, 110, 161, 168, 192; III, 124—127.
Сијавуш (Сијавәхш) — III, 124—134.
Сүлејман — III, 65, 79.
Тус — III, 122, 123.
Фәрнад — III, 14.
Хәлилүллаһ — II, 134—135; III, 7.
Һабил — II, 145.
Һарут — III, 81.
Чәм (Чәмшид) — I, 214; II, 189; III, 133.
Шәддад — II, 150.
Ширин — III, 14.

в) *Кизли имзалар*

- Башыгапазлы — I, 56.
Бидәрдү гәм — I, 56.
Бириси — II, 90.
Гыздырмалы — I, 50, 56.
Дидәнәм — I, 56.
Коп-коп — I, 55—56.
Лағлагы — I, 50, 95.
Мәшәди Сижимгулу — I, 153.
Мозалан — I, 50, 56.
Молла Нәсрәддин — I, 40, 102, 155; II, 194; III, 148
Низәдар — II, 160.
Сыртыг — I, 50.
Тәшнәләб — I, 56.
Һејвәрә — II, 159—160.
Һон-һон — I, 50, 54, 56, 58, 60.

г) *Намә'лум шәхс адлары*

- Абдуллаев — III, 169, 174, 188.
Ағабаба Садыгов — III, 198.
Аға Иса бәj — III, 211.
Ағалар Ибад оғлу — III, 206.
Ағалар бәj Һүсеінбәјов — III, 162.
Аға Қарим — III, 158.
Аға Мир Меңди аға — III, 190.
Аға Нәчәф Жәһаяев — III, 164, 167, 174.
Аға Һәсән Құләһмәдов — III, 197.
Аға Һүсеин Нәзәров — III, 197.
Афанасьевски — III, 180.
Вејисов — III, 174.
Гәзәнфәр Мәһәррәмов — III, 198.
Г. М. Шнейдер — III, 166.

- Гулам Абдуллаев — III, 163.
Гуламүсејін — III, 184.
Гуришингов — III, 185.
Должов — III, 174.
Әбдүләһәд Искәндәров — III, 189.
Әлекбербәй Ашурев — III, 185.
Әлибәй Назир Һүсейнбәјов — III, 163.
Әлигулу — III, 46.
Әлиевсәт — III, 211.
Әһмәд Султан Эсәд оғлу — III, 192.
Зивәрбәй Һәмидбәјов — III, 174.
Идрис — III, 177.
Исмаїлов — III, 162.
Исмаїл Һачы Султан оғлу — III, 184.
Јусифбәй Султанов — III, 180.
Казым Абдуллаев — III, 162.
Қарбалајы Қазым Құләһмәдов — III, 164.
Қарбалајы Нуру Қарбалајы Зејнал оғлу — III, 181.
Қарбалајы Һүсейн Нәчәфов — III, 205.
Мамај — III, 182.
Меликов — III, 190.
Мәһәммәд — III, 211.
Мәһәммәдов — III, 162.
Мәһәммәтәги — III, 222.
Мәшәди Ағаһүсејін Мәшәди Гәдир оғлу — III, 181.
Мәшәди Әһмәд — III, 211.
Мәшәди Әбдүләзиз — III, 211.
Мәшәди Әбдүләли Абдуллаев — III, 164.
Мәшәди Мәһәммәд Садыг Құләһмәдов — III, 211.
Мәшәди Нәчәф Садыгов — III, 163.
Мәшәди Сәфтәр Гурбанов — III, 164.
Мәшәди Султан Мустафаев — III, 174.
Мәшәди Һәмид — III, 211.
Мир Бағыр — III, 190.
Мирзә Мәһәммәтәги Элијев — III, 169.
Мир Меһди аға — III, 164.
Мустафаев — III, 162.
Надожин — III, 188.
Новруз Қарбалајы Әзиз оғлу — III, 182.
Нуру — III, 177.
Садај — III, 206.
Сетраг Іеганов — III, 188.
Сөлман — III, 168.
Сәфәрәлиев — III, 162.
Султанбәй Тәрланбәјов — III, 166, 177.
Тер-Аванесов — III, 174.
Тертер оғлу — III, 180.
Хәлилуллаһ — III, 211.
Хәлилуллаһ Әһмәдов — III, 199.
Һачы Ағаәли Искәндәров — III, 167.
Һачы Микајыл оғланлары — III, 181.

- һачы Молла Әбдүлсәлам — III, 191.
һачы Төјмур — III, 211.
һомид Мәшәди Әһмәд оғлу — III, 158.
һосонали Бәдир оғлу — III, 180.
һүсейнбәй Һүсейнбәев — III, 163.
Чернышев — III, 166.
Чаббар Һүсейнов — III, 163.
Чәбрајылов — III, 162.
Ширалибәй Ширәлибәев — III, 163.

г) Газет әз жүрнал адлары

- «Бәйлуда» — I, 121; III, 146, 217.
«Бүрнани-тәрәгти» — I, 110; III, 146.
«Дәбистан» — I, 110.
«Дин вә мәишәт» — III, 147.
«Әбрәр» — I, 202.
«Әхбар» — I, 202.
«Әһрап» — I, 202.
«Зәнбур» — II, 17, 72; III, 225.
«Иран-е ноуз» — III, 138.
«Иршад» — I, 110, 154; III, 146, 148, 173, 180, 186—187, 190, 226.
«Ишыг» — II, 171.
«Кәшкүл» — II, 183.
«Мәчлис» — III, 137.
«Молла Нәсрәддин» — I, 125, 126, 127, 138, 147, 155, 170, 196, 198, 230, 233—234; II, 24, 59, 171, 177; III, 145.
«Наје-Фраје-Прес» — II, 116.
«Ничат» — II, 51.
«Рәһбәр» — I, 110; II, 183.
«Сәда» — II, 57, 80, 90, 176.
«Сури-Исрафил» — I, 196.
«Тазә һәјат» — III, 223.
«Тәкамүл» — I, 110.
«Тәрчуман» — II, 96.
«Тәрчумани-һәгигат» — II, 119.
«Үлфәт» — I, 110.
«һәјат» — I, 55, 59—60; III, 172, 177.
«һәмијјат» — I, 110.
«Шәрги-Рус» — III, 17—18.

A

Аббас аға дејир ки («Чан өвериб милләтә, али, әбәди нам алырыз») — II, 155.

Абдулла Чөвдәтин әш'арыны тәхмис («Әңгәб, кәшфи-нигаб ет-мәэмү јарым руји-зијбадән») — III, 26.

[Августун 3-дә Саламовларын евинде...] — III, 162.

Авропада Мәмдәлинин ешгазалығы («Мәмдәли: Рәһим ет жанды, чан мадмазел!») — II, 157.

Ағачларын бәйсі («Алма, палық, шам ағачы һал илә») — III, 94. [Ағладығча киши геіретсіз олур] — II, 167.

Ағлашма («Нә рәвадыр әғнижаләр баҳа ач ғаланды, яңа рәб!») — I, 88.

[Адәми адәм еjlәjәn парадыр] — I, 229.

[Адәтимиз даш или дә'ва күнү] — I, 63.

Азарлы қандчи («Хәстә олмушду бир нәфәр деңгән») — III, 109.

[Аj нәнә, бир гырмызы сағтал киши!] — I, 167.

Aj нараj! («Aj нараj, бир неча шаир, неча шаир күмилдер») — I, 157.

Aj чан!. («Мұфтинин рә'ji илә кәшфи-вүкүни-ниссан») — II, 161.

Aj чан! aj чан!. («Дүшдү бүтүн гәзетләр һөрмәтәндән, aj чан! aj чан!.») — II, 82.

[Алданнарам ки, дөргүдүр айинни, ej әму!] — I, 146.

Алмания императору Вильгельм дејир ки («Моңтәрәм иранлылар, сиздән тәмәннамыз будур») — II, 122.

[Алтмыш иллик өмрүм олду сәндә бәрбад, Эрдәбил!] — II, 19.

[Амалымыз, әфкарымыз ифнаји-вәтәндир] — I, 85.

Амма, милләт a!... («Молдајы, көрдүң нә игдам етди?!

Амма, милләт a!..») — II, 84.

Аналар бәзәји («Бәзәк, бәзәк ки, дејирләр, ҹәваһират дејил») — III, 60.

Аналар бәзәји («Кәр олса нисадә елму ирфан») — III, 59.

Арзу («Нә дәрс олајды, на мәктәб, на елму сән'эт олајды») — I, 196

[Аризи-гәмләр әлиндән үрәјим шишиши иди] — III, 68.

[Ариф чалышыр ки, милләт азад олсун] — II, 56.

Артыг алыб, әскек сатан тачир («Бир нәғәр тачир из дүкәнның да») — III, 114.

[Асуудәлик бу саэт јердән көјә чәнанда] — II, 34.

Ата иәсиһәти («Бәсдир, еј огул, бош јера бу елмә чалышма») —

I, 51.

Aхт. («Ахт., немә кеф чәкмәли айын иди») — I, 179.

[Ахшам олмаг ученикләр һәрә бир мадмазелин] — II, 105.

[Ah ejlәdiim nәш'еji-гәлjanын үчүндүр] — I, 53.

[Ачылдыгча сөнин сүбһүн, мәним дә һөрмәтим артыр] — I, 181.

Б

[Бабам сүнни, нәнәм шиә, дүрәк мән] — II, 191.

Бајрам тәһфәси («Еј тәкән моллаларын камына шәрбәт, новруз!») — II, 186.

Бакы пәнливанларына («Көнлүм буланыр күчәдә чөзланыны көрчәк») — I, 61.

Бакы фә'lәләринә («Бу ҹархи-фәләк тәрсина дөвран едир имди») — I, 42.

Бакыда бир кәндә мүһавирә («Кәндчи: Денилир «елм охујун» сөзләри һәр анда бизә!») — II, 73.

Бакыда Шамахы јолундакы һәбсханәнин габағында охунан нөвхәдир («Аста-аста, еј начы, изшар олур хәлвәтдәки») — II, 128.

Бакылы дејир ки («Рәмәзан ејдинин ичрасыны һәрчәнд бизә!») — II, 93.

Бакылылар дејирләр ки («Шамахлылар кими ишсиз, қифајесиз дејилиз») — II, 101.

Балача сәһнә («Сәд шүкр ки, олду нүр-баран») — II, 178.

Баракаллаh («Сән беләсәнмиши, балам, ај баракаллаh сәнә!») — I, 149.

Барышналара даир («Еј күл, на эмәб силсилеји-мушки-тәриңвар») — I, 57.

[Баһардан ики ај јарым кечир...] — III, 210.

[Башга миллиятдән һүгугун алмаг үчүн һәр заман] — II, 64.

[Бә'зи јерләрдә тәсадүф олунур аша, этә!] — I, 120.

[Бәлаји-Фәгрә дүшдүн, разы ол, бичара, сәбр еjlә!] — II, 36.

Бәнзәтмә («Сөвдаји-мәвәddәтдән») — III, 55.

[Бәс дејилмиш бунча Меһдиләр хүрүчи, инди дә] — II, 133.

Бәхтәвәр («Оғлумуз, ај Хансәнәм, бир јекә пәлван имиш!») — I, 161.

Бизә нә?! («Кәр бу ил хәлги тәбаһ етди киранлыг, бизә нә?!») — I, 147.

[Бизи аллатма, хачә, һәр сөзүнә] — II, 54.

Бизим начы дејир ки («Әл'әман артыг оручдан, әл'әман!») — II, 88.

[Билdir ehjaи-Сәмәргәнд етди Иран тачири] — II, 137.

[Билмәм иә көрүбдүр бизим оғлан охумагдан?] — I, 38.

[Бимәрһәмәт ә'јанларына шүкр, худаја!] — I, 137.

[Бир бәнанә элдә үнван етмәли бундан сора!] — I, 199.

[Бир бөлүк бошбогазыг, һөвәрәлик адәтимиз] — II, 30.

Бир дәстә күл («Иранлы дејир ки, эдл илә дад олсун») — II, 68.

[Бир әзмәдә сәбат едәмәз әһли-еһтијаç] — III, 53.

[Бир илдән зијадә вәгтдән бәри...] — III, 155.

Бир күл («Ваиз ки, чыхар минбәрә, hej пүфләр оду») — II, 81.

Бир мәчлисдә он ики кишинин сөһбәти («Вәкил: Һәгесизә һәгли дејіб, бир соң құнаға батмышам») — I, 33.
[Бир мүдірін ки, кечмәй жолуна] — II, 80.
[Бир чибимдә әскинасым, бир чибимдә ағ манат] — I, 156.
[Бу ахыр вәтгләрдә Шамахыдан...] — III, 205.

Бу бојда!.. («Нәдир олур бу чомуглар әжан бу бојда, бу бојда?») — I, 185.

[Бу ил Шамахы әһли...] — III, 183.

[Бу күн Гафгазија мәмләкәтиндә...] — III, 157.

Бура сај! («Чәмаәт: Зилли-Султан, бура сај дөјдүрубы алдыгларыны!») — I, 223.

[Бүтүн Авропада кәмјаб икән, амма Бакыда] — II, 172.

B

Вагиеви-јубилејкаранә («Кирдим јеримә башымда гајгу») — II, 182.

[Ваиз, гәләм әһлини нијә тәһгир еләјирсән?] — I, 226.

[Вај, вај! Нә жаман мүшкүлә дүшдү ишим, аллаһ!] — I, 90.

[Ваһ!.. бу имиш дәрси-ұсули-чәдид?] — I, 212.

Вермирәм а!.. («Мән өлүм, Молла, бизим Ханшишинин ганына баҳ») — I, 230.

[Вәгта ки, ғопур бир евдә матәм] — I, 113.

[Вә'з етдиин инанды, сән амма инанмадын!] — II, 28.

[Вәсайти-мә'лумә илә е'мали-фиркән...] — III, 207.

Вәфат хәбәри — III, 153.

[Виранә Шәмахидә мәнә кәңч тапылмаз] — III, 75.

G

[Габыстан маһалында Эрәбшаһвердили...] — III, 184.

[Габла дәхи марфашины, Мир Һашым!] — I, 186.

[Гарабаг давасы гәт'и хүсусунда...] — III, 160.

Гарға вә түлкү («Пендир ағзында бир гарға гарға») — III, 97.

Гардашым Сәһиһәт! — III, 229.

Гардашым Сәһиһәт! — III, 230.

Гарынча («Көрдүләр бир гарынча бир мәләхит») — III, 103.

[Гафил јашамағданса көзәл кардыр өлмәк] — II, 146.

Гач, ат басды! («Гач, оғлан! Гач, ат басды! милят кәлір!») — II, 43.

Гејрәт — III, 176.

[Гәдима Шамахы шәһәринин...] — III, 203.

[Гәзтәләр төвгифини јалызы Сипәһдар әкмәјир] — II, 70.

[Гәмниңдә чәрхи-чарумдән кечөн фәрјаду аһим вар] — III, 83.

[Гәмү мәһнәт фұзун олду] — I, 201.

[Гәрини-мәффирәт гыл, я илаһи] — III, 24.

[Гласны сечкисини гојду дум мұзакирәјә] — II, 100.

Гојма, кәлди! («Хандосту, аманды, гојма, кәлди!») — I, 175.

[Гојма кәлә, сагија, заһиди мејханәјә] — III, 73.

Горидә дүсти-дирин вә бәрадәри-сөдагәтәјиним Султан Мәчиәд һүзүри-шәрифләринге! — III, 219.

Горидә маарифпәрвәр Султан Мәчид Гәнизадә һүзурләринә!— III, 218.

Горхурам («Паи-лијадә дүшурәм чөлләре») — I, 118.

Гоча бағбан («Бир тагым кәңч юл кәнарындан») — III, 102.

Гочалар маршы («Бир гочајам чаг нәр кими јашарам») — II, 8.

Гочалыгдан шикајет («Әфсүс гочалдым, ағачым дүшдү әлим-дән») — I, 41.

Гурбан бајрамы («Бајрам олмаг шөвкәтлиләр, шанлылар») — II, 134.

[Гурулубдур јенә мејдани-һәјаһаи-сүхән] — II, 142.

Д

[Даш гәлбли инсанлары нејләрдин, илаһи?] — I, 141.

...Дејир («Ојлә сәнкиндир ки, асгали-тәэссүбдән јүкүм») — II, 58.

[Дејирдик бир зәмандар биз кәмали-фәхрү һүммәтлә] — II, 78.

[Декабрын 31-чи күнү...] — III, 190.

[Дерләр, Иран күнбәкүндән хар олур, әлбәттә ки!] — II, 121.

[Дәрдим олдур ки, мәнә әриз олан дәрдләрин] — III, 52.

Дәрҗада гәрг олан иранлыларын јетим балаларына тәсәлли («Ики јуз гәрг олан иранлыларын») — II, 132.

[Дәһр бир мүддәт олду мәнзилимиз] — III, 58.

Диләр («Еj диләранә тәрзә чөвлән едән чоңуг») — I, 159.

Диләнчи дејир ки («Әл ачыб саил олмагын хошдур») — II, 102.

[Диндирир аср бизи,—динмәјириз] — II, 47.

Догру («Догру дејән олсајды јаланчы усанарды») — I, 158.

[Догрудан да, Мәмәдли, гејрат һәлал олсун сәнә!] — I, 217.

Дөрд дилли гырманч («Кәшфи-вәчі етмәк дејил өврәтләрә шәрән һәрам») — II, 171.

Дрепер дејир ки («Елм олдуғу јердә оламаз динү дәјанат») — II, 156.

[Дүй бир ешшәкхисал инсанә] — II, 72.

[Дүй јатыб Мир Һашымы рәјадә көрдүм, сөјләдим] — II, 57.

[Дүй охуркән бир мүдири-мәктәбин мәктубуну] — II, 65.

[Дүй чөйәннәм вәсфини заһиддән еjlәрдим суал] — II, 51.

Е

[Еj айны аj, үзүн күнәш, ej гашларын кәман!] — I, 221.

[Еj вай ки, һејсијјәти-милләт көтүрүлдү!] — II, 21.

[Еj дил, аманды, сиррини бикана билмәснин!] — III, 80.

[Еj диләри-һүрријјәт, оландан бәри ашиг] — III, 54.

[Еj-әзизим, хәләфим...] — I, 80.

[Еj мүсебәттәдә диндашларым, етдикчә нәзәр] — III, 37.

[Еj он ки, үлуми-мәләнидән хәбәрии вар] — I, 132.

[Еj пуллупарын соғасы, новруз!] — II, 185.

[Еj фәләк, зулмүн әјандыр...] — I, 74.

[Еj шух, јенә һәмдәм олуб какилә зүлфүн] — III, 81.

[Ежи куји шәрәфи-нәфе бе әдләстү бе чуд] — I, 95.

[Еjлә билирдим ки, дәхи сұбн олуб] — I, 73.

Ейнүддөвләнин исте'фасындан долајы бәстә кирмәк истәјән Тәһиран тачираны-гәјрәтмәндәнәләриңе («Бәстә иғдам ейләжик, ей тачираны-мо'табәр!») — II, 123.

[Ел чакир намымы мин лә'нәт илә] — II, 162.

Елмә тәргиб («Елмин иззәти пајидар олур») — III, 90.

[Етди бу фәләк һәр кәс бир төвр յаманлыг] — I, 46.

[Е'тила етдикчә, дерләр, јүксәјә тәјјәрәләр] — II, 91.

Ешидириз ки («О зәмандан ки, Рәһим хан јетишиб Тәбриззә») — II, 164.

Ә

Ә. Гәмкүсар бәрадәримә чаваб («Тәһвили-ибарәт» сезүнү «тәрчүмә» гәнмәг) — II, 136.

Әгвалие һәкимане («Әз «Сәда» гареин безар ајәд») — II, 176.

Әгвали-һикәмийјәдән мүгтәбис бир мәнзүм («Көнүл, ол талиби-һикәмәт, — о һикәмәт ким, һәгигәтдир») — III, 49.

Әзраилин исте'фасы («Әзраил әрз едәрәк сөјләди: «Ей рәбби-әнам...»») — II, 166.

Әксимә («Зәнидин әксимә дүшәк нәзәри-худбини») — II, 48.

[Әл'әман, сәркәш олуб...] — I, 71.

[Әлмәннәтү-лиллаһ ки, «Дәбистан» да гапанды!] — I, 110.

[Әлһәзәр, гојма баҳа әксимә заһид ки, онуя...] — II, 69.

Әнин («Үчдүн, ей руhi-пүрфүтуши-һәсән!») — III, 34.

Әрдәбіл һакими Рәшидулмұлкә («Ей голчомаг, ғлесизләрә чох еїләмә азар») — II, 174.

Әһвалпүрсанлыг жаҳуд ғонушма («—Нә хәбәр вар, мәшәди?») — II, 23.

[Әһли-Иранда, паһ оғлан, јенә һүммәт көрүнүр] — II, 49.

[Әчдадына чәкди, пәдәрин мүтләг унутду] — II, 150.

[Әшһәдү биллахи әлијүл әзим] — II, 188.

З

[Зәнид өлмәкдән габаг мәгсудинә чатмаг диләр] — II, 5.

[Зәнида, кәл сојунаг бир кәрә палтарымызы] — I, 191.

Зәниләрә («Ач дилини, јум көзүнү, зәнида») — II, 143.

Зәман нә истәјир? Амма биз... — III, 194.

[Зилли-Султана, амандыр, вермәјин Ирана јол] — II, 113.

И

[Идракдир мүсебәтә мијзан, әвәт, әвәт] — III, 51.

[Ијирми једди август, Бакы...] — III, 169.

Ики чаваблара бир чаваб («Логалашиб, а көрмәмиш, чох да белә фырылдама!») — I, 128.

Илтиhabи-тәэссүратымдан јенә бир шө'леји-чөнансузум («Әз-әман, ей шәни-Јәсриб мәдәнү Мәкки вәтән») — III, 31.

Интеликентләр дејир ки («Дејирик налати-тәһисилә; налати-милләт!») — II, 95.

Иранлылар дејир ки («Бүнча гәјрәт ки, биз етдик вәтән үгрүн-да бу күн») — II, 97.

Искәндәр вә фәгир («Күн өнүндә бир ачизу мүэтәр») — III, 107.
[Истәрәм алмәји мән, леjk гачыр мәндән әчәл] — III, 67.

[Истәсән көnlүм кими зүлфүн пәришан олмасын] — III, 79.

Истигбал бизимдир («Jetər, чаным, чәкил кет, етмә чох тәбхир-и-хүрријәт!») — I, 203.

Истигбалымыз лағлағдыр («Инанмам, сөjlәмә артыг ки, фәjза-бад олур аләм») — I, 177.

Иftардан бир көфтәр, яңа мәчмүәдән бир ләгмә («Атмыши нига-би-хүснин мәчмүәji-тәвәнкәр») — I, 135.

[Иштә бир һеj'әти-тәһририjә] — II, 141.

J

Јадикар — III, 148.

Јаз күnlәри («Кәл, кәл, а јаз күnlәri!») — III, 93.

Јаланчы чобан («Бир чобан бир күн етди дағда һараj») — III, 116.

[Јанварын 24-дә кечә саэт...] — III, 192.

[Јатмысан, Молла әму, күрчүләр ичрә һәлә сән!] — II, 59.

[Јашадыгча хәрабә Ширванда] — III, 45.

[Јашамаг истәр исәк сырф әвам олмалыjыз!] — I, 227.

[Јылдырымлар јағса көjdән титрәмәз руһум мәним] — II, 53.

[— Йолдашым, јатмышмысан?] — II, 63.

Јох, јазмарам! («Молла дајы, чох бәрк дашыр газанын!..») — I, 223.

Јуху («Hejwәrә, ej мұдиди-әhли-фұсун») — II, 159.

K

Қәндли дејир ки («Бакыда нағиз икән әллидән артыг үләма») — II, 92.

[Ким нә дејэр биздә олан геjрәтә?] — II, 6.

[Кимдир ариф? — дејә сордум, дедиләр әсрә көрә] — II, 76.

Қиши («Дурма, јыхыл јат һәлә, Фаһрат қиши!») — I, 190.

[Қуини хунабеji-чешмимлә нәмиак еjlәрәм] — III, 77.

Құпәкирән гарынын гызлара нәсиhәти («Гары нәнәниң сөzlәри-ни санма қәрәндір») — I, 64.

[Күрд чалдыгча бору чинкәнә ојнар, дерләр] — II, 52.

[Күрдәмир маһалында Гарасаггаллы қәндидән...] — III, 168.

K

Кавур гызы («Билмәм нә чарә ejlәjim, aj Молла Нәсрәddин») — I, 170.

[Кәр истәсөн ки, фитнеji-аләм ојанмасын] — III, 78.

[Карчи пәрваз етди ајроплан дүнән бир гуш кими] — II, 104.

Килем јаҳуд уму-күсу («Кет-кедә, «Зәнбур» ага, сән дә чашыр-сан дејасан!») — II, 17.

[Көрдүм иегә даста тазэ күлләр] — III, 121.

[Көруичә шәхс бир эрбаби-сәрвәтин үзүнү] — II, 46.

«Күлүстән» и Сә'дидән бир һекајеji-мәнзумәjә бәизәтмә («Jеки порсид аз он шаһ кештө фәрзәнд») — I, 222.

[Күндә уч қағызы, беш копјаны имза едәрәк] — II, 140.

Л

...Лам дејир ки («Шеjхул-исламләрин, мүфтиji-исламләрин») — II, 139.

Лејли-Мәчинун («Ej дөвләтимин зәвалы оғлум!») — I, 105.

Ләббеjk ичабәт — III, 186.

[Лә'нат сәнә, ej чәhl, нә бидад едијорсан!] — II, 145.

Ләффазлыг («Мәчилис» газетасында тәрчүмә) — III, 137.

М

Маарифпәрвәри-мөһтәрәм Султан Мәчид Гәнизадә һүзури-алиләрина! — III, 222.

[Мадам ки, һамијани-зүлмәт] — I, 152.

[Mahi-Кәn'анын батыб, ej пири-Кәn'ан, гәм јемә!] — I, 40.

[Mahi-рәмәзандыр, јенә мејдан да бизимдир!] — I, 183.

Менишков дејир ки («Мәктәбә дүшмән олан бә'з мүгәддәс (?) үләмә») — II, 165.

[Мәзлүмлуг едиб башлама фәрјадә, әкинчи!] — I, 108.

Мәктәб ушагларына төһфә («Доғар инсан ата очагында») — III, 98.

Мәктәб шакирдләринә төһфә («Еj ушаглар, ушаглыг әjjами») — III, 100.

Мәктәб шәргиси («Мәктәб, мәктәб, нә дилкүшасән») — III, 87.

Мәктәбә тәргиб («Мәним бағым, баһарым!») — III, 88.

Мәктуб («Молла дајы, етмә шәрарәт белә») — I, 138.

[Мәктубдан бир парча] — III, 232.

Мәктуби-мәхсуси — III, 226.

Мәмдәли дејир ки («Насирулмулк, сәна бојлә күманым јох иди») — II, 147.

Мәмдәли дејир ки («Русијә дипломасына бағладым үмид») — II, 173.

[Мән белә әсрары гана билмирәм] — I, 122.

[Мән билмәз идим бәхтә бу никбәт олурмуш] — I, 68.

[Мән Хәлилүллаh-е әсрәм, педәрәм чон Азәр] — III, 7.

[Мән шаһи-гәвишәвкәтәм, Иран өзүмүндүр!] — I, 173.

[Мәнә бәд кечди шаһри-Ширванда] — III, 69.

Мәним тәк («Сәд шукр ки, јох инди бу саэтдә мәним тәк») — I, 188.

Мәнимки белә дүшдү! («Гәм раһнумун олду, мәнимки белә дүшдү») — I, 209.

[Мәрһүм-мәғфур Ыачы Мәчид әфәнді...] — III, 197.

Мәсләhәт («Ағрын алым, аj Мәшәд Сижимгулү») — I, 153.

Мәтбуат — III, 171.

[Мәфтуни сәри-зүлфүнә гүллаб кәрәкмәз] — III, 76.

Милләт дејир ки («Интеликент ағалар, биз сизи چохдан танырыг...») — II, 99.

- [Миллэт нечэ тарач олур-олсун, иэ ишим вар?] — I, 35.
 Миллэт шэргиси («Гејрэт едіб чалышдын, дүшдүн габага, миллэт!») — II, 15.
- [Миллэтинин налы пәришан ола] — II, 152.
 [Молла Эрэсзадэни... вай, јенэ мабә'ди вар!] — II, 175.
 Молла Нәсрәддин вә оғру («Молланың беркүнү чалыб оғру») — III, 112.
- Молла Нәсрәддинин јорғаны («Кечэ јатмаг заманы чатмыш иди») — III, 104.
 [Молла, сәмаварындаи дәрда, һәзар дәрда] — II, 194.
 Мұдир әфәндим! — III, 217.
- Мүәллимләр сијезді («Баш тутду мүәллимләрин ичласи-сијезді») — I, 123.
 [Мүлки-Ширазә Зилли-Султаның] — II, 111.
 [Мұртәче хадимләрим, на инди хидмәт вәгтидир!] — II, 66.
 [Мұртәчеләр, севинин, кишвәри-Иранә јенә] — II, 112.
- Мүсәлман вә ермәни вәтәндашларымыза («Әсримиз хәниш әдәркән иттифагу иттиһад») — III, 19.
 [Мұтләгүйжетдә әбд шәклиндә] — II, 79.
- Мұхабирә («Мәмдәли: Сөвқили султан бабам, сөјлә, сәнин налын нәдир?») — II, 154.
- Мұхбириүссәлтәнәй («Jaңдығын һијләни һәр күнкү гәзетдә охудум») — II, 149.
- Мұғавирә («—Гағгаз әһли үч ил әрзиндә нә е'мал ејләди?») — II, 151.
- Мұхәррәрат — III, 212.
- Мұхәррирләрә («Тә'лимә даир одлу јазылмыши мәгаләләр») — II, 181.

H

- [Наәһл олана мәтләби андырмаг олурму?] — I, 100.
 Насирылмұлк Бакыдан Ирана азим олдугда («Мәнчә, Иранә әбас әзм едіјор Насири-мұлқа») — II, 148.
- [Нејлијим, ej вай! бу урус башдылар] — I, 204.
- [Нечә күн бундан әгдәм Бакыдан...] — III, 188.
- Нечин вермәјир? («Бирчә бу мәшрутәни шаһ нечин вермәјир?») — I, 216.
- [Нечин мәктәбә рәғбәтим олмајыр?] — II, 41.
- Нә јазым? («Шаирәм, үңкін вәзиғем бүдүр әш'ар јазым») — III, 41.
- [Нәдир, ая, јенә үсјанлары иранлыларын?] — I, 219.
- [Нәкәрдәд кәз әчәл поштәм хәмиде] — III, 66.
- Нәсиһәт («Ej хачә, чалыш сүрәти-зәһирдә гәшәнк ол!») — I, 182.
- Нәфсин гәрәзи, әглиң мәрәзи («Ej нәфс, фәрз билдијим үчүн нијајишин») — I, 78.
- Нитгә хитаб («Ej натигеји-бәдәнәпәрдаз!») — III, 61.
- [Нојабрын дәрдүндә Құрдәмир илә Afсу...] — III, 181.
- [Нојабрын 18-де шамахылы малакан...] — III, 185.
- [Нола әрбаби-кәмал ејләје тәһисин мәнә ким] — III, 65.
- [Нодур ширинмәзәг етсә мәни һәлваји-һүрријәт] — I, 76.
- Невна («Әрсеји-аләмин јенә вәз'и бәлали көрсәнир!») — III, 35.

О

- [Оғлунун васитеји-хилгәти олмагла фәгәт] — II, 77.
 [Огрулардан да бәдәхлаг гүмарбазлардыр] — II, 109.
 [Ојлә бир тәрчүмә ким, руни-Шекспир көрчәк] — II, 187.
 [Ојлә горхам «биш»дән ким, горхурам «чәдвәр»дән] — II, 127.
 [Октябрьин онунда Гошунлу мәһалында...] — III, 180.
 [Ол күн ки, сәнә халиг едәр лутф бир өвлад] — I, 36.
 Олмур, олмасын! («Ата: Күчәдә туллан, еј огул, сән'этин олмур, олмасын!») — I, 150.
 [Онлар ки, едир һөрмәту намусуну тәгдис] — II, 114.
 Оруч дејир ки («Еј начы, мәндән шикајат ејләмә») — II, 89.
 [«Османлычадан тәрчүмә түркә»—буны билмәм] — II, 125.
 [Османлылар, алданмајын, аллаһы севәрсиз!] — I, 171.
 Охутмурам, әл чәкин! («Огул мәнимдир әкәр, охутмурам, әл чәкин!») — II, 32.

Ө

- [Өврадымыз, әэкарымыз әфсанеји-зәндир] — I, 92.
 [Өврәт алмаг, бошламаг, өвлада ад гојмаг кими] — II, 131.
 [Өјмә нәсәби, өјмәјә шајистә һәсәбdir] — II, 107.
 Өрүмчәк вә ипәк гурду («Бир өрүмчәк өзүн өјуб дүрдү») — III, 113.

П

- [Падар көчәриләри Шамахы ујездинин...] — III, 206.
 [Паш атоннаң, нә ағыр јатды бу оғлан, өлүбә! — I, 102.
 Пула тәвәччең («Нури-чешманыммысан, еј пул, ја ҹаныммысан?») — II, 11.

Р

- [Раһәм бедәнид, ру берәң амәдәэм] — III, 70.
 [Рәдд ол гапыдан, ағлама зар-зар, диләнчи!] — II, 26.
 Рәһкүзари-мәхлугатда бир мәһтәчи-мәсариф («Еј дәрбәдәр қазиб үрәзи ган олан, чомыг!») — III, 39.
 Руһум!.. («Руһум, еј шабази-үлвијәт») — III, 56.
 Руһум, чаным, Шәрифзадә! — III, 227.

С

- [Сабири-шејда ки, тәрки-шәһри-Ширван ејләди] — III, 11.
 [Санма бир мәсләки тә'гиблә мәһкәм галарам] — II, 71.
 Сатырам («Молдајы, салмады ел дил bogaza...») — I, 214.
 [Сахтә бир хәтти-хам илә мәнә кағыз јазыб] — II, 115.
 Сәбир («Та кәлирик биз дә бир аз анлаја») — I, 144.
 Сәбр елә («Етсә дә аләм һамысы зәлзәлә») — I, 165.
 «Сәда»нын 162-чи нөмрәсинә («Шаирәм, эсримин айнасајәм») — II, 90.

- [Сән лири-чәһандидәсөн, еј Сејиди-сәркәр] — III, 10.
 [Сарадән бир дәли шејтан дејәр: инсанлар, инсанлар!] — I, 84.
 Сәрнесаб («Сас учалашды, гојмаңы!») — I, 86.
 Сэттархана («Һали-мәкзүбим көрүб, гаре, демә диванәдир») — III, 43.
 Сәфил тачир дејир ки («Бир нечә илдир ки, ујуб ишрәтә») — II, 129.
 Сипәһідар дејир ки («Аршимед: «Бир нөгтә булсајым она бил-истинағ») — II, 86.
 [Солдуму күлзарын, еј Фанги-Нे'ман пәсәр] — I, 130.
 [Соня, еј дилбәри-пакизә әда!] — II, 38.
 Сөз («Еj сөз, нола дерсәм сәнә хүршиди-сәмават») — III, 23.
 [— Сејлә, тәғсирі нәдир, тапдалајырсан язығы?] — II, 98.
 Суал («Еj икән шәхсә көрә нағсина өјмәк, ачаба») — II, 144.
 Суал-чаваб («—Көрмә!—Баш устә, јумарал көзләрим») — I, 134.
 Суал-чаваб («—Шәһри-мә'лүмунузун вәз'у ғәрары нечәдир?») — I, 143.
 Султан Мәчиid һүзүри-шәрифләринә! — III, 224.

Т

- [Таир һәр јердә пулу бир үрәји сәхтә верәр] — II, 193.
 Тап көрүм!.. («Һәп кичикләр кичик икән бөјүйүр») — II, 110.
 Тапдым!.. («Гој сар олсун башымыз, дүшмәсин әсла аяга!») — II, 61.
 ...Тапмачанын тә'бири («Нә лап кичик, нә чох да чох иридир») — I, 198.
 Тәбаэт («—Сармајеји-ирфаны насыл кесб едәр инсан?») — III, 59.
 Тәбіб илә хәстә («Бир тәбиғә кедиб дә бир бимар») — III, 101.
 Тәбріз мұхбириң («Мұхбируссәлтәнәјә шәкк едәчәксәнми же-нә?!») — II, 163.
 Тәбріздән «Молла Нәсрәддин»ә көндәрилән қагылзарының мұ-фәттишине («Еj мұфәттиш, юлланан қагылзары ахтарма чох») — II, 177.
 [Тәни-адәми шәрифәст бе нани-адәмијүәт] — I, 99.
 Тәранеји-әсиланә («Нә сохулмусан арајә, а башы бәлалы фә-лә?») — I, 103.
 Тәранеји-шашранә («Сүлүки шашрин еjnән сәфа дејил дә, нә-дир?») — III, 29.
 Тәрбијә («Үммәтин рәһиңмасы тәрбијәдир») — III, 57.
 [Тәрк едәр ким ки, шүкри-иңмәти-нас] — III, 64.
 [Тәрпәнмә, амандыр, бала, гәфләтдән аյлма] — I, 48.
 Тәрчүман дејир ки («Бе тә'мине лесане мадәр әз һәр ку бе Петресбург») — II, 96.
 «Тәрчүман-һәтигәт» дејир ки («Хәстәмиз Әбдүлхәмид артығ са-галды, сәмридиз») — II, 119.
 Тәрчүмеји-гөвләл-мұфти («Гәм етмәзәм, денилсә, Мәһәммәд са-галдымыз») — III, 135.
 Тәһессүр («Олсајды сәфа зүмреји-ирфан арасында») — III, 27.
 Тәһсили-елм («Тәһсили-үлүм етмә ки, елм афәти-чандыр») — I, 49.

Тәшәккүр — III, 189.

Тәшәккүр («Моллалар, талеимиз олду әмб јар бу күн!») — II, 13.

Тө'меңи-нәһар («Чығырма, јат, ай ач тојуг, јухунда чохча дары көр!») — I, 89.

[Тәһмәт едир гәзетчиләр,—мәшәри-насы бир белә!] — I, 140.

[Туманов изи алыр ки, Ширванә] — II, 130.

[Тутдум оруучу ирәмәззанды] — II, 190.

У

Учителләр («Төвгиф едилмишиди магыл Кәнчә сијезди») — I, 111.

Ушаг вә буз («Дәрсә кедән бир ушаг») — III, 92.

Ушаг вә пул («Күчәдән бир чочуг јүјүрдү евә») — III, 105.

Ушагдыр («Ай башы дашды киши, динмә, ушагдыр ушагым») — I, 176.

Ушаглара («Еј миллиятин үммиди, дилү чаны, ушаглар») — I, 66.

Ү

Үрәфа маршы («Интеликентик, кәзәрик наз илә») — II, 9.

Үч арвад («Ах, бу ушаглар неча бәдзатдылар!») — I, 163.

[Үч јүз он дөггүз иди бә'д һәзар] — III, 12.

Ф

Фәзиләтли Султан Мәчид Гәнизадә һүзүри-шәрифләринә! — III, 221.

[Фә'лә, езүнү сәи дә бир инсанмы санырсан?] — I, 97.

Фәхријә («Һәрчәнд әсирапи-гүјүдати-зәманыз») — I, 115.

Фисинчан («Санма әздикىә фәләк бизләри виранлыг олур») — I, 145.

Фүзүлијә бәнзәтмә («Мәндә ар олсајды өлмәк ихтијар етмәзмидим?») — I, 225.

Х

Хагани («Үлүларымыздан ешилдијим») — III, 213.

Хәсисин һејфи, варисин кејфи («Еј пул! Еј зөвги-дилү руһи-тәнү ғүүвати-чан!») — I, 82.

[Хөсрөви-һүснүн, әзизим, сән имишсән тачи] — III, 82.

[Хұмса-шәрабы Сеjjидә саги вериб деди] — III, 8.

һ

[Наләти-мәстлијинде иә олур, еј әйјаш!] — II, 120.

һамысын тапа билирәм, бирин тапа билмирәм — III, 143.

[Нанкы алчаг бир әлин гејд етдиңи хәттир о ки...] — II, 62.

һатиғ дејир ки («Бәс Шәмахидә мәктәби-нисван») — II, 124.

һатиғдән кәлән бир ныда дејир ки («Көрәсән Мәмдәлинин жандығы әф'алы нәдир?») — II, 116.

- [Ның, де көрүм, нә олду бәс, ай балам, иiddәларыны?] — I, 94.
 Нәвәс («Нәвәс сөөг еjlәр инсаны һәјатә») — III, 63.
 «Нәјат»ын Коп-копуна чаваб («Бу тифл ки, нури-бәсәрү ширеji-
 җандыр») — I, 55.
 [Нәмд олсун, о күндән ки...] — III, 165.
 [Нәмд олсун, Шамахыда букункү...] — III, 167.
 [Нәмдүллаh ки, бу күн бәхтәвәр олду башымыз] — II, 189.
 [Нәмәданда гонағымдан хәбәр алдым, кеj шеjx] — II, 192.
 [Нәр нә версән, вер, мәбада вермә бир дирhәм зәкат] — I, 70.
 [Нәр сәри-мујдә мин ашиги-наланын вар] — III, 74.
 Нүсеjи Қәмал деjир ки («Тә'ну тәhигирә тәhәммүл едәрәм мән,
 лакин») — II, 87.

Ч

- [Чапма атыны, кирмә бу меjданә, а Молла!] — I, 125.
 [Чатлаjыр, Ханбачы, гәмдән үрөjим] — I, 206.
 [Чох да демә сәрвәтү саманлыjам, ej филан!] — II, 170.
 [Чох тәәччүб еdirәм тәрзи-чәдидә ки, ону] — II, 103.
 [Чүник вүчуди-алим бир не'mәти-худадыр] — III, 36.

Ч

- Чаваблар чавабы («Елм аjинеji-сүрәти-һал иди наđән бәс?») — I, 59.
 Чаван («Еjванымыз учадыр») — I, 178.
 Чамушчу вә сел («Бир киши сахлаjырды бир чамуш») — III, 111.
 Чанын чыхсын! («Чанын чыхсын көзүндән ганмајаjын!») — I, 232.
 [Чәвәнкән фәгрдән етмә шикаjет] — II, 108.
 [Чәннәтдәки нурләри, гылманлары аллаh] — II, 75.
 [Чаhд ejlә, сәи анчаг наzәри-хәлгә пак ол] — I, 44.
 [Чүмәләрдә дукан ачмаз бакылы] — II, 106.
 Чүтчү («Чыхбы күнаш, долду нәhан нур илә») — III, 96.

Ш

- [Шамахы реални ушголосына инспектор...] — III, 178.
 [Шамахы түччары-мә'tәбәраниндән...] — III, 164.
 [Шамахы уезди Бакы губернијасыны...] — III, 200.
 Шамахыда («Әсри-бистүмдүр, сәhab алтында галмаз шәмси-
 елм») — II, 138.
 [Шамахынын гәрбинде ваге'...] — III, 177.
 [Шанды көрдүкчә мәни санки еdir гөвр фәләк] — II, 55.
 [Шаh деди: — Аглаjырам, бәс ки, үзүм чиркнидир] — II, 94.
 Шаһнамә («Шәhим, таҗидарым, гәви шөөкәтим!») — I, 192.
 «Шаһнамә»дән тәрчүмә («Белэ нәгл еdir мәбиidi-һүшjар») — III, 122.
 [Ше'р бир көнбәри-јекданеji-зигијимәтдир] — III, 9.
 Ше'р тәрчүмәси («Тапшырма сиррини жәкәр эhли-кәрәмләрә») — III, 136.

Шәкибан («Яр кетдикчә тәһәссүр дили-шејдадә дүрар») — III, 33.

[Шәһәримиздә реални ушгола тәшкiliндән...] — III, 174.

[Шәһәримиздә ширкәтләр, заводлар...] — III, 193.

Шикајэт («А киши, бундан әзәл хәлгәдә һөрмәт вар иди») — I, 169.

Шымди фүрсәт вар икән бир иш көр истигбал үчүн! («Гылма, ej мүн'им, тәчәүд қасрәти-эмвал үчүн») — III, 21.

[Шымди һәр милләт едир нәфсини ирфанә фәда] — II, 126.

Ширван («Ше'рими, Мolla дајы, занбила салсан, мәнә нә?!») — I, 155.

Ширванда мүһүм һәвадис — III, 145.

[Шурә қәлиб шад олун, иранлылар!] — II, 118.

[Шүкр лиллаһ ки, афитаби-сүхән] — III, 17.

КИТАБЫН ИЧИНДЭКИЛЭР

МУХТЭЛИФ ШЕРЛЭР

[Мэн Хэлилүллах-е эсрэм, педэрэм чон Азэр]	7
[Хүмсиш-шэрaby Сеjjидэ саги вериб деди]	8
[Ше'р бир көвнәри-јекданеji-зигијмэтдир]	9
[Сэн пири-чәһандидэсэн, ej Сеjjиди-сәркар]	10
[Сабири-шејда ки, тәрки-шәһри-Ширван ejлэди]	11
[Үч јуз он дотгүз иди бә'д һәзар]	12
[Шүкр лиллах ки, афитаби-сүхән]	17
Мусалман вә ермәни вәтэндашларымыза («Әсримиз ха- ниш едәркән иттифагу иттиһад»)	19
Шимди фүрсөт вар икән бир иш көр истигбал үчүн!	21
(«Гылма, ej мүн'им, тәчанууд кәсрәти-эмвал үчүн»)	21
Сөз («Еj сөз, нола дерсәм сәнә хүршиди-сәмават»)	23
[Гәрини-мәғfirәт гыл, ja илани]	24
Абдулла Чөвдәтин эш'арыны тәхмис («Әчәб, кәшифи-ни- габ етмәзми јарым руji-зијбадән»)	26
Тәһессүр («Олсајды сәфа зүмреji-ирфан арасында»)	27
Тәранеji-шайранә («Сүлүки шаирин ejнән сәфа дејил дә, нәдир?»)	29
Илтинахи-тәэссуратымдан јенә бир шө'леji-чәһансүзүм	31
(«Әл'әман, ej шаши-Јәсрىб мәдфәнү Мәкки вәтэн»)	31
Шәкибан («Jap кетдикни тәһессүр дили-шејдадэ дурар»)	33
Энин («Учдун, ej руhi-пүрфүтуни-Іәсән!»)	34
Нөвнә («Әрсеji-аләмин јенә вәз'и бәлали көрсәнир!»)	35
[Чунки вүчуди-алим бир не'мәти-худадыр]	36
[Еj мүсебәтәдә диндашларым, етдикчә нәзәр]	37
Рәһкүзари-мәхлугатда бир мөһтачи-мәсариф («Еj дәрбә- дәр кәзіб ураji ган олан чоңуг!»)	39
Нә јазым? («Шаирәм, чунки вәзиғәм бүдүр эш'ар јазым!»)	41
Сәттархана («Нәли-мәчзубим көрүб, гаре, демә диванә- дир»)	43
[Јашалыгча хәрабә Ширванда]	45
Әгвали-һикәмијәдән мүгтәбис бир мәнзүм («Көнүл, ол талиби-һикмат,—о һикмат ким, һәгигәтдир»)	49
Тәбаз («—Сәрмәјеji-ирфаны насыл кәсб едәр инсан?»)	50
[Илдракдир мүсебәтә мијзан, эвэт, эвэт]	51
[Дәрдим оллур ки, мәнэ ариз олан дәрдләрин]	52

[Бир ээмдэ сэбат едэмээз эхли-ехтијац]	53
[Е] дилбэри-хүррийжт, олондаан бэри ашиг]	54
Бэнзэтмэ («Сөөдайи-мэвэддэтдэн»)	55
Руһум! («Руһум, ej шаһбази-улахијёт»)	56
Тэрбијэ («Үммэтии рэхнумасы тэрбијэдир»)	57
[Дэһр бир мүдлэг олду мэнзилимиз]	58
Аналар бэзэги («Кэр олса нисадэ елму ирфан»)	59
Аналар бэзэги («Бэзэк, бэзэк ки, дејирлэр, өөвчлир дэ- жил»)	60
Нитгэ хитаб («Еj натигеји-бэдшепэрдээз!»)	61
Һәвәс («Һәвәс сөөг ejлэр инсаны һајатэ»)	63
[Тэрк едэр ким ки, шүкри-не'мэти-нас]	64
[Нола эрбаби-кэмал ejлэж таһсин мэнэ ким]	65
[Нэкардэд кээз эчэл поштэм хэмидэж]	66
[Истэрэм өлмэжи мэн, лејк гачыр мэндэн эчэл]	67
[Аризи-гэмлэр алиндэн үрэжим шишмиш иди]	68
[Мэнэ бэд кечди шәһри-Ширванда]	69
[Рахэм бедэнид, ру бераһ амадээм]	70

ГЭЗЭЛЛЭР

[Гојма кэлэ, сагија, заһиди мејханејэ]	73
[Иэр сэри-мујдэ мин ашиги-наланын вар]	74
[Виранэ Шәмахидэ мэнэ кэнч тапылмаз]	75
[Мәфтуни-сэри-зүлфүнэ гүллаб кәрәкмэз]	76
[Кујини хунабеји-чешмимлэ нәмннак ejлэрэм]	77
[Кэр истасэн ки, фитнеји-алэм ојанмасын]	78
[Истасэн көнлүм кими зүлфүн пэришан олмасын]	79
[Е] дил, аманды, сиррини биканэ билмэсии!	80
[Е] шух, јенә һәмдәм олуб какилэ зүлфүн]	81
[Хосрови-һүснүн, әзизим, сән имишсэн тачи]	82
[Гәминдэ чәрхи-чарумдән кечэн фәрјаду аһим вар]	83

УШАГЛАРА ҺӘДИЙІ

Мәктәб шәргиси («Мәктәб, мәктәб, нә дилкушасен»)	87
Мәктәбә тәргиб («Мәним бағым, баһарым!»)	88
Елмә тәргиб («Елмин иззәти пајидар олур»)	90
Ушаг вә буз («Дәрсә көдэн бир ушаг»)	92
Јаз күнләри («Кәл, кәл, а јаз күнләри!»)	93
Ағачларын бәси («Алма, палыд, шам ағачы һал илә»)	94
Чүтчү («Чыхды күнәш, долду ҹәнән нур илә»)	96
Гарға вә түлкү («Пендири ағзында бир гарға гарға»)	97
Мәктәб ушагларына тәһфә («Догар инсан ата очагында»)	98
Мәктәб шакирдләринә тәһфә («Е] ушаглар, ушаглыс ә- јами»)	100
Тәбиб ила хәстә («Бир тәбибә көдib дә бир бимар»)	101
Гоча бағбан («Бир тагым кәнч јол кәнарындан»)	102
Гарынча («Көрдүләр бир гарынча бир мәлахү»)	103
Молла Нәсрәддинин јоргани («Кечо јатмаг заманы ҹат- мыш иди»)	104
Ушаг вә пул («Күчәдән бир чонуг јујурду евәз»)	105

Искэндэр вэ фэгир («Күн өнүндэ бир ачизү музтэр»)	107
Азарлы кэнчи («Хаста олмушду бир нафэр дөхгэн»)	109
Чамушчу вэ сел («Бир киши сахлајырды бир чамуш»)	111
Молла Нэрэддин вэ огру («Молланын бөркүнү чалыб огру»)	112
Өрүмчэл вэ ипэк гурду («Бир өрүмчэл өзүн өйүб дурдүү»)	113
Артыг алым, эсэкик сатан тачир («Бир нафэр тачир өз ду-канында»)	114
Жаланчы чобан («Бир чобан бир күн етди дағда һарај»)	116

ТЭРЧҮМЭЛЭР

[Көрдүм нечэ дэстэ тазэ үүллэр]	121
«Шаннамэ»дэн тэрчүмэ («Белэ нэгл өдир мөбида-үүши-яр»)	122
Тэрчумеји-гөвлэл-муфти («Гэм етмэээм, денилсэ, Мэхэм-мэд сагалдымы»)	135
Ше'р тэрчүмэси («Тапшырма сиррини мэктээр әхли-кэрэм-лэр»)	136
Лэхфазлыг («Мэчлис» газетэсиндэн тэрчүмэ)	137

ФЕЛДЕОНЛАР

Җамысын тала билирэм, бирин тала билмирэм	143
Ширванда мүүм һэвадис	145
Јадикар	148

МЭГАЛЭЛЭР

Вэфат хэбэри	153
[Бир илдэн зијадэ вэгтдэн бэри]	155
[Бу күн Гафгзија мэмлэктиндэ]	157
[Гарабаг давасы гэтэ хүсусунда]	160
[Августун 3-дэ Саламовларын евиндэ]	162
[Шамахы түччари-ме'тэбэраниндэн]	154
[Нэмд олсун, о күндэн ки]	165
[Нэмд олсун, Шамахыда букунку]	167
[Күрдэмир маңалында Гарасаггальы кэндиндэн]	168
[27 август, Бакы]	169
Мэтбуат	171
[Шэхэrimizdэ реални ушгода тэшклинидэн]	174
Гејрэт	176
[Шамахынын гэрбиндэ ваге']	177
[Шамахы реални ушголасына инспектор]	178
[Октjabрын онунда Гошуулу маңалында]	180
[Ноябрьн дөрдүндэ Күрдэмир илэ Afсу]	181
[Бу ил Шамахы әхли]	183
[Габистан маңалында Эрэбшашвердли]	184
[Ноябрьн 18-дэ шамахылы малакан]	185
Лэббеjk ичабэт	186
[Нечэ күн бундан эгдэм Бакыдан]	188
Ташаккүр	189

[Декабрын 31-чи күнү]	190
[Жанварын 24-дә кечэ саэт]	192
[Шәһәримиздә ширкәтләр, заводлар]	193
Зәман нә истәјир? Амма биз	194
[Мәрхүмүл-мәгфур Ыачы Мәчид әфәнди]	197
[Шамахы ујезды Бакы губернијасыны]	200
[Гәдима Шамахы шәһәринин]	203
[Бу ахыр вәгтләрдә Шамахыдан]	205
[Падар көчәриләри Шамахы ујездинин]	206
[Васанти-мә'лумә илә е'мали-фикр]	207
[Баһардан ики ај јарым кечир]	210
<i>Мүһәррәт</i>	212
<i>Хагани (Үлуларымыздан ёшитдијим)</i>	213
МЭКТУБЛАР	
<i>Мүдир әфәндим!</i>	217
Горида мағрифпәрвәр Султан Мәчид Гәнизадә һүзурлә- ринә!	218
Горида дусти-дирин вә бәрадәри-сәдагәтајиним Султан Мәчид һүзури-шәрифләринә!	219
Фәзиләтли Султан Мәчид Гәнизадә һүзури-шәрифләринә!	221
Маарифпәрвәри-меһтәрәм Султан Мәчид Гәнизадә һүзу- ри-адиләринә!	222
Султан Мәчид һүзури-шәрифләринә!	224
Мәктуби-мәхсуси	226
Руһум, маным, Шәрифзаде!	227
Гардашым Сәһһәт!	229
Гардашым Сәһһәт!	230
[Мәктубдан бир парча]	232
Изан вә шәрһләр	233
Лүгәт	280
Әлифба көстәричиләри	327
Адлар көстәричиси	329
Сәрлевиәләр көстәричиси	335

АКАДЕМИЯ НАУК АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ЛИТЕРАТУРЫ И ЯЗЫКА им. НИЗАМИ

М. А. САБИР

ХОПХОПНАМЭ

в 3 томах

Том III

(на азербайджанском языке)

Издательство Академии наук Азербайджанской ССР
Баку—1965

Нэшрийат редактору *Н. Зејналов*

Бэдни редактор *Ф. Сэфэров*

Техники редактору *Т. Исмаилов*

Корректору *Әдилә Гасым гызы*

Чапа имзалаимыш 26/XI 1965-чи ил. Кағыз форматы 84×108^{1/32}.
Кағыз вәрәги 5,50. Чап вәрәги 18,04. Йес-нэшрийят вәрәги 14,6.
Сифариш 32. Тиражы 10300. Гијмәти 1 ман. 20 гәп.

Азэрбајҹан ССР Назирләр Совети Дөвләт Мәтбуат Комитәсинин
«Елм» мәтбәәси. Бакы, Фәһла проспекти, 96.

100
100